

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

iletişim

JOSEPH CONRAD

M O D E R N K L A S İ K L E R

BATILI GÖZLER ALTINDA

ÇEVİRENLER AYŞE YUNUS - MEHMET BAKIRCI

YAZARIN NOTUYLA

Under Western Eyes

İletişim Yayınları 1254 • Modern Klasikler 4

ISBN-13: 978-975-05-0528-7

© 2007 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2007, İstanbul (1000 adet)

DIZI YAYIN YÖNETMENİ Orhan Pamuk

EDITÖR Belce Öztuna

YAYIN SEKRETERİ Emre Ayvaz

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI RESİM J.M.W. Turner, “Deniz kazası”, 1805

KAPAK FİLMİ Mat Yapım

DİZGİ Remzi Abbas

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ceren Kınık

MONTAJ Şahin Eyilmez

BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JOSEPH CONRAD
**Batılı Gözler
Altında**

Under Western Eyes

ÇEVİREN Ayşe Yunus - Mehmet Bakırcı

i l e t i ş i m

JOSEPH CONRAD 1857'de Polonyalı bir anne babadan Ukrayna'da doğdu. Asıl adı Josef Korzeniowski'ydı. Sürgün edilen anne ve babasıyla birlikte Rusya'ya gitti. 1874 yılında bir Fransız gemisinde denizcilik hayatına başladıktan sonra 1884'te bir İngiliz denizcilik şirketine geçti ve İngiliz vatandaşı oldu. Denizcilik hayatı 1894'e kadar sürdü. Bundan sonra kendini yazmaya verdi. Ancak bu yıllar arasında, hikâye ve romanlarının pek çoğuna konu ve tema sağlayan denizcilik hayatından alacağını almıştı. 1924 yılında ölen Conrad, anadili olmamakla birlikte İngiliz dilinin en önemli yazarları arasında yer almayı başardı. Dilindeki belli belirsiz yabancılığı, anlatmayı sevdiği iç dünyaları, çeşitli yorumlara açık çetrefil kişilikleri anlatmakta başarıyla kullandı. Yazarın İletişim Yayınları'ndan çıkan kitabı *Karanlığın Yüreği* (çeviren Sinan Fişek) ve *Nostromo* (çeviren Mehmet H. Doğan) dışında; *Zafer* (çeviren Armağan İlkin), *Narcissus'un Zencisi* (çeviren Haluk Şahin) adlı kitapları da yayına hazırlanmaktadır.

*Batı'nın en uzak ucundan
Yanıbaşımıza,
Dostluk hünerini
Getiren
Agnes Tobin'e*

İÇİNDEKİLER

YAZARIN NOTU	9
Birinci Bölüm	13
İkinci Bölüm	97
Üçüncü Bölüm	181
Dördüncü Bölüm	261

YAZARIN NOTU

Batılı Gözler Altında'nın tamamen durum gereği, geçmişle ilgilenen, tarihî bir roman haline gelmiş olduğunu belirtmek gerek.

Bu düşünce, tümüyle hikâyenin olaylarından kaynaklanmaktadır, fakat kitabın bir bütün olarak, Rusya'nın politik durumundan çok, içinde bulunduğu psikolojiyi aktarmak üzerine bir girişim olması nedeniyle, tüm ilgi çekiciliğini kaybetmemiş olmasını umuyorum. Günümüzde Rusya'yla ilgili yazılan makalelerde, bir bakıma benim vizyonum ve yargılarımın doğruluğunu kanıtlayacak şekilde, sonraki sayfalarda okuyacağınız belli bazı sözlere ve düşüncelere atıfta bulunuluyor olması, bu gurur okşayıcı inanç konusunda beni cesaretlendiriyor. Bu romanı yazarken içinde geçen olayların altında yatan genel gerçeği, tüm dünyaca az çok bilinen bazı gerçeklerin ah-laki görünüşüne dair samimi düşüncelerim ile birlikte, yaratıcı bir şekilde ifade etmeye çalışmaktan başka bir hedefim olmadığını söylememe zaten gerek yok.

Asıl yaratma süreciyle ilgili olarak da, yazmaya başladığımda sadece ilk bölümle ve tamamen aklımda tanımladığım şekliyle Haldin, Razumov ve Konsey Üyesi Mikulin olmak üzere 3 karakterle ilgili net bir fikrim olduğunu söyleyebilirim. Ancak ilk bölümü yazmayı bitirdikten sonra, hikâyenin bütünü, konu-

sinden geri kalmayan tepkisine neden olmaktadır. Bu insanlar, etkiledikleri şeyin, birkaç isim değişikliğinden başka bir şey olmadığını görmekten yoksundurlar. Ezenlerin de, ezilenlerin de hepsi Rus'tur ve dünya bir kez daha şu sözün doğruluğuyla karşı karşıyadır: Ne kaplan çizgilerini ne de leopar beneklerini değiştirebilir.

JOSEPH CONRAD

1920

Birinci Bölüm

Her şeyden önce, Rus Isidor oğlu Sidoroviç-Razumov'un¹ kişiliğini yoktan var edebilecek kadar geniş bir düş gücüne ve ifade yeteneğine sahip olmadığımı belirtmek istiyorum.

Böyle yeteneklerim olsaydı bile, hayatın normal akışında sürdürülen herhangi bir kelime kalabalığı arasında çoktan boğulup gider, kaybolurlardı. İyi bilindiği gibi, kelimeler gerçeğin amansız düşmanıdır. Uzun yıllardan beri lisan öğretmenliği yapıyorum. Lisan öğretmenliği, sıradan bir insanın doğuştan payına düşen düş, gözlem ve sezgi gücünü zamanla öldüren bir meslektir. Bir lisan öğretmeni için öyle bir zaman gelir ki; dünya, bir yığın kelimenin mekânı, insan ise bir papağandan pek de üstün olmayan ve sadece konuşabilen bir hayvan gibi görünür.

Bu nedenle, açık ki, Mr. Razumov'u, ne sezgi yoluyla düşüncemde oluşturabilir ne de gerçekliğine ilişkin bir tahminde bulunabilirdim; üstelik onu düşümde, gerçeğinden çok daha silik canlandırabilirdim. Onun yaşantısının en kaba koşullarını bile hayalimde yaratmak benim kesinlikle altından kalkamayacağım bir şey olurdu. Aslında bu açıklama olmadan da,

1 *Razum*: Mantık. Sağduyulu, hesapçı, rasyonalizmden yana olan anlamında. Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sındaki Razumikhin gibi.

okuyucuların öyküdeki belgesel izleri yakalayabileceklerini sanıyorum. Bu, kesinlikle doğrudur. Öykü bir belgeye dayanıyor; benim bu belgeye tek katkım, yaptığım bu işe yetecek ölçüdeki Rusça bilgim oldu. Sözü edilen belge, bilinen biçimlerine pek uymayan günlük, anı defteri gibi bir şey. Örneğin büyük bir bölümü gün gün yazılmamış, ama yazıldığı zamanlara tarih düşülmüş. Bazı bölümler ayları kapsayan bir süreyi anlatıyor, düzinelerce sayfa tutuyor. İlk bölümün tümünde; yaklaşık bir yıl önce geçen bir olay, öykü kurgusuyla anlatılmış.

Uzun yıllardan beri, Cenevre’de yaşadığımı söylemeliyim. Bu kentin bir mahallesine, orada oturan birçok Rus’tan ötürü La Petite Russie – Küçük Rusya denilir. O dönemde, benim, Küçük Rusya’da oldukça fazla tanıdığım vardı. Yine de Rusların karakterini hiç anlamadığımı itiraf etmeliyim. Rusların tavırlarının mantık dışılığı, rastgele yorumları, kural dışılığın sık görülmesi, değişik diller üzerine öğrenim gören bir öğrenciye pek güç gelmesi gerek. Ne var ki, burada başka bir şey, insanlara özgü çok özel bir nitelik söz konusu – bir profesörün mesleki bilgisini aşan, hani o çok ince ayrımlardan biri. Rusların kelimelere karşı duyduğu olağanüstü sevgi, bir lisan öğretmeni için çarpıcı olmalı. Ruslar kelimeleri toplar, bağışlarına basar ama bunları kendilerine saklamazlar; tersine gece-gündüz her an, büyük bir coşkuyla onları dışarı akıtmaya hazırdırlar; son derece yetenekli papağanları anımsatan ve büyük bir hüner ve beceri ile sürdürülen bu kelime seli karşısında insan, konuşan kişinin söylediği şeylerin anlamını gerçekten kavrayıp kavramadığından kuşkulanır. Onların bu coşkulu konuşmalarında, bildiğimiz gevezelikten alabildiğine uzak bir cömertlik vardır; bunun güzel söz söyleme sanatı ile pek ilgisi yok... Ancak, konu dışına çıktığım için özür dilemeliyim.

Mr. Razumov’un böyle bir günlük bırakmasının nedenlerini araştırmak abes olur. Kim olursa olsun hiç kimsenin günlüğünü okumasını istemeyeceği çok açık. Bu yolla ölümsüzlük kâpısını aralayan Samuel Pepys’i bir yana bırakırsak, sayısız insan, mahkûmlar, azizler, filozoflar, genç kızlar, devlet adamları, kafasız basit kişiler, kuşkusuz kof bir kibirle, kendilerini dı-

şa vuran günceler tutmuşlardır; ama bu işin, anlaşılması güç başka dürtüleri de vardır. Bu kadar çok insan, kendi kendisiyle söyleşmek için kullandığına göre; kelimeler, müthiş bir yatıştırıcı güç taşıyor olmalı. Kendim de sakın bir kişi olduğumdan, bütün insanların, gerçekte huzur, belki de bir huzur formülü aradıklarını düşünürüm hep. Kuşkusuz bu arayış, günümüzde, oldukça yüksek sesle yapılıyor. Kirylo Sidoroviç Razumov'un günlük tutmakla erişmeyi umduğu huzurun nasıl bir huzur olduğunu tahmin etmek beni aşılıyor.

Yine de onun günce tuttuğu bir gerçek. Mr. Razumov, İç Eyaletlerden birinde doğmuş bir Rus için alışılmadık biçimde esmer, uzun boylu, düzgün yapılı genç bir adamdı. Yüz hatlarında tuhaf bir incelik yoksunluğu olmasaydı, tartışmasız çok sevimli bir görünüşü vardı. Yüzü, sanki büyük bir çabayla (hatta neredeyse klasik ekol bir yaklaşımla) biçim verilmiş, sonra da yumuşayınca kadar ateşe tutularak çizgilerinin tüm keskinliği yok edilmiş mumdan bir yontuya benziyordu. Ama bu haliyle bile oldukça yakışıklıydı. Hali tavrı da düzgündü. Tartışmalarda güçlü ve kararlı konuşmalardan kolaylıkla etkileniyordu. Daha genç yaşlardaki arkadaşlarıyla birlikteyken, esrarengiz bir dinleyici tavrı takınıyordu, zeki tavırlarla sizi dinleyip, sonra birden konuyu değiştiren türden bir tavrı.

Ya entelektüel yetersizlikten ya da inandığı şeylere tam olarak güvenememekten kaynaklanan bu küçük hile, Mr. Razumov'un derin bir adam olarak ünlenmesine neden olmuştu. Her gün ateşli tartışmalarla kendilerini tüketip duran bir sürü taşkın geveze arasında, onlara göre çok daha içine kapanık, ağzı sıkı bir kişi, doğal olarak umut vadeden biri olarak değerlendiriliyordu. St. Petersburg² Üniversitesi'nde arkadaşları, felsefe bölümü üçüncü sınıf öğrencisi Kirylo Sidoroviç Razumov'a, sağlam bir insan –kesinlikle güvenilir bir adam– gözüyle bakarlardı. Yasal olarak suç olan bir fikrin, insanları ölüme götürdüğü ya da ölümden beter bir kadere mahkûm ettiği bir ülkede Razumov, yasak düşüncelerin kendisine güven için-

2 St. Petersburg, 1703 yılında Büyük Petro tarafından kuruldu ve kültürel açıdan tüm Rus şehirleri içinde en Batılı ve Avrupalı olan şehir olarak bilinirdi.

de açılabilceğı değerde bir kişi olarak görölüyordu. Arkadaş canlılığı ve kendisini sıkıntıya sokma pahasına bile olsa dostlarını hoşnut kılmaya hazır olması yüzünden de seviliyordu Razumov.

Mr. Razumov'un, bir başpapazın³ oğlu olduğı, –belki de doğduğı uzak eyaletten– seçkin bir asilzadenin ona hamilik yaptığı sanılıyordu. Oysa Razumov'un dış görünüşü, böyle mütevazı bir geçmişe uymuyordu. Bu tür bir geçmiş pek inandırıcı değildi. Mr. Razumov'un, aslında papazın güzel kızının oğlu olduğı iddia ediliyordu, tabii bu da konuya değışik bir yön kazandırıyordu. Hem bu yorum seçkin asilzadenin hamiliğini de daha makul kılıyordu. Tüm bunlar, kötü ya da iyi niyetle hiçbir zaman araştırılmadı. Hiç kimse söz konusu asilzadenin kimliğini bilmezdi, merak da etmezdi. Razumov, bir ölçüde koruyucusu gibi davranan tanınmamış bir avukattan az ama yeterli miktarda bir harçlık alırdı. Razumov, ara sıra bazı profesörlerin evlerindeki özel toplantılara giderdi. Bunun dışında, başka bir sosyal ilişkisinin de olmadığı düşünölüyordu. Zorunlu derslere düzenli olarak giren Razumov, okul yöneticileri tarafından umut vadeden bir öğrenci olarak değerdendiriliyordu. Evinde, başarıya ulaşmayı amaçlayan bir insan gibi çalışıyor, ama bu amaçla kapanıp kendini paralamıyordu. Razumov, yaşamında gizli saklı bir şey bulunmayan, her zaman kolaylıkla yaklaşılabilen bir insan gibiydi.

1

Mr. Razumov'un günlüğünün başlangıcı, modern Rusya'nın güncel gerçekliğinde tipik bir olaya dayanıyordu: İleri gelen bir devlet adamının öldürölmesi – insanlığın en soylu amaçları arasında olan özgürlük tutkusunun, ateşli bir yurtseverliğin, adalet aşkının, acıma duygusunun, hatta sıradan insanların sadakatinin, zalim bir despotluğun neferlerinin nefrete ve kor-

3 Ortodoks rahiplerin evlenmelerine izin verilmektedir.

kuya peşkeş çekildiği toplumsal çöküntü bu olayı daha da tipikleştiriyor.

Yukarıda sözü edilen olay, birkaç yıl öncesinin ünlü Güvenlik Komisyonu'nun başkanlığını yapmış, sonra olağanüstü yetkilere sahip Devlet Bakanlığı'na getirilmiş Mr. de P-'ye⁴ yapılan başarılı suikast idi. Gazeteler fanatik görünüşlü, sıska, buruşuk yüzlü, kupkuru bakışlı, sırmalı üniformalı, derisi sarkık, boğazında St. Procopius Haçı Nişan'ı taşıyan bu adam için yerterince gürültü koparmışlardı. Anımsanacağı gibi, Avrupa'nın resimli gazetelerinde Mr. de P-'nin portresinin yer almadığı tek bir ay bile geçmedi. Mr. de P-, genç-yaşlı, erkek-kadın herkesi sürgüne ya da idam sehpasına göndererek, çarlığa sistemli ve usanmaz bir çabayla hizmet etmişti. Otokrasi ilkesine mistik bağlılığı; onu, kamu kuruluşlarında özgürlüğü çağrıştıran herhangi bir şeyi kökünden kazımaya kesinkes kararlı bir hale getirmişti; özellikle genç kuşağa uyguladığı zalim kıyım, özgürlük umudunu bile yok etmeyi amaçladığını gösteriyordu.

Bu lanetlenmiş adamın, kendisine duyulan nefreti fark edecek kadar bile düş gücüne sahip olmadığı söylenir. Aslında inanması zor ama, kendi güvenliği için çok az önlem almış olduğu bir gerçektir. Ünlü bir devlet gazetesinde yayımlanan bir konuşmasında Mr. de P-, bir zamanlar şöyle demişti: "...özgürlük düşüncesi 'İlâhi Yaratıcının Eylemi'nde hiçbir zaman var olmamıştır. İnsanların düşüncelerinin, tartışmalarının çoğalmasından isyan ve anarşiden başka bir şey doğmaz; sebat ve itaat için yaratılan dünyamızda isyan ve anarşi günahdır. İlâhi Güç'ün ifadesi 'Mantık' değil 'Otorite'dir. Tanrı, Evrenin Diktatörü'dür..." Böyle konuşan ve bu dünyada Otokrasiyi savunan bir adamın, öbür dünyanın kendisini korumak zorunda olduğuna gerçekten inandığını söyleyebiliriz.

Kuşkusuz polisin uyanıklığı onu çok defa kurtarmıştı, ama bilindiği gibi sonunda alını yazısı gelip çatığında, uzman yetkililer ona önceden herhangi bir uyarıda bulunamadılar. Polisin elinde Bakan'ın yaşamına kasteden bir örgütlenmeye ait hiçbir

4 1904 yılında suikast sonucu öldürülen İç İşleri Bakanı Plehve tarafından Conrad'a beyan edilmiştir.

bilgi yoktu, her zamanki haber kanallarından böyle bir eyleme ilişkin bilgi sızmamıştı, ortalıkta bir belirti de görülüyordu; ne tehlikeli kişiler ne de kuşku verici hareketler sezilmişti.

Mr. de P-, iki atın çektiği üstü açık bir kızakta arabacısı ve uşağıyla tren istasyonuna doğru gidiyordu. Bütün gece yağan kar henüz temizlenemediği için sabahın o erken saatinde, atlar yolda çok zor ilerliyordu. Hâlâ lapa lapa kar yağıyordu. Yine de kızak görülmüş ve izlenmiş olmalıydı. Bir köşeyi dönmek için araba sola yöneldiğinde; uşak, elleri koyun postu paltosunun cebinde, yakasını kulaklarına kadar kaldırmış bir köylünün, yağan kar altında kaldırımın ucunda ağır ağır yürüdüğü-nü fark etti. Kızak tam hizasına gelince köylü, birden dönüp kolunu kaldırdı. Bir anda korkunç bir patlama oldu; patlamanın sessizliği bozan yankıları, oraya buraya dağılan kar tanelerinin arasında boğulup söndü. İki at da ölmüştü, acı bir çığlıkla yere düşen arabacı ise ağır yaralıydı. Uşak (sağ olarak kurtulmuştu) o bir anlık sürede, koyun postundan paltolu adamın yüzünü görememişti. Bombayı attıktan sonra adam kaçmıştı; ama yağan kar altında her yönden, bir yığın insanın patlama yerine koştuklarını görünce, onlarla birlikte geriye dönmeyi daha uygun bulduğu tahmin ediliyordu.

İnanılmayacak kadar kısa bir zamanda kızıağın çevresinde heyecanlı bir kalabalık birikmişti. Derin bir kar tabakasının üstünde yara almadığı görülen Bakan-Başkan inleyen arabacının yanında zayıf, renksiz sesiyle toplananlara tekrar tekrar şöyle diyordu: “Yalvarırım, uzak durun. Allah aşkı için, iyi kalpli insanlar size yalvarıyorum, buradan uzak durun.”

Tam o anda, iki bina aşağıdaki bir araba çıkış kapısında hareketsiz duran, uzun boylu, genç bir adam caddeye fırlamış, hızla toplanan kalabalığın üzerinden bir bomba daha fırlatmıştı. Bomba, ölmek üzere olan arabacısına eğilmiş olan Bakan-Başkan'ın omuzuna çarpıp, sonra ayaklarının dibinde korkunç tok bir sesle patlamıştı; bu kez Mr. de P-'nin cansız vücudu karın üstüne serilip kalmıştı. İkinci bomba, can çekişmekte olan arabacının da işini bitirmiş, göz açıp kapayıncaya kadar geçen bir süre içinde bomba, boş kızıağı da paramparça etmiş-

ti. Kalabalık korku ıgıllarıyla dağılmış, arkada Bakan-Başkan'ın yakınında yatan ölüler ve can ekişenler dışında herkes kaçıışmıştı.

Birinci patlama, şenlik gibi bir kalabalık toplamışken, ikincisi çevrede birkaç yüz metrelik bir alanı aniden sessizliğe gömmüştü. Kalabalık, yağın karın altında iki atın leşleri yanında birbiri üstüne yığılmış insan cesetlerine yaklaşmaya cesaret edemeden uzaklardan bakıyordu. Güvenliği sağlamak için yollarda gezmekle görevli atlı kazak⁵ kollarından biri, hızla gelip ölülerin yüzlerini çevirmeye başladı. Kaldırıma serilmiş yatan ikinci patlamanın masum kurbanları arasında koyun postundan palto giymiş bir köylünün cesedi de vardı; yüzü tanınmayacak durumda olan köylünün yoksul giysilerinin ceplerinde hemen hiçbir şey bulunamadı; kimliği belirlenemeyen tek ceset onunkiydi.

O gün Mr. Razumov her günkü saatinde kalkmıştı, sabah üniversitede derslerine girdi, bir süre kütüphanede çalıştı. Öğle yemeklerini yediğı öğrenci kafeteryasında bomba olayı ile ilgili ilk muğlak söylentiler kulağına geldi. Söylenti fısıldanıyordu sadece ve burada, Rusya'da belli konulardaki fısıltılarla çok ilgileniyor gözükme özelliği bir öğrenci için tehlikeli sayılırdı. Siyasi ve düşünsel çalkantıların olduğı bir dönemde, Razumov, normal gündelik yaşantısını içgüdüsel olarak denetimde tutan insanlardan biriydi. Yaşadığı ağın duygusal gerginliğinin farkındaydı, bu gerginliği kayıtsız bir tavırla karşılıyordu. Onu en çok dersleri, araştırmaları ve kendi geleceğı ilgilendiriyordu.

Resmen ve fiilen bir ailesi olmadığından (papazın kızı öleli çok olmuştu) Razumov'un duygu ve düşünceleri bir aile ocağının etkisiyle biçimlenmemişti. O bu dünyada, açık denizde yüzen bir insan kadar yalnızdı. Razumov adı, münzevi bir bireyselliğın etiketiydi sadece. Herhangi bir yerde ondan başka bir Razumov yoktu. En yakın aile bağı, onun bir Rus olduğı cümlesiyle ifade ediliyordu. Sadece bu Rus olma bağı sayesinde

5 Rusya'nın güneybatısında bağımsız bir halk olan Kazaklar, ar'ın usta atlı birliklerini temin ederlerdi.

de yaşamdan beklediği iyi şeyler ne ise, onlara kavuşabilir ya da umutlarından uzak düşebilirdi. Bu geniş aile, iç çekişmelerin sancılılarıyla kıvranıyordu; Razumov ise şiddetli bir aile kavgasında taraf tutmaktan çekinen iyi huylu bir adam gibi, bu kavgayı düşünmekten kaçınıyordu.

Razumov eve dönerken, yakındaki sınava hazır olduğuna göre, artık ödül verilecek makale konusunda çalışmaya kendini verebileceğini düşünüyordu. Gümüş madalyayı almak istiyordu. Ödül, Eğitim Bakanlığı tarafından verilmekteydi ve katılan herkesin ismi Bakan'a sunulacaktı. Yüksek çevrelerde bu yarışmaya hazırlanıyor olmak bile övgüye değer görülür, ödül sahibinin de, diplomasını aldıktan sonra idari kademedeki iyi bir iş bulma ihtimali güçlenirdi. Öğrenci Razumov, ödüller ve işler teklif eden kurumların istikrarını tehdit eden tehlikeleri, o coşkulu anında unutmuştu. Geçen yılın gümüş madalya sahibi aklına geldiğinde, ailesi olmayan genç Razumov ayıldı. O akşam birkaç arkadaşı ile birlikte başarısı resmen övülmüş olan öğrencinin odasında toplanmışlardı. Genç adam alçakgönüllü, sakın yaradılışıydı. Şapkasını alırken utangaç bir gülümsemeyle “Bağışlayın” demişti. “Ben şarap aldirmaya gidiyorum. Fakat daha önce evdekilere mutlaka bir telgraf çekmeliyim. Hay Allah! Şimdi eve 20 mil uzaktaki komşulara bile bayram yaptırmaya kalkmasınlar.”

Razumov kendisi için böyle bir şeyin olmayacağını düşünmüdü. Onun başarısı kimseyi ilgilendirmezdi. Herkesin sandığı gibi bir taşra kodamanı olmayan asilzade hamisine karşı bir kırgınlık duymuyordu. Oysa bu aristokrat, Prens K-'ydi; bir zamanlar büyük ve ünlü biriyken, şimdi gut hastalığının pençesinde günü geçmiş bir senatördü; yine ihtişamlı ama çok daha içine kapanık bir yaşam sürüyordu. Birkaç çocuğu ve kendi gibi aristokrat ve vakur bir eşi vardı.

Yaşamı boyunca, Razumov'a Prens'i özel olarak görme fırsatı, sadece bir kez tanınmıştı.

Bu görüşme, tanınmamış avukatın bürosunda, rastlantı havasında gerçekleşmişti. Randevusunun olduğu bir gün, Razumov orada uzun boylu, aristokrat görünüşlü, ipek gibi yumu-

şak, gri favorili bir yabancı gördü. Kel kafalı, dalavereci, küçük avukat alaylı bir yakınlıkla kendisine seslenmişti: “Gelin, gelin, Mr. Razumov.” Sonra saygın bir biçimde yabancıya dönerek bir tören havasıyla “Benim vesayetim altında, Majesteleri. St. Petersburg Üniversitesi’nde, bölümünün en parlak öğrencilerinden biri...”

Razumov için kendisine uzatılan biçimli, beyaz el büyük bir sürpriz oldu. Bu ele şaşkınlıkla dokundu (el, yumuşak ve edilebilir), bu arada sadece “yeterli” ve “devamını” kelimelerini duyabildiği alçakgönüllü bir mırıldanma duydu. Ama Razumov’u en çok şaşırtan, bu biçimli beyaz elin, belirgin bir biçimde eline bastırıldığını hissetmesi olmuştu. Tıpkı gizli bir anlaşma işareti gibi. Bunun yarattığı heyecan, Razumov’un yüreğini ağzına getirecek kadar müthiş oldu. Gözlerini kaldırdığında, aristokrat, avukatı yana itmiş, kapıyı açmış çıkmak üzereydi.

Avukat, masanın üzerindeki kâğıtları bir süre kayıtsızca karıştırdıktan sonra sormuştu: “Kim olduğunu biliyor musunuz?”

Yüreği hâlâ gümbür gümbür atan Razumov, kafasını sessizce sallayarak bilmediğini belirtti.

“Kendisi Prens K’dır. Benim gibi sefil bir hukuk faresinin deliğinde ne işi olduğunu merak ediyorsundur, ha? Bu pek yüce asilzadelerin de, sıradan günahkârlar gibi duygusal kaygıları vardır. Ben sizin yerinizde olsam Kirylo Sidoroviç,” avukat yan gözle onu süzerek ve Sidoroviç’i tuhaf bir biçimde vurgulayarak konuşmasını sürdürmüştü. “Bu tanışmadan ötürü pek böbürlenmezdim. Bu sizin için pek hayırlı olmaz, Kirylo Sidoroviç. Evet azizim, olmaz! Hatta bu, geleceğiniz için tehlikeli bile olabilir.”

Genç adamın kulakları ateş gibi yanıyordu; bakışları bulanıklaşmıştı. “O adam!” Razumov kendi kendine konuşuyordu. “O!”

Bundan sonra da ipek gibi yumuşak ciltli, kırçıl favorili yabancıyı “O” sözü ile özdeşleştirmeyi adet edindi. O zamandan sonra, daha lüks semtlerde dolaşırken üzerlerinde Prens K’nin armasını taşıyan muhteşem atlara, arabalara ilgiyle bakmaya başladı. Bir keresinde Prens’in arabadan inerken gör-

nun trajik yapısını ve olayların hem kaçınılmaz hem de benim yaratıcı içgüdüme ve konunun dramatik olasılıklarına özgürlük verecek şekilde ilerleyişini fark ettiğimde ortaya çıktı.

Olayların akışı açıklama gerektirmiyor. Olaylar, düşünsel olmaktan ziyade, hissi bir biçimde kendini ortaya koydu. Bu, özel bir deneyimin değil, samimi bir tefekkürle desteklenen genel bir bilgi birikiminin sonucudur. En büyük endişem, vicdani tarafsızlık notasını bulup, o notada devam edip edemeyeceğim üzerineydi. Mutlak doğruluk mecburiyeti, sadece ve sadece gerçeğin, en ufak bir sanat değeri taşıma iddiasında bulunan ya da zamanının kadın ve erkeklerinin kültüründe yerini alma umudu taşıyan her türlü kurgunun kanıtı olabileceğine dair temel inancıma ek olarak, soyuma ve aileme has deneyimler nedeniyle de hem tarihî, hem de kalıtsal olarak üzerime empoze edilmiştir. Daha önce hiç böylesine büyük bir ayrılık çabası içinde olmam gerekmemişti; tüm tutku, önyargı ve hatta kişisel hatıralarımdan ayrılmalıydım. *Batılı Gözler Altında* belki tam da bu ayrılık nedeniyle, İngiltere’de ilk görücüye çıktığında, halkın gözünde başarısızlık olarak değerlendirildi. Ödülümü yaklaşık altı yıl sonra, kitabın Rusya’da genel bir takdir kazandığını ve burada birçok kez yeniden basılmış olduğunu öğrendiğim zaman almış oldum.

Hikâyede yerlerini almış olan farklı karakterler de varlıklarını, yine özel bir deneyime değil, Rusya’nın içinde bulunduğu durumla ve genel insani değerler açısından, saçma bir zulmün dürtüklediği saçma çaresizlik formülüne indirgenebilecek zalim kanunsuzluğun baskısına karşı, Rus tabiatının verdiği ahlaki ve duygusal tepkiyle ilgili genel bilgilere borçludurlar. Benim asıl ilgilendiğim, yaşlı dil hocasının Batılı Gözleri’ne göründüğü şekliyle bireylerin vaziyetleri, karakterleri ve kaderleriydi. Kendisi de çok eleştirilmiş bir kişidir, fakat bu geç vakitte onun varlığını ispat etmeye kalkışmayacağım. Kendisinin bana çok faydası oldu ve bu nedenle hem yorum biçimi hem de hikâyenin gelişimine olan katkısıyla okuyucuya da faydalı olacağını düşünüyorum. Gerçeklik hissini yaratmak konusundaki arzum konusunda, Cenevre’deki olaylarla ilgili bir görgü

tanıgım olmasının zorunlu olduğunu düşündüm. Ayrıca Miss Haldin için sempatik bir arkadaşına ihtiyacım vardı, aksi takdirde Miss Haldin fazla yalnız olacak ve tümüyle inanılır olabilmek için desteksiz kalacaktı. İçindeki o idealist inançtan, mü-kemmel kalbinden ve yalın duygularından bir parça verebileceği kimsesi olmayacaktı.

Razumov sempatiyle ele alınmaktadır. Neden olmasın ki? O, sağlam bir çalışma kapasitesi ve makul tutkuları olan sıradan bir genç adam. Orta halli bir ahlaka sahip. Hafiften anormalse bile, bu sadece sosyal konumuna olan duyarlılığı konusundadır. Hiç kimsenin çocuğu durumunda olmamasından dolayı, Rus olduğunu, başkalarıyla kıyaslandığında daha şiddetli hisseder – aksi takdirde bir hiç olacaktır. Tüm Rusya'yı kendi mirası olarak görmekte tamamen haklıdır. Suçların zalim abesliği ve o şekilsiz kütlenin içinde fokurdayan fedakârlıklar, onu sarmalayıp ezmektedir. Ama bu rahatsızlığında hiç bir zaman bir cani olduğunu düşünmüyorum. Burada hiç kimse bir canavar olarak tasvir edilmemektedir – ne şapşal Tekla ne de inatçı Sofa Antonovna. Peter Ivanoviç ve Madam S-'nin tasviri de adılanedir. Onlar uğursuz bir ormanın taklitçi maymunlarıdır ve o ekşi suratlarının hak ettiği şekilde ele alınırlar. Nikita'ya gelince –Nakator lakaplı– o, terörist yabancığın kusursuz meyvesidir. Nikita'yla uğraşırken beni en çok rahatsız eden, onun gaddarlığı değil, bayağılığı olmuştur. O, yıllarca “ifşa” adı altında, gazete makalelerinde, gizli tarihlerde ve sansasyonel romanlarda halkın karşısına çıkagelmıştır aslında.

En korkunç düşünce ise (artık kendimden bahsediyorum), bütün bu insanların istisnai ürünler değil, genelin –yaşadıkları yerin, zamanın ve soylarının olağanlığının– ürünleri olmasıdır. Tüm meşrutiyeti reddedip aslında kendini tümüyle ahlaki anarşi temellerine dayandıran zorba bir egemenliğin gaddarlığı ve ahmaklığı, herhangi bir insani kurumun çöküşünü esaslı bir gönül değişikliğinin izleyeceğine dair olan o garip inançla hareket eden ve öncelikli araç olarak yıkımı kullanan tamamen ütöpik bir devrimciliğin, ahmaklık ve zalimlikte kendi-

müştü –alışverişe çıkmıştı– Prenses’in ardında biri öbüründen daha uzun iki kız çocuğu gidiyordu. Çocukların sarı saçları, İngiliz modasına uygun biçimde gevşek bırakılmıştı, gözleri neşeli neşeli parlıyordu, paltoları, eldivenleri ve küçük kürk şapkaları ikisinde de aynıydı. Soğuk havada yanakları, burunları canlı bir pembeliğe bürünmüştü. Kaldırımında Razumov’un önünden geçip gittiler; sonra Razumov utangaç utan-gaç gülümseyerek yoluna devam etti. “Onun” kızları. “Ona” benziyorlardı. Genç adam hiçbir zaman kendisini tanımaya-cak olan bu kızlara karşı içinden sıcak bir dostluk ateşinin yükseldiğini duydu. İleride bu kızlar, Generaller ya da Kam-merherrlerle evlenirler, doğurdıkları çocuklar da, belki, ken-disini saygın yaşlı bir profesör, belki de Rusya’nın parlak umutlarından bir Özel Danışman –ama daha yüksek biri de-ğil– olarak bilirlerdi.

Evet saygın bir Profesörün bir adı, bir yeri vardır. Bu statü, Razumov adını şerefli bir isme dönüştürebilirdi. Öğrenci Ra-zumov’un statü isteğinde garipsenecek bir yan yoktu. Bir insa-nın gerçek yaşamı, diğerlerinin ona gösterdiği saygıda ve do-ğal sevgide anlam bulur. Razumov, Mr. de P-ye suikast yapıldı-ğı gün eve dönerken, gümüş madalya için sıkı bir çalışma yap-maya kararlıydı.

Karanlık pis merdivenlerden ağır ağır dördüncü kattaki da-iresine çıkarken, başaracağından emindi. Yeni yılın ilk günü kazananın ismi gazetelerde yayımlanacaktı. “O”nun büyük olasılıkla gazeteyi okuyacağı düşüncesiyle bir an merdivenler-de durdu, sonra kendi coşkusuna hafifçe gülümseyerek merdi-venlerden çıkmaya devam etti. “Bu sadece bir hayal.” Kendi kendine konuşuyordu: “Fakat madalya somut bir başlangıç.”

Kafasında bu sıkı çalışma fikriyle girdiği dairesinde rahatla-tıcı, teşvik edici bir sıcaklık vardı. “Şöyle bir dört saat sıkı çalı-şayım.” Fakat kapıyı kapatır kapatmaz korkuyla irkildi. Akşa-min alacakaranlığında aşına aşına parıldayan uzun, beyaz çini sobanın önünde, yandan açılan belden kesik, uzun, kahveren-gi kumaş bir palto giymiş, uzun çizmeli, ufak astragan şapkalı simsiyah bir yabancı duruyordu. Çevik bir cengaver silüeti

doldurmuştu odayı. Razumov çok şaşırmıştı. Yabancı, iki adım yaklaşarak sakın ve ağırbaşlı bir sesle dış kapıyı kapatıp kapatmadığını sordu, ancak o zaman Razumov, konuşma gücünü tekrar toplayabildi.

“Haldin!.. Viktor Viktoroviç!.. Sen misin?.. Evet. Dış kapı kapalı tabi. Fakat, bu gerçekten hiç beklenmedik bir ziyaret.”

Üniversitedeki sınıf arkadaşlarının çoğundan daha büyük olan Viktor Haldin çalışkan bir öğrenci değildi. Derslerde pek görünmezdi. Idareciler onun için “huzursuz” ve “işe yaramaz” derlerdi, notları da çok kötüydü. Oysa arkadaşlarının büyük değer verdiği Haldin, onları oldukça etkilerdi. Razumov’un Haldin’le daha önceden bir yakınlığı yoktu. Zaman zaman başka öğrencilerin evlerindeki toplantılarda rastlaşmışlardı. Hatta bir keresinde tartışmışlardı – keskin gençlerin o pek sevdikleri temel ilkeler tartışması.

Razumov, onun sohbet için başka bir zaman gelmesini tercih ederdi. Kendini makale için çalışmak üzere hazırlamıştı. Ama Haldin’e git demek de ayıp olacağından, Razumov, konuksever bir hava takındı, oturmasını söyleyip sigara ikram etti.

Diğeri şapkasını bir yana atarak, konuşmaya başladı: “Kirylo Sidoroviç, seninle herhalde aynı görüşte değiliz. Senin değerlendirmelerin daha çok felsefi düzeyde. Sen az konuşan bir adamsın, fakat herkes alçakgönüllü olduğunu bilir. Karakterinde, cesaret olmaksızın var olamayacak bir güçlülük var.”

Razumov hoşnut kalmıştı, bu iyi düşünceler dolayısıyla utangaç bir biçimde memnuniyetini belirtmeye başlamışken Haldin elini kaldırdı.

“Nehir kenarındaki odunlukta gizlenirken kendi kendime ‘Bu adamın sağlam bir kişiliği var’ dedim. ‘Esen yele göre tavır almaz.’ Kendi kendine yetiyor olman beni her zaman büyülemiştir, Kirylo Sidoroviç. Sonra, adresini hatırlamaya çalıştım. Görüyorsun işte – şansım yardım etti. Senin *dvornik*’i* sokağın öbür yanında, evin kapısının az ötesinde bir kızak sürücüsüyle konuşurken gördüm. Merdivenlerden çıkarken kimseyle

(*) Kamcı.

karşılaşmadım. Dördüncü kata geldiğimde ev sahiben senin daireden çıkıyordu. Ama o beni fark etmedi. Sahanlığı geçip kendi odasına girince, içeriye süzıldüm. Senin gelmeni bekleyerek geçirdim bu iki saati.”

Razumov şaşkın şaşkın dinliyordu. Daha ağzını açmadan Haldin, kelimelerin üstüne basa basa ekledi: “Bu sabah, de P-’yi ben öldürdüm.”

Razumov çığlığını zor tuttu. Böyle bir suikastle ilişkisinin yaşantısını altüst edebileceğini sezmiş, içinden acılı bir alay yükselmişti: “Gümüş madalyam gitti!”

Haldin bir süre bekleyip devam etti:

“Bir şey söylemiyorsun, Kirylo Sidoroviç! Sessiz durmanı anlıyorum. İnan bana, senin o İngilizlere özgü tavrınla tutup beni kucaklamayı beklemiyorum. Senin böyle durmana aldır-mıyorum. Ülkede bu adam yüzünden ağlayanların sesini, dış gıcırıltılarını duyacak yürek var sende. Sadece bu, her türlü filo-zofça umudu bir yana koymak için yeterlidir. O adam körpe fidanı kökünden koparıyordu. Onu durdurmak gerekiyordu. Tehlikeli bir adamdı. Otokrasiye inanmış bir adam. Onun üç yıl daha işbaşında kalması, bizi elli yıl geriye, köleliğe döndü-recekti, üstelik bu sürede yitirilecek canları, yıkıntıya dönecek yaşamları düşün.”

Kendine güvenen, tok sesi birdenbire canlılığını yitirdi ve Haldin donuk bir sesle ekledi: “Evet, kardeşim, onu ben öldürdüm. Zor iş!”

Razumov bir sandalyeye çökmüştü. Her an içeriye bir yığın polisin dalmasını bekliyordu. Şu anda, kendi odasında bir aşağı bir yukarı dolaşan bu adamı, binlerce polis arıyor olmalıydı. Haldin kontrollü, monoton bir sesle tekrar konuşmaya başladı. Ara sıra ağır ağır, donuk bir biçimde kolunu sallıyordu.

Razumov’a bu işi bir yıldır nasıl uzun uzun düşündüğünü, haftalardır nasıl doğru dürüst uyumadığını anlattı. Bir akşam önce geç saatlerde, “özel bir kişiden” Bakan’ın gidip geleceği yerlerle ilgili kendisine ve “başka birine daha” istihbarat gel-mişti. O ve diğer “başka biri daha”, “malzemeyi” hazırlamışlar, ve “eylem” tamamlanıncaya kadar uyumamaya karar vermiş-

lerdi. Tek kelime konuşmadan, yağan kar altında, üstlerinde taşıdıkları malzemeleriyle sokaklarda dolaşmışlardı. Nöbetçi polis ekiplerine rastlayınca da kolkola girip, gezintiye çıkmış bir çift köylü taklidi yapmışlar, çatlak sarhoş seslerle konuşarak sağa sola yalpalamışlardı. Bu garip taklitler dışında sessizce, hiç durmadan yürümüşlerdi. Planları önceden hazırdı. Gün ışığında kızığın geçeceğini bildikleri yere yönelmişler, kızığın görüldüğünde de birbirlerine sessizce veda edip, ayrılmışlardı. “Diğeri” köşede kalmıştı. Haldin sokağın biraz yukarısında bir yer seçmişti...

Kendi “malzemesini” fırlattıktan sonra koşmaya başlamış ve bir anda, kendini ikinci patlamadan sonra olay yerinden kaçan halkın paniği arasında bulmuştu. Kalabalığın korkudan gözü dönmüştü. Gelen geçen kendisine çarpıp duruyordu. Akan selin onu geçmesi için yavaşladı ve solda dar bir sokağa girdi. Artık yalnızdı.

Kurtulduğuna hayret etti. İş başarımıştı. Buna kendi bile pek inanamıyordu. Boylu boyunca kaldırıma uzanıp uyumak için duyduğu dayanılmaz isteğe güçlkle karşı koydu. O baygınlık –uykusuzluktan ötürü– hali çabuk geçti. Ziemianiç'i aramak için kentin yoksul mahallelerinden birine doğru hızlı hızlı yürümeye başladı.

Razumov'un anladığı kadarıyla bu Ziemianiç, kiralık birkaç kızağı ve bir atı olan, kent yaşantısına alışmış bir çeşit kent-köylüsüydü. Haldin heyecanla bağırarak öyküsüne ara verdi.

“Pırıl pırıl bir adam! Yiğit bir yürek! St. Petersburg'daki en iyi sürücü. Üç atı vardır... Ah! Dost adamdır!”

Bu adam, her istendiği zaman bir ya da iki kişiyi güney hatlarından birindeki ikinci veya üçüncü tren istasyonuna rahatça götürebileceğini söylemişti. Ancak, bir gece önceden ona haber ulaştıracak zamanları olmamıştı. Her zaman kent dışındayken sefil bir lokantaya gittiğini biliyorlardı. Ama Haldin adamı orada bulamamıştı. Akşamdan önce de geleceği sanılmıyordu. Haldin ne yapacağını bilemeden oradan ayrıldı.

Bir odunluğun kapısını açık görünce, dışarıyı kasıp kavuran rüzgârdan kurtulmak için içeri girdi. Üzerleri karla kaplı bü-

yük, dikdörtgen odun yığınları köy evlerini andırıyordu. Onu odunların arasında çömelmiş bulan bekçi, önce yakınlık gösterdi. İki hırpani asker kaputunu birbirinin üstüne giymiş olan bu kupkuru yaşlı adamın kulaklarını örtüp çenesinin altından bağladığı kırmızı, kirli mendil ve pörsümüş, ufak yüzü komik görünüyordu. Yavaş yavaş suratını asan adam birdenbire hiç yoktan çatlak bir sesle cılgınca bağırmaya başladı.

“Buradan defolup gitmeyecek misin, serseri? Sizin gibileri iyi tanırız biz. Güçlü, genç, kocaman bir herif! Sarhoş bile değilsin. Burada ne arıyorsun? Bizi korkutamazsın. Kendini de, o çirkin gözlerini de al ve git buradan.”

Haldin, oturmakta olan Razumov’un önünde durdu. Dimdik duran sarı saçlarının altında beyaz alnı ve esnek vücuduyla onurlu ve yiğit görünüyordu.

“Gözlerimi sevmeydi. Sonuçta... buradayım işte.”

Razumov sakın bir biçimde konuşmaya çalıştı:

“Özür dilerim ama, Viktor Viktoroviç. Birbirimizi o kadar az tanıyoruz ki... Neden beni...”

Haldin “Güven,” dedi.

Bu söz, Razumov’un dudaklarını sanki bir el ağzını kapatmışçasına mühürledi. Kafasından binbir çeşit düşünce geçiyordu.

“Ve sonuçta, buradasın!” Bunu dişlerinin arasından mırıldanmıştı.

Diğeri sesindeki kızgınlığı fark etmedi. Razumov’un kendisine kızabileceğini hiç aklından geçirmiyordu.

“Evet. Benim burada olduğumu kimse bilmiyor. Yakalansam bile kuşku duyulacak en son kişi sensin. Bu bir avantaj, anlıyorsun değil mi? Ve sonra – senin gibi çok zeki biriyle konuşurken, tüm gerçeği söyleyebilirim, senin durumun da aklıma geldi. Senin kimsen yok. Herhangi bir şekilde bir şey olduğunda arkandan acı çekecek kimsen, akrabaların yok. Biliyorsun, Rusya’da yeteri kadar yanmış yıkılmış yuva var. Ama ben sana geldiğimin öğrenilebileceğini mümkün görmüyorum. Eğer yakalanırsam ağzımı açmayacağımı biliyorum bana ne yaparlarsa yapsınlar.” Son cümleyi büyük bir kararlılıkla eklemişti.

Razumov hareketsiz, donmuşken, Haldin yine yürümeye başladı.

Sesi öfkeden kısık, titreyerek konuşuyordu: “Düşündüm ki...”

“Evet, Razumov. Evet, kardeşim. Bir gün gelecek, yeniden kurarken yardım edeceksin. Sen şimdi benim bir terörist –var olanı yok eden biri– olduğumu düşünüyorsun. Fakat, gerçek yok ediciler ilerlemenin ve gerçeğin özünü yok edenlerdir. Yoksa, insan onurunu katledenlerin sadece vücutlarını ortadan kaldırarak öç alanlar değil. Senin gibi düşünen ve kendi kendine yeten insanlara fırsat yaratmak için benim gibilere ihtiyaç var. Evet, biz canımızı vermeyi göze almıştık ama mümkün olursa, kaçmak istiyorum. Canımı değil savaş gücümü kurtarmak istiyorum. Atıl yaşamak istemem. Ah, hayır! Razumov yanılma. Benim gibi insanlar az bulunur. Üstelik, eyleminin hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolduğu böyle bir örnek, zalimleri daha çok korkutacaktır. Bürolarında ve saraylarında oturup dehşet içinde titrerler. Senden bütün istediğim ortadan kaybolmama yardım etmen. Pek büyük bir şey değil. Sadece sabah gittiğim yere gidip, benim yerime Ziemianiç'i göreceksin. Ona sadece şunları söyle: “Senin bildiğin kişi, geceyarısından yarım saat sonra Karabelnaya'nın üst yanından sayınca, soldaki yedinci sokak lambasının altında, sağlam atlı bir kızak istiyor. Eğer kimse binmezse kızak bir-iki sokak dönüp aynı yere on dakika sonra geri dönsün.”

Razumov bu konuşmayı neden çok daha önceden kesip, bu adama gitmesini söylemediğini merak ediyordu. Zaaf mıydı, yoksa başka bir nedeni mi vardı?

Razumov bunun zaaf değil mantıklı bir içgüdü olduğunu düşündü. Haldin mutlaka görülmüş olmalıydı. İkinci bombayı fırlatan insanın yüzüne ve görünüşüne hiç kimsenin dikkat etmemiş olması imkânsızdı. Haldin'in dikkat çekici bir tipi vardı. Hemen bir saat içinde binlerce polise eşkâli verilmiş olmalıydı. Her geçen an tehlike büyüyordu. Eğer onu sokağa atarsa, önünde sonunda kaçamadan mutlaka yakalanacaktı.

Polis, çok kısa zamanda Haldin hakkında her şeyi öğrenebilirdi. Hemen ortaya bir örgüt çıkarmaya girişeceklerinden,

Haldin'in tanıdığı herkes çok büyük tehlike içindeydi. Farkında olmadan söylenilen bir-iki kelime, masum görünen birkaç ufak olay hemen suç sayılabilirdi. Razumov söylediği sözleri, dinlediği konuşmaları, katıldığı zararsız toplantıları anımsadı, hem arkadaşlarının gözünde kuşkulu bir kişi olmamak hem de bu tip şeylerden uzak durmak, bir öğrenci için hemen mümkün değildi.

Razumov kendini korkmuş, belki hırpalanmış, aşağılanmış bir durumda hapisanede gördü. Ya da resmî bir emirle sürgüne gönderilirdi, kendini tüm yaşantısı altüst olmuş, umutlarından uzak düşledi. Ya da –en iyi ihtimalle– uzak, küçük bir taşra kasabasında, ihtiyaçlarını karşılayacak ya da kötü yazgısından ötürü onu teselli edecek dostlardan yoksun, polis gözetimi altında zavallı bir yaşantı sürdürdüğünü düşündü. Diğerlerinin yardım edecek babaları, anneleri, kardeşleri, akrabaları, yakınları vardı – onun kimsesi yoktu. Herhangi bir sabah onu mahkûm edecek olan görevliler bile, varlığını güneş batmadan unuturlardı.

Razumov'un hayalinde, gençliği açlık, sefalet içinde solup gitti – gücü tükenmiş, kafası işe yaramaz duruma gelmişti. Kendisini sokaklarda, acınacak bir halde, kolu kanadı kırık sürünürken – bir evin pis bir köşesinde ya da bir devlet hastanesinin bakımsız bir yatağında, başucu ıssız ölürken gözünün önüne getirdi.

Titredi. Sonra üstüne acı veren bir soğukkanlılık geldi, sakinleşti. Bir kaçma fırsatıyla ondan böylece kurtuluncaya kadar Haldin'i sokağa salmamak en iyisiydi. Yapılabilecek şeylerin en iyisi. Razumov artık yapayalnız yaşantısının sürekli bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu anlamıştı. Bu akşam başından geçenler, var olan kurumlar ve bu adam yaşadıkça, her an karşısına çıkabilirdi. Razumov'a o an bu kurumlar rasyonel ve sarsılmaz göründü. Onlarda belli bir uyum vardı – bu adamın varlığının dehşet salan uyumsuzluğuyla taban tabana çelişen bir uyum. Bu adamdan nefret ediyordu. Razumov, sakin bir sesle konuştu.

“Evet, tabii gideceğim. Bana yapacaklarımı iyice anlat ve geri için bana güven.”

“Ah! Dost adamsın! Akli başında, soğukkanlı tam bir İngiliz. Bu havanı nereden aldın? Senin gibi çok kişi yok. Bak kardeşim! Benim gibi adamlar geride miras bırakmazlar ama ruhları kaybolmaz. Hiçbir insanın ruhu yok olmaz. Ruh sürekli çalışır. Özveri, ruhun emeğinin ürünüdür. İnanç, güven, ölmü göze almak; başka türlü bunlar nasıl ortaya çıkar? Ölmem gereken yolda, yakında –belki çok yakında– öldüğümde ruhum ne olacak? O yok olmayacak. Yanılma Razumov. Bu bir cinayet değil – bu bir savaş, bir savaş. Benim ruhum dünya yüzünden tüm yanlışlıklar silinene kadar başka bir Rus’un bedeninde savaşı sürdürecektir. Şimdiki uygarlığımız yanlış, ama Rusya’da yepyeni bir gerçek doğacak. Ha! Bir şey söylemiyorsun. Kuşkucusun. Senin felsefi kuşkuculuğuna saygı duyuyorum Razumov, fakat ruha dokunma. Hepimizde yaşayan Rus ruhuna dokunma. Onun önünde gelecek var. Onun bir misyonu var, bak sana söylüyorum, yoksa niye bu işi yapayım ki –hiçbir şeyi umursamadan– bir kasap gibi bütün o masum insanların ortasında ölüm saçan ben! Ben... Ben bir sineğe bile kıyamazdım.”

Razumov sert sert uyardı: “Bu kadar bağırma.”

Haldin birden oturdu ve başını kollarına dayayıp ağlamaya başladı. Uzun bir süre ağladı. Alacakaranlık oda da koyulaşmıştı. Kıpırdamadan duran Razumov, düşünceli ve endişeli bir şekilde hıçkırıkları dinliyordu.

Diğeri başını kaldırdı, ayağa kalktı ve güçlkle sesini denetleyerek konuşmaya başladı.

“Evet. Benim gibi insanlar miras bırakmazlar.” Daha da alçak bir sesle sürdürdü. “Aslında bir kız kardeşim var. Yaşlı annemin yanında –bu sene yurtdışına gitmeleri için onları ikna ettim– şükürler olsun. Fena kız değildir. Yeryüzünde yaşayan tüm insanlar arasında, en dürüst bakan gözlere sahiptir. Umarım iyi bir evlilik yapar. Belki çocukları olur – oğulları belki. Bana bak. Babam taşrada bir devlet memuruydu. Küçük bir parça toprağı da vardı. Tanrı’nın basit bir kulu – kendi yolunda dürüst bir Rus. Tam bir boyun eğme ruhuna sahipti. Ama ben ona benzemiyorum. Benim, asker dayıma çektiğimi söy-

lerler. Onu 28'de öldürmüşler. Hatırlarsın, Nicholas⁶ dönemi. Sana bunun bir savaş olduğunu söylememiş miydim, bir savaş... Adil Tanrı! Bu iş zor.”

Razumov sandalyesinde başını eline dayadı, sanki derin bir uçuşunun dibindeymiş gibi konuştu.

“Tanrı’ya inanır mısın Haldin?”

“Bir konuşmanın içinden bazı kelimeleri çekip alıyorsun. Ne fark eder? Hani şu İngiliz ne demişti: ‘Her şeyde bir ilâhi ruh var...’ Kahretsin adını hatırlamıyorum. Ama doğru söylemiş. Siz düşünürlerin günü geldiğinde, Rus ruhunda neyin ilâhi olduğunu sakın unutmayın – bu da tevekküldür. Entelektüel huzursuzluğunuz içinde buna saygı duyun ve kibirli aklınızın bu ruhun dünyaya yaydığı mesajı bozmasına izin vermeyin. Şimdi seninle, boynunda yağlı ip olan bir adam olarak konuşuyorum. Beni nasıl görüyorsun? İsyan eden bir kişi olarak mı? Hayır. Asıl hiç bitmeyecek isyan içinde olan siz düşünürlersiniz. Ben o tevekkül edenlerden biriyim. Bu güç iş gelip dayandığında yapılmasının zorunlu olduğunu anladım ve ben ne yaptım? Kazandığım zaferden başım mı döndü? Bu işle övündüm mü? Bu işin anlamını, sonuçlarını tartıp biçtim mi? Hayır! Ben sadece boyun eğdim. Tanrı’nın isteği olacak, diye düşündüm.”

Haldin, kendini Razumov’un yatağına attı ve ellerinin tersiyle gözlerini kapatıp hareketsiz, sessiz öylece kaldı. Nefes alış bile duyulmuyordu. Odanın ölüm sessizliği, Razumov’un karanlıkta yükselen düşünceli sesine kadar sürdü...

“Haldin”

Hiç kımıldamayan bedeni artık seçilemeyen Haldin, hemen duydu. “Evet.”

“Gitme zamanım gelmedi mi?”

“Evet kardeşim.” Hâlâ karanlıkta, uzanmış uykuda gibi konuşuyordu. “Yazgıyı sinama zamanı geldi.”

6 I. Nikola (1796-1855), En baskıcı rejimlerden birini yaşatmış ve yönetimi zamanında düşünce özgürlüğü konusunda kesin bir sansür uygulanmıştır. Rejimi sürecindeki yıllardan birinde, sansür konusunda çalışanların sayısının, yayımlanan kitap sayısından daha fazla olduğu söylenmektedir.

Biraz durdu, sonra trans halindeki bir adamın kişiliksiz sesiyle Razumov'a yapacaklarını anlattı. Razumov tek kelime söylemeden hazırlandı. Odadan çıkarken yataktaki, ardından seslenmişti.

“Tanrı seninle olsun, ey sessiz insan.”

Razumov sessizce yürüdü, sahanlıkta kapıyı kilitleyip anah-tarı cebine koydu.

2

Bu olayın üstünden aylar geçtikten sonra böylesine tam ve ayrıntılı yazabildiğine göre, o akşamın konuşmaları ve olayları Mr. Razumov'un beynine çelik bir aletle kazınmış olmalı.

Sokakta başına üşüşen düşünceler çok daha uzun ve ayrıntılı kaydedilmişti. Haldin'in varlığı –büyük bir suçun dehşet verici simgesi ve müthiş bir fanatikliğin göz kamaştıran gücü– artık düşünme gücüne ket vuramadığı için, rahatsızlık verici düşünceler daha büyük bir özgürlükle kafasına üşüşüyordu. Mr. Razumov'un günlüğünde geçen “düşüncelerin üşüşmesi” ifadesinin, durumunu yeterince canlandıramadığını söylemeliyim.

Düşünce kasırgası daha uygun bir tanımlama gibi görünüyor – durumunu daha canlı yansıtıyor. Düşünceleri gerçekte sayıca çok sayılmazdı –birçok insanın düşüncesi gibi az ve basitti– ama sınırsız ve zorlu bir karmaşa içinde süren, allak bullak edici tekrarlar –çünkü yürüyüşü uzun sürmüştü– aynı izlenimlerle buraya aktarılamaz.

Eğer bunlar Batılı bir okuyucuya sarsıcı, uygunsuz ve hatta ters gelirse, bunun, öncelikle benim kaba ifademden kaynaklanıyor olabileceği unutulmamalıdır. Gerisi için ise, bunun bir Batı Avrupa öyküsü olmadığını söylemekle yetineceğim.

Uluslar, yönetimlerini biçimlendirebilir ancak “Yönetimleri” de, onları aynı biçimde etkiler. Herhangi bir İngiliz gencinin kendini Razumov'un yerinde bulması düşünülemez bile. Böyle olunca, onun ne düşünebileceğini hayal etmek abes olur. Bu İngiliz hakkında yapabileceğimiz en güvenilir tahmin, kaderi-

nin bu buhran anında Mr. Razumov gibi düşünemeyeceğini söylemek olur. Bu İngiliz genci, tarihi bir otokrasinin insanların düşüncelerini nasıl ezdiğine, iktidarını nasıl koruduğuna, varlığını nasıl sürdürdüğüne ilişkin ne bireysel ne de kalımsal bir bilgiye sahip değildir. Belki düşüncelerini aşırı zorlayarak kendini keyfi bir biçimde hapsedilmiş düşünebilir, ancak, eğer bir çılgınlık nöbetinde değilse (hatta belki o zaman bile) soruşturma veya ceza niyetiyle, en sıradan işlemlerden sayılan kırbaçlanmayı aklının ucundan bile geçirmez.

Bu, Batı düşüncesinin içinde yaşadığı değişik koşulların en çarpıcı ve kolay anlaşılır örneğinden başka bir şey değildir. Bu tehlikenin özel olarak Mr. Razumov'un da aklına gelip gelmediğini bilmiyorum. Ama, hiç kuşkusuz bu kırbaç fikri, bilinçsiz de olsa olayın dehşet ve korku vericiliğine katkıda bulunmuştur. Ancak, Razumov, despotik bir "Hükümet"nin bir bireyi ezip yok edebileceği çok daha ince yöntemlerin var olduğunu biliyordu. Sadece üniversiteden atılması (ki başına gelebileceklerin en hafifi) ve çalışmalarını bir başka yerde de sürdürmemeye koşulu, dünyada sadece kendi yetenekleri sayesinde bir yer sahibi olabilecek genç bir adamı yok etmeye yeterliydi. Razumov bir Rus'tu ve onun için birazcık bulaşmak bile, çaresizlerin, aç ve çıplakların –şehrin gece kuşlarının– arasına yani en alt sosyal katmanın içine gömülmek demektir.

Razumov'un aile durumunun, daha doğrusu anne ve babadan yoksun oluşunun da düşüncelerini etkilediği göz önüne alınmalı. Üstelik onları hatırlıyordu da. O lanetli Haldin, garip bir zalimlikle, ailesini aklına düşürmüştü. Razumov "Benim ailem yok diye her şeyden yoksun mu bırakılmalıyım?" diye geçirdi içinden.

Yeniden yürümek için kendini zorladı. Yol boyunca, gecenin karanlığında bir düş gibi kayıp giden kızakların çanları çepeçevre beyazlığı titreştiriyordu. "Cinayet suçtur." Kendi kendine söyleniyordu. "Cinayet cinayettir. Tabii birtakım liberal kurumlar..."

Razumov'u korkunç bir ateş bastı. Kendi kendini cesaretlendirmeye çalıştı. "Cesur olmalıyım." Sanki bir el tüm gücünü

çekip almış gibiydi. Ama oldukça zorlu bir çabayla gücüne kavuştu, cebinde evinin anahtarı ile sokakta bayılmak ve polis tarafından bulunmak düşüncesi onu kendine getirmişti. Haldin'i evinde buluyorlar, o zaman, gerçekten Razumov'un işi biterdi.

Garip ama, onu sonuna kadar ayakta tutanın da bu korku olduğu anlaşılıyor. Yolda gelip gidenler oldukça azdı. Onlar da birdenbire Razumov'un karşısına çıkıyorlar, karların üzerinde siyah bir düş gibi belirip sonra hemen –arkalarında hiç ayak izi bırakmadan– yitip gidiyorlardı.

Gittiği yer kentin en yoksul ucuydu. Yırtık pırtık sarıp sarmalanmış bir kadın gördü Razumov. Sokak lambasının ışığında, kadının işten dönen bir dilenci olduğu anlaşılıyordu. Gidecek bir evi yokmuş gibi tipi altında ağır ağır yürüyen kadın, kolunda sıkı sıkı tuttuğu siyah ekmeği eşi bulunmaz bir şeymiş gibi taşıyordu. Razumov bakışlarını kadından ayırdı. Onun huzurunu, iniş-çıkışsız yazgısını kıskanmıştı.

Mr. Razumov'un öyküsünü okurken, giderek kardan görünmez olan kaldırımlarda, o bitmek bilmeyen sokaklarda nasıl yolunu bulabildiğine insan oldukça şaşıyor. Odasında kilitlediği Haldin düşüncesi ve ondan kurtulmak için duyduğu delice istek, onun sokaklarda yolunu yitirmesini önledi. O anda yaptığı işi makul bir biçimde ölçüp biçmiyordu. Öyle ki o dö-küntü lokantaya girip de atların sahibi Ziemianiç'in orada olmadığı öğrenince boş gözlerle bakakaldı.

Karışık saçlı, katranlanmış çizmeli, pembe gömlekli genç bir garson, soluk diş etlerini gösteren şımarık bir gülümsemeyle bağıra bağıra Ziemianiç'in öğleden sonra erken saatlerde iyice kafayı bulduğunu ve sonra da iki koltuğunda birer şişeyle gittiğini ve atlarının yanında içmeye devam edeceğini anlatmıştı – garson öyle sanıyordu.

İğrenç inin sahibi, topuklarına kadar kirli bir kaftan giymiş, kısa boylu kemikli bir adam da, elleri kemerine sokulu, ayakta, anlatılanları kafasıyla onayladı.

Alkolün pis buğusu, yemeklerin baygın yağ kokusu Razumov'un boğazını yakmıştı. Masalardan birine yumruğuyla vurup çılgınca bağırdı:

“Yalan söylüyorsunuz.”

Suyla hiç tanışmamış, uykulu yüzler Razumov’a çevrildi. Hemen yanındaki masada çay içen yumuşak bakışlı, hırpani çingene uzak bir masaya gitti. Tedirginlikle karışık, meraklı bir uğultu yükseldi. Bir kahkaha sesi duyuldu ve biri alayla laf attı: “Hadi canım sende!” Garson herkesi gözleriyle süzüp salona duyurdu.

“Beyefendi Ziemianiç’in sarhoş olduğuna inanmıyor.”

Uzak bir köşeden anlatılamayacak derecede kara, korkunç, ayı suratlı, kıllı birisi öfkeyle homurdandı:

“Hırsızların lanetli arabacısı. Bu beyefendinin işi ne burada? Biz hepimiz dürüst adamlarız.”

Dilinin ucuna gelen küfürleri salıvermemek için kanatırcasına dudaklarını ısırarak Razumov “Benimle gelin küçük beyim”, diye fısıldayan lokanta sahibinin peşinden, tahta tezgâhın arkasında sürekli bir bulaşık sesi duyulan delik gibi ufacık bir yere girdi. Orada kadın-erkek, ne olduğu belirsiz, titrek bir kargaya benzeyen, kirli ıslak bir yaratık, yağa daldırılmış mum ışığında, tahta bir legende bardak yıkıyordu.

Uzun kaftanlı adam hiç durmadan “Evet, küçük beyim,” diyordu. Seyrek kırçıl sakallı, koyu renkli, ufak, kurnaz bir yüzü vardı. Teneke bir feneri yakmak için göğsünde sıkıca tutarken, lokanta sahibi saçma sapan konuşmasına hiç ara vermemişti.

Yalan söylemediğini kanıtlamak için Ziemianiç’i beyefendiyeye gösterecekti. Hem de onu sarhoşken gösterecekti. Anlaşıldığına göre dün gece kadını evden kaçmış. “O ne cadı kadındır! Sıksa! Tüü!” Lokanta sahibi tükürdü. O şeytan arabacının kadınları hep kaçarmış – o da, üstelik altmış yaşında, buna hiç alışmamış. Ama her yürek acıyı kendi başına tadar, kendi başına öğrenir, Ziemianiç de gelmiş geçmiş en aptal adammış. Hemen kendini çılgınlar gibi içkiye vururmuş. ‘Kim bu ülkede içmeden bu hayata katlanabilir’, der durur. Tam bir Rus – küçük domuz... Benimle geldiğinize memnun olacaksınız.”

Razumov sayısız pencereyi yüksek duvarların çepeçevre kuşattığı, karla kaplı dörtgen, çukur bir avludan geçiyordu. Dört köşe, koyu karanlık kütlede, orada burada, cılız sarı ışıklar tit-

reşiyordu. Sefalet ve açlığın kıyısında yükselen bu ev anıtsal bir sefalet yuvası, iğrenç insanların kovanı, dev bir kenar mahalle apartmanıydı. Köşede dik bir yükseltinin dibinde, toprak altında unutulmuş, ahıra benzer in gibi bir yere açılan ufak kapıdan Razumov fenerin ışığının ardından içeri girdi. İçeride, derinlerde, fenerin cılız ışığında, hareketsiz birer gölge gibi gözükürken, kafaları birbirine bağlanmış, tüylü, üç küçük at vardı. Haldin'i kaçıracak meşhur atlar bunlar olmalıydı. Razumov yarı karanlığı korkuyla süzdü. Rehberi ayağıyla samanları dürtüklüyordu.

"İşte, burada. Ah! Domuz yavrusu! Tam Rus'tur O, 'Ben üzüntüye dayanamam,' der. 'Şişeyi getir ve o çirkin suratını benden uzak tut.' Hah! Hah! Hah! İşte aradığın adam bu."

Lokanta sahibi, feneri, sokak kıyafeti ile olduğu görülen yüzükoyun yatmış bir adamın üzerine tutuyordu. Bir elbise rafının altında kalan adamın kafası gözüküyordu. Saman yığınının öbür yanından bir çift kalın bot dışarı uzanmıştı. Lokanta sahibi yorumlarını sürdürdü. "Her zaman emrinizdedir. Tam bir Rus arabacı. Yüreği hüzünden uzak olsun. Ziemianiç için gece-gündüz, şeytan-aziz fark etmez, hepsi birdir. 'Kim olduğunu değil sadece nereye gitmek istediğini sorarım,' der. İblisi evine götürür, sonra da atları ile güle oynaya geri döner. Ziemianiç kaçırmasaydı pek çok insan Nerçinsk Madenlerinde⁷ zincir şakırdatıyor olacaktı."

Razumov'un tüyleri ürperdi.

Kekeleyerek konuştu. "Seslensene, uyandır onu."

Diğeri ışığı yere koydu, geriye çekilip yüzükoyun yatan adama bir tekme savurdu. Adam bu tekmeyle sarsıldı ama hiç kıpırdamadı. Üçüncü tekmede biraz homurdandı ama yine aldırmadı.

Lokanta sahibi uğraşmaktan vazgeçmişti, derin bir nefes aldı.

"Nasil olduğunu gözlerinizle gördünüz. Sizin için elimizden gelen her şeyi yaptık."

Feneri yerden aldı. Işığın çemberinde kocaman kara gölge-

7 Sibirya'daki Nerçinsk maden ocakları mahkûmlar tarafından işlenmekteydi.

ler yzd. Razumov korkunç bir nöbete –kendini korumak için gözü dönmüş bir öfkeye– tutuldu.

“Ah! Alçak herif, hayvan!” Feneri sarsıp titreten canhıraş bir sesle bağırdı. “Seni uyandıracayım! Bir şey... Bir şey...”

evresine yırtıcı gözlerle bakan Razumov, eline bir trmık geçirdi, anlaşılmaz boğuk çığlıklar atarak yerde yatan adama trmığı savurdu. Bir zaman sonra çığlıklar kesildi; Razumov, mahzene benzeyen ahırın gölgeleri ve hareketsizliği içinde hiç ara vermeden trmığı savurmayı sürdürdü. Bir fke nöbeti içinde, sağanak gibi yağan darbe seslerinin eşliğinde Ziemianiç’i acımasızca dövdü. Razumov’un şiddetle trmık savurmasının dışında, hiçbir şey, ne dövülen adam ne de duvarlardaki gölge çemberleri kıpırdamıyordu. Sadece darbelerin sesi duyuluyordu. Tuhaf bir sahneydi.

Birden sert bir çatırtı duyuldu. Trmığın sapı kırılmıştı. Sappın bir parçası ışığın gerisine, yarı karanlığın derinliklerine uçup gitti. Tam o anda Ziemianiç doğruldu. Razumov bunu görünce, feneri tutan adam gibi, hareketsiz donup kaldı – sadece göğsü patlamaya hazır biçimde ağır ağır inip kalkıyordu.

Haldin’in coşkuyla övgüler dzdğ “pırıl pırıl Rus”unu sarrıp sarmalayan avutucu sarhoşluk perdesini sonunda, belli belirsiz bir acı delmiş olmalıydı. Oysa Ziemianiç hiçbir şey duymamıştı. Işıkta bir-iki kere gözleri açıldı, pırlıladı – sonra o pırlılı da sönüp gitti. Samanın üzerinde, kapalı gözlerle bir an derin bir meditasyonun tuhaf havasıyla oturdu, sonra en ufak bir ses çıkarmadan yavaşça yıkılıverdi. Sadece samanlar hafifçe hışırdamıştı. Zorlukla nefes alan Razumov, gözleri deli gibi açık bakakaldı. Bir-iki saniye sonra hafif bir horultu yükseldi. Razumov, hâlâ elinde sıkı sıkı tuttuğu trmığın kırık sapını fırlatıp attı ve bir kere bile dönüp ardına bakmadan hızla çıkıp gitti.

İki yüz metre kadar hiçbir şeye dikkat etmeden yürüdükten sonra bir kar yığınını gömüldü, ancak o zaman dizleri üzerinde doğruldu ve durabildi.

Bu düşmeyle kendine gelmişti; çevresine bakınca yanlış yönde olduğunu anladı. Bu kez çok daha yavaş yürüyerek, kendi ayak izlerini takip ederek geriye döndü. Biraz önce terk

ettiği evin önünden geçerken, beyazlığın üzerinde uğursuzca yükselen, suçun ve sefaletin karanlık yatağı karşısında yumruğunu sıkıp kaldırdı. Apartman, derin düşüncelere dalmış gibiydi. Yumruğu yanına düştü – cesareti kaybolmuştu.

Ziemianiç'in kedere ve kendini avutan içkiye tutkulu teslimiyeti Razumov'u şaşırtmıştı. İşte insanlar buydu. Gerçek bir Rus! Razumov, o hayvanı dövdüğüne memnun oldu – diğerinin “pırıl pırıl adamı”. İşte onlar: Halk ve coşkulu kadrolar.

Razumov bu iki kesimin arasında yok olacaktı. Eylem kapasitesi olmayan sarhoş köylüler bir yanda; insanların gerçek karakterlerini ve olayların nedenini kavrama yeteneğinden yoksun, zehirli düşlere sahip idealistler bir yanda. Bir tür korkunç çocukluk. Ama çocukların efendileri vardır. “Ah! Sopa, sopa, titremeyecek el!” Dövme, yok etme gücüne özlem duyuyordu.

O hayvanı dövdüğü çok iyi olmuştu. Harcadığı fiziki güç, vücuduna rahatlatıcı bir sıcaklık getirmişti. Sanki o şiddet nöbeti tüm ateşini söndürmüş gibi, kafasının içinde dönüp duran kasırğa da artık durulmuştu. O büyük tehlikenin inatçı düşüncesiyle birlikte, bir daha hiç dinmeyecek buz gibi bir nefret hissetti.

Giderek daha ağır yürümeye başladı. Gerçekten de evdeki ziyaretçiyi düşününce, yollarda sallanmasına şaşılacak bir şey yok. Bu, belki canınızı almayacak ama, yaşamı yaşanmaya değer kılan her şeyi, elinizden alacak –dünyayı cehenneme çevirecek esrarengiz bir salgının– bir bulaşıcı hastalığın bir limana demir atmasına benziyordu.

Şu an ne yapıyordu acaba? Ellerinin tersiyle gözlerini kapamış, ölü gibi yatıyor muydu? Razumov yatağın üzerindeki Haldin'i ürkütücü bir canlılıkla gözlerinin önüne getirdi – kafasının altında oyulan beyaz yastık, uzun çizmelerinin içindeki bacakları, ucu yukarıya bakan ayakları. Razumov büyük bir kinle kendi kendine “Eve gidince onu öldüreceğim,” dedi. Ama bunun bir yarar getirmeyeceğini çok iyi biliyordu. Sırtına yüklenecek cesedin ağırlığı, en az canlısı kadar tehlikeli olacaktı. Tümüyle yok etmekten başka hiçbir şey Razumov'u kurtaramazdı. Ama bu mümkün değil. Peki o zaman? Bu zi-

yarettten kurtulmak için insanın kendisini mi öldürmesi gere-
kıyor?

Razumov'un çaresizliği, bu seçeneği kabul etmeyecek kadar
derin nefret taşıyordu.

Yine de Haldin'le birlikte sayısı belirsiz günler boyunca, her
seste ölüm tehlikesi duyup irkilerek yaşama düşüncesi umut-
suzdu – en azından umutsuz. Belki Haldin “pırıl pırıl adamı”
Ziemianiç'in sarhoşluk nöbetini duyunca, o Allah'ın belası te-
vekkülünü alır, başka yere götürürdü. Ama hiç de böyle olaca-
ğa benzemiyordu.

Razumov, mahvoldum, kaçamam bile, diye düşündü. Diğer
bütün insanların dünyanın bir yerinde, bir köşeleri vardır –
sorunlarını götürme hakları olduğu ufak bir taşra evi. Somut
bir sığınak. Razumov'un hiçbir şeyi yoktu. Düşünce sığınağı
–bir güven barınağı– bile yoktu. Bu öyküsü ile kime gidebilir-
di ki bu kocaman dev ülkede?

Razumov ayağını sertçe yere vurdu. Yumuşak kar örtüsünün
altında Rusya'nın soğuk, donuk, sağır toprağının sertliğini
duydu. Toprak, kefenin altında yüzünü gizleyen elem yüklü
trajik bir anaya benziyordu – anayurdunun toprağı! Üstünde
Razumov'a ait tek bir ocağın, sıcak bir köşenin bulunmadığı
kendi öz toprağı!

Gözlerini yukarı kaldırdı, hayretle baktı. Kar yağmıyordu
artık, başının üzerinde sanki bir mucize gerçekleşmişti; duru,
siyah gökyüzü kuzey kışının yıldızlarının göz kamaştıran pı-
rılıtlarıyla süslenmişti. Işıltılı karanlık, parlayan karların ber-
raklığıyla uyum içindeydi.

Razumov, uçsuz bucaksız uzayın ve sonsuz milyonların ne-
redeyse elle tutulur varlığını hissetmişti.

Razumov, sayılara ve uzaya geleneksel bir yakınlığı olan
Rusların alışkanlığıyla, kavramıştı bunu. Gökyüzünün pırıl pı-
rıl yüceliği altında; kar, dev bir ülkenin sonsuz ormanlarını,
donmuş nehirlerini, steplerini kaplarken tüm izleri yok edip
toprağın inişini çıkışını düzleyerek, tek düze beyazlığı ile her
şeyi eşit duruma getirmişti; inanılmaz bir tarihin keydedilme-
sini bekleyen kocaman, bomboş bir sayfa gibi. Ziemianiç gibi

sayısız insanın ve Haldin gibi bir avuç –aptalca öldüren– ajitatörün yaşadığı edilgen toprağı kar kaplamıştı.

Kutsal bir değişmezlik. Razumov'un içi saygıyla doldu. İçinden bir ses haykırıyor gibiydi: “Buna dokunma”. Olgunlaşan yazgının verdiği acı sürerken bu, devamlılığın, güven içinde olmanın, huzurun garantisi gibiydi – bu, devrimlerin coşturucu, taşkın eylemleri ve sürekli değişen dürtülerinin başaramayacağı bir şeydi. Gereken şey, toplumun çelişen istekleri değil; tek bir güçlü iradeydi: Bir yığın kafadan çıkan uğultu istemiyordu, istediğı tek bir adamdı; güçlü ve tek!

Razumov bir değişim noktasında olduğunu hissetti. Yaklaşan değişim ve değişimin ezici mantığı onu büyülemişti. Bir sistem içinde sıralanan düşüncelerde hiçbir yanlışlık bulunmaz. Yanlışlık: Yaşam için gerekli ihtiyaçların, gizli korkuların, yarım olgun hırsların, kendimize karşı duyduğumuz gizli bir inançsızlıkla karışık gizli bir kendine güvenin, umuda beslenen aşkın ve belirsiz günlerin getirdiğı korkunun derinliklerinde yatar.

Düşlerin, soyut tutkuların vatanı Rusya'da, sayısız cesur insan, ülkenin biricik tarihsel gerçekliğine karşı boşu boşuna, anlamsız savaşımdan vazgeçmişlerdi. Ruh huzuruna erişmek için, kutsal bir ışık yardımıyla pederlerin inançlarına dönen yorgun inançsızlar gibi, onlar da, yurtseverlik bilinçlerini huzura kavuşturmak amacıyla otokrasiye bağlanmışlardı. Örnek aldığı diğer Ruslar gibi, kendi kendisiyle mücadele eden Razumov, alnına kutsal bir elin dokunduğunu duydu.

İçinden konuşarak yürümeye başladı. “Haldin yıkım demek. Bütün bu öfkesi, kölelik edebiyatı – İlâhi adalet sözleriyle ne ki o? Bütün bunlar yıkım demek. Bir halkın paramparça bir kitle olmasından, rüzgârla sürüklenen bir toz zerresi kadar çaresiz kalmasındansa, bırak binlerce insan acı çeksin. Obskürantizm* her yeri tutuşturan meşalelerin ışığından yeğdir. Tohum geceleyn filiz sürer. Olgun bitki karanlık topraktan fıskı-

(*) Obskürantizm: Bilmesinlercilik. Belli sınıfların belli bilgileri bilmemeleri gerektiğini savunan siyasa. Bilmesinlercilik terimi 1789 Fransız Devrimi'nden yayılan düşüncelere karşı koyanları adlandırmıştır – ç.n.

rır. Verimli toprakları öldüren volkanik patlamalar kısırdır. Öyleyse ülkesini seven ben –ülkesini sevmekten ve ona inanmaktan başka hiçbir şeye sahip olmayan ben– geleceğimin, ülkeye yararımın bu kana susamış fanatik tarafından yok edilmesine karşı ses çıkarmamalıyım, öyle mi?

Razumov'un içinde kutsal bir ışık yandı. Artık önceden belirlenen zamanda tam vaktinde gelen adama inanıyordu.

Taht nedir? Kadife kaplı birkaç tahta parçası. Ama taht aynı zamanda iktidar koltuğudur. Yönetim biçimi tıpkı bir aletin – bir cihazın biçimi gibidir. Havada birbirleriyle çarpışa, güçsüz, iradesiz, verecek hiçbir şeye sahip olmayan soylu düşüncelerle şişirilmiş yirmi bin balon ise, sadece kurı kalabalık eden zavallılardır.

Çevresine hiç dikkat etmeden, olağandışı akıcılıkta ve rahatlıkta kendi kendisiyle konuşarak yürüyüşünü sürdürdü. Bilinçli, dikkatli bir ikna havası içinde düşünceler yavaş yavaş kafasından geçiyordu. Tövbe eden günahkârlarda aşırı biçimde gelişen tartışma yeteneğine benzeyen bir ustalıkla akıp gelen fikirler sayesinde gerçeküstü bir güç, tüm benliğini kaplamıştı.

Gösterişsiz, yalın bir coşku duydu.

“Kendi aklımın açık, düz kavraması karşısında, o adamın karanlık, soysuz lafazanlıklarının ne önemi var? Bu ülke benim değil mi? Kırk milyon kardeşim yok mu? “Yüreğinin sessizliğinde cevapsız kalan bir zaferle sormuştu bunu. Kendinden geçmiş Ziemianiç'e attığı korkunç dayak, ona sıcak bir yakınlığın belirtisi, kardeş sevgisinin dokunaklı, acımasız bir zorunluluğu gibi göründü. “Hayır! Eğer acı çekmem gerekiyorsa, bu hiç olmazsa kendi inançlarım yüzünden olsun, mantığının –soğukkanlı, üstün mantığımın– reddettiği bir suç yüzünden değil.”

Bir an düşünmeyi bıraktı. Göğsündeki suskunluk yok olmuştu. Karanlık, tuhaf bir yere girildiğinde bilinmeyenin yol açtığı sebepsiz korkuya –karanlıkta, sanki üzerimize birşeyler atlayacakmış gibi gelen– akıldışı korkuya benzer, kuşkulu bir tedirginlik hissetti.

Tabii Razumov örümcek kafalı bir gerici olmanın çok ötesindeydi. Her şey mükemmel olamaz, despotik bürokrasi... görevi kötüye kullanma... çürüme... ve daha niceleri. Yetenekli insanlara gereksinim vardı. Aydınlanmış entelektüellere. Kendini adanmış ruhlara. Ancak mutlak güç – gelecekteki büyük otokrat için, o insan için hazırlanan alet– korunmalı. Tarihin mantığı bunu kaçınılmaz kılıyordu. Halk bu otokratı istiyordu. Kararlılıkla kendi kendine sordu: “Başka hangi şey, ne, bu büyük kitleyi tek bir yöne götürebilir? Hiçbir şey. Tek bir iradenin dışında hiçbir şey.”

Liberalizme karşı duyduğu kişisel özleminden vazgeçmeye ikna olmuştu – hiçbir ödün vermeyen Rus gerçekliği uğruna, kendisine çekici gelen bu liberalizm yanlışlığına düşmeyecekti. “Yurtseverlik budur.” Bir kez daha düşünüp ekledi. “Yolun ortasında vazgeçmek yok.” Bir daha vurguladı. “Ben korkak bir adam değilim.”

Razumov’un göğsü yeniden bir ölüm sessizliğine bürünmüştü. Gelip geçenlere yol vermeden, başını önüne eğmiş yürüyordu. Ağır ağır giderken, yeniden dönen düşüncelerle, ağırbaşlı bir yavaşlık içinde konuşuyordu.

“Bu Haldin denilen şey nedir? Ya ben neyim? Sadece iki kum tanecigi. Oysa yüce bir dağ, bu önemsiz zerreciklerden oluşuyor. Bir adamın ya da bir sürü adamın ölmesinin hiçbir önemi yok. Biz, bulaşıcı bir hastalıkla savaşıyoruz. Onun ölmesini ister miyim? Hayır! Elimden gelse onu kurtarırdım ama hiç kimse bunu yapamaz– kesilip atılması gereken, çürümüş bir parça o. Eğer ondan dolayı yok olacaksam, bırakın da hiç değilse onunla birlikte yok olmayayım; ne insanları ne de olayları hiç anlamayan, ama acı veren budalalığına, kendi isteğim dışında ortak olmayayım. Neden arkamda yanlış bir isim bırakayım ki?”

Ardında bıraktığı isimle ilgilenecek kimsesi olmadığı aklına geldi. Hemen, kendi kendine coşkuyla bağırды: “Bir yanlışlık için boş yere yok olmak!.. Ne kötü bir kader!”

Razumov şimdi kentin daha canlı bir bölümüne gelmişti. Kaldırıma yakın bir yerde çarpışan iki kızağın çıkardığı gürül-

tüyü duymadı. Birinin sürücüsü öbürüne canhıraş bir sesle bağıırıyordu:

“Ah! Seni alçak iblis!”

Neredeyse kulağının dibinden gelen bu korkunç bağırtı, Razumov'u rahatsız etmişti. Sabırsızca başını sallayıp önüne bakarak yoluna devam etti. Birden karda, tam yolunun üstünde sırtüstü uzanmış, ellerinin tersiyle gözlerini kapamış, yandan açılan kahverengi paltosu ve uzun çizmeleri içinde Haldin'i gerçek cismiyle açık seçik gördü. Haldin, sanki özel bir amaçla orayı seçmiş gibi, yolun biraz ötesinde yere uzanmıştı. Çevresindeki karlar hiç çiğnenmemişti.

Bu halüsinasyon o kadar gerçekti ki, Razumov hemen cebini yoklayıp odasının anahtarlarının yerinde olup olmadığını kontrol etti. Bunu yaparken dudaklarında kendini küçümseyen bir gülümseme belirmişti. Anlamıştı. Yatağında uzanmış o insan üzerine düşünceleri öylesine yoğunlaşmıştı ki, bu olağan dışı yanılsama gerçekleşmişti. Razumov bu yanılsamayı soğukkanlılıkla değerlendirmeye başladı. Hareketsiz, gergin bir çehreyle gözleri gördüğü hayalin çok ötesinde, oradan yürüyüp geçerken, göğsünde hafif bir sıkışmadan başka bir şey duymadı. Biraz yürüdükten sonra Razumov, bir göz atmak için başını çevirdi; yanılsamanın olduğu yerde, tam hayalin göğsünün üstünde sadece kendi ayaklarının karda açtığı henüz bozulmamış izler görülüyordu.

Razumov yürümeye devam etti, bir süre sonra hayretle mırıldandı.

“Sanki canlı gibiydi! Neredeyse nefes alıyordu! Üstelik tam da yolumun üstünde! Olağanüstü bir deney yaşadım.”

Birkaç adım atıp, sıkılı dişlerinin arasından mırıldandı:

“Onu ihbar edeceğim.”

Beş-altı yüz metre, her şey anlamsız göründü. Pelerinine daha da sıkı sarındı. Şapkasını iyice gözlerinin üzerine indirdi.

“İhanet. Büyük bir söz. İhanet nedir? Ülkesine, arkadaşlarına ya da sevgilisine ihanet eden insanlardan söz ederler. Önce manevi bir bağ olmalı. Bir insanın ihanet edebileceği tek şey kendi vicdanıdır. Peki benim vicdanım ne tarafta? Genel top-

lum inancı ve anlayışı bu kafasız fanatiğin beni, kendisiyle birlikte uçuruma sürüklemesine izin mi veriyor? Tam tersine – gerçek cesaret öteki yolda olmayı gerektiriyor.”

Razumov şapkasının altından çevresine baktı.

“İnsanların önyargıları beni nasıl kınayabilir? Haldin’in bana güvenmesini ben mi istedim? Hayır! Onun, bana duyduğu güveni onayladığımı sanmasına yol açacak tek bir söz ettim mi ya da öyle davranıp onu cesaretlendirdim mi? Hayır! Ziemianiç’i görmeyi kabul ettim, doğru. Evet, ona gittim. Üstelik sırtında bir de sopa kırdım – hayvan herif.”

Kafasının içinde birşeyler dönerken, sağlam ve sarsılmaz bir yüzey en üste çıktı.

İçinden “Yine de bu Ziemianiç işini tümüyle kendime saklarsam daha iyi olacak,” diye geçirdi.

Evine giden yola sapmayıp devam etti, geniş lüks bir caddeye çıktı. Bazı dükkânlar ve bütün lokantalar açıktı. Pahalı kürk paltolu erkeklerin, ara sıra görülen birkaç kibar kadının gezindiği kaldırım aydınlıktı. Razumov, bir şeyden habersiz kalabalığa, katı inanmışların hor görüşüyle baktı. Dünya, bunlar – şu subaylar, asilzadeler, gözde insanlar, bürokratlar, yat kulübünün üyeleri. Sabahki olay hepsini sarsmış olmalı. Bu pelerinli öğrencinin ne yapacağını bilseler, ne derlerdi acaba.

“Bunların hiçbirisi benim kadar derin düşünemez, hissedemez. Kaç tanesi böyle bir vicdan yükünün altından kalkabilir?”

Razumov iyi ışıklandırılmış caddede biraz yavaşladı. Kesin olarak kararını vermişti. Aslında bunu karar diye adlandırmak pek doğru olmaz. Başından beri yapmak istediğini yeni keşfetmişti sadece. Ama başka birinin daha onayına ihtiyacı vardı.

Acılı bir sesle söylendi:

“Anlaşılmak istiyorum.” Kendi kanından seksen milyon kişi arasında içini dökebileceği kimsesi olmayan Razumov, bu evrensel isteğin ağırlığını olanca derinliği ve hüznüyle hissediyordu.

Avukat düşünülemezdi. Razumov bu, ufak üç kâğıtçıların adamını fazlasıyla küçümsüyordu. İnsan gidip köşedeki polise de vicdanını açamaz. Kendi mahallesindeki polis müdürüne

–alt dudağında yanık bir sigarayla ara sıra sokakta gördüğü rüküş üniformalı sıradan görünüşlü biriydi– gitmeye de hiç niyeti yoktu. “Büyük ihtimalle önce beni içeri atmakla başlar, hiç değilse şaşkınlıkla müthiş bir gürültü koparır.” Razumov, işin pratik yönünü düşünmeye başlamıştı.

Bir vicdan işi yapılırken, diğerlerinin gözünde onurunu yüksek tutmalı insan.

Razumov bir moral desteğe, öğüde büyük ihtiyaç duyuyordu. Gerçek yalnızlığı kim bilebilir – herkesin bildiği kelime anlamıyla değil, çıplak dehşetiyle? Yalnızlık, yalnız insanların kendilerine bile maskeli görünür. En umutsuz kalmış, tecrit olmuş, yapayalnız insan bile birtakım anılarla ya da yanılsamalarla birliktedir. Bazen olayları birbirine bağlayan can damarları, maskenin tülünü bir an havalandırır. Ama sadece bir an, hiç kimse, mutlak bir ruh yalnızlığının daimi seyrine aklını yitirmeden katlanamaz.

Razumov’un aklı bu yalnızlık seyrine takıldı. O sahneden kurtulmak için bütün bir dakika boyunca, eve koşup o karanlık şeklin uzandığı yatağın yanında dizleri üzerine çökmeyi ve o adamın tüm benliğini ta derinliklerine kadar titretecek coşkulu sözlerle her şeyi itiraf etmeyi, sonraki kucaklaşmalarını ve gözyaşlarını, insanların –dünyanın hiçbir zaman görmediği türden– inanılmaz dostluğunu isteyen, çılgınca bir düşünce kafasından geçti. Yüce ve soylu olurdu!

İçin için ağlıyor, titriyordu. Oysa ona dışarıdan bakan sıradan gözlerin, onu şöyle bir hava almaya çıkmış, pelerinli, sakin bir öğrenci gibi gördüklerini biliyordu. Yanından geçerken kendisine bakan, güzel bir kadının parıldayan bakışlarını da fark etmişti –zarif bir baş ve topuğuna kadar yabani hayvanların tüylü postlarına bürünmüş bir beden, incecik ve vahşi bir güzellik – kadının bakışları derin düşüncelere dalmış yakışıklı adamın üzerinde alaylı bir sevecenlikle bir süre takılı kalmıştı.

Razumov birden donup kaldı. Bir anda görünüp kaybolan kırçıl bir favori, Prens K-’yı aklına getirmişti –hiç kimsenin sıklamadığı gibi elini sıkın adamı– gizli bir işareti, yarı isteksiz

bir okşamayı andıran, belli belirsiz, ancak uzun sürmüş bir el sıkışma.

Razumov, kendi kendine hayret etti. Neden daha önce onu düşünmemişti!

“İleri gelen bir senatör, büyük bir insan, ta kendisi: O!”

Razumov’u, gerginliğini gevşeten garip bir duygu kapladı; duyduğu heyecanla dizleri titredi. Bunu, içinde henüz doğan yeni bir ciddiyetle bastırdı. Bütün bu duygulanmalar tehlikeli saçmalıklardı. Hızlı hareket etmesini engellerdi; bir kızağa atlayıp sürücüyeye bağlardı:

“K- sarayına. Haydi çabuk! Çok hızlı!”

Gözlerinin aklarına kadar kıllar içindeki şaşkın mujik, saygıyla cevap verdi:

“Duydum, yüksek ekselansları.”

Prens K-’nın ürkek bir adam olmaması, Razumov için bir şanstı. Mr. de P-’nin öldürüldüğü gün, yüksek bürokrat çevrelerde, olağanüstü bir alarm ve umutsuzluk havası hâkimdi.

Çalışma odasında kederli bir yalnızlıkla oturan Prens K-’ya, uşakları telaşla; esrarengiz, genç bir adamın zorla hole girdiğini, ismini ve neden geldiğini söylemeyi reddettiğini ve Majesteleriyle özel olarak görüşmeden hiçbir yere gitmeyeceğini söylediğini haber verdiler. O akşam on kişiden dokuzunun yapacağı gibi kilitleyip polise telefon etmek yerine; Prens, merakla çalışma odasının kapısına yaklaştı.

Ardına kadar açık olan dış kapının önünde şaşkın uşaklar tarafından çevrili, gözleri ateş saçan ve ölü gibi sapsarı görünen Razumov’u hemen tanıdı.

Prens aşırı derecede tedirgin oldu, hatta öfkelen-di. Ancak özsaygısı ve insani içgüdüler-i, bu genç adamı basit uşaklar tarafında-ı sokağa attırmasına engel oldu. Görünmeden odaya geri dönüp bir süre bekledikten sonra zili çaldı. Razumov holde, uzak bir yerden uğursuzca yükselen sert bir ses duydu:

“Beyefendiyi buraya alın.”

Razumov hiç titremeden içeri girdi. Kendini çok güçlü hissediyordu – genel değer yargılarının sığılğından çok daha derinlerdeydi. Prens’in ona büyük bir hoşnutsuzlukla baktığını

fark etmesine rağmen, fikirlerinin netliğe kavuşmuş olduğunun bilincinde olması, kendisine olağanüstü bir güven vermişti. Oturması söylenmedi.

Yarım saat sonra birlikte hole çıktılar. Uşaklar ayağa kalkıp gutlu ayakları üzerinde zorlukla yürüyen Prens'in kürkünü giymesine yardım ettiler. Araba daha önceden çağırılmıştı. Etrafındakilere ilgi göstermeden sessizce duran, her haliyle tetikte olduğu anlaşılan Razumov; büyük, çift kanatlı kapı ardına kadar gürültüyle açıldığında, Prens'in sesini duydu:

“Kolunuzu verin, delikanlı.”

Gönül entrikalarından ve genelgeçer başarılarından başka bir deneyimi olmamış, gösterişli işlerin adamı, sıkı fikirlere sahip eski Muhafız Alayı Subayı; böyle bir olayın besbelli güçlüklerinden etkilendiği kadar, Razumov'un olayı anlatırken taktığı soğukkanlı ağırbaşlılıktan da çok etkilenmişti.

Şöyle demişti: “Hayır. Her şey bir yana böyle bir öykü yüzünden bana gelmen yanlış değil. Bu alt kademedeki polislere göre bir iş değil. En önemlisi... Sen sakın ol. Sana bu olağanüstü güç olayda başından sonuna kadar yardım edeceğim.”

Sonra Prens zile uzanmış, Razumov da hafifçe eğilerek saygıyla konuşmuştu:

“Ben içimden yükselen sese güvendim. Dünyada hiç kimse üzerinde bir hak sahibi olmayan genç bir adam, en derin siyasi inançlarının sınıandığı bir davada, şerefli bir Rus'a başvurdu – hepsi bu.”

Prens aceleyle cevaplamıştı:

“İyi yaptınız.”

Arabada –kızaklar üzerine oturtulmuş küçük bir kupa arabasıydı– Razumov hafif titreyen bir sesle, sessizliği bozdu.

“Size duyduğum derin şükran, yaptığım büyük küstahlıkla karşılaştırılmaz.”

Karanlıkta kolunun bir an, beklenmedik bir şekilde sıkıldığını hissedince, yutkundu.

Prens tekrarladı: “İyi yaptınız.”

Araba durduğunda tek bir soru bile sormaya cesaret edememiş olan Razumov'a dönen Prens mırıldandı:

“General T-’nin evi.”

Karla kaplı giriş yolunun ortasında büyük bir ateş yanıyordu. Atlarının dizginlerini kollarına atmış birkaç Kazak, ateşin etrafında ısınıyorlardı. Kapıda iki nöbetçi vardı, geniş araba yolunda askerler geziyordu; birinci katta iki emir eri ayağa kalkıp selam duruşuna geçti. Antre döşemesinin üzerinde şaşırtıcı derecede çok saksı çiçeği duruyordu. Uşaklar görüldü. Sivil elbiseli genç bir adam aceleyle geldi, kulağına fısıldanınca hafifçe eğilerek selam verdi ve heyecanla:

“Tabii efendim – hemen şimdi.” diyerek uzaklaştı. Prens, Razumov’a işaret etti.

Bir tanesi dans için hazırlanmış, birkaç kabul odasından geçtiler. General’in karısı, vereceği partiyi iptal etmişti. Evde tedirgin bir hava seziliyordu. Duvarları ağır, koyu bir kumaşla kaplanmış olan General’in odasında, iki büyük çalışma masası ve çukur koltuklar vardı, bütün ışıklar yanıyordu. Uşak arkalarından kapıyı kapattı, beklemeye başladılar.

İngiliz tipi şöminede kömür ateşi vardı, Razumov daha önce hiç böylesini görmemişti, odaya mezar sessizliğini andıran bir sessizlik hâkimdi; şöminenin üzerindeki saatin bile tık etmediği hiçbir ölçüye sığmayan mutlak bir sessizlik... Bir köşede siyah bir kaide üstünde, gerçeğin dörtte biri boyutunda, yumuşak oylumlu, bronz bir genç heykeli vardı – koşuyordu. Prens alçak sesle şöyle dedi:

“Spontini’nin. *Gençliğin Uçuşu* eşsizdir.”

Razumov hafifçe onayladı: “Çok güzel.”

Bundan sonra hiçbir şey konuşmadılar. Prens soylu havasıyla sessiz duruyor, Razumov da heykele bakıyordu. Açlıktan midenin kazınmasını andıran bir duygu, Razumov’u tedirginleştirmişti.

İçeriden bir kapının hızla açıldığını ve halıda boğulan hızlı ayak seslerini duyunca, başını çevirmedi.

Prens’in heyecandan boğuklaşan sesi duyuldu hemen:

“Onu yakaladık –*ce misérable*. Değerli bir genç bana geldi – hayır! Bu inanılmaz bir şey..”

Razumov bronz heykelin ona çarpmasını bekliyormuş gibi

nefesini tuttu. Arkasından daha önce hiç duymadığı bir ses kibarca konuştu:

“*Asseyez-vous donc.*”*

Prens neredeyse bir çığlık attı, “*Mais comprenez-vous, mon cher! L'assansin!*”** Katili – yakaladık onu...”

Razumov geriye döndü. General'in iri yumuşak yanakları üniformasının sert yakalığına değiyordu. General, daha önceden Razumov'a bakıyor olmalıydı; Razumov, açık mavi gözlerin kendisini soğuk soğuk süzdüğünü hissetmişti.

Prens oturduğu koltukta elini anlamlı bir biçimde salladı.

“Kendisiyle gurur duyulacak genç adam bu, Yüce Tanrı'nın... Mr. Razumov.”

General bu tanıtmayı, en küçük bir hareket yapmadan duran Razumov'a dik dik bakarak karşıladı.

Masasına oturan General, ağzı sımsıkı kapalı, öylece dinliyordu. Yüzünde herhangi bir duygu belirtisi yakalamak mümkün değildi.

Razumov kısa bir an, Prens sözlerini bitirinceye kadar bu etli profilin hareketsizliğini seyretti. General, ilahi bir lütuf olan bu genç adama döndü; kırmızı yüzü, kuşkulu mavi gözleri, mekanik gülümsemesinin parlak, beyaz ışıltısı, neşeli ama kayıtsız, zalimce bir hava yansıtıyordu. Bu olağanüstü öyküye hiçbir tepki göstermedi ne memnuniyet –ya da heyecan– ne de bir kuşku. Ne hissetmişse hiçbir şeyi açığa vurmamıştı. Sadece, neredeyse saygı dolu bir sesle şunları eklemişti: “Mr... Mr. Razumov sokaklarda dolaşırken kuş uçmuş olabilir.”

Razumov odanın ortasına geldi. “Kapı kilitli ve anahtarı cebimde.”

Razumov'un karşısındaki adama karşı duyduğu nefret, elle tutulacak kadar yoğundu. Bu nefret, öyle beklenmedik bir biçimde üstüne yerleşmişti ki, Razumov sesinin nefret dolu olmasını engelleyemedi. General başını kaldırıp düşünceli düşünceli onu süzdü; Razumov sırtıttı.

(*) Oturun öyleyse. (Fr.)

(**) Fakat, anlasanıza dostum! Katil. (Fr.)

Bütün bunlar, çukur koltuğa gömülmüş, yorgun ve sabırsız Prens K-'nın başının üzerinde olup bitiyordu.

General düşünceli düşünceli mırıldandı: “Haldin isimli bir öğrenci.”

Razumov sırtıtmayı bıraktı.

“İsmi şöyle,” Sesi gereğinden fazla yüksekti: “Viktor Viktoroviç Haldin – öğrenci.”

General yerinde hafifçe kıpırdadı.

“Nasıl giyinmişti? Lütfen anlatır mısınız?”

Razumov, Haldin'in kıyafetini birkaç kelimeyle, sinirli sinirli anlattı. General'in gözleri hep üstündeydi. General, Prens'e döndü:

“Bu olay hakkında bir şey bilmiyor sayılmayız.” Fransızca konuşuyordu.⁸ “O sırada sokakta bulunan iyi kalpli bir kadın, ikinci bombayı atan kişinin giysilerini tarif etti. Kadını Bakanlığa götürdük ve yakaladığımız bütün çerkez paltoluları⁹ ona gösterdik. Kadın haç çıkararak hiçbirini tanımadığını söyledi. Çok sinir bozucuydu...”

Razumov'a döndü, dostça bir sitemle, Rusça:

“Bir sandalye çekin, Mr. Razumov – lütfen. Neden ayakta duruyorsunuz?”

Razumov kayıtsızca oturdu ve General'e baktı.

Razumov içinden “Bu fıldır fıldır gözlü geri zekâlı bir şeyden anlamıyor,” diye düşünüyordu.

Prens soylu bir havayla konuşmaya başladı.

“Mr. Razumov çok parlak yetenekleri olan bir gençtir. Yürekten inanıyorum ki geleceği...”

“Elbette ki,” General bir el hareketiyle Prens'in sözünü kesmişti. “Üstünde silah var mı, Mr. Razumov, biliyor musunuz?”

General yumuşak, uyumlu bir sesle konuşuyordu. Razumov gerginliğini güçlkle bastırarak cevap verdi:

“Hayır. Ancak usturalarını var açıkta – anlıyorsunuz değil mi?”

General onaylarcasına başını eğdi.

8 Aristokrat ve eğitilmiş Ruslar, Fransızca'yı serbest bir şekilde konuşturlardı.

9 Kazaklar; uzun, Çerkez paltosu giyerlerdi.

“Tamamıyla.”

Sonra Prens'e dönüp saygı dolu bir sesle açıkladı:

“O kuşu canlı istiyoruz. Onunla işimizi bitirmeden, biraz öttürmezsek hiçbir işe yaramaz.”

Dilsiz saatin bulunduğu odadaki mezar sessizliği, bu dehşet verici cümlelerin yumuşak titreşimlerini boğdu. Koltuğuna gizlenen Prens, sesini çıkarmadı.

General beklenmedik biçimde tekrar konuştu.

“Bir tahtın ve bir halkın güvenliğini sağlayan ve tehdit altında olan kurumlara sadık olmak çocuk oyuncağı değildir. Bunu biliyoruz *mon Prince* ve *-tenez-*” General ciddi konuşmasına övgüyle devam etti: “Mr. Razumov burada, bunu da anlamaya başlıyor.”

Razumov'a çevrilen gözleri kocaman açılmıştı. Ama gözlerindeki ezici ifade, artık Razumov'u etkilemiyordu. Razumov ağırbaşlı bir tavır içinde fikrini söyledi:

“Haldin kesinlikle konuşmaz.”

General mırıldandı: “Orası hiç belli olmaz, göreceğiz.”

“Ben çok iyi biliyorum,” Razumov ısrar ediyordu. “Onun gibi bir adam hiçbir zaman konuşmaz... Buraya korktuğum için mi geldiğimi sanıyorsunuz?” Hırsla eklemişti bunu. Haldin hakkındaki görüşünü sonuna dek savunmak için kendini hazır hissediyordu.

General düz bir ses tonuyla karşı çıktı. “Kesinlikle hayır. Bu koşullarda sizin gibi sadık ve güvenilir bir Rus'a gelmemiş olsaydı, suyun içindeki bir taş parçası gibi ortadan kaybolmasının mümkün olduğunu size söylemekte bir sakınca görmüyorum, Mr. Razumov... Bunun da korkunç kötü bir etkisi olurdu.” Buz gibi bakan gözlerinin arasında parlak, zalim bir gülümseme belirmişti. “Görüyorsunuz ya ortada herhangi bir korku düşüncesi yok,” diye ekledi.

Prens, koltuğunun arkasında duran Razumov'a dönüp söze girdi.

“Yaptığınız işin ahlaki geçerliliğinden kimse kuşku duymaz. Bu yüzden, lütfen rahat olunuz.”

Prens endişeli bir biçimde General'e döndü.

“Ben bunun için buradayım. Size şaşırtıcı gelebilir, benim neden...”

General aceleyle sözünü kesti.

“Rica ederim. Çok normal. Önemini görüyorsunuz...”

Prens “Evet. Ben, benim ve Mr. Razumov’un bu işle ilgisinin duyurulmamasını ısrarla rica ediyorum. Mr. Razumov gelecek vadeden üstün yeteneklere sahip bir gençtir,” dedi.

General mırıldandı. “Bundan hiç kuşkusuz yok. Mr. Razumov insana güven veriyor.”

“Bu günlerde her türden zehirli düşünce o kadar yaygın ki –hiç beklenmeyen yerlere bulaşıyorlar– anlaşıldığı kadarıyla o çılgın çok ıstırap çekecek... çalışmaları... onun...”

General dirseklerini masaya dayayıp başını ellerinin arasına aldı.

“Evet. Evet. Hesaplamaya çalışıyorum. Onu evinizde bıraktığınızdan bu yana ne kadar zaman geçti Mr. Razumov?”

Razumov, o dev kenar mahalle apartmanından çılgınca fırladığı saate yakın bir zaman söyledi. Ziemianiç’i bütünüyle bu işten uzak tutmaya karar vermişti. Ondan sadece söz etmek bile “pırıl pırıl adamın” hapse girmesi, belki ağır işkence görmesi ve sonunda prangalı bir Sibiryaya yolculuğuna mahkûm olması demekti. Ziemianiç’i döven Razumov, şimdi ona karşı belli belirsiz, pişmanlık dolu bir yakınlık duyuyordu.

Gizli tuttuğu düşüncelerini ilk kez açığa vuran General’in sesi, kibirle yükselmişti:

“Ve siz, size duyduğu böylesi bir güven nedeniyle, hiçbir şey beklemeden evinize geldiğini söylüyorsunuz –karşılıksız– *à propos de bottes*. ”*

Razumov havadaki tehlikeyi sezdi. Despotluğun acımasız kuşkusu sonunda açığa çıkmıştı. Beklenmedik bir korkuyla Razumov’un dudakları kapandı. Odanın sessizliği, o an bir suçlunun sonsuza dek unutulduğu ve zamanın yok olduğu bir yeraltı zindanının sessizliğine benzemişti. Ama Prens, Razumov’un yardımına koştu.

(*) Bir hiç yüzünden. (Fr.)

İlahi kuvvetin takdiri, bu sefili bir çılgınlık anında bütünüyle yanlış anlaşılan eski bir fikir tartışmasına –bir tür gevezece konuşmaya– güvenerek Mr. Razumov’a göndermiştir. Aylar önce olmuş, bana böyle anlatıldı ve Mr. Razumov tarafından bugüne gelinceye kadar tamamıyla unutulmuş.

General, kısa bir sessizlikten sonra, düşünceli bir biçimde, kuşkuyla Razumov’a “Mr. Razumov, bu tür fikir tartışmalarına sık sık katılır mısınız?” diye sordu.

“Hayır majesteleri.” Bir anda kendine güvenini kazanan Razumov, soğukkanlılıkla cevabını vermişti. “Ben derin düşünceleri olan bir adamım. Kaba fikirler havada kalır. Bu fikirler bazen eleştirmeye bile değmez. Ancak, ciddi bir aklın sessiz hor görüşü aceleci ütöapistler tarafından bazen yanlış anlaşılabilir.”

General ellerinin arasından dik dik bakmaktaydı. Prens Kırıldandı:

“Ciddi bir genç. *Un esprit supérieur.*”

“Anlıyorum *mon cher Prince*. Mr. Razumov benim güvencem altındadır. Kendisi çok ilgimi çekti. Görüldüğü kadarıyla, Mr. Razumov’da güven verici olmak gibi, önemli ve yararlı bir nitelik var. Benim merak ettiğim eğer diğerinin amacı evi birkaç saatlik geçici bir uğrak olarak kullanmaksa bu meseleyi –hatta kabaca, olayı bile– neden Razumov’a anlatmaya gerek duyduğu, çünkü her şey bir yana, hiçbir şey anlatmamak çok daha uygundu. Ama tabii, eğer sizin görüşlerinizin çılgınca yanlış yorumlanması sonucu, sizden yardım istemeyi düşünmediyse, ha Mr. Razumov?”

Razumov’a zemin hafifçe kayıyormuş gibi geldi. Sımsıkı üniforması içinde bu ezici ifadeli adam korkunçtu. Üstelik onun korkunç olması gerektiği de bir gerçektir.

“Majestelerinin aklından ne geçtiğini anlıyorum. Ancak verebileceğim tek yanıt, ‘bilmiyorum’ olacak.”

General kibar bir şaşkınlıkla mırıldandı: “Benim aklımdan hiçbir şey geçmiyor.”

Onun avlandığı avım ben – çaresiz bir ay, diye düşündü Razumov. O öğleden sonrının bitkinliği, duyduğu tiksinti, unut-

ma isteği ve bir türlü kurtulamadığı korkusu, Haldin'e beslediği nefreti yeniden uyandırmıştı.

"O zaman majestelerine bir yardımım dokunamayacak. Onun ne yapmak istediğini bilmiyorum. Bildiğim tek şey bir an onu öldürmek istediğim. Başka bir an da geldi, kendim ölmeyi diledim. Hiçbir şey söylemedim. Yenilmiştim. Bana güven duymasını falan da istemedim –hiçbir açıklama istemedim–."

Razumov kendinden geçmiş bir halde konuşuyor gibiydi, ama akli başındaydı. Gerçekten de, oldukça hesaplı bir çıkış yapmıştı.

"Çok üzücü," demişti General. "Keşke bir açıklama istemiş olsaydınız. Ne yapacağına dair herhangi bir şey biliyor musunuz?"

Razumov sakinleşti, açılan fırsatı değerlendirdi.

"Bana, Karabelnaya'nın üst tarafından sayılınca soldaki yedinci sokak lambasının altında, geceyarısından yaklaşık yarım saat sonra bir kızağın onu bekleyeceğini ümit ettiğini söylemişti. Mutlaka o saatte orada olmak istiyordu. Benden giyecek istemedi, elbisesini de değiştirmede."

"Ah voilà!" General, memnun bir havayla Prens K-'ya dönmüştü. "Sizin *protégé* Mr. Razumov'u, yakalama anında bu işten tümüyle uzak tutmanın bir yolu var. Bu beyefendi için Karabelnaya'da hazır olacağız."

Prens şükranlarını dile getirdi. Sesinde gerçek bir heyecan vardı. Razumov hiç hareket etmeden, sessizce, gözlerini haliya dikmiş bir halde oturuyordu. General ona döndü.

"Geceyarısından yarım saat sonra. O zamana kadar size güvenmek zorundayız, Mr. Razumov. Fikrini değiştirecek gibi görünüyor muydu?"

"Nasıl bilebilirim? O insanlar, hiç değişmeyen amaçlara sahip türden kişiler değildir."

"Hangi insanlar demek istiyorsunuz?"

"Genel olarak fanatik özgürlük âşıkları. Büyük "Ö" harfiyle başlayan bir özgürlük, majesteleri. Özelde hiçbir şey demek olmayan bir özgürlük. Uğruna suç işlenen bir özgürlük."

General: "Her tür isyan beni iğrendiriyor. Elimde değil, karakterim böyle." diyordu.

Kolunu geriye çekip yumruğunu salladı. “Öyleyse o insanlar yok edileceklerdir.”

“Onlar yaşamlarını bu işe adanmışlar.” Razumov, General’in yüzüne dimdik bakarak, haince bir zevkle konuşuyordu. “Eğer Haldin bu akşam fikrini değiştirirse, bunun değişik bir kaçma planı olmadığına emin olabilirsiniz. Bu, başka bir eylem yapmayı düşündü demektir. Ama pek öyle olacağı da benzemiyor.”

General kendi kendine konuşuyormuş gibi tekrarladı: “Onlar yok edileceklerdir.”

Razumov anlaşılması güç bir tavır içine girmişti.

Prens’in sesi yükseldi:

“Ne korkunç bir zorunluluk!”

General kolunu yavaşça indirdi.

“Kolay olan tek bir yol var. Geride hiç tohum bırakmayacak tek bir yol. Her zaman söylerim; acımasız, ısrarlı ve kararlı bir tek darbe – o zaman onların işini sonsuza dek bitirmiş oluruz.”

Razumov böylesine büyük ve keyfi bir yetkiyi taşımaya uygun görülüş bir adamın söylediği şeylere inandığını, aksi takdirde o sorumluluğu taşıyamayacağını düşündü.

General derin bir kinle, yeniden tekrarladı:

“İsyandan öğreniyorum. Bu bozguncu kafalar! Bu entelektüel *débauches*! Varlığım, sadakatime dayanır. İnsan bunu etinde hisseder. Bunu savunmak için hayatımı feda etmeye hazırım, –hatta şerefimi bile– eğer gerekirse. Lütfen siz söyleyin bana, asilere –Tanrı’yı bile reddedenlere– mutlak inançsızlara karşı mücadeleden daha şerefli ne vardır? Zorbalar. Fikri bile dehşet verici.”

General’in yüzüne bakmakta olan Razumov, bu tiradı sırasında başıyla onu hafifçe iki kez onaylamıştı. Soylu havasıyla bir kenarda oturan Prens K- gözlerini havaya çevirip mırıldandı:

“*Hélas!*”

Prens’in bakışları yere döndü, kararlı bir sesle belirtti:

“General, bu genç adam, bu ebedi sözlerin manasını kavrayacak yetenektedir.”

General’in yüzündeki donuk öfke, yerini eksiksiz bir nezakete bıraktı.

“Şimdi Mr. Razumov, sizden evinize dönmenizi rica edeceğim. Mr. Razumov’a evden ayrılmak için ziyaretçisine ne tür bir gerekçe gösterdiğini sormuyorum. Bunun altından başarıyla kalktığına kuşkum yok. Ama yine de sormuyorum. Mr. Razumov bana güven veriyor. Bu büyük bir yetenek. Ancak, şunu eklemeliyim, evden daha uzun bir süre uzak kalması, suçluyu kuşkulandırabilir ve bu belki planlarını değiştirmesine yol açar.”

General ayağa kalktı ve çiçek saksılarıyla dolu antreye kadar, gösterişli bir nezaket içinde ziyaretçilerine eşlik etti.

Razumov, bir sokak köşesinde Prens’ten ayrılmıştı. Arabada, ihtiyatlı olmakla yakınlık hislerinin birbiriyle mücadele ettiği bir konuşma dinledi.

Prens’in ileride bir daha görüşme umudu yaratmaktan korktuğu açıkça anlaşılıyordu. Ama karanlıkta, ihtiyatla, genel iyi niyet sözleri yineleyen seste bir sevecenlik vardı. Üstelik Prens de aynı şeyi söylemişti:

“Size tamamıyla güveniyorum Mr. Razumov.”

Sakindi Razumov, anlaşılan herkes bana güveniyor, diye düşündü. O kapalı yerde, omuz omuza oturduğu adama karşı hoş görüyle karışık bir küçümseme duyuyordu. Herhalde karanlığın gürültü koparmasından çekiniyordu: Eşinin katı ve gururlu bir kadın olduğu söyleniyordu.

Razumov güvenli ve rahat bir yaşantı için gizliliğe böylesine büyük bir rol düşmesini garip buluyordu. Yine de Prens’i rahatlatmak için uygun bir biçimde vurgulayarak, bir-iki ufak yeteneğinin farkında olduğunu, çalışma gücüne güvendiğini, geleceğini kendi emeğiyle kuracağına emin olduğunu söyledi. Yaptığı yardımdan ötürü şükranlarını belirtti. İnsanın yaşamında bu tip tehlikeli tehditlerin de iki kez olmayacağını ekledi.

Prens “Ama siz de bu olayı doğru düşünen bir kafa ve çok yerinde hislerle karşılayarak, değeriniz konusunda bende çok parlak bir izlenim bıraktınız.” Ağırbaşlı bir havayla “Siz şimdi sadece sakın olunuz – sakın olunuz,” diye eklemişti.

Razumov kaldırımda dururken, kupanın penceresinden eldivensiz bir elin uzandığını gördü. Sokak lambasının ışığı,

Prens'in uzun yüzünü ve eski moda tarzında bıraktığı gri favorilerini aydınlatırken; Prens, el sıkışmayı yine bir süre uzattı.

“Umarım şimdi sonuçtan içiniz rahattır...”

“Majestelerinin benim için göstermiş olduğu lütuftan sonra, artuk, sadece vicdanıma güvenebilirim.”

Favorili baş, duygusal bir sesle “adieu,” dedi.

Razumov eğilerek selamladı. Karda hafif bir iz bırakan kupa arabası kayarak uzaklaştı – kaldırımın ucunda yalnız kalmıştı.

İçinden, düşünecek hiçbir şey olmadığını söyleyerek evine doğru yürümeye başladı.

Sessizce yürüyordu. Arkadaşlarla geçirilmiş bir geceden sonra ya da ucuz koltuklardan izlenen bir tiyatro oyunundan dönüşte eve, böyle yatmaya gitmek, sık sık yaptığı bir şeydi. Bir süre yürüdükten sonra etrafın aşına görünmesi onu sevindirdi. Hiçbir şey değişmemişti. İşte tanıdık köşebaşı oradaydı. Köşeyi dönünce de Alman bir kadın tarafından işletilen yiyecek dükkânının bilindik cılız ışığını gördü. Ufak vitrinde bayat yemekler, soğan demetleri, iplere geçirilmiş sosisler görünüyordu. Dükkânı kapatıyorlardı. Her zaman gördüğü hastalıklı, topal bir adam büyük bir kepenge tutunarak, sallana sallana karlı havaya çıktı.

Hiçbir şey değişmeyecekti. Katların merdiven kemerlerinin seçildiği ölgün ışıkların altında kapkara gözüken aşına dışkapı yerindeydi.

Yaşamın devamlılığı duygusu; hiçbir önemi olmayan, elle tutulur, gözle görülür izlenimlere bağlıydı. Günlük yaşantının ayrıntıları, ruhun cephanesiydi. Bu düşünce, eli soğuk trabzandayken, karanlıkta tanıdık merdivenlerden çıkmaya başladığında, Razumov'un içindeki ruh sakinliğini güçlendirdi. Kural dışı olaylar, bir günü diğerinin tıpkısı yapan maddi bağlara karşı bir şey yapamaz. Yarın, dün gibi olacak.

Kural dışı olanın gerçekliği, dışarıya karşı sadece sahnede kabul edilirdi.

“Eğer yukarıda onun beynini dağıtmaya karar vermiş olsaydım bile bu merdivenlerden böyle sakin çıkardım sanıyorum. Bir adamın ne yapması gerekiyor? İnsan ne olması gerekiyorsa

o olmalı. Olağanüstü olaylar olur, ama böyle olaylar olur ve biter. Aynı şekilde, bir şeye kararlı olunca o sorun artık biter. Günlük uğraşlar, bildik düşünceler o sıradışını yutar – ve yaşam, daha önce olduğu gibi, esrareniz, gizli yönleri; olması gereken bir biçimde gözlerden uzak tutarak, akar gider. Yaşam sıradan bir şeydir.

Razumov kapıyı açtı, anahtarı kilitten çıkardı, sessizce içeri girip kapıyı arkasından özenle sürgüledi.

Beni duymuştur, diye düşündü; kapıyı sürgüledikten sonra; bir süre hareketsiz durdu. Hiç ses yoktu. Dıştaki boş odayı geçerken, karanlıkta yürümekten hoşnut oldu. Öbür odaya girdiğinde masanın üzerinde kibrit kutusunu arandı. Elinin hışırtısı dışında derin bir sessizlik vardı. Bu kadar derin uyuyabilir miydi?

Işığı yakıp yatağa baktı. Haldin bıraktığı gibi, sırtüstü yatıyordu. Bu kez iki eli de başının altındaydı. Gözleri açıktı. Tavana bakıyordu.

Razumov kibriti yukarı kaldırdı. Haldin'in keskin yüz çizgilerine, sert çenesine, beyaz alnına, beyaz yastığın üstündeki sarı saçlarına baktı. Oradaydı, sırtüstü dümdüz yatmıştı. Razumov birden hatırladı: "Onun göğsünü çiğneyip geçtim ben."

Kibrit bitinceye kadar ona bakmaya devam etti. Sonra bir tane daha yaktı, bu kez yatağa hiç bakmadan, sessizce lambayı yaktı. Sırtını dönüp paltosunu askıya asarken, Haldin'in derin derin iç çekerek, yorgun bir sesle sorduğu soruyu duydu:

"Evet! Ne ayarladın?"

Razumov öylesine heyecanlandı ki, ellerini duvara dayamayı akıl ettiğine sevindi. "Seni ihbar ettim desene," diyen şeytanca bir dürtü Razumov'u allak bullak etmişti. Tabii öyle söylemedi. Arkasına dönmeden boğuk bir sesle:

"Oldu," dedi.

Haldin'in yine iç çektiğini duydu. Masaya yürüyüp lambadan arkasına oturdu ve ancak o zaman tekrar yatağa baktı.

Büyük odanın çok kalın Çin işi bir gölgeliği olan ufak lambadan çok uzak bir köşesinde Haldin, iyice uzamış, karanlık

bir şekil gibi görünüyordu – ölüm hareketsizliğinde, kaskatı. Bu vücut karla kaplı sokakta Razumov'un çiğneyip geçtiği o hayalden çok daha gerçek dışıydı. Bu karşısında duran şeyin ısrarlı, gölgeli gerçekliği; ağır ağır kaybolan açık seçik hayalinden çok daha tedirgin ediciydi.

Yeniden Haldin'in sesi duyuldu.

"Epey yürümüş olmalısın – böyle bir yürüyüş..." Hoşnutsuz bir sesle "Bu havada," dedi.

Razumov canlanmıştı, cevapladı Haldin'i:

"Korkunç bir yürüyüştü... Karabasan gibi."

Razumov duyulur bir sesle ürperdi. Haldin bir kez daha iç çekti, sonra:

"Yani Ziemianic'i gördün değil mi, kardeşim."

"Gördüm."

Razumov Prens'le geçirdiği zamanı düşünerek, ihtiyatla "Bir süre beklemem gerekti," diye eklemeyi uygun gördü.

"Tipik bir adam, değil mi? O adamda öyle bir özgürlük ihtiyacı var ki, müthiş bir şey. Onun veciz ifadeleri vardır hani basit, tam yerine oturan, insanların işlenmemiş zekâlarından süzdükleri türden deyişler. Öyle bir kişi ki..."

Razumov dişlerinin arasından "Anlarsın herhalde, ben pek fırsat bulamadım," dedi.

Haldin tavana bakmaya devam ediyordu.

"Ben o adamın evinde epey kaldım kardeşim. Ona kitaplar, broşürler götürdüm. Orada oturan fakir insanların büyük çoğunluğu okuma yazma bilmez. Ama görüyorsun ya, özgürlük şölenine davetli olanlar böyle ücra deliklerde aranmalıdır. İşin doğrusu, ben hemen hemen o evde hiç kalmazdım. Bazen ahırda uyurdum. Bir ahır var..."

Razumov kibarca Haldin'in sözünü kesti: "Ziemianic'le görüşmemi orada yaptım." Alaycı bir sesle ekledi: "Bir anlamda çok iyi geçti. Oradan çıktığımda oldukça hafiflemiştim."

"Ah! Dost adamdır." Haldin tavana bakarak yavaş yavaş konuşmaya devam etti. "Ben onunla bayağı yakındım. Birkaç hafta önce, yapılması gereken işe kendimi adadıktan sonra kendimi dış dünyadan tecrit etmeye çalıştım. Evimden ayrıl-

dım. Kendi halinde, iyi yürekli dul bir kadının polis tarafından tedirgin edilmesinin ne yararı vardı? Arkadaşlarımızdan herhangi birini görmekten de kaçındım...”

Razumov önüne yarım sayfa kâğıt çekip bir kurşun kalemle üzerini çizgi çizgi karalamaya başladı.

“Şuna bak!” içinden, Razumov öfkeyle “Anlaşılan, benim dışımda, herkesin güvenliği için tedbir almış!” diye geçirdi.

Haldin konuşmasını sürdürüyordu.

“Bu sabah – ah! Bu sabah – farklıydı. Sana nasıl anlatabilirim? Eylemden önce geceleri dolaşıyor, gündüzleri gizlenip işi düşünüyordum ve çok huzurluydum. Uykusuz fakat huzurlu. Kendime işkence edecek ne vardı ki? Fakat bu sabah – bittikten sonra! İşte o zaman huzursuz oldum. O yoksulluk dolu koca apartmanda kalamazdım. Bu dünyanın sefilleri insana huzur vermez ve o salak bekçi bağırıp çağırmaya başladığında kendi kendime dedim ki: ‘Bu şehirde değer yargılarının çok üstünde bir genç yaşıyor.’”

“Acaba benimle alay mı ediyor?” Razumov amaçsız üçgenler, kareler çizerken kendi kendine sormuştu bunu. Birden aklına geldi. “Halim garip gelmiş olmalı. Bir de, benim hareketlerimden ürküp bir yerlere kaçarsa mahvoldum demektir. O lanet General...”

Kalemi bıraktı, yatağın üzerinde boylu boyunca uzanmış olan gölgeli şekle doğru döndü birden – yataktaki, hiç duraksamadan göğsünü çiğneyip geçtiği şeyden çok daha belirsizdi. Yoksa o da, bir hayal miydi?

Sessizlik uzun süre devam etti. “Buradan gitti artık.” Aklına gelen bu saçma düşünceden korkan Razumov umutsuzca hayal kuruyordu. “Çoktan gitmiştir, bu... Sadece...”

Daha fazla dayanamadı. Ayağa fırlayıp yüksek sesle “Bu tedirginliğe katlanamıyorum,” derken birkaç adımda yatağın yanına gitti. Elini hafifçe Haldin’in omzuna koydu; onun somut varlığına dokunur dokunmaz, içinden çılgınca bir istek yükseldi; o çıplak boynu sıkıp solугunu kesmek, geride sadece hayaletini bırakma arzusu bütün benliğini sardı.

Haldin hiç kıpırdamamıştı. Fakat hafifçe Razumov’a çevri-

len gölgeli gözleri, bu duygu gösterisinden ötürü, Razumov'a içten gelen bir şükranla bakıyordu.

Razumov sırtını dönüp odada aşağı yukarı yürümeye başladı. Kendi kendine konuşuyordu. "Böylece ona iyilik yapmış olurum." O cani niyet için kafasının bir yerlerinden bulup getirdiği özürün niteliği, onu dehşete düşürmüştü. Yine de bu düşünceden vazgeçemiyordu. Aslında doğru düşünmüştü "O ne umut edebilirdi ki? Eninde sonunda – bir cellat ve bin..."

Kendi kendine, içinden yürüttüğü bu tartışma, Haldin'in sesiyle kesildi.

"Niye benim için endişe ediyorsun? Bunlar vücudumu ortadan kaldırılabirler ama, ruhumu bu dünyadan koparamazlar. Sana bir şey söyleyeyim mi – Bu dünyaya öylesine inanıyorum ki, ölümsüzlüğü, çok uzun bir yaşamdan başka biçimde kavrayamıyorum. Belki bundan ötürü ölüme bu kadar hazırım."

Razumov "Hımn," diyerek mırıldandı. Alt dudağını ısırarak bir aşağı bir yukarı gezinmeye ve tuhaf iç tartışmasını sürdürmeye devam etti.

Evet böylesi bir durumdaki adam için bu tabi, iyilik olur. Ancak sorun iyi olmak değil, sağlam olmak. İşe yaramaz adamın teki...

"Ben de, Viktor Viktoroviç, bu dünyaya inanırım." Razumov zorlanarak konuşuyordu: "Yaşarken ben de inanırım... Oysa sen bu yaşamı lanetlemeye kararlı görünüyorsun. Ciddi değil. sin herhalde isterken..."

Kıpırtısız duran Haldin'in sesi yine duyuldu:

"Lanetlemek! Doğru, dünyaya can veren düşünceleri zorbalıkla ezenler, insan onurunu yüceltmek için yanıp tutuşanları yok edenler; işte onlar lanetleneceklerdir. Benim salt vücudumu yok edecek olanlara gelince, onları şimdiden bağışladım."

Razumov onu dinlemek için durmuştu ama aynı zamanda kendi duygularını da anlamaya çalışıyordu. Haldin'in anlattığı şeyleri çok fazla önemsemesi canını sıkıyordu.

Razumov'un kararı kesindi: "Bu adam deli." Ama bu kararı bile, Haldin'e karşı daha sakin olmasını sağlayamıyordu. Bu olay çok farklı, çılginca bir küstahlıktı – ve bu küstahlık bir

ülkenin toplum yaşantısı çemberiyle olan bağlantılarını koparınca, açıktır ki her iyi vatandaşın görevi...

Ardı ardına aklına gelen bu düşünceler, hemen kesildi, yerini Haldin'e karşı duyduğu sessiz nefret nöbeti aldı; bu nöbet öyle elle tutulur, gözle görülür bir haldeydi ki, Razumov, aceleyle, rastgele konuşmaya başladı.

"Evet, ölümsüzlük tabi. Ben de bunu kendi kendime pek açıklayamıyorum. Sessiz ve sönük bir şey olarak geliyor gözümün önüne. Beklenmedik hiçbir şey olamaz – anlıyor musun? Zaman, beklenmedik şeyleri istemez."

Razumov saatini çıkarttı ve ona şöyle bir göz attı. Haldin dönüp ilgiyle Razumov'a baktı.

Razumov, Haldin'in bu hareketinden korkmuştu. Hayaleti dolaşan, işe yaramaz adamın teki. Daha geceyarısı olmamıştı. Hızlı hızlı konuşmasına devam etti:

"Ve anlaşılamayacak, ulaşılamayacak sırlar! Sonsuzlukta bir yerlerde bulunan gizli köşeleri kavrayabilir misin? Olanaksız. Ama yaşam, işte bu sırlarla doludur. Bir insanın doğuşunu düşün, ne çok sır saklıdır bunda. İnsan mezara kadar bu sırları taşır. Komik bir şey geldi aklıma... neyse boş ver. Yaptığımız işlere esrarengiz dürtüler yol açıyor. Bir insanın en açık eylemlerinde bile sır dolu bir-yan vardır. Bu öyle ilginç ve öylesine kavranamaz bir şey ki! Örneğin bir adam evden dışarı, yürüyüş yapmaya çıkıyor. Görünüşte farklı hiçbir şey yok. Oysa bu, bir dönüm noktası olabilir. Eve geri döner –belki sarhoş hayvanın tekini görmüştür, karla kaplı yollara özel olarak dikkat etmiştir– ve artık o adam, o eski adam değildir. Hiç umulmayacak şeyler bir insanın düşünceleri üzerinde gizli bir güç oluşturabilir –birinin gri favorileri– başka birinin fıldır fıldır gözleri."

Razumov'un alnı ter içinde kalmıştı. Kafası eğik, kendi kendine kötü kötü gülümseyerek odanın içinde bir-iki kez daha döndü.

"Fıldır fıldır gözlerin ve kırçıl favorilerin gücünü hissettin mi hiç? Bağışla beni. Böyle bir zamanda boş boş konuştuğum için deli olduğumu düşünüyorsundur. Fakat gevezelik yapmıyorum. Bunun örneklerini gördüm. Bir keresinde bu tür fizik-

sel gerçeklerle kaderi değişen bir adamla konuşmuştum. Ama adam bunu bilmiyordu. Tabii o bir vicdan işiydi ve sözünü ettiğim türden maddi gerçeklikler, çözümünü dayatmıştı... Tutup bana endişeli olma diyorsun Viktor Viktoroviç! Neden! Ben senden sorumluyum.” Razumov bunu neredeyse haykırarak söylemişti.

Razumov, Mefistovari bir kahkaha krizini güç önledi. Çok solgun görünen Haldin dirsekleri üzerinde doğruldu.

Ona endişeyle baktıktan sonra, Razumov konuşmasına devam etti. “Yaşamın sürprizlerine, bunların şaşırtıcı niteliklerine şöyle bir bak. Esrarengiz bir şey senin buraya gelmeni sağladı. Sana yanlış yaptığını söylemiyorum. Gerçekten de belli bir noktadan bakarsak, daha iyisini yapamayacağını anlarız. Ailevi bağları olan, duygusal bir adama da gidebilirdin. Senin de ailen var. Bana gelince, biliyor musun, ben yeteri kadar yiyecek bile verilmeyen bir eğitim kurumunda büyütüldüm. Böyle bir ortamda duygusallıktan söz açmak – sen bunu kavrayabilirsin... ilişkilere gelince, benim bu dünyada sadece sosyal ilişkilerim var. Oynamadan önce, kuralların doğruluğunu kabul etmem gerek. Ben, burada, çalışıyorum... Peki, benim de ilerleme için çalıştığımı düşünmüyor musun? Doğruya çıkan yol için kendi öz düşüncelerimi bulmalıyım... Beni bağışla.” Razumov bir nefes alıp boğuk, kısık bir kahkaha attıktan sonra devam etmişti: “Hem ben, yüzümün benzediği bir dayıdan, devrimci bir ilham da miras almadım.”

Razumov yine saatine baktı, geceyarısına daha epey bir zaman olduğunu görünce midesini bulandıran bir tiksinti hissetti. Saatini ve zincirini yeğinden koparıncasına çıkarıp masa lambasının etrafındaki ışıklı çembere yerleştirdi. Dirsekleri üzerinde doğrulmuş duran Haldin hiç kıpırdamıyordu. Razumov onun halinden iyice endişelenmişti. Düşünüyordu: “Böyle sessiz sessiz nerelere daldı bu adam? Ona engel olmalıyım. Konuşmaya devam etmeliyim.”

Sesini yükseltti.

“Sen, sonsuz sayıda insanın oğlu, kardeşi, yeğeni, kuzenisin – bilmediğim daha bir sürü şeysin. Ben sadece bir insanım. İşte

önünde duruyorum. Düşünen bir adam. Hayatında tek sıcak söz, tek şefkatli kelime duymamış bir adamın; senin kendi sınıfınla, kendi aile geleneklerinle –kendi ateşli ön yargılarınla– birlikte ya da bütün onlara karşı, işin en başında düşündüğün şeyler üzerine ne düşünebileceği hiç aklına geldi mi?.. Böyle bir adamın neler duyacağını hiç düşündün mü? Benim bir aile geleneğim yok. Karşı çıkıp eleştireceğim hiçbir şeyim yok. Tarihsel olan benim geleneğimdir. Ben geriye dönüp baktığımda, siz beylerin geleceği, ondan koparmak istediğiniz ulusal geçmişimizden başka neye dayanabilirim? Daha iyi bir yazığa duyduğum istegin ve zekâmın dayandığı tek desteğin, şiddet heveslilerince gasbedilmesine göz mü yummalıyım? Sen doğduğun şehirli sayılırsın ama, bütün bu ülke benim – aksi halde benim başka hiçbir şeyim yok. Sana, bir gün bir şehit –bir kahraman– siyasi bir ermiş gözüyle bakılacağından hiç kuşkum yok. Fakat ben, bağışlanmamı rica ediyorum. Kendimi bir işçi olarak görmekle yetinmekten mutluluk duyuyorum. Sizler karın üzerine birkaç damla kan dökmekle ne elde edebilirsiniz? Bu koca evreni kana boyamakla? Bu koca, mutsuz evreni! İşte bak söylüyorum.” Boğuk ve titrek bir sesle bağırırken, yatağa bir adım daha yaklaşmıştı. “Evren benim bile çiğneyip geçtiğim bir yığın lanetli hayalet değil – tek bir insan istiyor!”

Haldin, onu korkutup uzak tutmak istermiş gibi kollarını ileri doğru uzattı.

“Şimdi her şeyi anlıyorum.” Haldin büyük bir hayal kırıklığıyla bağırıyordu: “Sonunda – anladım.”

Razumov gerideki masaya doğru sendeledi. Sırtı soğuk soğuk ürpermiş, alnı ter içinde kalmıştı.

Kendi kendine sordu. “Neler söyledim ben? Bu kadar şeyden sonra parmaklarımın arasından kayıp gitmesine mi sebep oldum?”

Dudaklarının kaskatı kesildiğini hissetti; güven verici bir gülümseme yerine, belli belirsiz, çarpık bir sırıtmayı başarabildi.

“Neyi anlayacaksın?” Titrek bir-iki kelimeden sonra öfkesini bastırıp monotonlaşan bir sesle konuşmaya başladı. “Neyi anlayacaksın? Şöyle bir düşün –kendi halinde alışkanlıkları olan,

öğrenmek isteyen bir adam– ve birden böyle bir şey.. Kırmadan, incitmeden konuşmaya pek alışık değilim. Ancak...”

Yine öfkelenişini hissetti, hain bir öfke tüm benliğini kapladı.

“Geceyarısına kadar, burada, birlikte ne yapmamız gerekiyordu? Karşılıklı oturup senin –senin– katliamların üzerine mi konuşsaydık?”

Haldin’in hayal kırıklığı anlaşılıyordu. Başını eğmişti. Elleri dizlerinin arasından aşağı sallanıyordu. Sesi hafif, acı dolu ama sakindi.

“Şimdi nasıl olduğunu anlıyorum Razumov – kardeşim. Sen gönlü zengin bir insansın, ama benim yaptığım eylemi dehşet verici buluyorsun – yazık...”

Razumov, gözlerini Haldin’e dikmişti. Korkudan dişleri öyle bir kenetlenmişti ki, bütün yüzü ağrımaya başlamıştı. Her hangi bir şey söylemesi mümkün değildi.

Haldin hüzünle eklemişti: “Hatta belki benden bile nefret ediyorsun.” Kısa bir aradan sonra bir an başını kaldırdı, sonra tekrar bakışları yerde takılı kaldı. “Gerçekten de, olmadıkça...”

Sözünü bitirmedi, Razumov’dan bir yanıt bekliyor gibiydi. Razumov sessizliğini sürdürüyordu. Haldin üzüntüyle kafasını iki kez sallayarak onayladı.

Mırıldandı. “Kuşkusuz, kuşkusuz... Ah! Zor iş!”

Bir an sessiz kaldı ve sonra aniden ayağa fırladı. Bu hareketi, Razumov’un kurşun gibi ağırlaşan yüreğine sert bir darbe indirmişti.

“Peki, öyle olsun.” Hafif ama net duyulan sesinde hüzün vardı. “Artık, hoşçakal.”

Razumov öne doğru davrandı, ama Haldin elini kaldırarak, masadan daha uzaklaşmamışken onu durdurdu. Razumov olanca gücüyle masaya abandı, bir yerlerde geceyarısını vuran meydan saatinin boğuk sesini duydu. Kapıda bir ok gibi uzun ve dik duran Haldin, soluk yüzü ve özenle kaldırdığı eliyle; içinden gelen bir sesi dinleyen, cesur bir genç heykeli için model olabilirdi. Razumov mekanik hareketlerle saatine baktı. Gözlerini tekrar kapıya çevirdiğinde Haldin yoktu. Öbür oda-

da hafifçe açılan sürgünün belli belirsiz hışırtısı duyuldu. Gitmişti – neredeyse bir hayalet kadar sessiz.

Razumov, ağzı açık ama ses çıkarmadan sallanarak öne doğru koştu. Dış kapı açıktı. Sahanlığa çıkıp trabzandan aşağı eğildi. Dibinde ufacık, titrek bir ışığın görüldüğü merdiven boşluğunun koyu derinliğine baktığında, birinin merdivenlerden, ayaklarının ucuyla döne döne, hızlı adımlarla indiğini duydu. Razumov'dan uzağa, derinliklere gömülen hızlı, hafif, düzgün adım sesleri: Alevin önünden, hızla geçen bir gölge, solgun ışıktaki bir pırıltı. Sonra sessizlik.

Razumov, pis merdivenin kötü kokularının karıştığı soğuk havayı içine çekerek öylece trabzana abanmış kaldı. Her şey sessizdi.

Kapıları arkasından hafifçe kapatarak yavaşça odasına geri döndü. Okuma lambasının huzur verici düzenli ışığı, saati aydınlatıyordu. Saatin ufak, beyaz kadranına baktı. Bu saate göre daha geceyarısına üç dakika vardı. Beceriksiz hareketlerle saati eline aldı.

Razumov “Geri kalmış,” diye mırıldandı. Tüm vücuduna felce benzer bir şey inmişti. Dizleri titredi, saatle zincir bir anda parmaklarının arasından kayıp yere düştü. Öyle bir irkildi ki, neredeyse kendi de düşüyordu. Eğilmek için yeterince güç topladıktan sonra, saati kulağına götürdü. Bir süre sonra homurdandı:

“Durmuş.” Uzun bir süre sustu, sonra buruk bir halde mırıldandı:

“Bitti... Şimdi işimize dönelim.”

Oturdu, rastgele bir kitap çekti, ortasından açıp okumaya başladı; ama ilk iki satırı dikkatle okuduktan sonra, okuduğu şeyden tümüyle kopmuştu, bir daha da denemeye kalkışmadı. Düşünüyordu:

“Mutlaka sokağın köşesinde evi gözetleyen bir polis vardır.”

Gözünün önünde, karanlık bir kapı ağzına sinmiş, fıldır fıldır gözlü, burnu dışında her yeri pelerine sarılı, kafasında General'in giydiği tüylü, üçgen şapkadan bulunan bir polis canlandı. Bu saçma görüntü, sandalyesinde oturan Razumov'u te-

dirgin etti, kıpırdandı. Görüntüden kurtulmak için kafasını sert sert salladı. Adam belki de bir köylü... bir dilenci kılığındaydı. Belki de sıkı sıkı düğmelenmiş koyu renk paltolu, gerektiğinde silâh olarak kullandığı kalın bir sopa taşıyordu – çiğ soğan ve içki kokan, sinsî gözlü bir serseri.

Bu düşünce midesini bulandırdı. “Ben neden bununla ilgileniyorum sanki?” Razumov iğrenerek polis miyim ben? Üstelik bu iş bitti, diye düşündü.

Heyecanla ayağa kalktı. Daha bitmemişti. Daha değil. Saat yarım olmadan değil. Oysa saati durmuştu. Bu onu umutsuzluğa düşürdü. Saati bilemeyecekti! Ev sahibesi ve o sahanlıktaki diğer kiracıların hepsi uyumuşlardı. Nasıl gidip de... Onların ne düşüneceğini ya da ne tahmin edebileceklerini Tanrı bilir. Saati öğrenmek için sokağa çıkmaya da cesaret edemiyordu. “Ben şimdi kuşkulu bir kişiyim. Bu gerçeği göz ardı etmenin yararı yok.” Kendi kendine, acıyla konuşuyordu. Eğer Haldin şu veya bu nedenle onları aldatıp Karabelnaya’ya gitmediyse, polis evini basardı. Eğer Razumov da o anda evde olmazsa, artık bir daha temize çıkamazdı. Hiçbir zaman. Elin-den tümüyle kaçmış görünen zamanı yakalamasına yarayacak bir şey ararmış gibi, çılgınca çevresine baktı. Hatırladığı kadarıyla, bu akşamdan önce, deminki meydan saatinin sesini odasından hiç duymamıştı. O anda da, bu akşam onu gerçekten duyup duymadığından emin değildi.

Pencereye gitti ve hafif bir ses de olsa duymak için kafası o yöne eğik, durdu. “Herhangi bir ses duyuncaya kadar burada kalacağım.” Kulağı pencere pervazında kımıldamadan kaldı. Sırtında ve bacaklarındaki şiddetli ağrıyla müthiş sızlayan bir uyuşma Razumov’a acı veriyordu. Hiç hareket etmiyordu. Beyni çılgınlığın sınırlarında dolaşıyordu. Birden kendi sesini duydu: “İtiraf edeceğim.” İşkence tezgâhında çözölen bir insan gibi... Düşünüyordu: “Tezgâhtayım.” Bayılacakmış gibi oldu. Uzaktaki saatin hafif, derin uğultusu beyninde, neredeyse bir bomba gibi patladı – öyle net duymuştu ki... Bir!

Eğer Haldin yakalanmadıysa, polis çoktan evi basmış olurdu. Kulağına hiçbir ses gelmiyordu. Bu kez, iş bitmişti.

Acıyla masaya sürüklenip sandalyeye çöktü. Kitabı bir yana fırlatıp, kare biçimli bir kâğıt aldı. Bu da, düzgün, küçük el yazısıyla dolu bir yığın not kâğıdına benziyordu, ama bu kâğıt boştu. Hızla eline bir kalem aldı, makalesine devam edecekmişçesine, belli belirsiz kalemi oynattı – ama kalem kâğıdın üzerinde hareketsiz kalmıştı. Yeniden canlanıp uzun, kargacık-burgacık harfler yazmadan önce, kalem bir süre öyle kaldı.

Razumov, durgun bir yüz ve sıkı sıkıya kapalı dudaklarla yazmaya başladı. Büyük harfle yazarken düzgün el yazısı da karakteristiğini tümünden yitiriyordu – düzgün olmayan, neredeyse çocukça bir yazı. Alt alta beş satır yazdı.

Teori yerine Tarih.

Enternasyonalizm yerine Yurtseverlik.

Devrim yerine Evrim.

Yıkmak yerine Yol Göstermek.

Bölünme yerine Birleşme.

Yazdıklarına baktı donuk donuk. Sonra bakışları yatağa kayd ve orada epey bir zaman takılı kaldı; bu arada sağ eliyle masanın üzerinde kalem açacağını arıyordu.

Sonunda ayağa kalktı. Ölçülü adımlarla yürüyerek kâğıdı, kalem açacağı bıçakla yatağının başucundaki boyalı, tahta duvara sapladı. Bunu yaptıktan sonra geriye doğru bir adım atıp odaya bir göz atarak elini salladı.

Ondan sonra yatağa bir daha hiç bakmadı. Askıdan büyük pelerinini alıp ona sıkıca sarınarak odanın öbür köşesindeki sert, at kılından divana gitti. Gözkapakları kurşun gibi ağır bir uykuyla kapandı. O gece birkaç kez, sanki haritaya bir dev gibi yayılmışlığını kucaklayabildiği büyük Rusya'da kendisini bir kış günü, ihanete uğramış bir despot gibi yapayalnız, kar öbekleri arasında yürürken gördüğü bir rüyadan titreyerek uyandı. Ancak her titremeden sonra ağırlaşmış gözkapakları, şaşkın gözlerinin üzerine kapandı ve yine uykuya daldı.

Mr. Razumov'un öyküsünün bu bölümüne yaklaştığımızda, beynim, yani yaşlı bir lisan öğretmeninin düzenli çalışmaya alışık beyni, yapmakta olduğu işin güçlüğünü daha çok hissediyor.

Aslında iş, bu ilginç insani belgeseli bir *précis*, roman-öykü biçimine sokmak değil; iş bu belgeseli yorumlamak –şimdi bunu daha iyi kavıyorum– dünyayı kaplayan geniş bir alanda hüküm süren ahlaki koşulları, bir anahtar kelime bulmaksızın kolay kolay anlaşılamayan, hele hele bir öykünün sınırları içinde çok daha yetersiz ölçüde kavranabilen koşulları yorumlamak... Öyle bir anahtar kelime bulmalı ki, sayfadaki bütün kelimeler ona bağlanabilmeli. Bu, gerçeğin tümünü olmasa bile, her öykünün amacı olması gereken yeni bir manevi keşfin bulunmasına yardım edecek kadar gerçeği, şans eseri de olsa, içinde barındırabilecek bir kelime olmalı.

Mr. Razumov'un günlüğüne belki yüzüncü kez bakıyorum, sonra onu bir yana bırakıp kalemi elime alıyorum – kalem beyazın üzerine siyah işaretler çiziktirme işine hazırlanırken, ben duralıyorum, kalemin ucundan ısrarla “kinizm”* kelimesi süzülüyor.

Bu kelime, Rus otokrasisinin ve Rus başkaldırısının simgesi. Rusların rakamlardan duydukları gururda, kutsala olan tuhaf özentilerinde, acı çekerken küçük düşmeyi esrarengiz kabullenişlerinde var olan Rus ruhu, kinizmin ruhudur. Kinizm, özgürlüğün bir züppelik işi olarak görünmesini sağlayan devlet adamlarının konuşmalarını, devrimcilerin teorilerini, peygamberlerin mistik kehanetlerini yönlendirir; Hristiyan erdemleri bile hayatın içinde uygunsuz görünebilir... Ancak konudan uzaklaştığım için özür dilemeliyim. Mr. Razumov'un, gençliğinin verdiği coşku ile –o yaşta çok doğal olan– muğlak bir liberalizmin sulandırdığı tutucu inançları, Haldin'le karşılaşmasında geçirdiği şokla, kristalize olmuştu.

(*) Kinizm: İnsanın erdem ya da mutluluğa, hiçbir değere bağlı olmadan, tüm gereksinimlerinden ayrılarak, bağımsız olarak erişebileceğini savunan Antisthenes'in öğretisi – ç.n.

Razumov, belki onuncu kez korkunç bir titremeye uyandı. Penceresinde gün ışığı görünce, yeniden yatmak istemesine rağmen kalktı. Hiçbir şey hatırlamıyordu, ama kendini peleriniyle divanda kemiklerine kadar üşümüş bulmasını garipsemedi. Penceresinden gelen ışık sevinçli görünmüyordu, genç bir adam için her yeni gün ışığının verdiği umuttan yoksundu. Onunki ölümcül bir hastanın ya da doksan yaşındaki bir adamın uyanışına benziyordu. Kendi kendine yanıp bitmiş lambaya baktı. Çalışmalarının sönmüş ışığı olan porselen ve pirinçten yapılma soğuk cisim; dağınık notları ufak kitap yığınları arasında –üstü karalanmış kâğıtlar sadece– hiçbir önemi olmayan, ilgisiz şeyler –bitmiş mesele– orada duruyordu.

Ayağa kalktı, üstünden attığı pelerini askıya astı, bütün hareketleri mekanikti. Hissettiği tek şey inanılmaz bir cansızlık, bir hendek suyu durgunluğuydu; sanki yaşam bütün her şeyden, hatta düşüncelerinden bile çekilivermişti. Evde hiç ses yoktu.

Askılıktan dönerken, yine aynı cansızlıkla, henüz çok erken olduğunu düşündü; masanın üzerindeki saate bakınca, akrep- le yelkovanın tam 12’de durduklarını gördü.

“Ah! Evet.” Kendi kendine mırıldanmıştı, iyice uyanmak için odasına şöyle bir göz attı. Duvara saplı kâğıt ilgisini çekti. Herhangi bir onay ya da şaşkınlık göstermeden uzaktan onu izledi; dış odada hizmetçi kızın acele acele sabah çayı için semaver getirdiğini duyduğunda, gidip büyük bir kayıtsızlıkla semaveri aldı.

Bunu yaparken dün gece üstünde yatmadığı yatağa bir göz attı. Haldin’in başının yastıkta bıraktığı iz çok belirgindi.

Onun gelişle ilgili olan bu işarete duyduğu öfke bile çok cansızdı. Canlandırmaya da uğraşmadı. Bütün gün hiçbir şey yapmadı, saçını bile taramadı. Dışarıya çıkmayı hiç düşünmedi – eğer düzenli olarak birşeyler de düşünmediyse, bu düşünmediği için değildi. Sadece bunu yeterince istemediği içindi.

Sık sık esniyordu. Bir sürü çay içti, amaçsızca dolaştı; bir kez oturunca uzun zaman hiç kıpırdamadan duruyordu. Parmak uçlarıyla hafifçe pencereyi tıklatarak biraz zaman geçirdi.

Masanın etrafındaki sayısız dolaşmalarının birinde, aynada görünen yüzüne ilgiyle baktı. Bakışlarıyla karşılaşan gözler, g r d ğ  en mutsuz gözlerdi. Bu izlenim o günün düşünsel durumluğunu rahatsız etti.

Kişisel olarak etkilenmemişti. Yalnız, mutluluğun yer almadığı bir yaşamın olanaksız olduğunu düşünüyordu. Mutluluk neydi? Esnedi, odanın duvarları arasında, ayaklarını s r meye devam etti. Mutluluk beklemektir –hepsi bu– başka bir şey değil. Bir istemin gerçekleşmesini beklemek; bir tutkunun, aşkının, hırsının, nefretin –kuşkusuz bir nefretin de– doyumunu beklemek. Aşk ve nefret. Varlığa yönelik tehlikelerden kaçmak, korkusuz yaşamak; bunlar da mutluluktu. Başka bir şey yoktu. Korkudan uzak olmak – beklemek. “Ah! İnsanlığın dokunaklı yazgısı!” Bunu, içinden bağırdı sonra hemen ekledi. “Ben, olabildiğimce ve gittiğim yere kadar mutlu olmalıyım.” Ne var ki bu güvence, onu heyecanlandırmamıştı. Tam tersine, bütün gün esnediği gibi, bir daha esnedi. Gece olduğunu görünce biraz şaşırdı. Zaman ge miyormuş gibi görünmesine rağmen, oda hızla karar mıştı. O gün zamanın geçtiğini niye fark edememişti? Normaldi, saati çalışmıyordu...

Lambayı yakmadı ve yatağa doğru gidip hiç duraksamadan kendini üzerine attı. Sırtüstü yatıp ellerini başının altına koydu, gözlerini yukarı çevirdi. Bir süre sonra düşünüyordu: “Burada, onun gibi yatıyorum. Ben sokaklarda tipiyle boğuşurken, uyumuş mudur, uyumamış mıdır? Hayır, uyumamıştır. Peki ben niye uyumayayım?” Gecenin sessizliğinin tüm uzuvlarının üstüne, bir ağırlık gibi çöktüğünü hissetti.

Dışarıda, keskin donun sakinliğinde, meydan saatinin geceyarısını haber veren tok vuruşları, Razumov’un bilinçsiz sessizliğini delerek ona ulaştı.

Tekrar düşünmeye başladı. O, odasından gideli yirmi dört saat olmuştu. Razumov, Haldin’i o akşam hapisanede uyurken gözünün önüne getirdi. Bu canlı görüntü onu sinirlendirdi, çünkü Haldin’i düşünmek istemiyordu, yine de psikolojik ve fizyolojik nedenlerle bu kanısının doğru olduğunu düşündü. Kendi ağzıyla itiraf ettiği gibi; Haldin, haftalardır hemen he-

men hiç uyumamıştı ve artık onun için tüm belirsizlikler bitmişti. Şehitlik evresine ulaşmayı coşkuyla beklediğine hiç kuşku yoktu. Kendini öldürmeye adanmış biri, ölümü tevekkülle karşılamak için başka bir şeye ihtiyaç duymaz. Herhalde Haldin, görevi –aynı zamanda zor işi– bitmeyen General T’den ve başlarının üzerinde devrimci intikam kılıcı sallanan diğerlerinden çok daha rahat uyuyordur.

Razumov, yüzünden şaşkınlık, iman ya da memnuniyet gösteren hiçbir duygu okunmayan otokrasi şampiyonunu, o tıknaz adamı, fıldır fıldır gözlerinde her tür başkaldırıya karşı beslediği ölümcül kinle, üniformasının yakası üstüne sarkmış çenesiyle hatırlayınca – yatakta tedirgin bir biçimde kıpırdandı.

“Benden kuşkulandı,” diye düşünüyordu. “Sanırım onun herkesten kuşkulanması zorunlu. Haldin, General’in karısının yatak odasına gidip ona olayı itiraf etse, o adam karısından bile kuşkulanır.”

Razumov acıyla doğruldu. Bütün yaşamı boyunca kuşkulu bir siyasi olarak mı kalacaktı? Hayata, tam olarak güvenilmeyen biri –sicilinde uğursuz, gizli bir polis notu ekli– olarak mı atılacaktı?

“Ben artık kuşku duyulan bir kişiyim.” Yine bu gelmişti aklına; düşünme alışkanlığı ve düzenli, güven içinde bir yaşama duyduğu güçlü istek, gece boyunca ona yardımcı oldular. Dingen, düzenli ve çalışkan varlığı, sadakatinin güçlü bir kanıtıydı. Ülkesine hizmet edebileceği birçok yasal yol vardı. Devrimci olunmadan da, ilerleme için birşeyler yapılabilirdi. İnsan bir kez adını duyurunca, geniş ve farklı çevrelere ulaşan bir etki alanına sahip olurdu.

Çember çize çize uçan bir kuş gibi, geriye sayan bir yirmi dört saatten sonra düşüncesi denge halinde olan o gümüş maldalyaya dönmüştü.

Gün ışıdığına hâlâ uyanıktı, bütün gece gözünü kırpmamıştı. Oysa kalktığında kendini çok yorgun hissetmiyordu, her türlü gündelik uğraşa hazır gibiydi.

Evden çıktı, sabahleyin üç derse girdi. Ama kütüphanede yaptığı araştırma, tam anlamıyla boşu boşuna oldu. Önündeki

bir yığın ciltten not çıkarmaya, alıntılar yapmaya çabalayarak oturmuştu. Bu durgun yeni hali, her an yırtılabilir ince bir giysiyi andırıyordu; sıradan bir kelimenin gücü, giysisini uçuruyordu. İhanet! Niçin ihanet! O kendini yakalatmak için gereken her şeyi yaptı. Ona ihanet etmek için çok küçük bir şey yetmişti.

Razumov içinden tartışıyordu. “Ona bütünüyle yalan olan tek bir kelime bile söylemedim. Tek bir kelime bile.”

Bu düşüncelere bir kez kapıldıktan sonra verimli bir iş yapmaktan söz edilemezdi. Kafasından benzer düşünceler geçiyordu sürekli ve aynı kelimeleri içinden tekrarlayıp duruyordu. Bütün kitapları kapayıp tedirgin hareketlerle kâğıtları cebine sıkıştırırken, bir yandan da Haldin’e öfkeyle söyleniyordu.

Kütüphaneden çıkarken, oldukça eski paltolu, uzun boylu, kemikli bir öğrenci yaklaşmış düşünceli bir havayla, yanından yürümeye başladı. Razumov, onun mırıldanarak verdiği selama, yüzüne dönüp bakmadan karşılık verdi.

Silkinip kurtulamazsa tüm yaşantısına hiç kopmayacakmışçasına yapışacak olan beklenmedik bir şeyden duyulan tuhaf korkuyla Razumov, benden ne istiyor bu, diye düşündü. Öbürü yerden kaldırmadığı gözleriyle, ihtiyatlı bir biçimde anlatıyordu; herhalde arkadaş, de P-’yi cezalandıranın –kullandığı terim buydu– önceki gece tutuklandığı haberini okumuştur...

Razumov dişlerinin arasından “Hastaydım – evden çıkmadım,” dedi.

Uzun boylu öğrenci omuzlarını kaldırdı, ellerini ceplerinin dibine soktu. Konuşurken hafifçe titreyen, tüysüz, kare biçimli bir çenesi vardı. Keskin soğuk havada parlayan kırmızı burnu, ölü gibi sapsarı yanaklarının arasında renkli mukavvadan kesilmiş yapma bir burun gibi duruyordu. Baştan aşağı görünüşünden soğuk ve açlık okunuyordu. Gözleri yerde, hemen Razumov’un yanı başında ölçülü ve sağlam adımlarla yürüyordu.

“Resmî açıklama bu.” Aynı tedbirli havayla devam etmişti. “Yalan olabilir fakat salı günü geceyarısıyla sabaha karşı bir arasında birisi yakalandı. Bu kesin.”

Üzgün bir sesle, hızlı hızlı, bu bilginin Devlet Bakanlığı’nda

alışan alt düzeyde bir memur aracılığıyla geldiğini anlattı. Bu memur devrimci grupların birindenmiş. “Daha doğrusu, ben de aynı gruptanım,” diye ekledi.

Geniş bir alandan geçiyorlardı. Razumov’un üzerine korkunç bir bitkinlik okt, tüm enerjisi yok olmuştu, gözlerinin önünde her şey birbirine karışıyordu, sanki her şey uçup gidiyor gibiydi. Konuşmayı o noktada kesip gitmeye cesaret edemedi. Aklına bir düşünce geldi. “Bu, belki de polistir. Kim bilebilir?” Fakat yanındakinin buz tutmuş zavallı burnuna, açlığın burduğu vücuduna bakınca duyduğu kuşkunun saçmalığını kavradı.

“Ancak ben –biliyorsun– hiçbir gruptan değilim. Ben...”

Razumov daha fazla bir şey söyleyemedi. Yürüyüşe de devam edemedi. Yanındaki, acınacak eskilikte ayakkabılarını büyük bir kendine güvenle kaldırıp indirirken, bir yandan herkesin bir gruba ye olması gerekmediğini alçak bir sesle anlatıyordu. En değerli kişiler dışarıda kalırdı. En iyi işlerden bazıları örgütün dışında gerçekleştirilirdi. Sonra heyecan dolu bir sesle, hızlı hızlı:

“Sokakta yakalanan kişi Haldin’miş,” dedi.

Razumov’un korku dolu sessizliğini de oldukça doğal bularak; ona, kesinlikle bir yanlışlık olmadığına dair güvence verdi. Sözünü ettiği memur o gece bakanlıkta nbetteymiş. Holde bir sürü ayak sesleri duyunca, siyasi suçluların bazı geceler cezaevinden getirildiğini bildiğinden, çalıştığı odanın kapısını birden açmış. Nbetteki jandarmalar onu geriye itip kapıyı yüzüne kapamadan önce, koridor boyunca bir yığın polis tarafından bir tutuklunun sürüklenerek taşındığını görmüş. Tutuklu korkunç hırpalanmış bir durumdaymış. Sözünü ettiğim memur, Haldin’i kesinlikle tanımış. Yarım saatten kısa bir süre içinde, General T’de özel olarak tutukluyu sorguya çekmek için sekreterliğe gelmiş.

Sıksa ğrenci sözlerini bitirirken eklemişti: “şaşırmadın mı?”

“Hayır,” Razumov kaba bir sesle bunu der demez, pişman oldu.

“Herkes Haldin’in memleketinde, ailesinin yanında olduğunu sanıyordu. Sen de öyle düşünmüyor muydun?”

Öğrenci, içine çökmüş kocaman gözlerini, artık tedbiri elden bırakmış olan Razumov'a çevirdi:

"Onun ailesi yurtdışında."

Razumov öfkeden dilini ısırabilirdi. Öğrenci çok anlamlı bir sesle:

"Yani! Sadece sen biliyordun..." dedi ve sustu.

Razumov "Beni mahvetmeye yemin etmiş bunlar," diye geçirdi içinden. Acılı bir merakla sordu: "Hiç kimseye bundan söz ettin mi?"

Diğeri kafasını salladı.

"Hayır, sadece sana söylüyorum. Bizim arkadaşlar, Haldin'in senden sıcak bir yakınlıkla söz ettiğini bildikleri için..."

Razumov öfkeyle çaresizlik ifade eden bir hareket yapmaktan kendini alamadı. Diğeri büyük olasılıkla, bunu yanlış yorumlamıştı, çünkü konuşmasını kesmiş; duru, siyah gözlerini başka yöne çevirmişti.

Yan yana sessizce yürüdüler. Bir süre sonra sıska öğrenci bakışlarını ondan kaçırarak, yine fısıldamaya başladı:

"Şu anda cezaevinde, ona bir paket zehir göndermemize aracı olacak kimse olmadığı için biz de Haldin'e yapılanlardan ötürü bir tür karşı eylem planladık. Çok yakında..."

Ayaklarını ağır ağır sürüyen Razumov yanındakinin konuşmasını kesti:

"Haldin'le tanıyor muydun? Nerede oturduğunu Haldin bilir miydi?"

Yanıdaki yüzünün ve vücudunun kasvetli cansızlığıyla çelişen coşkulu bir fısıltıyla karşılık vermişti: "Onu, konuşurken dinleme mutluluğunu tattım. Benim nerede oturduğumu bilmezdi... Çok kötü bir yerde kalıyordum... Küçük bir esnaf ailesinin yanında... Bir odanın ufak bir köşesi bana ait. Beni orada görmek pek uygun değil ama herhangi bir şey için bana gerek duyarsan, ben hazırım..."

Razumov öfke ve korkuyla ürperdi. Neredeyse kendini kaybediyordu ama alçak bir ses tonuyla konuştu.

"Benim yanıma gelmeyeceksin. Benimle konuşmayacaksın. Bana tek bir söz bile söylemeyeceksin. Men ediyorum."

“Tabi.” Diğeri bu sert yasaklamayı hiçbir şaşkınlık göstermeden kabul etmişti. “Gizli nedenlerle istemiyorsun... doğru... anlıyorum.”

Anında uzaklaştı. Kafasını bile kaldırıp bakmamıştı. Razumov onun sıska, açlığın burduğu yoksul vücuduyla eğik kafası ve kendine özgü sağlam adımlarıyla kamburu çıkmış bir halde sokağı geçtiğini gördü.

Sanki bir karabasanın geçişini izler gibi onu izledi, sonra düşünmemeye çalışarak yoluna devam etti. Evde, ev sahibesi kendisini bekler gibiydi. Kocaman sarı çehrelî, her zaman siyah bir yün şala sarınan, şişman, biçimsiz, kısa boylu bir kadındı. Merdivenin son basamaklarında Razumov’u görünce, kollarını heyecanla yana açıp ellerini gözlerinin önünde kenetlemişti.

“Kirylo Sidoroviç –küçük beyim– ne yaptınız? Üstelik ne iyi bir gençsiniz! Polis odanızı aradı, daha yeni gittiler.”

Razumov kadını sessiz bakışlarla süzdü. Kadının tombul, sarı yüzü heyecandan titriyordu. Yalvaran gözlerle Razumov’a baktı.

“Bu kadar akli başında genç bir adam! Herkes sizin ne kadar anlayışlı olduğunuzu hemen anlar. Ve şimdi –böyle– her şey birdenbire... Bu nihilistlere karışmanızın ne yararı var? N’olur, vazgeçin küçük beyim. Onlar uğursuz insanlar.”

Razumov hafifçe omuzlarını kaldırdı.

“Yoksa size iftira eden gizli bir düşmanınız mı var Kirylo Sidoroviç? Dünya kötü yürekliyle ve yalan ihbarlarla dolu bugünlerde. İnsan korkuyor.”

“Birisinin beni ihbar ettiğini mi duydunuz?” Razumov bu soruyu sorarken gözlerini, kadının titreyen yüzünden hiç ayırmamıştı.

Hayır, kadın böyle bir şey duymamıştı. Adamları odanın altını üstüne getirirken komiserden birşeyler öğrenmek istemişti. Mahallenin komiseri son on bir yıldır kadını tanırmış ve insancıl bir adammış. Ama öfkeden kararmış görünen adam şöyle demiş:

“İyi yürekli kadın, soru sorma. Ben de bir şey bilmiyorum. Emir yüksek yerden geldi.”

Gerçekten de mahallenin polisleri geldikten sonra kürk pal-tolu, parlak şapkalı, yükseklerden bir adam görünmüş, oturup tek tek bütün kâğıtlara kendisi bakmış. Yalnız gelmiş ve hiçbir şey almadan yine yalnız gitmiş. Onlardan sonra ev sahibesi, eşyaları biraz düzeltmeye çalışmış.

Razumov aniden dönüp dairesine girdi.

Bütün kitapları tek tek yere fırlatılmıştı. Ev sahibesi ardından gelmiş, eğilerek yerdekileri üzüntüyle önlüğüne toplama-ya başlamıştı. Razumov'un kâğıtları ve her zaman düzenle ayırdığı notları (hepsi çalışmalarıyla ilgiliydi) masanın ortasında karmakarışık bir yığın halinde duruyordu.

Bu düzensizlik Razumov'u derinden sarstı: Gözlerini bir noktaya dikip oturdu. Fiziki varlığının bir biçimde zayıfladığını, tüm moral dayanaklarının birer birer yıkıldığını seziyordu. Hatta bir ara hafif bir baygınlık geçirir gibi oldu, tutunmak için birşeyler arandı.

Hafifçe içini çekip ayağa kalkan yaşlı kadın, önlüğünde topladığı kitapları divanın üzerine attıktan sonra söylene söylene içini çekerek odadan çıktı.

Tam o anda, Razumov, boş yatağının üstünde bir gece boyunca çakılı kalan kâğıdın, masadaki yığının en üstünde durduğunu gördü.

Önceki gün onu duvardan çıkardıktan sonra, masaya atmadan önce dalgın dalgın dörde katlamıştı. Şimdi bu kâğıt, son üç yıllık entelektüel yaşantısının tek belgesi olan o karmakarışık kâğıt yığınının en üstünde, açılmış ve hatta elle düzeltilmiş olarak duruyordu. Kâğıt oraya fırlatılmamıştı. Oraya yerleştirilmişti –üstelik düzeltilmiş! Bununla derin birşeylerin ifade edildiğini – ya da belki bunda açıklaması mümkün olmayan bir alay olduğunu düşündü.

Gözleri ağrıyınca kadar kâğıt parçasına baktı. Tuhaf bir kararsızlık içinde, evde geçirdiği ne o gece ne de ertesi gün boyunca, kâğıtları düzenlemeye kalkışmadı. Kararsızlığı, yaşamaya devam edip etmeyeceği sorusundan doğuyordu – sorun tam buydu, küçümsemeden ya da abartmadan tam olarak bu. Yine de Razumov'un kararsızlığı, intihara niyetlenen bir ada-

mın duraksamasından farklıydı. Vücuduna şiddet uygulama düşüncesi, Razumov'a yabancıydı. Yürüyen, soluk alan, giyinen, kendi halinde kayıtsız bir organizma, belki ev sahibesinin dışında hiç kimse için bir önem taşımazdı. Gerçek Razumov, iradesinin belirlediği, istediği gelecekte varlık buluyordu –otokrasinin yasa tanımazlığı– çünkü otorite yasa tanımaz –ve devrimin yasa tanımazlığı tarafından tehdit edilen gelecekte. Bütün ruhi yapısının bu yasa tanımaz güçlerin elinde olduğu hissi öyle baskındı ki; Razumov, artık kendisine aitmiş gibi görünmeyen varoluşunun düşünsel işlevlerini yerine getirmeye devam etmenin bir değer taşıyıp taşımadığı sorusunu kendi kendine tartıyordu.

“Zekâmı çalıştırmamın, yeteneklerimi sistematik olarak geliştirmeyi sürdürmenin ve tüm çalışma planlarımla ne yararı var? Mantığa uygun inançların, tavırlarımı belirlemesini istiyorum. Oysa benim, burada otururken üzerime üzerine gelen bu şeye –bu yıkıcı dehşete– karşı ne güvencem var?..”

Razumov, bir kötülük simgesinin kapının kolunu çevirip sessizce önünde görünmesini bekler gibi endişeyle kapıya baktı.

Kendi kendine “Adi bir hırsız bile, çiğnediği yasada daha fazla güvence bulur, hatta Ziemianic gibi bir hayvanı bile avuttan bir şey var,” dedi. Razumov hırsızın maddeciliğini, onmaz âşışın tutkusunu kıskandı. Onların eylemlerinin sonuçları hep apaçıktı, yaşantıları kendi ellerindeydi.

O gece, Ziemianic'in yaptığı gibi, kendini avutmak istemişçesine, derin bir uykuya daldı. Baş birden önüne düşmüş, kütük gibi uzanmış, uyandığında da düş ya da rüya görüp görmediğini hatırlamamıştı. Sanki geceleyin ruhu, meyvesi öfke olan akıl çiçekleri toplamaya çıkmış gibiydi. Neşesiz bir kararlılıkla uyanmıştı, sanki kişiliğinin yeni bir yanını öğrenmişti. Masanın üzerindeki kâğıt yığınının alayla baktı ve evden çıkarırken kendi kendine “Göreceğiz,” diye mırıldandı.

Ne kimseyle konuşacak ne de önceki gün derslere gelmesiyle ilgili soruları karşılayacak hali yoktu. Ama, arkadaşları arasında, “Çılgın Kostia” diye çağırılan; yumuşak, pembe

yüzlü, sarı saçlı, iyi yürekli öğrenciyi terslemek oldukça zordu. Okuma yazma bilmeyen, çok zengin bir hükümet müteahhidinin neredeyse taptığı tek oğluydu. Derslere ancak belli zamanlarda, babasıyla aralarında geçen gözyaşı dolu kavgalardan sonraki pişmanlık dönemlerinde devam ederdi. Bir avcı köpeği gibi gürültüyle oradan oraya koşturur, bilinçsiz bir hayvan çöşkusuyla, yüksek sesi ve gösterişli hareketleri bomboş üniversite koridorlarını doldurunca, insanların hoşgörülü gülümsemelerine yol açardı. Dış görünüşüyle insanı yumuşatan bir masumiyet taşıyan Kostia'nın genel konuşma konuları; yarış atları, pahalı restoranlardaki şarap partileri, basit ahlaklı insanların değerleri üzerineydi. Öğle civarında, her zamanki şamatacılığından farklı, ağırbaşlı bir havayla Razumov'a yanaşıp onu kenara çekti.

“Bir dakika Kirylo Sidoroviç. Şu sakın köşede, birkaç şey konuşalım.”

Razumov'un isteksizliğini sezince, eliyle yavaşça Razumov'un kolunu tuttu.

“Hayır – lütfen dur. Sana saçmasapan gevezelik etmeyeceğim. Benim gevezeliklerim ne ki? Kesinlikle boş şeyler. Çocukluk işte. Geçen gece iyi vakit geçirdiğim bir yerde herifin birini kovdum. Hazineye çalışan canavar yavrusu despot bir şoför... O, evde insanlara zorbalık yapıyordu. Ben de üzerine gittim. ‘Senden çok daha saygın olan Tanrı'nın bu hoş görünüşlü yaratıklarına insanca davranmıyorsun,’ dedim. Zorbalığa hiç dayanamam Kirylo Sidoroviç. Tanrı şahidimdir ki dayanamam. O da benim sözlerime öfkelen-di. ‘Kim bu küstah köpek?’ diye bağırmaya başladı. O akşam tam formumdaydım, sonunda, adam kapalı pencereden dışarı uçuverdi, bahçede oldukça uzağa düştü. Tıpkı bir minotor* gibiydi, çılgına döndü. Kadınlar bağırarak etrafıma toplandılar. Çalgıcılar masanın altına saklandılar... Ne eğlence! Sana şöyle söyleyeyim, babamın elini cebine iyice bir daldırması gerekti.”

Kostia ağzının içinden güldü.

(*) Yunan mitolojisinde, yani insan yarı boğa yaratık – e.n.

“Babam çok yararlı bir adamdır. Benim için de çok iyi tabii bu. Böylece bir yığın adi eğlenceye dalabiliyorum.”

Kostia’nın sevinci uçmuştu. Hepsı buydu işte. Onun yaşamı neydi? Hiçbir özelliği olmayan, kimseye yararı dokunmayan bir şamata. Yaşamı, güzel bir günde, bir sarhoş kavgası sırasında kafatası bir şampanya şişesiyle parçalanarak son bulacaktı. Üstelik böyle insanların kendilerini fikirlere adadıkları bir zamanda. Ama Kostia’nın kafası bu fikirlere uygun değildi. Kafası bir şampanya şişesiyle yarılmaktan başka bir işe yaramazdı.

Razumov, zamanı olmadığını söyleyerek gitmek için davran-
dı. Kostia’nın sesi, esrarengiz ve kararlı bir havaya bürünmüştü.

“Tanrı aşkına, Kirylo, sevgili arkadaşım, bırak da senin için bir özveride bulunayım. Gerçekte bu bir özveri bile sayılmaz. Arkamda zengin babam var. Üstelik kelimenin tam anlamıyla, onun sayılamayacak kadar çok parası var.”

Razumov’un sarhoş saçmaları diye nitelendirmesine öfkeyle karşı çıkan Kostia, ona yurtdışına kaçması için para bulmayı teklif etti. Babasından her zaman para alabilirdi. Babasına sadece oyunda ya da buna benzer bir şeyde para kaybettiğini söylemesi ve üç ay boyunca hiçbir dersi kaçırmayacağına dair söz vermesi yeterliydi. Bu, yaşlı adamı kandırmaya yetiyordu. Kostia da bu fedakârlığa katlanabilirdi. Gerçekte, derslere girmenin kendine ne yarar sağlayacağını hiç anlamıyordu. Kesinlikle hiçbir yararı yoktu.

“Benim bir işe yaramama izin vermeyecek misin?” Kostia böyle yalvarırken, gözlerini yerden kaldırmayan ve sessiz duran Razumov, bu önerinin nedenini anlayamamıştı; ama garip bir önseziyle sözü bu noktada kesmek istemedi.

Sonunda çok yavaş bir sesle “Benim yurtdışına gitmek iste-
diğimi nereden çıkarıyorsun?” diye sordu.

Kostia sesini alçalttı.

“Dün evini polis basmış. Biz üç-dört kişi bunu duyduk. Bizim nasıl öğrendiğimizi boşver, ama duymamız yeterli. Birlikte oturup düşündük.”

“Ah! Bu kadar çabuk duydunuz demek.” Razumov kayıtsız bir sesle mırıldanmıştı.

“Evet. Duyduk. Şaşırdık, senin gibi bir adama...”

Razumov onun sözünü kesti: “Beni nasıl bir adam olarak biliyorsunuz?”

“Bir düşünce adamı – aynı zamanda bir eylem adamı. Fakat, sen çok derin adamsın Kirylo. Senin aklının sınırlarına erişilemez. Benim gibi insanlar için bu olanaksız. Evet, seni, ülkemin iyiliği için korumamız gerektiği konusunda anlaştık. Bundan kuşkumuz yok. Senden ara sıra söz eden Haldin’i dinleyen hepimiz demek istiyorum. Başında belalı bir iş yoksa polis kimsenin evini basmaz... Yani kısacası eğer hemen kaçmanın iyi olacağını düşünüyorsan...”

Razumov yanındaki Kostia’yı ağzı açık, şaşkın bir halde bırakarak, koridordan aşağı doğru yürüdü. Fakat aniden geri döndü, yavaşça ağzını kapatmış olan Kostia’nın önünde durdu. Düşünceli düşünceli ve kelimelerin arasını uzata uzata konuşmadan önce, dimdik, Kostia’nın gözlerinin içine baktı:

“Sana çok teşekkür ederim.”

Yine hızla uzaklaştı. Razumov’un bu gidip gelmesinden duyduğu şaşkınlıktan kurtulan Kostia, ısrarla arkasından koşturdu.

“Dur! Bekle! Dinle! Ben içten söylüyorum. Aynı, acı çeken birine duyulan şefkat gibi bir şey bu. Beni dinliyor musun Kirylo? Hem tanıdığım bir Yahudi terziden düşünebileceğin her tür değişik kıyafet de sağlayabilirim. Bırak da bu aptal bir işe yarayabilsin. Belki bir takma sakal ya da buna benzer bir şey de gerekebilir.”

Razumov çaresiz, geri döndü.

“Bu işte takma sakala gerek yok, Kostia – seni iyi yürekli dedi seni. Benim fikirlerimi nereden biliyorsun sen? Benim düşüncelerim seni zehirleyebilir.”

Diğeri kafasını sallayıp enerjik bir biçimde karşı çıktı.

“Senin teorilerle ne alıp veremediğin var? Bazı fikirler, babanın para torbalarına son verebilir. Anlamadığın işlere burnunu sokmaktan vazgeç. Yarış atlarına ve kızlarına dön. O zaman ne kimseye ne de kendine hiçbir zarar vermeyeceğine emin olabilirsin.”

Ateşli genç, bu aşağılamadan alınmıştı.

“Beni domuz yalağına geri gönderiyorsun Kirylo. Demek böyle. Ben şanssız bir hayvanım ve bir hayvan gibi de öleceğim, ancak şunu unutma beni böyle aşağılamam, beni mahvetti.”

Razumov geniş adımlarla oradan uzaklaştı. Bu basit ve bütün özelliği şamata olan insanın bile devrimci lanete bulaşması, Razumov’u, yaşadığı çağın uğursuz bir belirtisi olarak sarsmıştı. Tedirgin olduğu için kendini küçümsedi. Aslında kendini kişisel olarak güvende hissetmesi gerekirdi. Devrimci olduğunu sanmalarından ve gerçekte var olmayan bir şey için yapılan bu yanlış değerlendirmelerden oluşan konspirasyonun, onun için bir avantaj olduğu açıktı. Ama bu biraz tuhaf değil miydi?

Yine, yaşantısının Haldin’in devrimci despotluğu tarafından, kendi ellerinden çekilip alındığı duygusuna kapıldı. Onun yalnız, çalışkan varlığı –bu dünyada kendisinin diyebileceği tek şey olan varlığı– yok edilmişti. Ne hakla? Kendi kendine kızgınlıkla soruyordu. Ne adına?

Onu en fazla çılgına çeviren şey de Üniversite’nin “düşünürlerinin” kendisiyle, Haldin arasında düpedüz bağ kurmalarıydı – arka planda kaldığı düşünülen esrarengiz bir ilişki! Ha! Ha!.. Razumov’un hiç haberi yokken, namı yürümüştü. O rezil Haldin ondan nasıl söz etmişti, kim bilir! Aslında büyük ihtimalle Haldin çok az söz etmiş olmalıydı. Ama onun en sıradan sözleri bile bu geri zekâlılar tarafından havada yakalanır, sıkıca korunur, üstünde düşünülürdü. Bütün bu illegal devrimci hareket, saçmalığa, kendi kendini aldatmaya ve yalana dayanmıyor muydu zaten?

Razumov kendi kendine “Başka hiçbir şey düşünmeye olanak yok. Eğer bu böyle devam ederse aptal olup çıkacağım. Salaklar ve dalavereciler zekâmı katledecekler,” diye söylendi.

Zekâsının özgürce kullanılmasına bağlı olan geleceğini kurtarma umutlarını tümünden yitirmişti.

Eve geldiğinde, dvornikin kirli ellerinden resmî bir zarf alınca hiçbir tepki göstermedi, zaten büyük bir düş kırıklığı içindeydi.

Adam “Bunu bir asker getirdi. Sizin evde olup olmadığınızı sordu. ‘Hayır evde değil,’ dedim. O da bunu bıraktı. ‘Kendisine ver,’ dedi. Şimdi aldınız işte – hı?” diyordu.

Adam yeri süpürmeye devam etti, Razumov zarf elinde merdivenlerden çıktı. Odasına girince açmak için acele etmedi. Bu resmî mektup, elbette, polisin üst kademelerinden geliyordu. Kuşku duyulan bir kişiydi! Kuşku duyulan bir kişiydi!

İçinde bulunduğu durumun abesliği karşısında korkulu bir şaşkınlıkla kalakaldı. Donuk, duygusallıktan uzak bir melankoliyle düşündü, üç yıllık sıkı çalışması mahvolmuştu, belki aldığı kırktan fazla ders tehlikeydi – her şey umuttan teröre dönüşmüştü, insanların saçmalığıyla başlayan olaylar hiçbir aklın öngöremeyeceği ve hiçbir cesaretin kırıp geçemeyeceği bir dizi halinde art arda bağlanıyordu. Ev sahibeniz sırtını döndüğünde öldürücü bir tehlike odanıza girebilir; eve gelince, odanızda, bir adı olan, ete kemiğe bürünmüş –uzun çizme-ler, kahverengi kumaş palto giymiş– sobaya dayalı duran bir şey bulabilirsiniz. O şey size sorar: “Dış kapı kapalı mı?” – ve onu boğazından yakalayıp aşağıya fırlatmak aklınıza gelmez. Bilmiyorsunuzdur. Bu gözü dönmüş kaderi buyur edersiniz. “Otur” dersiniz. Ve her şey biter. Bir daha ondan kurtulamazsınız. O sonsuza dek size yapışır kalır. Artık ne cellatın ipi, ne bir mermi, özgür yaşamınızı ve tutarlı düşüncelerinizi geri getirebilir... İnsanın kafasını duvarlara vurup parçalaması için yeter bu kadarı.

Razumov kafasını çarpacak bir yer arıyormuş gibi, ağır ağır duvarları gözden geçirdi. Sonra mektubu açtı. Mektup, öğrenci Kirylo Sidoroviç Razumov’a hitaben yazılmıştı; gecikmeden bakanlığa şahsen gelmesi emredilmekteydi.

Razumov, General T’nin kendisini bekleyer fıldır fıldır gözlerini gözünün önüne getirdi – otokrasinin cisme bürünmüş ezici, dehşetli yumruğu. General otokrasinin bekçisi olduğundan, bütün iktidarı kendisinde cisimleştirmişti. O, varlığını sürdürmeye çalışan sosyo-politik bir rejimin insan biçimine bürünmüş kuşkusu, öfkesi, zalimliği. İçgüdüsel olarak isyandan nefret ediyordu. Razumov, bu adamın mutlakiyetçilik

teorisine makul düzeyde bir bağılılığı bile anlayamayacağını biliyordu.

Razumov kendi kendine, “Benden tam olarak ne isteyebilir bu adam – ne, acaba?” diye sordu.

İçinden sorduğu bu soru artık alıştığı düşü canlandırdı. Olağanüstü bir bütünlük içinde bütün ayrıntılarıyla Haldin, birden önünde belirdi. Karla kaplı ülkenin kısa kış günü, yerini alacakaranlığa bırakmıştı ama Razumov, Çerkez paltonun üzerindeki ince deri kemeri bile açık seçik görüyordu. Bu nefret ettiği görüntü öylesine mükemmeldi ki, neredeyse “Dış kapı kapalı mı?” diye sormasını bekledi. Razumov ona aşağılayarak ve nefretle baktı. Ruhlar elbise giymezler. Üstelik Haldin daha ölmemiştir. Razumov öne doğru tehdit edici bir adım attı, görüntü kayboldu – Razumov sonsuz bir küçümsemeyle topukları üzerinde dönüp odadan çıktı.

Ama, merdivenin ilk basamaklarında polis yöneticilerinin belki onu Haldin’le yüzleştirmek için çağırmış olabilecekleri aklına geldi. Bu düşünce etine bir kurşun gibi saplandı, trabzana iki eliyle tutundu, neredeyse alt kata yuvarlanacaktı. Uzun bir süre bacakları tutmadı... Ama niçin? Hangi makul nedenle? Nereye kadar?

Bu soruların rasyonel bir karşılığı yoktu. Hem Razumov, General’in Prens K-ya verdiği sözü hatırladı. Yaptığı iş bilinmeyecekti.

Trabzana tutunarak ve basamak basamak merdivenlerden indi. Kapıya geldiğinde, kafası ve vücudu eski gücünün çoğunu yeniden kazanmıştı. Sendelemesini bastırarak sokağa çıktı. Her geçen an daha iyi düşündüğünü hissediyordu. Yine de, içinden General T-’nin onu süresiz bir zaman için hapse atabileceğini düşünüyordu. Genaral’in karakteri zalim görevine uygundu, sonsuz gücü de mantıklı bir tartışmayı gereksiz kılıyordu.

Ama Razumov, bakanlığa vardığında General T- ile görüşmeyeceğini öğrendi. Mr. Razumov’un günlüğünden açıkça anlaşıldığı gibi, bu korkunç insan arka planda duruyordu. Sıkıcı, boğucu bir hava içinde bir yığın notun sayısız masada gidip

geldiği dış bürolarda bir süre bekledikten sonra, üst düzeyde bir sivilin özel odasına götürülmüştü.

Onu götüren üniformalı memur, koridorda şöyle söylemişti: “Gregory Matvieiç Mikulin’le görüşeceksiniz.”

Bu adı taşıyan kişi, insanı ürkütecek şeylerden uzaktı. Adamın onu bekleyen, yumuşak bakışları daha o odaya girmeden kapıya çevrilmişti. Elindeki kalemle hemen iki pencere arasındaki geniş divanı göstermişti. Razumov odayı geçip otururken, adam gözleriyle onu izlemişti. Razumov’un üzerindeki bakışları ne meraklı ne de soru doluydu –hele kuşku dolu hiç değildi– neredeyse anlamsız bakışlar. Bu duygusuz, ısrarlı bakışlarda, yakınlığa benzer bir şey vardı.

İradesini ve zekâsını General T- ile karşılaşmaya hazırlamış olan Razumov, büyük bir rahatsızlık duydu. Patlaması mümkün gurur ve coşku nöbetlerine karşı ördüğü moral zırhı, bu ölü gibi sarı suratlı, uzun çember sakallı adam karşısında boşa gidecekti. Adamın sarı sakalları çok ince ve seyrek. Geniş, dışarı çıkık alnının oyuklarına bakırımsı pırıltılarla ışıklar düşüyordu. Enli, yumuşak fizyonomisinin görünümünde öylesine uysal ve köylü bir sadelik vardı ki, özenle ortadan ayrılmış saçları iğreti ve yapay görünüyordu.

Mr. Razumov’un günlüğünde, o adama duyduğu kızgınlık çok açık. Bu noktada, defterin aşağı yukarı gün gün yazılan, gerçek günlük bölümünün aynı akşam, Mr. Razumov eve döndükten sonra başladığını da ekleyebilirim.

Mr. Razumov sinirlenmişti. Gerginlik içindeki benliği birden parçalanıvermişti.

Birbirlerini süzerek sessizce oturdukları sırada Razumov kendi kendisini uyarmıştı: “Ona karşı çok dikkatli olmalıyım.” Sessizlik bir süre devam etti, belki de sakallı memurun yumuşak ve düşünceli tavrından kaynaklanan bir tür hüzünle biçimlendi sessizliklerin biçimleri vardır. Razumov sonradan, o adamın Genel Sekreterlik’te, ordudaki bir albaya denk gelen sivil bir rütbeyle, bir bölüm şefi olduğunu öğrenmişti.

Razumov’un duyduğu güvensizlik giderek keskinleşti. Temel sorun çok konuşturulmak değildi. Oraya bir nedenle çağ-

rılmıştı. Hangi nedenle? Zan altında olabilir miydi – ve doğal olarak sorguya çekilmek? Niçin sınanacaktı? Bunun için bir neden yoktu. Belki de Haldin yalanlar uydurmuştur... Her tehlike dolu belirsizlik, Razumov'u altüst ediyordu. Sessizliğe daha fazla dayanamadı ve her koşul altında söze ilk başlayan olmamak için kendi kendine söz verdiği halde, zayıflığına küfrederek sözü önce kendisi açtı.

“Bir dakika bile oyalanmadım.” Boğuk, kışkırtıcı bir tonla başlamıştı; konuşma yeteneği kendisinden ayrılıp Komiser Mikulin'in vücuduna girmişçesine komiser hemen onayladı:

“Çok iyi, zaten aslında...”

Cümlesi yarım kaldı, Razumov en güvenli tavrın saldırı olduğuna birden karar vererek, cesaretle komiserin sözünü kesmişti. Bir yığın kelimeyle, kendisinin tamamıyla yanlış anlaşıldığından yakındı. Kendi cüretkârlığını kendisi de tam anlamamıştı ama, “yanlış anlaşılmak” kelimesinin “güvenilmemek”ten daha uygun olduğuna karar verip ısrarla “yanlış anlaşıldığını” tekrarladı. Birden karşısındaki görevlinin dikkat kesilmiş hareketsizliği karşısında korkuya kapılıp sustu. Komiseri belli belirsiz süzerek ben ne anlatıyorum, diye düşündü. Bu adamları belirleyen, gerçekte, güvenmemektir – yanlış anlamak değil. Yanlış anlamak öbür lanetlilerin işiydi. Bu ikisi de, başına Haldin denilen adam yüzünden gelmişti. Razumov'un başı dehşetli ağrıyordu. Elini kaşının üzerinde gezdirdi – yapmamak için dikkat edip yapmamayı başaramadığı, engelleyemediği bir çaresizlik refleksi.

Razumov o an kendi beynini işkence tezgâhında görüyordu – zindanın karanlığında yüzünü göremediği uzun ve solgun bir şekil, yatay duruyordu, korkunç bir güçle parçalanmıştı. Sanki zamanın ölçülemeyecek bir kesiti boyunca karanlık bir engizisyon resmi görmüştü...

Razumov'un, Komiser Mikulin'in önünde gerçekten uyukladığını ve eski bir engizisyon resmi düşlediğini söylemek pek ciddi olmaz. Razumov'un sinirleri oldukça yıpranmıştı; yanında hiç kimsenin bulunmadığı, ne olduğu belirsiz, yatay durmuş solgun bir şekil gördüğü düşünde, gözünün önünde bir

işkence tablosu canlanmıştı. İşkence kurbanının yalnızlığı, özellikle dehşet vericiydi. Razumov, defterinde, o şeklin yüzünü esrarengiz bir nedenle seçmemesinin kendisinde yarattığı dehşetli korkudan söz ediyor. O anda korkunç bir düşün bütün yönlerini yaşamıştı. Oysa Razumov, ellerini dizlerinin arasından sarkıtıp şapkasıyla oynarken, yani kamburu çıkmış bir halde divanda otururken bilincini hiçbir zaman yitirmediğinden emindi. Her şey birdenbire Komiser Mikulin'in sesiyle yok olmuştu. Ses tonundaki basitlik bile Razumov'da derin bir şükran uyandırdı.

"Evet. İlgiyle dinledim. Bir dereceye kadar anlıyorum sizin... Fakat aslında yanılıyorsunuz..." Komiser Mikulin, hepsini yarım bıraktığı bir sürü cümle sıraladı. Cümleleri tamamlamak yerine, sakalını gözden geçiriyordu. Söylediklerini daha da etkili kılan bu yarım cümleleri belli bir maksatla kurduğu açıktı. Çünkü ikna edici bir ses tonuyla konuşmaya başladığında da apaçık görüldüğü gibi, Mikulin oldukça akıcı konuşabiliyordu: "Deminden beri yaptığım gibi, sizi dinlemekle görüşmemizin tam anlamıyla resmî bir görüşme olmadığını ispatladım sanırım. Aslına bakarsanız hiçbir şekilde resmî nitelikte olmamasını istedim... Ah! Evet! Sizin buraya gelmenizi sağlayan tebliğin resmî olduğunu kabul ediyorum. Fakat o mektubun bazı kişilerin buraya gelmesini garantiye almak için gönderilen bir tebliğ olup olmadığını, sizin yorumunuza bırakıyorum. Bu bir..."

"Kuşkulu kişilerin," Razumov görevlinin gözlerinin içine dik dik bakarak bağırmıştı. Ağır göz kapakları altında adamın gözleri çok büyük görünüyordu; Razumov'un gösterdiği cesareti sabit, donuk bakışlarla karşılamışlardı. "Kuşkulu bir şahıs" uyanık olduğu her zaman Razumov'u çileden çıkaran bu kelimelerin yüksek sesle tekrarı, garip bir biçimde rahatlatmıştı onu. Komiser Mikulin başını hayır anlamında hafifçe salladı. "Tabi, evimin polis tarafından arandığını da biliyorsunuzdur."

Komiser Mikulin sakın ama kurnaz bir ifadeyle konuştu: "Sözümü kestiğinizde 'bu yanlış anlaşılmış bir kişi için' diyecektim."

Razumov, rahat bir biçimde gülümsedi. Entelektüel üstünlüğünü yeniden hissetmesi, tehlike anında ona destek olmuştu. Karşısındakini hafif aşağılayan bir tavırla:

“Güvenilmez bir kişi olduğumu biliyorum. Ancak neredeyse varlığımı yok edecek olan düşünmeyen güçlere karşı, düşünen, güvenilmez kişilerin üstünlüğü, yalvarırım bende kalsın. Önünde sonunda, pratikte, düşünce; eleştiriden başka bir şey değildir. Polisin aramayı iki tam gün geciktirdiği, ben tüm tehlikeli şeyleri –diyelim ki– yakarak ortadan kaldırabilir, hatta küllerini bile yok edebilirdim; bu konuda duyduğum hayreti ifade etmeme izin verin.”

Görevli, anlatılamayacak ölçüde sade bir ses ve tavırla:

“Öfkelisiniz. Bu mantıklı bir tavır mı?” diye sordu.

Razumov tedirgin olup kızardığını hissetti.

“Ben mantıklıyım. Hatta –söylememe izin verin– ben bir düşünürüm. Kuşkusuz bu terim günümüzde devrimci satış tezgâhı sakinlerinin, Alman ya da Fransız düşüncesinin birtakım tutsaklarının, Şeytan bilir hangi yabancı kavramlara esir düşmüş kişilerin tekelinde. Fakat ben kırma bir entelektüel değilim. Ben bir Rus gibi düşünüyorum. Ülkeme bağlıyım – ve kendimi bir düşünür olarak niteleme özgürlüğünü hak ettiğimi düşünüyorum. Bildiğim kadarıyla bu kelime yasak değil.”

“Hayır, neden yasak olsun.” Komiser Mikulin bacak bacak üstüne atıp koltuğunda döndü, dirseklerini masaya dayadıktan sonra, yarı kapalı ellerine başını dayadı. Razumov, adamın kalın işaret parmağına kan kırmızısı renginde ağır bir altın yüzüğün sımsıkı oturduğunu gördü – yaklaşık çeyrek kilo görünen bu mühür yüzük, Sokrat benzeri çıkık bir alnın üzerinde, düzgünce ortadan ayrılmış parlak, yağlı saçları olan bu donuk adama uygun bir süsü.

Razumov kendini “Peruk mu acaba?” diye düşünüp bu ilgisiz konuyu merak ederken yakaladı. Kendine olan güveni sarsıldı. Daha fazla gevezelik etmemeye karar verdi. Kendini bırakma! Kendini bırakma! Bütün yapması gereken, sorular başladığında, Ziemianiç meselesini mutlak bir kararlılıkla gizli tutmaktır. Verdiği cevaplarda, Ziemianiç’i kesinlikle konudan uzak tut.

Komiser Mikulin ona donuk donuk bakıyordu. Razumov'un kendine olan güveni tümüyle kaybolmuştu. Ziemianiç'ten söz etmemek kesinlikle mümkün değilmiş gibi görünüyordu. Bütün sorular onu ortaya çıkaracaktı, çünkü, zaten başka sorulacak bir şey yoktu. Razumov kendine güç vermek için bir kez daha gayret etti. Olmadı. Oysa şaşırtıcı olan, Komiser Mikulin'in de o konudan uzak olmasıydı.

Komiser tekrarlamıştı: "Neden yasak olsun? Sizi temin ederim, ben de kendimi düşünen bir adam olarak değerlendiririm. Temel şart doğru biçimde düşünmektir. Ben –şöyle diyeyim, cömert dürtüleri bir disipline girmemiş– esen her yaban rüzgâra açık olan genç bir adam için, bunun bazen başlangıçta zor olduğunu kabul ediyorum. Tabi, dinî inanç büyük bir..."

Komiser Mikulin sakalına bir göz attı. Bu beklenmedik sohbet havasının sonucunda gerginliği gevşeyen Razumov, ağırbaşlı, hoşnutsuz bir havayla mırıldandı:

"O adam, Haldin, Tanrı'ya inanıyordu."

"Ah! Öyle mi?" Komiser Mikulin bir nefes aldı. Kibarlık olsun diye bunu yumuşak bir biçimde, ama sanki Razumov'un bu cümlesiyle artık kendisinin de ona karşı zırhını kaldırdığını anlatmaya yetecek kadar yalın bir tonla söylemişti. Genç adam böyle davranarak tümüyle yanlış bir yakınlık izlenimi yarattığı ve üstelik aptalca davrandığı için, kendini acı acı aşığılmasına rağmen, dışından düşünceli ve ifadesiz bir yüz takındı. Gözlerini yerden ayırmıyordu. Kendini uyardı. "Konuşmam istenmedikçe kesinlikle dilimi tutmalıyım." Hemen o anda "Ona her şeyi söylesem daha iyi olmaz mı?" sorusu, öyle bir güçle kendini dayattı ki; Razumov, alt dudağını ısırarak zorunda kaldı. Ama Komiser Mikulin bir itiraf beklemiyordu. Komiser konuşmasına devam etti.

"Görevlilerin ondan koparabildiklerinden daha fazlasını anlatıyorsunuz. Haldin üç kişilik bir komisyon tarafından yargılandı. Kesinlikle hiçbir şey söylemedi. Yanımda sorgu tutanakları var. Her sorudan sonra 'cevap vermeyi reddetti – cevap vermeyi reddetti' gözüktüyor. Birbiri ardından bütün sayfalar böyle. Görüyorsunuz ya, bu konu hakkında soruşturmayı de-

rinleştirme görevi bana verildi. O, bana soruşturmayı sürdürecek hiçbir şey bırakmadı. elik gibi bir vicdansız o. Ve şimdi siz diyorsunuz ki, Tanrı'ya inanırđı...”

Komiser Mikulin hafif bir gülümsemeyle tekrar sakalına baktı, ancak suskunluğu uzun sürmedi. Kâfirlerin de bir çeşit iman sahibi olduğunu aşağılayıcı bir ifadeyle söyledikten sonra, kendisinin Mr. Razumov'un herhalde Haldin'le bu konuda sık sık konuştuğunu düşündüğünü söyleyerek sözünü bağladı.

Razumov gözlerini kaldırmadan yüksek sesle “Hayır,” dedi. “O konuştu ben dinledim. Buna karşılıklı konuşma denemez.”

Mikulin parantez aıyormuş gibi söze girdi. “Dinlemek büyük bir sanattır.”

Razumov “İnsanları konuşturmak da başka bir sanattır” diye mırıldandı.

Mikulin'in cevabı masum bir tondaydı. “Pek değil – bu pek zor değil. Tabii birtakım özel durumlar dışında. Örneğin şu Haldin. Hiçbir şey onu konuşturamadı. Dört kez, seçilmiş görevlilerin karşısına çıkarıldı. Dört gizli sorgu – hatta sonuncusunda, sizin isminiz ileri sürüldüğünde...”

Razumov kafasını sertçe kaldırarak tekrarladı: “Benim ismin ileri sürüldüğünde mi? Anlamıyorum.”

Komiser Mikulin masaya doğru döndü. Birtakım gri kâğıtları eline alıp birer birer masaya bıraktıktan sonra, sonuncusunu elinde tuttu. Konuşmasını sürdürürken bu kâğıdı gözlerinin önünde tutuyordu.

“Anlıyorsunuz ya –bu– şarttı. Böylesi önemli bir davada, suçlunun hiçbir eylemi göz ardı edilmez. Eminim bunu siz de anlarsınız.”

Razumov, o anda yüzü kendisine dönük olmayan Komiser Mikulin'in profiline, iri iri açılan gözleriyle dik dik bakıyordu.

“şöyle kararlaştırıldı (General T- ile görüştüm), suçluya belirli bir soru sorulmasına karar verildi. Ne var ki Prens K-'nın ısrarlı isteklerine hürmeten sizin isminiz dökümanlara geçmedi, hatta görevlilere bile bildirilmedi. Prens K- yapmak istediğimiz şeyin gerekliliğini ve yöntemini uygun buldu. Prens sadece sizin gvenliğinizle ilgileniyordu. Dışarıya bilgiler sızıyor

– bunu reddedemeyiz. İnsan her zaman, alt kademedeki görevlileri kontrol edemiyor. Tabi, odada bu özel sorgunun sekreteri – bir-iki görevli asker vardı. Dahası söylediğim gibi, Prens K-’ya hürmeten, bizzat görevlilere bile söylemedik. Önceden hazırlanan soru, onlara General T- tarafından gönderildi (Ben kendi elimle yazdım). Bu sorunun tutukluya her şeyden sonra sorulması emredilmişti. İşte burada!”

Komiser Mikulin başını ayarlayıp monoton bir sesle okumaya başladı: “Soru: Sizce iyi tanınan ve pazartesi günü birkaç saat evinde kaldığınız ve onun verdiği bilgi sayesinde yakalandığınız adam – bu adam sizin siyasi bir cinayet işleme amacınızı daha önceden biliyor muydu?.. Tutuklu cevap vermeyi reddetti.

“Soru tekrarlandı. Tutuklu aynı inatçı sessizliğini korudu.

“Cezaevinin saygın papazı içeri alındı ve tutukluya pişmanlık getirmesi için öğüt verdi ve ilâhi yasalara, Kutsal Hâkim Majestelerine, İsa-sever ülkemize karşı isyan etme günahından kurtaracak tam ve samimi bir itirafla suçunu hafifletmesi için ona yalvardı – tutuklu bu sabahki oturumda ilk kez dudaklarını araladı ve yüksek, kolay anlaşılır bir sesle muhterem pederin yardımlarını reddetti.”

“Saat on birde mahkeme ölüm cezası verdi.”

“İnfazın, üst makamların değişiklik yapabilme talepleri de saklı tutularak öğleden sonra dörtte yapılması kararlaştırıldı.”

Komiser Mikulin tutanak kâğıtlarını bıraktı, sakalına bir göz attı, daha sonra Razumov’a dönerek rahat ve açıklayıcı bir ifadeyle ekledi:

“İnfazı geciktirmek için bir neden görmedik. Cezanın uygulanmasını emreden telgraf öğlen gönderildi. Telgrafı ben kendim yazdım. Haldin bugün öğleden sonra dörtte asıldı.”

Haldin’in ölümüne ilişkin bu kesin haber, Razumov’da çok yoğun bir heyecan ya da büyük bir emek harcanması sonrasında duyulan cinsten, genel bir bitkinlik yarattı. Divanda hareketsizliğini sürdürürken, bir mırıltı kaçırarak ağzından:

“Öldükten sonra yaşayacağına inanıyordu.”

Komiser Mikulin hafifçe omuzlarını oynattı, Razumov zor-

lukla ayağa kalktı. Artık o odada kalmasına gerek yoktu. Hal-din dörtte asılmıştı. Bundan kuşku duyulamazdı. Anlaşılan, ölümden sonraki yaşamına, uzun çizmeleri, astragan kürk şapkası, hatta belindeki deri kemere varıncaya kadar üstündeki diğer şeylerin hepsiyle birlikte başlamıştı. Dalgalandan, gözden yitiveren bir varlık. Bu dünyada bıraktığı ruhu değil, sadece hayaletiydi – Razumov bunları düşünürken nerede olduğunu ve Komiser Mikulin'in varlığını tümüyle unutmuş, dudaklarında acı bir gülümsemeyle kapıya doğru yürümüşü. Komiser koltuğundan kalkmadan, zile basıp bütün binayı ayağa kaldırabilirdi. Ama seslenmeden önce, Razumov'un iyice kapıya yaklaşmasını beklemişti.

“Gelin Kirylo Sidoroviç – ne yapıyorsunuz?”

Razumov başını çevirip sessizce baktı. Hiç şaşırmamış görünüyordu. Komiser Mikulin kollarını masanın üzerinde iki yana açmış, donuk bakışlarının ağırlığıyla vücudu öne eğilmişti.

“Acaba gerçekten böyle kaçıp gidecek miydim?” Duygusuz bir ifadeye bürünmüş olan Razumov, yaptığı işe hayret etmişti. Ama donuk yüzünde duyduğu şaşkınlığın hiç belli olmadığını biliyordu.

Eğer konuşmasaydı, kesinlikle giderdim, diye düşündü. “Acaba, o zaman Komiser ne yapardı? Bu işi şöyle ya da böyle bitirmeliyim. Ne yapmayı düşünüyorsa, onu yapmaya zorlamalıyım.”

Razumov yüzünde takındığı maskeyle bir an daha durdu, sonra kapı kolunu bırakıp odanın ortasına döndü.

“Sizin ne düşündüğünüzü söyleyeyim.” Birden patlamıştı, ama sesini yükseltmemişti. “Siz, o mutsuz adamın gizli suç ortağı olduğumu sanıyorsunuz. Hayır, ben onun mutsuz olup olmadığını da bilmiyorum, bana söylemedi. Bence o sefilin biri. Çünkü yanlış bir fikri yaşatmak, bir insanı öldürmekten daha büyük bir suç. Sanırım bunu reddetmezsiniz? Ondan nefret ettim! Hayalperestler, dünya yüzünde hiç bitmeyecek bir kötülük için çalışırlar. Onların ütopyaları ortalama düşünen kafaya sahip yığınların gerçekliği aşağılamasına ve insani gelişmenin maddeci mantığını hor görmesine yol açar.”

Razumov omuzlarını kaldırıp baktı. Ne tiraddı, diye düşündü. Komiser Mikulin'in sessizliği ve hareketsizliği onu etkilemişti. Sakallı bürokrat donuk, anlaşılmaz bakışları ve esrarengiz ağırbaşlılık havasıyla tahtında bir put gibi oturuyordu. Razumov'un sesi elinde olmadan değişti.

"Eğer bana, Haldin gibi birine duyduğum nefretin neden şart olduğunu sorarsanız şöyle cevap verebilirim – bunun duygusal hiçbir tarafı yok. Ondan cinayet işlediği için nefret etmedim. Tiksinme, nefret değildir. Basit olarak şu, ben mantıklı olduğum için ondan nefret ediyorum. Onun kişiliği beni çılgına çeviriyor. Ölümü..."

Razumov, sesinin boğazında giderek kalınlaştığını hissetti. Komiser Mikulin'in gözlerinin donukluğu bütün yüzüne yayılmış gibiydi. Bu yüzden Razumov onun yüzünü seçemiyordu. Bu tip ayrıntıların üstünde durmamaya çalıştı.

"Gerçekten", her kelimeyi özenle vurgulayarak konuşmasını sürdürdü. "Onun ölümü benim için ne anlam ifade ediyor? Eğer şurada, yerde serili yatıyor olsa göğsünü çiğneyip geçeyim... Bu adam benim için sadece bir hayalet..."

Razumov sesinin giderek alçalıp sönmesini önleyemedi. Masanın ardında oturan Mikulin, en ufak bir hareket yapmak için bile, kendini bırakmamıştı. Razumov tekrar başlamadan önce, sessizlik epey bir süre devam etti.

"Evde benimle epey konuştu... Bu entelektüel adamlar, birbirlerinin evlerinde oturup genç Muhafız Alayı subaylarının yabancı şarapla kafayı bulması gibi, yabancı kökenli teorilerle sarhoş olurlar. Züppelikten başka bir şey değil... Yemin ederim..." –birden Ziemianiç'i hatırlayan Razumov sinirlendi, güçlükle sesini alçalttı– "yemin ederim biz Ruslar sarhoş bir milletiz. Bir şekilde kendimizi zehirlememiz gerek: Ya kederden çılgına döner ya da aşırı duygulanıp kendimizi kapıp koy-veririz; ya hiçbir şeye karışmadan bir köşede kütük gibi yatarız ya da gider bir ev yakarız. Bilmek istiyorum, aklıbaşında bir adam ne yapmalıdır? Soydaşlarından tümüyle soyutlanmak mümkün değil. Bir çölde yaşayabilmek içinse, insanın bir aziz olması gerekir. Ancak sarhoş bir adam meyhaneden çıkıp

yanımıza gelir ve görünüşünüzden hoşlandığı için tutup iki yanağınızdan öperse, o zaman ne olacak – lütfen söyler misiniz? Belki sırtında bir sopa kırabilirsiniz ama yine de onu yok etmeyi başaramazsınız...”

Komiser Mikulin, elini kaldırıp düşünceli bir ifadeyle yüzünü sıvazladı.

Sonra monoton bir sesle “Bu... tabi,” dedi.

Komiserin bu düşünceli hareketinin ağırlığı Razumov’un duraklamasına neden oldu. Üstelik hiç de beklenmedik bir davranıştı. Acaba ne demekti? Bu tavrında tehlikeli bir uzaklık seziliyordu. Razumov, ne yapacaksa yapması için onu zorlamak istediğini hatırladı.

“Bunların hepsini Prens K-’ya anlatmıştım.” Zorlama bir kayıtsızlıkla başlamıştı, fakat Mikulin’in yavaşça başıyla onayladığını görünce, kayıtsızlığını yitirdi. “Biliyorsunuz demek? Duymuşsunuz... O zaman neden Haldin’in infazının duyurulması için buraya çağırıyorum? Şimdi adam öldüğüne göre, onun sessizliğiyle yüzleştirmek için mi beni çağırdınız? Haldin’in suskunluğunun benim için ne anlamı var? Akıl dışı bir şey bu. Böyle yaparak, benim moralimi bozmak istiyorsunuz.”

“Hayır. Öyle değil.” Komiser Mikulin zor duyulan bir sesle “Yaptığınız hizmet takdir edilmiştir...” diye mırıldandı.

“Öyle mi?” Razumov, Komiser’in sözünü alayla kesmişti.

Komiser Mikulin sesini yükseltmedi: “...ve sizin konumunuz da tabi, takdir edilmiştir. Ancak bir düşünün! Şaşırtıcı haberlerinizle, gökten düşer gibi Prens K-’nın çalışma odasında beliriveriyorsunuz... Siz şu an bir öğrencisiniz Mr. Razumov. Fakat biz hizmet ediyoruz – bunu unutmayın... Doğal olarak, bundan dolayı bir merak...”

Komiser Mikulin sakalına baktı. Razumov’un dudakları titredi.

Uysal fısıltı devam ediyordu: “Böylesi bir olay, bir insanı öne çıkarır. Sizi görmeyi merakla beklediğimi kabul ediyorum. General T- de bunun yararlı olacağını düşündü... Sizin duygularınızı anlayamayacağımı düşünmeyin. Sizin yaşıңызdayken, ben de öğrenciydim...”

Razumov'un sesinde derin bir hoşnutsuzluk vardı: "Evet – beni görmek istediniz. Tabii buna hakkınız var – gücünüz var demek istiyorum. İkisi de aynı yere çıkar. Eğer bana bakıp bir yıl süreyle beni dinleseniz bile, bu tamamıyla yararsız olur. Bende insanların anlayamadıkları bir şeyin var olduğunu düşünmeye başladım artık. Şanssızlık bu. Fakat Prens K-'nın anladığını sanıyorum. Öyle görünüyordu."

Komiser Mikulin hafifçe kıpırdanarak konuştu.

"Prens K- yapılan her şeyden haberdardır, benim de sizinle özel olarak tanışma niyetimi, onun onayladığını size iletmekte bir sakınca görmüyorum."

Razumov, duyduğu büyük düş kırıklığını, yüksek çıkan sesindeki hayret ifadesinin ardına saklamıştı.

"Yani o da merak ediyor!.. İyi – yine de Prens K- beni çok az tanır. Bu benim için gerçekten büyük bir şanssızlık, ama – bu bütünüyle benim hatam değil."

Komiser Mikulin karşı çıkarak aceleyle elini kaldırdı. Kafasını hafifçe omuzuna doğru eğmişti.

"Ama Mr. Razumov – bu şekilde anlamanız doğru mu? Eminim herkes..."

Aceleyle sakalına bir göz attı. Tekrar kafasını kaldırdığında, sisli bakışlarında bir an için ilgi dolu bir anlam belirdi. Razumov onun bu ilgisine soğuk, itici bir gülümseme ile cevap verdi.

"Hayır. Emin olun hiç önemi yok – sadece bütün bu meraklanmalar çok basit bir olay yüzünden doğdu... Bu merakla nereye varılacak? Bu merak giderilemez. Yani onu doyuracak hiçbir şey olmadığını söylemek istiyorum. Yurtseverliği babamdan miras alıp almadığımı söyleyebilecek durumda değilim, ama – yurtsever içgüdülerle doğmuş bir Rus'um ben."

Razumov bilinçli bir biçimde ve sanki üzeri ince ince işlenmiş bir monotonlukla konuşuyordu.

"Evet, bağımsız bir düşünme yeteneği –hiçbir şeye bağlı olmayan bir düşünme yeteneği– sayesinde ortaya çıkan yurtsever içgüdüler. Bu bakımdan ben, herhangi bir sosyal demokrat devrimin bana verebileceğinden çok daha özgürüm. Büyük ihtimal, tam olarak sizin düşündüğünüz gibi düşünmüyorum."

Aslında, nasıl aynı düşünebiliriz ki! Herhalde şu an siz, benim size yalanlar düzdüğümü ve tövbekârlık yolunda özenli çalışmalar attığımı düşünüyorsunuz.”

Razumov sustu. Yüreği göğsünü delip dışarı çıkacakmışçasına şişmişti. Komiser Mikulin bu kez geçiştirmede.

“Neden böyle konuşuyorsunuz? Eviniz aranırken, ben de oradaydım. Bütün kâğıtlara kendim baktım. Ve sadakatinizin bir çeşit siyasi itirafı olan o kâğıttan çok etkilendim. Çok ilgi çekici bir belge. Şimdi sorabilir miyim hangi amaçla...”

“Tabii ki polisi aldatmak için,” Razumov’un verdiği karşılık hırçındı. “Bütün bu komedi ne oluyor? Beni hemen bu odadan, Sibirya’ya sürebilirsiniz, tabi. Bu anlaşılabilir. Anlaşılabilir şeylere boyun eğirim ben. Fakat bu zulüm komedisini protesto ediyorum. Bu mesele bence komik olmaya başladı. Bir yanlışlıklar, hayaletler ve kuşku komedisi. Bu kesinlikle çirkin...”

Komiser Mikulin birden ilgiyle döndü.

Mırıldandı: “Hayaletlerden mi söz ettiniz?”

“Bir düzinesini çiğneyip geçerim.” Razumov elini sabırsızca sallayarak, hiç tartmadan konuşmasını sürdürüyordu. “Ancak artık bu adamla işimi bütünyle bitirme hakkımı kullanmak istiyorum. Ve bundan kurtulmak için özgürlüğümü...”

Razumov, masanın kendi bulunduğu tarafında oturan bürokrata doğru hafifçe eğilmişti.

“Bu işten elimi ayağımı çekme özgürlüğümü kullanıyorum – öylece geri çekilme.” Sözlerini bu kesin kararlılık içinde noktalamıştı.

“Şimdi ne yapacaksa yapmalı. Zili çalıp bina dışına çıkmadan beni tutuklatmalı ya da gitmeme izin vermeli. Her ikisinde de...” diye düşünerek, kapıya doğru yürüdü.

Telaşsız bir ses yükseldi:

“Kirylo Sidoroviç.”

Razumov kapıda, kafasını çevirdi.

Razumov tekrarladı. “Gidiyorum.”

Komiser Mikulin yumuşak bir sesle sordu: “Nereye?”

İkinci Bölüm

1

Bir yazar, yarattığı öykünün kolay anlaşılır olması ve okuyucuyu etkilemesi için kuşkusuz birtakım özellikleri göz önünde tutmalı. Düş gücü geniş ama deneyimsiz bir yazara ise, olayları birbirine bağlamasında ve kelimeleri seçmesinde, kendi içgüdüğü yardımcı olur. Ufacık bir yetenek belirtisi, bir yığın yanlışlığı bağışlatmaya yeter. Ancak bu kitap, bir düşünürü değil; üstelik benim de öyle bir yeteneğim yok. Beni bağışlatan da zaten bunun bir sanat yapıtı olması değil, tam tersine olması. Yaptığım bu işe içten bağlılığım nedeniyle ve görevimin sınırlarını bildiğim için hiçbir şeyi kafamda yaratmaya çalışmadım (üstesinden gelemezdim de). Vicdanımı zorlayarak kafamdan bir geçiş bölümü de eklemedim.

Çözümü olmayan bir sorunun kendini dayattığı ve Komiser Mikulin'in "Nereye?" diye sorduğu noktada Mr. Razumov'un günlüğünü bir yana bırakarak, o olaydan altı ay kadar önce, bu hanımlarla tanışmış olduğumu söylemek istiyorum. "Bu hanımlar" demekle kuşkusuz, talihsiz Haldin'in annesi ve kız kardeşinden söz ediyorum.

Haldin'in, annesini, küçük arazisini satın belirsiz bir zaman

için yurtdışına gitmeye nasıl ikna ettiğini tam olarak bilemiyorum. Ancak Mrs. Haldin'in hiçbir şaşkınlık ve endişe duymadan, oğlu için evini ateşe verip aya bile göç edeceğini ve Miss Haldin'in –Nathalie, yakınlarının Nataalkası– de ona seve seve katılacağını söyleyebilirim.

O genç adama duydukları derin bağlılığı, çok kısa bir süre içinde hemen hissettim. Haldin'in isteğini yerine getirmek için doğru İsviçre'ye, Zürih'e gitmişler. O yılın büyük bir bölümünü orada geçirmişler. Sonra da, Zürih'ten hoşnut kalmadıkları için Cenevre'ye gelmişlerdi. Lozan'da, üniversitede tarih dersleri veren bir arkadaşım (Mrs. Haldin'in uzaktan akrabası olan bir Rus hanımla evliydi), bu hanımlarla görüşmem gerektiğini yazmıştı. İncelikle yapılmış bir iş önerisiydi. Miss Haldin, yetkin bir öğretmenden, önde gelen İngiliz yazarları üstüne özel dersler almak istiyordu.

Mrs. Haldin beni çok nazik karşıladı. Tatlı tatlı gülümsemesinden kötü Fransızcası'nın farkında olduğu anlaşılan Mrs. Haldin, böylece ilk görüşmenin resmiliğini ortadan kaldırmış oldu. Uzun boyluydu, üstünde siyah ipek bir elbise vardı. Kalın kaşları, düzgün yüz hatları, zarif biçimli dudakları geçmiş güzelliğinin göstergeleriydi. Rahat bir koltukta dimdik otururken, hafif ve yumuşak bir sesle bana Nataalkası'nın bilgiye susamış olduğunu anlatmıştı. Zayıf ellerini kucağında tutuyordu, yüzündeki kıpırtısızlıkta da bir manastır havası vardı. "Rusya'da tüm bilgiler yanlışlarla bozulmuştur. Sadece kimya ve benzerleri değil, genellikle tüm öğretim," diye anlatmıştı. Hükümet, öğretimi kendi amaçları için yozlaştırmıştı. İki çocuğu da, bu durumun bilincindeydi. Nataalkası, kadınların devam ettiği bir yüksek okuldan diploma almıştı; oğlu, bencillikten çok uzak soylu bir kişiliğe, parlak bir zekâya sahipti, arkadaşlarının göz bebeğiydi. Gelecek yılın başlarında, oğlunun yanlarına geleceğini ve hep birlikte İtalya'ya gideceklerini umut ediyordu. Kendi ülkeleri dışında diğer bütün ülkelerde, oğlunun olağanüstü yeteneklerine ve soylu kişiliğine sahip bir adamı parlak bir geleceğin beklediğine inanıyordu – fakat Rusya'da...

Pencerenin yanında oturan genç kız, kafasını çevirip sözünü kesmişti:

“Hadi anne. Bizim durumumuzda bile, zamanla her şey değişir.”

Neredeyse sert denilebilecek, derinden gelen sesi, sertliğine rağmen şefkat doluydu. Kırmızı dudaklı, esmer tenli, dolgun hatlıydı. Kızın güçlü bir canlılığa sahip olduğu seziliyordu. Yaşlı kadın içini çekti.

“İkiniz de gençsiniz – siz ikiniz. Sizin umut beslemeniz kolaydır. Ama ben de umutsuz değilim. Hem böyle bir oğulla, nasıl umutsuz olabilirim.”

Miss Haldin’e dönerek, hangi yazarları okumak istediğini sordum. Siyah kirpiklerle gölgeli gri gözlerini bana çevirdi; bir kadında salt kadınca inceliğin dışında da birşeylerin değerini anlayabilecek bir erkek için, onun fiziğinin ne denli çekici olabileceğini, o yaşına rağmen fark etmiştim. Dünyanın öğrettiği akıl dersleri sonucu henüz yozlaşmamış genç bir adamda bulunana benzer dik, dürüst bakışları vardı. Üstelik cesurca bakıyorlardı, ama bu cesarete saldırganlık yoktu. Naif ama düşünce dolu kendine güven, daha iyi bir tanımlama olur. Daha şimdiden yığınla fikri vardı (Rusya’da gençler erken düşünmeye başlarlar), ama henüz aldatılmayı hiç tatmamıştı; açıkça görüldüğü gibi, daha bir tutkunun tutsağı olmamıştı. Bir fikir ya da sadece bir insan tarafından hemen harekete geçebileceği görünüyordu – bunu anlamak için ona bakmak yeterliydi. Ne kendimin –tabii ne de fikirlerimin– böyle bir işlev için uygun olmadığını çok objektif bir bakışla görebiliyordum!..

Dersler süresince aramızda, çok güçlü bir dostluk kuruldu. Yakınlığımız çok güzeldi. Dudaklarınızda bir gülümseme yaratacağını bile bile, çekinmeden, o genç kıza çok fazla bağlandığımı itiraf ediyorum. Dört ay geçtikten sonra ona, artık kitap okumalarını kendi başına da rahatlıkla sürdürebileceğini söyledim. Öğretmenin ayrılma zamanı gelmişti. Öğrencim hoşnutsuz bir şaşkınlıkla baktı.

Hiç kımıldamayan yüzü ve gözlerindeki zarif ifadeyle Mrs. Haldin, oturduğu koltuktan kötü Fransızcasıyla “*Mais l’ami*

reviendra,”* demişti. Böylece kararlaştırıldı. Ben, –önceden olduğu gibi haftada dört kez değil, fakat yine oldukça sık– gitmeyi sürdürdüm. Sonbaharda başka birkaç Rus’un da katıldığı küçük geziler yaptık. Bu hanımlarla arkadaşlığım, Rus azınlık içerisinde başka türlü hiçbir şekilde elde edemeyeceğim, önemli bir konum kazanmamı sağlamıştı.

Gazetelerde Mr. de P-’nin suikastini okuduğum gün –bir pazar günüydü– bu iki hanımla sokakta karşılaşmış, onlarla bir süre yürümüştüm. Mrs. Haldin, haurılıyor, ipek siyah elbisesi üzerine kalın gri bir pelerin giymişti. Bana bakan güzel gözlerinde çok durgun bir ifade vardı.

“Ayine gittik. Nataalka da benimle geldi. Tabi, onun arkadaşları, buradaki öğrenci kızlar, gelmiyorlar... Bizim Rusyamız’da kilise ile zulüm o kadar özdeşleşmiştir ki, bu dünyada özgür olmak isteyen bir kimsenin, ölümden sonraki yaşam umutlarından, hemen tümüyle vazgeçmesi gerekir gibi görünüyor. Fakat ben, yine de oğlum için dua etmekten vazgeçemiyorum.”

Hafifçe kızarak ve bir tür taşlaşmış ciddiyetle Fransızca eklemişti: “*Ce n’est peut – être qu’une Habitude.*” (Sadece alışkanlıktan da olabilir.)

Miss Haldin dua kitabını taşıyordu. Annesine bakmıyordu.

Mrs. Haldin “Sen ve Viktor, ikiniz de derinden inanıyorsunuz,” demişti.

Onlara, biraz önce bir *café*’de okuduğum, ülkeleriyle ilgili o haberi ilettim. Bütün bir dakika boyunca, neredeyse soluk almadan, sessizce yürüdük. Sonra Mrs. Haldin mırıldandı:

“Bu yüzden daha çok baskı, daha çok zulüm olur şimdi. Üniversiteyi bile kapatabilirler. Rusya’da insan, mezardan başka hiçbir yerde, ne huzur ne de rahat bulur.”

Miss Haldin “Evet. Bu, zorlu bir yol,” derken, sokağın ucunda beyaz bir duvar gibi yükselen, üstü karlarla kaplı Jura sıra dağlarına bakıyordu. “Ama, zafer o kadar uzak değil.”

Mrs. Haldin “Çocuklarım böyle düşünüyorlar işte,” dedi.

Ben, bu dönemde, zafer sözü etmenin oldukça garip kaçtığı-

(*) Fakat arkadaşımız dönecek. (Fr.)

nı düşündüğümü söylemekten çekinmedim. Nathalie Haldin, bu konuda çok uzun düşünmüş gibi, Batılıların durumu anlamadıklarını söyleyerek beni şaşırttı. Miss Haldin, gençlere özgü bir üstünlük içinde ve oldukça soğukkanlı görünüyordu.

“Siz bunu, bir sınıf savaşı ya da sizin Avrupa’da olduğu gibi, sosyal savaş benzeri bir çıkar çatışması olarak düşünüyorsunuz. Oysa hiç de öyle değil. Bu oldukça farklı bir şey.”

“Doğru anlamıyor olabilirim,” diyerek onayladım.

Bir tür mistik ifadeyle, her sorunu, anlaşılıp kavranacağı düzlemde çıkartma eğilimi tam Ruslara özgüydü. Batı dünyasının bildiği politik özgürlüğün bütün fiili biçimlerini, Miss Haldin’in hor gördüğünü çok iyi biliyordum. Naif ve çaresiz bir kinizmi kuşatan mistik ifadelerdeki her şeyi dehşet verici biçimde çarpıtan basitliği, bu Rus basitliğini anlamak için, insanın sanırım bir Rus olması gerek. O insanlarla bizim aramızdaki derin farkın, bir psikoloji sırrı olduğunu düşünüyorum. Bazen, biz Batılılar, yaşamın duygusal değerini yüceltirken, onlar yaşamı, bu dünyada var olan kaçınılmaz yaşamı, belki aynı oranda, hor görüyorlar. Yine konudan uzaklaştım...

Hanımlara tramvaya kadar eşlik ettim, beni öğleden sonra evlerine davet ettiler. Daha doğrusu Mrs. Haldin merdivendeyken çağırmış, Nataalkası da hareket eden tramvayın arka sahanlığından, bu kalın kafalı Batılı’ya hoşgörülle gülümsemişti. Kış sabahının duru aydınlığı, gri gözlerinde bir yumuşaklığa bürünüyordu.

Bir insanın kaderinin yazılı olduğu bir kitap gibi Mr. Razumov’un günlüğü de, her tür önseziden uzaklığıyla insanı ür-küten o günün anısını beynimde yeniden canlandırıyor. Viktor Haldin hâlâ yaşayanlarla, ancak yaşamla tüm bağı ölü-mü beklemek olan yaşayanlarla birlikteydi. Sonsuzluğa uzanan o bitmek bilmeyen sessizlik saatlerinde, son dünyevi duygularını tadıyor olmalıydı. O öğleden sonra bu iki bayanın çok sayıda misafiri vardı – her zaman bir kerede kabul ettiklerinden fazlaydı ziyaretçileri; Boulevard des Philosophes’deki büyük evin giriş katındaki kabul odası çok kalabalıktı.

O gün herkesten sonraya kaldım, gitmek için kalktığımda,

Miss Haldin yanına geldi. Elini tutup o sabah sokakta yaptığımız konuşmaya yeniden döndüm.

“Biz Batılıların, halkınızın karakterini anlamadığını kabul ederek...” diye söze girmiştım.

Sanki esrarengiz bir önseziyle, benim sorularıma cevap vermek için hazırlanmış gibiydi. Söylediklerimi onayladı nazikçe:

“Onların dürtüleri – onların...” Daha uygun bir tanım bulmak için düşündü ve sonunda buldu, ama Fransızca... “onların *mouvements d’âmesi*.”*

Fısıldar gibi konuşuyordu.

“Peki,” dedim. “Yine de, bir çelişkiyle uğraşıyoruz. Sen bunun bir sınıf ve çıkar çelişkisi olmadığını söylüyorsun. Bunu doğru bulduğumu kabul edelim. O zaman, antagonist düşünceler daha mı kolay uzlaşacak – senin çok yakında diye iddia ettiğin zafere ulaşmak için kan ve şiddet, bu görüşleri yan yana getiren harç mı olacak?”

Bu makul soruya –çok açık olan ve yanıtı olmayan sorumu– cevap vermeden önce, inceleyen, duru, gri gözleriyle bana baktı.

Tedirginliğe benzeyen bir duyguyla “Bunu anlamak mümkün değil,” diye eklemiştım.

Miss Haldin “Hiçbir şey anlaşılamaz,” demişti. “Düşüncelerin kesin mantığıyla, dünyadaki her şey anlaşılamaz. Ama dünya duyularımızla var oluyor ve bizler de dünyada varlık buluyoruz. Bizim kavramlarımızdan daha önemli olan bir zorunluluk olmalı. Çoğunluğa ait olmak çok zavallı ve çok yanlış bir şey. Biz, Ruslar, partilerin yapay çelişkilerinden daha üstün bir ulusal özgürlük biçimi bulacağız – partilerin yapay çelişkileri bir çelişki olduğu için yanlıştır ve yapay olduğu için de aşağılıktır. Daha iyi bir yol bulmak görevi, biz Ruslara düşüyor.”

Mrs. Haldin pencereden dışarı bakıyordu. Neredeyse cansız bir güzelliğe bürünmüş yüzü; iri, koyu gözlerindeki canlı sevecenlikle bana baktı.

(*) Ruhani eğilimleri. (Fr.)

Sonra da “Çocuklarım böyle düşünüyorlar,” dedi.

Miss Haldin’e döndüm: “Sanırım hiç anlamadığımı söyleyince şaşıracaksın – tek bir kelime bile anlamadım demeyeceğim, çünkü bütün kelimeleri anladım... Ama sizin özelemlenmiş bu cismi olmayan zafer çağı nasıl olabilir? Yaşam bir biçimdir. Onun plastik bir biçimi ve belirlenmiş düşünsel bir yönü vardır. Aşkın ve sabrın en idealist yorumlarını bile anlaşılabilir kılmak için önce ete, kemiğe büründürmelidir.”

Güzel dudakları hiç kıpırdamayan Mrs. Haldin’e veda ettim. Karşılık olarak, sadece gözleriyle gülümsemişti. Nathalie Haldin, tüm sevimliliğiyle beni kapıya kadar geçirdi.

“Annem, benim, abim Viktor’un dediklerini körü körüne tekrarladığımı düşünüyor. Fakat öyle değil. Abim beni, benim anlayabileceğimden daha iyi anlıyor. Yanımıza geldiğinde, onunla tanışınca, ne olağanüstü bir insan olduğunu göreceksiniz.” Bir süre sustu, sonra ekledi: “Aslında Viktor, klasik anlamıyla güçlü bir adam değildir. Ama, gelip geçici heveslerden de uzaktır.”

“Abin Viktor ile dost olmanın benim için zor olmayacağını umarım.”

“Onu tamamıyla anlayabileceğinizi düşünmeyin.” Böyle derken Miss Haldin’in sesinde hafif alay vardı. “O hiç –ama hiç– Batılı değildir.”

Bu gereksiz uyarıdan sonra, pencerenin yanındaki koltukta oturan Mrs. Haldin’i kapı aralığından bir kez daha selamlayıp evden çıktım. “La Petite Russie” diye bir mahallesi olan özgür, bağımsız ve demokratik Cenevre kentinde, Boulevard des Philosophes’a, o hiç anlayıp kavrayamadığım otokrasinin gölgesi düşmüştü. İki Rus yan yana geldiğinde otokrasinin gölgesi onlarla birliktedir; onların düşüncelerini, görüşlerini, en içten duygularını, özel yaşantılarını, genel konuşmalarını damgalar – suskunluklarının nedeni olan sırrı uğursuzca lanetler.

Bundan sonraki, yaklaşık bir hafta boyunca, beni en çok şaşırtan şey, hanımların durgunluğu oldu. Genellikle üniversitenin yanındaki parkta yürüyüş yaparlardı. Yine beni her za-

manki yakınlıklarıyla selamlıyorlardı. Ama suskunluklarını fark etmemek mümkün değildi. O sıralarda Mr. de P-'nin katilinin yakalanıp yargılandığı ve asıldığı haberi duyulmuştu. Resmî makamların haber ajanslarına yaptığı açıklama sadece bu kadardı. Dünyanın büyük bölümü için, asılan kişi isimsizdi. Asılanın adı, kamuoyundan bizzat resmî makamlar tarafından saklı tutulmuştu. Bunun nedenini benim aklımın alması gerçekten imkânsız.

Bir gün, çıplak dalların çevrelediği Bastions'daki ana yolda Miss Haldin'i tek başına yürürken gördüm.

"Annem pek iyi değil," dedi.

Ona göre, Mrs. Haldin daha önce bir gün bile hasta olmadığından, bu rahatsızlığı endişe vericiymiş. Üstelik belirgin bir şeyi de yokmuş.

"Uzun zamandır abimden haber alamadığımız için üzülüyor sanıyorum."

Neşeli bir sesle "Haber yoksa, işler iyidir," dedim, sonra yana ağır ağır yürümeye başladık.

"Rusya'da değil." Bunu öyle hafif bir sesle söylemişti ki, kelimelerini güçlkle seçebilmişim. Ona, daha bir dikkatle baktım.

"Sen de mi merak ediyorsun?"

Bir anlık duraklamadan sonra kendisinin de endişe içinde olduğunu kabul etti.

"Ondan en son haber aldığımızdan beri öyle uzun bir süre geçti ki..."

Ben tam her zamanki genelgeçer lafları sıralayacaktım ki, o endişelerini daha da açtı.

"Ah! Aslında durum çok daha kötü. Petersburg'da tanıdığımız bir aileye mektup yazdım. Onlar da bir aydan fazla bir süredir Viktor'u görmemişler ve bizim yanımıza geldiğini düşünüyorlarmış. Hatta onlara uğramadan Petersburg'dan ayrıldı diye biraz alınmışlar bile. Bunun üzerine tanıdık hanımın eşi hemen onun evine gitmiş. Viktor evden ayrılmış, adresini de bilmiyorlarmış."

Derin bir acıyla nefesini tuttuğunu hatırlıyorum. Abisi uzun bir süredir derslerde de görülüyormuş. Ara sıra üniversite ka-

pısına gidip kapıcıdan mektuplarını soruyormuş. Haldin'i sormaya giden tanıdıkları beye, kapıcı, Haldin adlı öğrencinin, son iki mektubunu almaya gelmediğini söylemiş. Üstelik Haldin adlı öğrencinin, üniversite adresine mektup gelip gelmediğini soruşturmaya gelen bir polis, o iki mektubu da alıp gitmiş.

"Benim son iki mektubum." dedi.

Birbirimizin yüzüne baktık. Çıplak dalların arasından bir-iki kar taneciği uçtu. Gökyüzü karanlıktı.

"Ne olduğunu düşünüyorsun?"

Omuzlarını hafifçe silkti.

"Tahmin etmek imkânsızdır – Rusya'da."

O an, Rusların yaşamında, boyun eğişlerinde ya da isyanlarında başları üzerinde asılı duran otokrasinin gölgesini gördüm. Bu gölgenin, kızın kürk yakasına gömülmüş güzel yüzüne dokunduğunu, bulutlarla kararmış fırtınalı öğleden sonranın kasvetli aydınlığında, gri ısıltılarla parıldayan duru gözlerini kararttığını gördüm.

Miss Haldin "Hadi gidelim," demişti. "Bugün dışarısı soğuk."

Hafifçe titreyerek küçük ayaklarını yere vurdu. Hızla yolun sonuna yürüyüp parkın büyük kapısına yöneldik.

"Annene söyledin mi?" Bu soruyu sonunda sorabilmişim.

"Hayır. Daha değil. Bu haberin etkisinden kurtulmak için bu yürüyüşe çıkmışım."

Bir kâğıt hışırtısı duydum. Mektubu, ellerini sardığı kürkün içinden çıkarmıştı. Yanında taşıyordu.

"Ne olmasından korkuyorsun?" diye sordum.

Bizler, Batı Avrupalılar, her tür siyasi entrika ve gizlilik düşüncesini çocukça buluruz; bir tiyatro ya da roman için uygun olabilecek ham buluşlar. Daha fazla soru sormak istemedim.

"Bizim –özellikle annemin– en korktuğumuz şey belirsizlik. İnsanlar ortadan kayboluverirler. Evet, kaybolurlar. Bunun ne demek olduğunu suskun haftaların, ayların, yılların işkencesini anlamayı size bırakıyorum. Bizim tanıdık, Haldin'in mektuplarını polisin aldığını duyunca, Viktor'u aramaktan vazgeçmiş. Sanıyorum kendisine bir şey olmasından çekindi. Bir eşi ve çocukları var – her şey bir yana, niye arasın ki... Üstelik

zengin ve etkili bir çevresi de yok. Ne yapabilir?... Evet sessizlikten korkuyorum – zavallı annem için. Buna dayanamayacak. Abime gelince, başına her şey...” Neredeyse hiç duyulmayan bir sesle ekledi, “Gelmiş olabilir.”

O sırada tiyatronun karşısındaki kapıya gelmiştik. Sesini yükseltti.

“Fakat kaybolan insanlar, Rusya’da bile yeniden ortaya çıkabilirler. Umudumun ne olduğunu biliyor musunuz? Belki bundan sonra hiçbir haber alamayacağız, sonra bir gün bakacağız ki kapıdan içeri giriyor.”

Ben şapkamı çıkardım. O, katı Petersburg mektubunu ellerini soktuğu kürkün içinde buruştururken, başıyla hafif bir selam verdi, güçlü ve zarif bir biçimde parktan çıkıp gitti.

Eve geldiğimde Londra’dan gönderilen gazeteyi açtım. Rusya muhabirinin haberine baktığımda gözüme çarpan ilk şey Haldin ismi oldu. Mr. de P-’nin ölümü artık güncelliğini yitirmişti. Fakat hızlı gazeteci, modern tarihin bu olayı ile ilgili bu gayriresmi bilgi sızdırmaktan ötürü övünüyordu. Haldin ismini ve geceyarısı, sokakta yakalanma öyküsünü öğrenmişti. Ama gazetecilik açısından olayın sansasyonu artık oldukça geçmişte kalmıştı. Haber yirmi satırı geçmiyordu. Bu, bana uykusuz bir gece geçirtmeye yetti. Ertesi gün, aynı haberin Fransız ve İsviçre gazetelerinde de kesinlikle çıkacağını ve Miss Haldin’in onları hiç hazırlıksız okuyacağını düşünmek hainlik gibi geldi. Sabaha kadar çok kötü bir gece geçirdim; son derece etkileyici tiyatro oyunlarında olduğu gibi altüst olmuştum, karabasanlar içinde endişeli... Böyle bir gelişmeyle iki kadının yaşamında oluşacak fırtınanın, mutlak bir acıya dönüşeceğini biliyordum. Onlarda var olan sadeliği düşününce, bu haberin, sonsuza dek gizli kalması gerekiyor gibi geldi bana. Apartmanlarına çok erken bir saatte gittim, bir an sonra barbarca bir iş yapacakmış gibi hissettim kendimi...

Orta yaşlı hizmetçi kadın, beni, bir sandalyenin üzerinde toz bezinin durduğu, orta masanın yanında süpürgenin bulunduğu kabul odasına aldı. Güneş ışığında tozlar uçuşuyordu eve gelmek yerine mektup yazmadığıma pişman olmuştum;

yine de, iyi ki güneşli bir gündü. Düz siyah bir elbise giymiş olan Miss Haldin, annesinin odasından hafif adımlarla çıkıp dudaklarında donuk, belirsiz bir gülümsemeyle yanıma geldi.

Cebimden gazeteyi çıkardım. *Standard*'ın bir sayısının, bir insanı Medusa'ya¹ çevirebileceği hiç aklıma gelmezdi. Yüzü –gözleri– tüm vücudu bir anda taşlaşmıştı. Daha da korkunç olanı, bunun yaşayan bir taşlaşmışlık olmasıydı. –Kalp atışları duyuluyordu. Benim haberi beceriksizce geciktirmemi umarım bağışlamıştır. O hali çok uzun sürmedi; başından ayaklarının ucuna kadar, bir-iki saniyeden fazla, öylesine hareketsiz kalması imkânsızdı. Sonunda nefes aldığını duydum. Bu şok tüm direncini kırmış, kaslarının sertliğini alıp götürmüş, yüzünün tüm hatlarını silmiş gibi görünüyordu. Dehşet verici bir biçimde değişmişti. Yaşlanmış, yıkılmıştı. Ama sadece bir an için. Kararlı bir sesle:

“Hemen anneme söyleyeceğim.”

“Onun durumunda doğru olur mu?” diye karşı çıktım.

“Son bir aydır çektiklerinden daha kötü ne olabilir? Biz bunu anlayabiliriz. Bu abimin suçu değil. Şimdi, size onu savunduğumu sanmayın.”

Yatak odasının kapısına doğru giderken geri dönüp çok hafif bir mırıldanmayla, o gelmeden gitmememi söyledi. Bitmek bilmeyen yirmi dakika boyunca hiçbir ses duymadım. Sonunda Miss Haldin görüldü. Hızlı, hafif adımlarla odaya girdi. Koltuğun yanına gelince, tamamıyla tükenmiş bir halde kendini koltuğa bıraktı.

Miss Haldin'in anlattığına göre, Mrs. Haldin hiç ağlamamış. Yatağının içinde oturuyormuş, hareketsiz suskunluğu ürkütücüymüş. Sonunda yavaşça yatmış ve kızına gitmesini işaret etmiş.

Miss Haldin “Beni birazdan çağırır, yatağının yanına bir çınırarak bıraktım,” dedi.

Çok içten duyduğum yakınlığın, anlayışın hiçbir mantıklı dayanak noktası olmadığını itiraf ediyorum. Kendileri için ya-

1 Medusa'nın kafası saç yerine, tıslayan yılanlarla kaplıydı ve o kadar korkunçtu ki, ona bakan herkes taşa dönüşürdü.

zılan bu öyküyü okuyan Batılı okuyucular ne demek istediğini anlayacaklardır. Şöyle demek uygunsa, deneyim yoksunluğu diyebilirim. Ölüm zalim bir yağmacıdır. Yeri doldurulamayacak olan kaybın acısını hepimiz biliriz. Bu acıyı tatmama güvencesine sahip bir yaşam kadar yalnız bir yaşam olamaz. Ama, bu iki hanıma getirdiğim acı haber, ürkütücü yerlere dek uzanıyordu. Bombalara, darağaçlarına ulaşıyordu – duyduğum yakınlığın niteliğini muğlaklaştıran ürküntü, Rusya'ya özgü bir görüntüydü.

Duygularını açığa vurarak beni güç durumda bırakmadığı için Miss Haldin'e saygı duymuştum. Kendini öylesine üstün bir biçimde kontrol etmesine –bunu yapamayacağını düşünüp biraz korkmuştum– hayran olmuştum. Olağanüstü bir gerginliğin durgunluğuydu bu. Gerginlik aniden patlarsa ne olacaktı? Odasında yalnız yatan yaşlı annenin kapısı bile saygın görünüyordu.

Nathalie Haldin hüzünle mırıldandı:

“Öyle sanıyorum ki, neler duyduğumu merak ediyorsunuz?”

Gerçekten de söylediği doğrudu. Katı bir Batılının duyduğu yakınlığı sürekli tedirgin eden de bu meraktı. Birbirimizin yaşadığı deneyler karşısında duygusuzluğumuzun boyutlarını simgeleyen içi boş sözlerden, o birkaç genelgeçer cümleden başka bir şey aklıma gelmiyordu. Gençler için yaşamın umutları ve merhemleri olduğuna dair bir-iki şey mırıldandım. Yaşamın yüklediği sorumluluklar da vardı – fakat ona bunu anımsatmanın gereksiz olduğuna emindim.

Miss Haldin, elinde tuttuğu mendili sinirli sinirli çekiştiriyordu.

“Annemi unutacak değilim. Üç kişiydik. Şimdi iki kişiyiz – iki kadın. Annem pek yaşlı değil. Daha uzun yıllar yaşayabilir. Neyin özlemiyle bekleyeceğiz? Hangi umutla, hangi avuntuyla?”

“Daha geniş bakmalısın.” Bu olağan dışı varlık için, vurgulanması gereken ana noktanın bu olduğunu düşünüp kararlı bir biçimde bunu önermiştim. Gözlerini kırpmadan bir an bana baktı, sonra o zamana kadar tuttuğu göz yaşları boşandı. Ayağa kalkıp bana sırtı dönük pencerenin önünde durdu.

Ona yaklaşmaya cesaret edemedenden evden ıktım. Ertesi gün uğradığımda, kapıda, Mrs. Haldin'in daha iyi olduğunu öğrendim. Orta yaşlı hizmetçi, o gün bir sürü ziyaretçinin –Rusların– geldiğini, fakat Miss Haldin'in kimseyle görüşmediğini eklemişti. Tam on beş gün sonra, her günkü gibi uğradığımda, bu kez içeri alındım. Mrs. Haldin pencerenin yanında eski yerinde oturuyordu.

Başta insana hiçbir şey değişmemiş gibi görünüyordu. Oda-
nın ucundan, rahatsız bir insan için normal olan hastalıklı sol-
gun sarılığın daha da yayıldığı ve çizgilerinin biraz daha kes-
kinleştiği tanıdık profilini gördüm. Fakat artık yumuşak bir
havayla gülümseyen siyah gözlerindeki değişikliğin nedeni,
hiçbir hastalık olamazdı. Bana elini uzatırken, o değişmiş göz-
leriyle bakmıştı. Koltuğun yanındaki ufak masanın üzerinde,
Rusya'dan gönderilen haber en üste gelecek biçimde katlan-
mış, üç hafta öncesinin *Standard*'ı duruyordu. Mrs. Haldin'in
sesi korku verici biçimde zayıf ve renksizdi. Konuşmaya bana
bir soru sorarak başladı.

“Gazetelerinizde daha fazla birşeyler var mı?”

Uzun kemikli elini bırakırken, başımı hayır anlamında sal-
ladım ve oturdum.

“İngiliz basını çok iyi. Hiçbir şey kaçırmıyor, bütün dünya-
ya duyuruyor. Fakat bizim Rus gazetelerini anlamak her za-
man kolay değil. Her zaman kolay değil... Oysa İngiliz anneler,
bu tür haberlerle ilgilenmez...”

Elini uzatıp gazeteyi tekrar eline aldı. Karşılık verdim:

“Bizim de tarihte trajik dönemlerimiz olmuştur.”

“Uzun zaman önce, çok uzun zaman önce.”

“Evet.”

Yanımıza gelen Miss Haldin “Alınıyazılarıyla pazarlıklarını
sona erdirmiş uluslar var,” dedi. “Onları kıskanmamalıyız.”

“Bu kmsemi neden?” Sesim hafif çıkmıştı. “Bizim pa-
zarlığımız belki pek soylu olmamıştır. Ancak insanların ve
ulusların kaderden kopardıkları kazançlar, ödedikleri bedelle
kutsanır.”

Mrs. Haldin, kendisini bütünüyle başka bir kadın yapan,

içine çökmüş gözlerindeki o yeni, ciddi, cansız bakışlarını çevirip bir süre pencereden dışarıya baktı.

Sonra birden bana “O İngiliz, şu gazeteci, oğlumu tanıyor mudur acaba?” diye sordu.

Bu tuhaf soruya karşı, sadece bunun mümkün olabileceğini söyleyebildim. Mrs. Haldin şaşırdığını görmüştü.

Mırıldandı. “Bu gazetecinin nasıl bir insan olduğu bilinse, belki ona bir mektup yazılabilir.”

Bir eli oturduğum sandalyenin arkasında, ikimizin arasında duran Miss Haldin “Annem talihsiz ağabeyimin, bir ihtimal, kaçmaya çalışmadığını düşünüyor da,” diye açıkladı.

Miss Haldin’e anlayışlı bir şaşkınlıkla baktım. Ancak o, sakın bir biçimde annesine bakıyordu. Annesi konuşmaya başladı:

“Arkadaşlarının hiçbirinin adresini bilmiyoruz. Zaten onun Petersburg’daki arkadaşları hakkında da hiçbir şey bilmiyoruz. Çok arkadaşı vardı, ama hiçbir zaman onlardan söz etmezdi. Arkadaşlarının onun müritleri olduğu ve onu mitleştirdikleri anlaşılıyordu. Oysa öyle alçakgönüllüydü ki. Çevresinde bu kadar çok arkadaşı varken, insan düşünüyor...”

Yeniden başını çevirdi ve Boulevard des Philosophes’a bakmaya başladı. İki köpek, tek ayağının üstünde zıplayan önlüklü ufak bir kız çocuğu ve uzaktaki bisikletli bir işçiden başka bir şeyin gözükmediği olağandışı yavaş, tozlu bir cadde.

“İsa’nın havarileri arasında bile bir Judas vardı.” Mrs. Haldin bunu sanki kendi kendine fısıldıyormuş gibi söylemişti fakat benim duymamı istediği belliydi.

Rus ziyaretçiler, ufak gruplar halinde toplanmış, hafif sesle kendi aralarında konuşurken, bizim bulunduğumuz yöne bakıyorlardı. Bu tip toplantılarda her zaman var olan yüksek sesli uğultular duyulmuyordu. Miss Haldin benimle antreye kadar geldi.

“İnsanlar ziyarete geliyor,” diyordu. “Yüzlerine kapıyı kapatamayız.”

Paltomu giyerken, annesini anlatmaya başladı. Zavallı Mrs. Haldin, daha fazla bilgi almak istiyor, bu yüzden kendi kendini yiyormuş. Oğlunu sessizce, dilsiz bilinmeyene terk edemi-

yordu. Kımıldamadan, suskun bir halde, uzun gün boyunca boş Boulevard des Philosophes'a bakarak, ısrarla oğlunu düşünüyormuş. Oğlunun neden kaçmadığını anlayamıyormuş – böyle durumlarda illegal örgüt üyesi diğer birçok devrimci kaçmayı başarmamış mı? Gizli devrimci örgütlerin çeşitli yöntemlerine rağmen, oğlunu korumak açısından bağışlanmaz yetersizliklerini anlamak gerçekten imkânsızdı. Ancak beynine saplanıp kalan ve gerçekte kavrayamadığı şey, ölümün kendisini es geçip o genç ve değerli yüreğe dokunmasındaki zalim küstahlıktan başka bir şey değildi.

İnsanın içine işleyen bakışlarla Miss Haldin, mekanik hareketler yaparak şapkamı verdi. Onun söylediklerinden anladığımı, zavallı kadının hep oğlunun kaçmak istemediği için ölüp gittiği üzerine kurduğu kederli, basit fikri hiç aklından çıkarmadığı oldu. Kaçmak istememesinin nedeni, ülkesinin geleceğinden umudunu kesmemesi olamazdı. Bu mümkün değildi. Peki, annesi ve kız kardeşinin, onun güvenini kazanmayı bilemedikleri mümkün olamaz mıydı? Bu yüzden de, Haldin yapmak zorunda olduğu şeyi bitirdikten sonra, ruhu dayanılmaz bir kuşkunun altında ezilmiş, ani bir güvensizlikle aklı çeliniş olamaz mıydı?

Bu ince düşünceye çok şaşırmıştım.

“Bizim üçümüzün yaşantısı böyle!” Miss Haldin, iki elinin parmaklarını birbirine geçirdi, sonra yavaşça ellerini ayırırken dosdoğru yüzüme baktı. Tuhaf kız “Zavallı annemin, bana ve kendisine bundan sonraki yıllar boyunca işkence etmek için keşfettiği fikir bu işte.” dedi.

O anda, onun tanımlanamaz güzelliği tutku ve stoacılıkla birlikte gözlerimin önünde sırrını açığa vurdu. O sabit fikre saplanmış ürkütücü hareketsizliği içinde Mrs. Haldin'in yanında, yaşantısının neye benzeyeceğini düşündüm. Fakat düşüncemi, onun neler hissettiğini bilmediğim için daha ileri götürmedim. Bizim karmaşık Batılı karakterlerimiz açısından, değişik bir ulustan olmak korkunç bir engeldir. Ne var ki Miss Haldin, belki de benim duyduğum sıkıntıdan kuşkulanmayacak kadar karmaşıklıktan uzaktı. Bir şey söylememi bekleme-

den, sanki yüzümden düşüncelerimi okuyormuş gibi cesur bir tavırla konuşmasını sürdürdü:

“En başta bizim köylülerin dediği gibi zavallı annem felç olmuş gibiydi, sonra düşünmeye başladı ve o umutsuz, umarsız gerginliği içinde, şimdi düşünüp duracak. Bunun ne kadar acı verici olduğunu siz de gördünüz...”

Annesinin durumunun son derece üzücü olduğu konusunda ona katıldığımı söylerken, hayatımda hiç olmadığım kadar samimiydim. Endişeli bir nefes aldı.

“Ama bu İngiliz gazetesindeki tüm o tuhaf ayrıntılar.” Sesi birden yükselmişti. “Bunlar ne anlama geliyor? Doğru mudur acaba? Zavallı abimin, sanki umutsuzluk içindeymiş gibi, geceleyin, sokaklarda tek başına dolaşırken yakalanması dehşet verici değil mi?”

Karanlık antrede birbirimize öyle yakın duruyorduk ki, kuru bir hıçkırığı bastırmak için alt dudağını ısırp durduğunu gördüm. Kısa bir sessizlikten sonra yeniden konuştu:

“Anneme, onun, sahte bir dost ya da korkak bir yaratık tarafından ihanete uğramış olabileceğini söyledim. Buna inanması daha kolay olabilir.”

Zavallı kadının fısıltıyla Judas’ı ima edişini o zaman anlamıştım.

“Evet, daha kolay olabilir,” söylediği şeyi böylece onaylamış olurken, içimden Miss Haldin’in dış görünüşündeki inceliğe ve sadeliğe duyduğum hayranlık geçiyordu. Onun için yaşam, sanki ülkesinin politik koşulları ile var oluyordu. Kendi kafasının ürünü hastalıklı düşler yerine, çıplak gerçeklerle yüzyü-zeydi. Ona saygı duyuyordum. Miss Haldin, sade bir sesle:

“Zamanın her türden acıyı yumuşattığını söylerler. Fakat zamanın vicdan azabını yenecek güçte olduğuna inanmıyorum. Viktor’un kendi zaafı ya da annemin kendi yetersizliği nedeniyle onun öldüğünü düşünmesindense, bunun başka bir insanın suçu olduğuna inanması annem için daha iyi olur.”

Ben “Ama, sen de öyle mi...” dedim.

Dudakları büzüldü, kafasını hayır dercesine salladı. Hiç kimseyi kötüleyecek düşünceler beslemediğini söyledi – belki

de olanların hiçbirisi boşu boşuna değildi. Hafif sesle söylenen ve yarı karanlık antrede esrarengiz bir havaya bürünen bu sözlerden sonra, anlamlı bir el sıkışmasıyla birbirimizden ayrıldık. Güçlü ve biçimli elinin elimi kavrayışı çekici bir yakınlık, bir tür keskin cesaret taşıyordu. Neden bana bu kadar yakınlık gösteriyordu bilmiyorum. Belki yeteneklerimi aşip onu anlayabildiğimi düşündüğü için. Onun sözlerinin en anlaşılır olanı bile, hep, benim ulaşabileceğim yerlerin çok daha ötesinde yok olan, uzun karmaşık ifadeler gibi görünüyordu. Benim gösterdiğim ilgi ve suskunluğumun onu yakınlıktırıldığını sanıyorum. Ona gösterdiğim ilgi gerçekten içtendi, bu yüzden suskunluğum da soğukluk olarak değerlendirilemez. Bu ona yetiyor gibiydi. Ayrıca şunu da belirtmek gerek; eğer bana açılıyorsa, bunu öğüt almak nedeniyle yapmıyordu, çünkü gerçekten hiçbir zaman benden öğüt istemedi.

2

Bu arada yaklaşık on beş gün onları göremedim. Beklenmedik bir şekilde, Cenevre'den ayrılmak zorunda kalmıştım. Dönüşümde hiç oyalanmadan, hemen Boulevard des Philosophes'a gittim.

Kabul odasının açık kapısından kalın sesli² bir ziyaretçinin, hiç durmadan birşeyler anlattığını duyunca rahatsız oldum.

Mrs. Haldin'in pencere yanındaki koltuğu boştu. Kanepede oturan Nathalie Haldin, beni selamlamak için, belli belirsiz bir hoşgeldin gülümsemesiyle birlikte güzel gözlerini bana çevirdi. Ancak başka bir hareket yapmadı. Güçlü, beyaz elleri yas elbisesinin eteğinde birbirine kenetli duruyordu; kalın sesine iyi giden siyah, yünlü bir kumaşla kaplı, geniş sırtı bana dönük olan bir adama bakıyordu. Adam sadece bir an için omzu üzerinden kafasını sertçe bana çevirdi.

2 Anarşist Bakhunin ve Tolstoy da dahil olmak üzere pek çok kişi Peter Ivanoviç karakterinin ilham kaynağı olarak gösterilmiştir.

“Ah! Senin İngiliz arkadaşın. Biliyorum. Biliyorum. Önemli değil.”

Adam gözlüklüydü, koltuğunun yanında yerde uzun bir ipek şapka duruyordu. Belli belirsiz bir biçimde, büyük yumuşak elini uzattıktan sonra, konuşmasını biraz daha hızlandırarak yeniden sohbetine devam etti.

“Sibirya’nın ormanlarında, bataklıklarında dolaşırken duyduğum inancı hiçbir zaman yitirmedim. Bu, beni orada da ayakta tutmuştu – şimdi de ayakta tutuyor. Avrupa’nın büyük güçleri yok olmaya mahkûmlar – nedeni çok basit. Onlar kendi proletaryalarına karşı yürüttükleri savaşta tükenip gidecekler. Rusya’da durum değişik. Rusya’da birbirine saldıran sınıflarımız yok; biri zenginliği elinde tutan, diğeri sayıca güçlü iki sınıf yok. Sadece bir okyanus kadar büyük ve tükenmez olan halkın karşısında, pis bir bürokrasimiz var. Hayır bizde sınıf yok. Ama bizde Rus kadını var. Tapılacak Rus kadını! Ben en harika mektupları kadınlardan alıyorum. Öylesine yüce coşkulu, o kadar cesur, kendini anlamak için öylesine soylu bir istek duyan mektuplar.. Umutlarımızın büyük bir bölümü kadınlara bağlı. Onların bilgiye duydukları susuzluğu gözledim. Hayranlık verici bir şey. Bilgiyi nasıl sindirdiklerine, onu nasıl kendilerinin kıldıklarına bir bakın. Mucize gibi. Fakat bilgi nedir?.. Anladığım kadarıyla burada üniversiteye gitmiyorsun – tıp örneğin. Hayır mı? Doğru. Sen buraya geldiğinde, ben de böyle bir üniversite öğrenimine kesinlikle karşı çıkma doğrultusunda, öğüt vermekten onur duyardım. Tek başına bilgi sadece bir çöp yığınıdır.”

Adamın yüzü; o biçimsiz, sakallı Rus yüzlerinden biriydi. Tek bir karakteristik çizgisi bile bulunmayan, sırf et ve saçtan ibaret bir görüntü. Koyu camların arkasına gizlenmiş gözleri kesinlikle ifadesizdi. Onu gıyaben tanıyordum. Tanınmış bir Rus mülteciydi. Bütün Cenevre onun iri yapılı, siyah paltolu silüetini tanırdı. Bir zamanlar tüm Avrupa, kendisinin kaleme aldığı, yedi veya daha fazla dile çevrilen yaşam öyküsünü duymuştu. Gençliğinde çapkınlık ve eğlence dolu bir yaşam sürmüştü. Sonra, evlenmek üzere olduğu bir sosyete kızı ölünce,

eğlence dünyasını terk etmiş, pişmanlık getirerek gizli bir örgütçü olmuştu, bundan sonra da otokrasi, herkesin başına gelen şekilde, onunla da ilgilenmeye başlamıştı. Cezaevlerine kapatılmış, ölesiye dayak yemiş, adi suçlularla birlikte madenlerde çalışmaya mahkûm edilmişti. Yine de, kitabının en ilgi çekici şeyi prangaydı.

“İdari” bir emirle kol ve bacaklarına takılan prangaların ağırlığı ve uzunluğuyla ilgili ayrıntıları şimdi hatırlamıyorum, ama otokrasinin ilâhi hakkının dehşet verici kanıtı olabilecek kalınlıkta ve ağırlıktaydılar. Bu iri adam, o ürkütücü prangalarla, ormanda kaçmayı başarmıştı. Kitabının, kaçışını anlattığı bölümlerinde prangaların sansasyonel şingirtisi duyuluyordu – iki kıtalık bir merak konusu. Bir nehir kenarındaki çukurda, gardiyandan gizlemeyi başararak, kaçmaya başlamıştı. Gün kavuşmak üzereydi; ölçülemeyecek derecede emekle bir bacağına kurtarmayı başarmıştı. Bu arada gece olmuştu. Tam öbür bacağı ile uğraşmaya başlayacakken korkunç bir şanssızlığa uğradı. Törpüsünü düşürmüştü.

Bunlar kitabında gerçeğe uygun olarak ama sembolik bir anlam da içerecek biçimde konmuştu; üstelik törpünün de dokunaklı bir tarihçesi vardı. Bunu ona hiç beklenmedik bir akşam üstü; sessiz, solgun yüzlü bir kız vermişti. Zavallı yaratık genç bir adamı, büyük yanaklı, iri gözlü bir makina tamircisi olan sosyal-demokrat arkadaşını görmek için madenlere gelmişti. Neredeyse Rusya’nın yarısını ve koca Sibirya’yı geçmişti, anlaşıldığı kadarıyla onun kaçmasına yardım etmeyi umuyordu. Ancak çok geç kalmıştı. Sevgilisi o gelmeden bir hafta önce ölmüştü.

Bu adamın yazdığına göre, Rusya’daki düşünce tarihinin bu hüznü verici sahnesinden kendisine o törpü kalmış ve yenisinden özgürlüğünü kazanmak için, heyecanlı bir kararın ateşiyle dolup taşmış. Parmaklarından kayan törpü, sanki yer yarılmış da içine girmişti. Ne kadar aradıysa da karanlıkta törpü eline gelmemişti. Yumuşamış toprakta, çamurda, suda, sistematik bir biçimde arandı; kaçmak için tek şansı olan ormana girmeyi düşündüğü o çok değerli gece bitmek üzereydi. Bir an büyük

bir umutsuzlukla vazgeçmeyi düşünmüş ama o yiğit kızın ses-siz, hüzünlü yüzünü hatırlayınca; hissettiği zaafıtan dolayı kendisine kızmış. Özgürlük armağanı vermek için kızcağız onu seçmişti, kendisinin de, bu hiçbir şeyden yılmayan kadın ruhunun yaptığı iyiliğe değer olduğunu göstermesi gerekiyordu. Ortada kutsal bir güven vardı. Başaramamak, fedakârlığın ve kadınca sevginin kutsallığını katleden bir ihanet olurdu.

Kitabında sayfalar boyunca yaptığı kendi kişilik analizlerinde, karanlık fırtınalı bir denizden çıkıveren beyaz bir hayal misali, kadının ruhsal üstünlüğüne duyulan inanç öne çıkı-yordu – bu yeni inancını, o zamandan beri yazdığı başka kitaplarda da itiraf etmişti. Bu inanca ilk katkıyı, yaşadığı büyük dönüşüm, yani zincirin boşa kalan ucunu beline sararak Okhotsk Eyaleti'nin bitmek tükenmek bilmeyen ormanlarındaki olağanüstü yaşantısı yaptı. Mahkûm gömleğinden kopardığı bir parçayla zincirin boşa kalan ucunu sardı. Tüm sol bacağı boyunca aralıklarla zincire bez sararak, şingirtiyi kesti, aynı zamanda sarkan zincirlerin çalılıklara takılmasına engel oldu. Yabanileşti. Vahşi bir avcı yaşantısı sürdürmek için olağandışı hüneler kazandı. Ara sıra duyulan hafif bir şingirtıdan başka hiçbir biçimde kendini ele vermeyerek köylere sızmayı öğrendi. Oduncuların kampından çalmayı başardığı bir baltayla çiftlik depolarını soydu. Sibiryâ'nın bomboş topraklarında, sadece yabanıl meyve ve balla beslenmişti. Elbisesi üzerinden yavaş yavaş dökülmüştü. Çıplak, zayıf vücudu ve karmakarışık saçlarının üzerinde bir bulut gibi dolaşan sivrisinek ve böceklerle çalılarının arasından bazen belli belirsiz görülmesi, tüm o bölgeye korku öyküleri salmıştı. Günler geçtikçe bütün davranışları vahşileşti. İçinde öylesine hayvan bir yan bulunduğunu görmek onu sevindirmişti. Başka da güveneceği bir şey yoktu. O kaçışta iki insan, kopmaz bir biçimde birbirlerine bağlanmış gibiydi. Politik özgürlük ve manevi aşkın zaferine susayan gelişkin insani ideallerin ışığı, uygar insan ve izi sürülen yabani bir hayvan gibi gün be gün özgürlüğünü korumak için acımasızca mücadele eden sinsi, ilkel bir vahşi.

Vahşi hayvan, içgüdüsel bir biçimde doğuya, Pasifik kıyısına

yönelmişti. Ona kopmaz biçimde bağlı korku ve endişe dolu uygar insan da bu yürüyüşü dehşetle izliyordu. Tüm o haftalar boyunca insan sıcaklığına sığınmayı hiç aklından geçirmedi. Yorgun vahşide bu utangaçlık belki doğal olabilirdi ama uygar yaratık, düşünür, kaçak “siyasi” diğer kişiliği, belki de zincirin verdiği rahatsızlık ve fiziksel işkenceden kaynaklanan abes ve hastalıklı bir kötümserliğe kapılmış, geçici bir deliliğe tutulmuştu. O zincirlerin, insanların gözünde kendisini iğrençleştirdiğini düşünüyordu. Yüku, hem tiksindirici hem de anlamlıydı. Yarı kırık bir prangayla kaçan bir adamın aşağılık görüntüsü, hiç kimsede acıma uyandırmazdı. Düşünceleri, pranga dolayısıyla maddenin doğasından gelen kesinlikle değişmişti. İnsanların kırık ucu, duvardaki bir halkaya geçirerek en yakın polis merkezine koşması, direnilmesi imkânsız bir istek gibi geliyordu ona. Çukurlara girip çalılıklara saklanarak, tarlalarda çalışan ya da hemen önünde yoldan geçen, hiçbir kuşku uyandırmayan özgür köylülerin yüzlerinden birşeyler anlamaya çalışıyordu. Zincirin yaratacağı etkiden dolayı, bu dünyada hiç kimseye güvenilemeyeceğine inanıyordu.

Bir gün, yalnız bir kadına rastladı. Kadın, ormanın dışında açık, çimenlik bir yamaçta, ufak bir dere kıyısında oturuyordu. Kafasında kırmızı bir mendil vardı, yerde elinin yanında da ufak bir sepet duruyordu. Biraz uzakta ağaç kütüğünden yapılmış birkaç ev görünüyordu. Akşam alacasında cam gibi parıltıyan, huş ağaçlarının gölgelendirdiği bir su bendinin ardındaki havuzun yanı başında da bir su değirmeni vardı. Demir kemerine sokulu baltası, elinde kalın bir sopa, yaprak, çalı çırpı dolu karmakarışık saç ve keçeleşmiş sakalı belinden sarkan zincire bağladığı bez yumaklarla kadına yavaşça yaklaştı. Zincirler hafifçe şingırdayınca, kadın kafasını çevirdi. O vahşi görüntüden öyle dehşete kapıldı ki, dondu kaldı, hatta bağırma bile. Bayılmayacak kadar da yürekli çıkmıştı... Oracıkta öldürülmekten başka bir şey beklemediğinden, baltanın inişini görmemek için gözlerini elleriyle kapadı. Gözlerini açmak için cesaretini topladığında, o ürkütücü vahşinin kendinden iki metre uzakta oturduğunu gördü. Adam, zayıf kemikli kol-

larıyla çıplak bacaklarını tutmuş, uzun sakalların kapladığı çenesini dizine dayamış oturuyordu. Bütün o kıvrılmış, birbirine geçmiş kollar bacaklar, çıplak omuzlar, kan çanağı gözler, yabanıl kafa ile o hayvani yaratık konuşmaya gayret ettiğinde şiddetle titriyor, sarsılıyordu. Kendi sesini duymayalı altı hafta olmuştu. Sanki konuşma yeteneğini yitirmişti. Kadının hiç beklenmedik bir anda, umulmadık derin acıma çığlığına kadar dilsiz, çaresiz bir hayvan gibiydi. Korkunç görünüşlü canavarın altındaki adamın karmaşık ıstırabını anlayan kadınca sevgi, onu yeniden insanlık cephesine kazandırmıştı. Yazdığı kitapta bu nokta çok etkileyici bir dille anlatılıyordu. Kitapta anlatıldığına göre kadın; kutsal, kurtarıcı göz yaşları dökerken, kendisi de tövbe etmiş günahkârların sevinciyle ağlamıştı. Kadın, onu çalılıkların arasına gizleyip sabırla beklemesini söyleyerek (köye bir polis ekibinin gelmesi bekleniyormuş) gece dönmek üzere söz verip evlere doğru uzaklaşmıştı.

Sanki ilâhi bir kuvvetle ayarlanmış gibi, köy demircisiyle yeni evlenmiş olan o kadın, kocasını kendisiyle gelmeye ikna etmişti. Adam gereçlerini, çekici, keskiyi, ufak örsünü de getirmişti... “Prangalarımı,” –kitapta böyle yazılıydı– “dingin bir gecenin yıldızları altında, ayaklarımın dibinde diz çökmüş atletik yapılı, sessiz, halktan genç bir adam tarafından, derenin kenarına atılırken, kadın özgürleştirici bir dahi gibi kenetlenmiş elleriyle ayakta bekliyordu.” Kuşkusuz sembolik bir çift. İkisi, yeniden kazandığı insanlığını düzgün giysilerle bezemişler, aynı zamanda Pasifik kıyısının birkaç mil ötede olduğunu da söyleyerek, yeni doğan insanı yüreklendirmişlerdi. Gerçekten de Pasifik, öbür dağın tepesinde gözükmüştü...

Kaçışının bundan sonrasında ne mistik bir yaşantı ne de sembolik yorumlar gözüktüyor. Her zamanki gibi, Süveyş Kanalı yoluyla batıya gelmesiyle de kaçış bitmişti. Güney Avrupa kıyılarına vardığında otobiyografisini yazmaya koyulmuştu – kitap yazıldığı yılın büyük edebi zaferiydi. Bu kitabı, insanlığı ilerletmek amacını baştan belirttiği başka kitaplar izlemişti. Eserlerinde genellikle kadının bağlılığını anlatıyordu. Yazdıklarını da Madame de S’nin doğaüstü yeteneklerini sergilediği

ayinlere gösterdiği bağıllıkla kendi yaşantısında uyguluyordu; Madame de S-, artık unutulup gitmiş ölü bir diplomatın entrikaya düşkün karısıymış; şimdi ise, gençliği geçmişte kalmış, ilerici düşüncelere sahip olan bir kadındı. Modern duygu ve düşünce dünyasının liderlerinden biri olduğu iddiasını herkeşe duyurarak (Voltaire ve Mme de Stael gibi) Cenevre'deki Cumhuriyetçi bölgeyi himayesine almıştı. Sokaklardan büyük körüklüsüyle geçerken, canlı kırmızı dudaklarına kadar inen maske gibi dantel bir tülün arkasında, durup dinlenmeden çevreyi süzen bir çift iri, parlak göz, papazları andıran biçimde dimdik duran gençlik dolu uzun beden, yerlilerin kayıtsız, turistlerin ise ilgi dolu bakışlarına sunulurdu. Genellikle “kahraman kaçak” (kitabının İngilizce ikinci baskısında, bu isim karışındaki adama uygun görülmüştü) – işte bu kahraman kaçak, sırtı atlara dönük biçimde kadının karşısına oturup, ona eşlik ederdi. Koyu renk gözlüklü, acayip sakallı adam; kadının yanına oturmazdı. Geniş arabada başka hiç kimse olmadan, birbirlerinin yüzüne bakarak dışa dönük bir manifesto havasının bilinci içinde geçerlerdi. Bu, bilinçsiz de yapılmış olabilir. Rus sadeliği, birtakım soylu amaçlar uğruna, oldukça masum adımlarla da olsa, sık sık kinizme varır. Fakat bu tip şeyleri, görmüş geçirmiş Avrupa'nın anlaması ve denemesi için böyle bir araba gezintisi boşuna bir çabaydı. Arabacının fizyonomisine, hatta gösterişli atların hareketine kadar, o ağırbaşlı hava üstünde düşününce, belki bu tuhaf gösterinin mistik bir anlamı olduğu çıkarılabilirdi, oysa benim gibi, bir Batılı'da varolan yozlaşmış sığılgın, bu gösteriyi hoş bulması düşünülemezdi.

Tabii dünyaca tanınmış “kahraman kaçağı” eleştirmek, benim gibi kendi halinde bir lisan öğretmenine düşmez. Ortalıkta dolaşan söylentilerden onun çok çalışkan olduğunu, otellerde, evlerde sürekli yurttaşlarını arayıp ilgilendiğini duymuştum. Bu tanışmadan sonra, uygun bir an geldiğinde parklarda, bahçelerde onlarla selamlaşarak yurttaşlarını onurlandırıyormuş – bana böyle anlatılmıştı. Birkaç ay önce Haldinlere yaptığı bir-iki ziyaretten sonra, bu hanımlara gelmeyi kestiğini sanıyordum – kuşkusuz istemeyerek, çünkü onun kararlı bir in-

san olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Ama herhalde bu korkunç olaydan sonra bir Rus ve bir devrimci olarak yeniden gelmesi, gerçekleri anlatıp doğruyu göstermesi, hatta onları rahatlatması gerektiğini düşünmüştü. Ben onu görmekten hiç hoşlanmamıştım. Bunun, benim o evdeki ayrıcalıklı konumundan dolayı duyduğum yakışık almayan bir kıskançlık olmadığını açıksözlülükle söyleyebilirim. Kendi sessiz dostluğum için özel bir statü istemiyordum. Yaş ve milliyet farkı nedeniyle sanki başka bir varlığa bürünmüş, kendime karşı bir fısıltının gücü kadar bile kendini koruyacak veya yönlendirecek bir etki olmaksızın ortalıkta dolaşan, endişeli, cisimsiz, çaresiz ve dilsiz bir hayalet gibiydim. Miss Haldin bence doğru olarak içgüdüünün sesine uyup beni bu iriyarı ünlü ile tanıştırmadığı için, sessizce gidip sonra tekrar gelmem gerekirdi, ama gözlerinde sanki kalmamı rica eden bir ifade sezdiğimden, üstelik belki de hoşlanmadığı o ziyareti zaten kısa kesmek istediğini düşünerek oradan ayrıldım.

Adam şapkasını eline aldı, ama bu kez de dizleri üzerine koydu.

“Yeniden görüşeceğiz, Nathalie Viktorovna. Bugün sadece saygıdeğer annenize ve size çok içten duygularımı iletmek üzere geldim. Kendiliğimden geldim ancak beni Eleanor, Madame de S- de göndermiş sayılabilir. Size, kadınca dostluk elini uzatıyor. İnsani duyguların içinde, kadının algılayıp kavrayamayacağı, yüceltemeyeceği ve soyutlayamayacağı hiçbir coşku ve üzüntü olamaz. Madame de S-, St. Petersburg’dan yeni gelen size sözünü ettiğim o genç adamı, şimdiden büyüledi.”

Bu sözden sonra Miss Haldin birden ayağa kalktı. Sevinmiştim. Adam herhalde bu denli kararlı bir şey beklemiyordu ki, önce kişiliğiz bir merakla kafasını geriye çevirip koyu renkli gözlüklerini oynattı. Sonunda kendini toplayıp çok becerikli bir davranışla şapkasını alıp aceleyle ayağa kalktı.

“Bırakın eleştirel ağızlar ne derse desin – geleceğimizin yüksek bilincine biçim vermek için entelektüel özgürlük ve çalışma gücü sağlayan tek merkezden, bu kadar uzak kalmanız neden Nathalia Viktorovna? Bir yere kadar saygıdeğer annenizin

durumunu anlıyorum. Onun yaşında yeni fikirler – yeni yüzler belki... Fakat siz! Güvensizlik mi – yoksa kayıtsızlık mı? Kabuğunuzdan çıkmanız gerekiyor. Biz Rusların birbirimize karşı duvar örme hakkımız yok. Bizim koşullarımızda böyle bir şey, hemen hemen insanlığa karşı işlenmiş bir suç demektir. Kişiye özel üzüntü lüksü, bize göre değil. Artık günümüzde şeytana, dualar ve oruçlarla saldırılmıyor. Üstelik oruç tutmak, aç kalmaktan başka nedir ki? Kendinizi açlığa mahkûm etmeyin Nathalia Viktorovna. Bize gereken şey güçlü olmaktır. Moral güçlülük demek istiyorum. Bir başka deyişle, ne istediğimizi açıkça ifade ettikten sonra, biz Ruslara ne dayanabilir? Artık günümüzde günah anlayışı değişti, temiz yüreklerin kurtuluş yolu da değişti. Bu yol, artık manastırlarda değil yaşamın içinde.”

Kalın sesi yerin altından çıkıyormuş gibiydi; insan, ağzına kadar bu sesin içine gömüldüğünü hissediyordu. Miss Haldin, suyun üstünde kalmak için çaba gösteren boğulmak üzere bir insan gibi, adamın sözünü kesti. Sabırsız bir havayla kestirip attı:

“Ama Peter İvanoviç, benim manastıra çekilmeye niyetim yok. Kim orada kurtuluş arar?”

“Ben mecazi konuşmuştum.” Sesi bir top gibi patlamıştı.

“İyi, ben de mecazi konuşuyorum. Fakat acı aynı acıdır, üzüntü de aynı üzüntüdür. Bunlar insanlardan birtakım şeyler götürürler. İnsan elinden gelen en iyi biçimde bunları karşılamalıdır. Ben, başımıza böyle umulmadık biçimde gelen darbenin, bir halkın alinyazısındaki bir anlık bir görüntü olduğunu biliyorum. Bunu unutmadığıma inanabilirsiniz. Fakat şimdilik annemi düşünmeliyim. Onu tek başına bırakıp...”

Kalın ses karşı çıktı: “Böyle söylemek çok büyük hata olur.”

Miss Haldin yankının dinmesini beklemedi.

“Yığınla yabancı insanı ziyaret için ortalıkta koşturmamı benden nasıl beklersiniz? Bu iş benim hoşuma gitmiyor, bundan başka da ne demek istediğinizi anlamıyorum.”

Adam, Miss Haldin’in önünde, kısacık, mahkûm gibi kesilmiş saçları, saygın, kocaman vücudu ile dikilmişti. Bu iri, pembe renkli kafa; gözlerimin önünde, yaprakların arasından, başının

üstündeki sinek, sivrisinek bulutu, kuru, sıska kol ve bacakları, keçeleşmiş saçlarıyla çalılıklardan çevreyi gözetleyen bir vahşi görüntüsü canlandırdı. Kitabındaki canlı anlatıma duyulan kaçınılmaz saygıydı bu. Hiç kimse onun bir zincire sarınmış olarak çırılçıplak Sibiry ormanlarında dolaştığından kuşku duymazdı. Siyah yünlü kumaş, ona, taviz vermeyen düzenli, titiz bir kişilik kazandırıyordu – bir misyoneri çağrıştıran bir hava...

“Ne istediğimi biliyor musunuz Nathalia Viktorovna?” Sesi çok ciddiye. “Ben sizin militan olmanızı istiyorum.”

“Militan mı?”

“Evet. Sadece inanmak yetmez.”

Sesinin tonu daha da alçalmıştı. Bir an kalın kolunu kaldırdı; diğer kolu bacağına bitişik duruyor, ucundan zarif ipek şapka sallanıyordu.

“Şimdi dikkatle üzerinde düşünmenizi istediğim bir şey söyleyeceğim. Mesele şu; bize, bu dünyayı ve öbür dünyayı değiştirebilecek bir güç gerek – daha küçük bir güç olmaz.”

Bu “daha küçük bir güç olmaz” sözündeki derin, esrarlı hava, sanki bir orgun borularında rüzgârın çıkardığı derin uğultuya benzeyerek, insanın içini titretmişti.

“Peki biz bu gücü Madame de S’nin salonlarında mı bulacağız? Özür dilerim ama Peter İvanoviç, ben bu konuda kuşku duyuyorum. Bu kadın da, o yüksek dünyadan bir aristokrat değil mi?”

“Önyargı” diye bağırdı adam. “Beni şaşırttınız, sizin söylediğiniz gibi olsa bile, ne çıkar? O aynı zamanda et ve kemikten yapılmış bir kadındır. Herkesin içinde, ruhuna yük olan birşeyler vardır. Ancak bunu aşağılamak sizden beklemediğim bir şeydi. Hayır! Bunu beklemiyordum. İnsan sizin adı birtakım dedikodulara kulak verdiğinizi düşünüyor.”

“İnanın hiçbir dedikodu duymadım. Rusya’da oturduğumuz kentte ne dedikodusu olabilirdi? Ancak tüm dünya ondan söz ediyor. Böyle bir hanımla, benim gibi kendi halinde bir taşra kızının ortak ne yanı olabilir ki?”

“O soylu, eşsiz bir ruhun kesintisiz süren bir manifestosudur,” diyordu adam.

“Çekiciliği – hayır çekiciliğinden söz etmeyeceğim. Ancak ona yaklaşan herkes büyüüne kapılıyor... Çelişkiler yok oluyor, insan sorunlarından kurtuluyor... Eğer yanılmıyorsam –ki insan ruhuyla ilgili meselelerde hiç yanılmam– sizin kendi kendinizle sorunuz var Nathalie Viktorovna.”

Miss Haldin’in duru gözleri, adamın iri yumuşak yüzüne çevrildi. Adamın koyu renk gözlüklerinin arkasından, dilediği kadar küstahlaşabileceğini hissetmiştim.

“Geçen akşam Château Borel’den kente yürürken yanımda Petersburg’dan yeni gelen o ilginç genç de vardı, güçlü yatıştırıcı etkisine –dinginleştirici etki diyebilirim– dikkat ettim... Gölün kıyısı boyunca o uzun yolda, sanki huzurun yolunu bulmuş biri gibi sessizdi ziyaretçimiz. Onun ruhunda tutmuş mayayı görebiliyordum, anlıyor musunuz? Beni sabırla dinliyordu. O gece önümde, Eleanor – Madame de S’nin keskin ve üstün dehası tarafından yeni ufuklar açıldı. Dolunay vardı. Genç adamın yüzünü inceleyebildim. Yanılmış olamam...”

Yere bakan Miss Haldin, ikircimli gibiydi.

“Peki, söylediğinizi düşünceğim Peter İvanoviç. Annemi bir-iki saat yalnız bırakabilirsem, hemen sizi arayacağım.”

Bu sözleri soğukça söylemesine rağmen, teslimiyetine şaşır-mıştım. Adam Miss Haldin’in sağ elini öyle bir ateşle tuttu ki, dudaklarına ya da göğsüne bastıracağını düşündüm. Ancak sadece parmak uçlarıyla tuttu ve son sözlerini söylerken, bir aşığı bir yukarı salladı.

“Doğru. Doğru. Daha sizin güveninizi tam olarak kazanamadım Nathalia Viktorovna, ama olacak. Kısa zamanda. Viktor Haldin’in kız kardeşi kendi köşesinde kalamaz... Bu mümkün değil. Artık hiçbir kadın tribünlerde oturamaz. Çiçekler, gözyaşları, alkışlar – bunların zamanı geçti; bunlar Ortaçağ kavramlarıydı. Arena; kadınların yeri, artık arenanın ta kendisidir!”

Miss Haldin’in elini büyük bir jestle, sanki ona bir hediye veriyormuşçasına geri vermişti ve kadınlığı önünde saygıyla kafasını eğip öyle hareketsiz durdu.

“Arena... Arenaya inmelisiniz Nathalia.”

Geriye doğru bir adım atıp kocaman gövdesini çevirerek hızla çıktı. Ardından kapı kapandı. Ancak, hemen antrede, ona yol gösteren orta yaşlı hizmetçi kadınla konuşan sesinin güçlü yankıları duyuldu. Ona da arenaya inmesi için çağrı yapıp yapmadığını bilemeyeceğim. Kısa bir derse benziyordu ve dış kapının hafifçe kapanmasıyla birden kesildi.

3

Bir süre birbirimize baktık.

“Onun kim olduğunu biliyor musunuz?”

Bana doğru gelen Miss Haldin, bu soruyu İngilizce sormuştu. Uzattığı eli tuttum.

“Onu herkes tanır. Devrimci bir feminist, büyük bir yazar ve –nasıl söyleyebilirim– Madame de S-’nin mistik devrimci yuvasının müdavim ziyaretçisi.”

Miss Haldin elini alnına götürdü.

“Siz gelmeden bir saat önce gelmişti, biliyor musunuz? Annemin uyuyor olmasına öyle sevindim ki. Birçok gece hiç uymadıktan sonra, bazen günün ortasında birkaç saat dalabiliyor. Sırf bitkinlikten uyuyor – ama yine de seviniyorum... Ara sıra böyle uyuması da olmasa...”

Beni altüst eden, içime işleyen o olağanüstü bakışlarıyla kafasını salladı.

“Hayır. Delirmeyecek.”

“Sevgili küçük hanım,” Mrs. Haldin’i pek akli başında bulmadığım için, Miss Haldin’e karşı çıkmak için neredeyse bağırıştım.

Her zaman cesur bulduğum; sakın, duru, yalın gözlerle bakmaya devam eden Nathalia Haldin “Annemin ne kadar iyi işleyen, parlak bir zekâsı olduğunu bilemezsiniz,” dedi.

“Eminim,” diye mırıldandım.

“Annemin odasının perdelerini çekip buraya gelmiştim. Ne zamandır sessizce düşünmek istiyordum.”

Hiçbir üzüntü belirtisi göstermeksizin durakladı, sonra

“Öyle güç ki,” diye kekeleydi, sanki benim onaylamamı ya da şaşırmamı bekliyormuş gibi, gözleri üstümden ayrılmamıştı.

Ne onaylamış ne de şaşırmıştım. Yine de:

“Korkarım, bu beyefendinin ziyareti de daha kolaylaştırma-
maştır,” demekten kendimi alamadım.

Miss Haldin’in gözlerinde tuhaf bir anlam belirdi.

“Peter Ivanoviç’i tümüyle anlamaya çalışmıyorum. Bir insan, yaptığı şeylerin bütün yönetimini ona vermese de, bir yol göstericiye sahip olmalı. Ben deneyimsiz bir kızım ama köle ruhlu değilim. Rusya’da böyle çok insan var. Onu neden dinlemem gerekiyor? İnsanın düşüncelerinin yönlendirilmesinde bir kötülük yoktur. Ancak size, Peter Ivanoviç’e karşı tamamıyla dürüst davranmadığımı söylemekte bir engel görmüyorum. Beni o anda neyin tuttuğunu tam olarak bilmiyorum, ama...”

Birden odanın uzak bir köşesine gitti. Orada, çalışma masasında bir çekmece açıp kapadığını duydum. Elinde bir kâğıtla geri döndü. Sıkışık elyazısıyla doldurulmuş ince bir kâğıt. Bir mektup olduğu belliydi.

“Onun dediklerini okumanızı istiyorum. Zavallı ağabeyimin mektuplarından biri. O hiçbir zaman kuşkuya düşmedi. Ötekiler, halkımızın tek bir yumrukta birleşmiş iradesi karşısında, bir avuç zavallı despottan başka bir şey değil.”

“Ağabeyiniz herhangi bir şeyi başarmak için halk iradesinin gücüne inanıyordu değil mi?”

“O buna inanıyordu.”

Onun sakın yüzüne, canlı gözlerine baktım.

Miss Haldin anlatmaya devam etti: “Tabii bu irade uyandırılmalı, bilinçlendirilmeli ve yoğunlaştırılmalı. Gerçek ajitatörlerin esas görevi budur. İnsanın tüm yaşamını buna adanması gerekir. Köleliğin kaldırılması gibi mutlakiyetçi yalanların, tüm bunların kökü kazınmalı, kurutulmalı. Reform olmaz. Reformu yapılacak bir şey yok ki. Ne hukuk ne de kurumlar var. Yalnızca keyfi kararlar var. Tüm bir ulusun karşısında bir avuç zalim –belki de kör– bürokratlar var.”

Mektup elinde hafifçe hışırdadı. El yazısı bile bir Batı Avru-

palı için gizli bir örgütlenme havası çağrıştıran, anlaşılmaz gelen, incecik kâğıda yazılmış mektuba baktım.

“Sorun böyle konunca, oldukça kolay görünüyor. Ancak sorunun çözümünü göreceğimi sanmıyorum. Eğer Rusya’ya geri dönerseniz, sizi de bir daha göremeyeceğimi biliyorum. Yine de bir kez daha söylüyorum: Geri dönün! Sizi korumak için böyle söylediğimi sanmayın. Hayır! Kişisel güvenliğinizi sağlamak için dönmeyeceğinizi biliyorum. Ancak, orada başınıza gelebilecek tehlikeleri sizi burada bekleyen şeylere yeğliyorum.”

Bir an düşündükten sonra, Miss Haldin: “Size şunu söyleyeyim, devrimden nefret ettiğinizi biliyorum; devrimin dürüst bir şey olmadığını sanıyorsunuz. Siz alınyazısıyla pazarlığınızı yapmış bir ulustansınız ve şiddet kullanarak yazgıya karşı çıkmayı sevmiyorsunuz. Ama biz bir pazarlık yapmadık. Böyle bir pazarlık şansı bize hiç tanınmadı – ne kadar paran varsa, o kadar özgürsün. Siz devrimci eylemi –nasıl desem– pek de iyi bir şeye benzetemediğiniz için ondan çekiniyorsunuz,” dedi.

Başımı öne eğdim.

“Oldukça haklısın,” dedim. “Sana büyük değer veririm.”

“Bunu bilmediğimi sanmayın.” Telaşla konuşuyordu. “Dostluğunuz benim için çok değerlidir.”

“Sadece izlemekten başka hiçbir şey yapmıyorum.”

Gözlerinin altı hafifçe kızarmıştı.

“Çok değerli olan bir izleme biçimi vardır. Ben sizin izleyiciliğiniz sonucu kendimi daha az yalnız hissettim. Açıklaması güç.”

“Gerçekten mi? Ben de kendimi daha az yalnız hissediyorum. Ama bunu açıklaması kolay. Yine de bu dostluk artık pek uzun sürmeyecek. Sana söylemek istediğim son şey şu: Gerçek bir devrimde –basit bir hanedan değişikliği ya da sadece bir kurumlar reformu olmayan– gerçek bir devrimde en iyi insanlar öne çıkmazlar. Şiddet dolu bir devrim başlangıçta dar kafalı militanların ve ikiyüzlü despotların elindedir. Sonra da, o dönemin tüm gösterişçi entelektüel başarısızlıklarına gün doğar. Liderler, şefler böyledir. Dikkat ettiysen üçkâğıtçılardan söz etmedim bile. Vicdanı temiz ve adaletli olanlar, soylu, insancıl ve kendini adanmış kişiler; bencil olmayan, parlak zekâlı

insanlar bir hareketi başlatabilirler – ancak, bu hareket daha sonra onlardan kopar. Onlar devrimin liderleri değildir. Onlar devrimin kurbanı olurlar: Nefretin, çözölen büyüünün – ve genellikle de vicdan acısının kurbanları. Büyük bir ihanete uğrayan umutlar, karikatürize edilen idealler – işte devrimci zaferrin tanımı. Neyse, bu kadarı yeter. Benim tüm söylemek istediğim şu, senin kurban olmanı istemiyorum.”

“Tüm söylediklerinize inansam bile, yine de kendimi düşünmezdim,” diyerek karşı çıktı Miss Haldin. “Aç bir adam bir parça ekmeği nasıl kaparsa, ben de kimin elinde olursa olsun, özgürlüğü öyle koparır alırım. Gerçek ilerleme ancak ondan sonra başlar. Ve ilerleme içinde, gereken doğru adamlar bulunur. Onlar şimdiden bizim aramızdalar. Bazen dört duvar arasında hazırlık yapan bu bilinmeyen adamlarla karşılaşırırız.”

Bütün bu süre içinde elinde tuttuğu mektubu açıp baktı:

“Evet! İnsan böyle insanlarla karşılaşırır!” diye tekrarladıktan sonra şu sözleri okudu: “Sade, soylu, özgün insanlar.”

Ben merakla ona bakarken, Miss Haldin mektubu katlayıp açıkladı:

“Bunlar, abimin St. Petersburg’da tanıdığı genç bir adam için yazılmış. Sanıyorum, yakın bir arkadaşı. Öyle olmalı. Bana yazdığı tüm mektuplarda abimin söz ettiği tek isim. Gerçekten tek isim ve –inanır mısınız– o adam burada. Cenevre’ye yeni gelmiş.”

“Onu gördün mü?” diye merakla sordum. “Ama, tabii görmüşsündür.”

“Hayır! Hayır görmedim. Burada olduğunu bilmiyordum. Peter İvanoviç söyledi geldiğini; Petersburg’dan yeni gelen birinden söz ettiğini siz de duydunuz... İşte o ‘cilasız, soylu, tek başına yaşayan insan’. Abimin dostu!”

“Aynı siyasi görüşten herhalde?” diye sordum.

“Bilmiyorum. Evet. Olabilir. Kim bilebilir! Belki abimle kurulan bir dostluk nedeniyle... Ama hayır! Bu pek mümkün değil. Aslında Peter İvanoviç’in anlattığından başka bir şey bilmiyorum. Peder Zosim’den bir tanıtma mektubu getirmiş – şu

demokrat papazı biliyor musunuz? Peder Zosim'i duymuş muydunuz?"

"Ah evet. Bir yıl kadar önce, Cenevre'de yaklaşık iki ay kalan ünlü Peder Zosim. Şehirden ayrıldığı zaman, birden yok oldu sanılmıştı."

Miss Haldin heyecanla "Yeniden Rusya'ya dönüp orada çalıştığı anlaşıyor. Merkeze yakın bir yerde. Ama lütfen bunu kimseye söylemeyin – dışarı sızmasın, bu gazetelerde bir çıkarsa, onun için tehlikeli olur," dedi.

"Abinin arkadaşını görmek için tabii meraklanıyorsundur?" diye sordum.

Miss Haldin mektubu cebine koydu. Omuzunun üzerinden annesinin kapisına baktı.

"Burada olmaz. Hiç değilse ilk görüşmede," diye mırıldandı.

Bir süre sustum, sonra veda ettim. Miss Haldin odanın kapısını özenle kapayarak, antreye kadar benimle geldi.

"Yarın nereye gideceğimi tahmin etmişsinizdir sanırım?"

"Madame de S-'ye gitmeye karar verdin demek."

"Evet. Château Borel'e gideceğim. Gitmeliyim."

Çok alçak bir sesle sordum: "Orada ne bulmayı bekliyorsun?"

Gerçekleşmesi olanaksız birtakım umutlarla, kendi kendini aldatıp aldatmayacağını merak ediyordum. Ama kendini aldatmıyordu.

"Bir düşünün – böyle bir dost. Onun mektuplarında söz ettiği tek kimse. Birkaç acıklı kelime bile olsa, böyle birinin bana verebileceği birşeyler vardır. Belki de o son günlerde söylenmiş ya da düşünülmüş birşeyler. Zavallı abimden geriye kalan bir dosta sırtımı dönmemi mi istiyorsunuz?"

"Kesinlikle hayır. Çok merak ettiğini anlıyorum."

Kendi kendine "Cilasız, soylu, bir başına insanlar. Vardır! Bırakın da böyle insanlardan birine, o çok sevdiğim ölüyle ilgili sorular sorayım," diye fısıldadı.

"Onu orada bulacağını nereden biliyorsun? Misafir olarak Château'da mı kalıyor – ne dersin?"

"Bilemiyorum," diye itiraf etti. "Peder Zosim'den bir tanıtma mektubu getirmiş – peder de, Madame de S-'nin arkada-

şıymış. Her şey bir yana Madame, o kadar da boş bir kadın değil.”

“Peder Zosim’le ilgili de bir yığın söylenti vardı,” dedim.

Miss Haldin omuzlarını silkti.

“İftira bizim hükümetin de kullandığı bir silahtır. Bu biliniyor. Ah, evet! Peder Zosim’in bir eyaletin vali-komutanının himayesinde olduğu bir gerçek. İki yıl önce hatırlıyorum, bu konuyu abimle konuşmuştuk. Peder iyi çalışırdı. Şimdi de illegal yaşıyor. Bundan daha iyi bir kanıt gerekir mi? Yine de, o pederin geçmişte ya da şimdi ne olduğu önemli değil. Tüm bunlar abimin arkadaşını ilgilendirmez. Eğer onu, orada bulamazsam, adresini öğrenirim. Hem sonra tabi, annemin de onu görmesi gerekir. Bize neler anlatabileceğini tahmin etmek mümkün değil. Eğer annem biraz yatışırsa, bu çok büyük bir lütuf olacak. Onun ne düşündüğünü biliyorsunuz. Belki bir açıklama bulunur – hatta belki uydurulur. Böyle bir şey günah olmaz.”

“Kesinlikle günah olmaz. Ama yanlış olabilir.”

“Onun eski moralini yeniden kazanmasını istiyorum, sadece bu. O bu durumda oldukça, ben soğukkanlı düşünmüyorum.”

“Annenin iyiliği için, bir tür mümin hilesi mi yapacaksın yani?”

“Neden hile olsun? Böyle bir dost, abimin son günlerine ait birşeyler biliyordur. Bize bazı şeyler anlatabilir... Öğrendiğimiz bu haberde, beni tatmin etmeyen yönler var. Viktor’un bizimle yurtdışında birlikte olmak istediğine eminim –birtakım planları vardı– önemli bir yurtsever eylem planlıyordu; yalnız kendisi için değil, ikimiz için de. Buna güvenmiştim. O eylem gününü iple çekiyordum! Ah! Ah! Sabırsızlıkla, umutla bekliyordum... Ona yardım edebilirdim. Ve birden bu tedbirsizliği –hiç dikkat etmemişçesine...”

Bir süre suskun kaldıktan sonra inatçı bir havayla bağladı:

“Bilmek istiyorum...”

Boulevard des Philosophes’da ağır ağır yürürken tekrar düşündüm, bilmek istediği şeyin tam olarak ne olduğunu kendi kendime sordum. Bildiğim kadarıyla Miss Haldin’in yaşam öyküsü, bir ipucu bulmak için yeterliydi. Miss Haldin, mezun ol-

duğu kız okulunda hiç sevilmezmiş. Resmî öğrenimin kararlaştırdığı konularda ileri sürdüğü özgür düşüncelerden ötürü ona hep kuşkuyla bakılmış. Sonradan bu iki kadın, anne ve kız, çiftlik evlerine döndüklerinde; genel olaylar, gelişmeler üzerine, çekinmeden herkesle konuşunca çevrelerinde liberal diye tanınmışlar. Köyde bölge polis komiserinin üç atlı arabası sık sık görünmeye başlamış. “Köylüleri sürekli kontrol etmeliyim,” – Haldinlerin evlerine yaptığı ziyaretleri böyle açıklıyormuş. “İki yalnız hanım korunmalı.” Gözleriyle parçalarcasına duvarları inceliyor, fotoğrafları süzüyor, çalışma odasındaki kitapları karıştırıyor; sonra, her zaman birşeyler içtikten sonra gidiyormuş. Bir akşam, köyün yaşlı papazı büyük bir heyecan ve çaresizlikle gelip kendisine –papaza– o evin içinde olan biten her şeyi, özellikle ziyaretçilerin kim olduklarını, ne kadar kaldıklarını, o bölgenin yabancısı olup olmadıklarını ve bunun gibi şeyleri; değişik yollar kullanarak (örneğin uşaklar üzerindeki dinî etkisini kullanarak) soruşturması emredildiğini itiraf etmiş. Zavallı, basit, yaşlı adam büyük bir korku ve eziklik içindeymiş. “Sizi uyarmaya geldim. Tanrı aşkı için tedbirli davranın. Utancımdan yerin dibine geçiyorum, yine de bu ağdan çıkış yok. Onlara gördüklerimi söyleyeceğim. Yapmazsam mesleğimi kaybederim. Üstlerine yaranmak için o adam en iğrenç şeyleri bile yapar. Parasha’nın kocası, resmî nüfus dairesinde çalışan damadım, hemen işten atılır – belki de bir yerlere sürerler.” Yaşlı adam yaşadığı dönemin dayattığı şeyler için ağlamış – “İnsanlar sizin gibi düşünmeyince,” göz yaşlarını silmiş. Yaşamının son günlerini, traşlı bir kafayla bir manastırın ceza hüccresinde geçirmek istemiyormuş – “Kilise disiplininin tüm kuralları beni bağlıyor, yaşlı bir adama bile hiç acımazlar,” diye inliyormuş. Neredeyse bir histeri nöbeti geçirmiş, iki kadın da yapabilecekleri en iyi şekilde onu yatıştırarak evine göndermişler. Gerçi çok az ziyaretçileri varmış. Komşularının –bazısı çok eski dostları– birazı ürkeklikten, diğerleri gözle görülür bir aşağılamayla onlardan uzaklaşmaya başlamışlar. Miss Haldin’in anlattığına göre, zaten bu komşular da yazlığa gelen yüksek insanlarmış – aristokratlar, gerici-

ler. Genç kız çok yalnız bir yaşam sürdürmüştü. Annesi ile ilişkileri son derece duygusal ve sıkıydı. Mrs. Haldin kendi kuşağının acılarını, düş kırıklıklarını ve dönekliliklerini yaşamıştı. Onlar için duyduğu endişeleri bastırıyor, çocuklarına beslediği sevgiye bu endişelerini karıştırmıyordu. Mrs. Haldin, kaygılarını cesur bir davranışla içine gömmüştü. Nathalie Haldin için Petersburg'da yaşayan abisi, yasak bir özgürlüğün gözle görülen tek simgesiydi, abisinin yaşantısında anlaşılmayan hiçbir taraf yoktu (Miss Haldin onun duygu ve düşüncelerinden kuşku duymuyordu), sadece bir parça sır doluydu. Özgürlüğün bütün anlamı ve yarattığı sonsuz olanaklar, eyleme bağlanan soylu umut ve zafere duyulan inançla beslenen uzun tartışmalarında somutlaşıyordu. Sonra birden, eylem, umutlar, bir İngiliz gazetecinin bulup çıkardığı haberle son bulmuştu. Ortada somut gerçek, öldüğü gerçeği vardı, ancak bu ölümün nedenlerinin yattığı derinlik karanlıktı. Miss Haldin, kendini, bir açıklama yapılmadan terk edilmiş hissediyordu. Yine de abisinden kuşulanmıyordu. Şimdi, bedeli ne olursa olsun, abisinin kendisinden ayrılmış olan ruhuna nasıl bağlı kalabileceğini öğrenmek istiyordu.

4

Nathalie Haldin'i yeniden gördüğümde, aradan birkaç gün geçmişti. Tiyatronun önünden geçerken, Bastions'un pek sevimli olmayan gezinti yolunun kapısında bulunan sütunların yanında, dönmek üzere olan biçimli vücudunu hemen tanıdım. Benim yoluma ters yönde yürüyordu, ancak ana yola çıktığında karşılaşacağımızı biliyordum – tabii eve gitmiyorsa. Eğer eve gidiyorsa, seslenerek onu durdurmak istemedim. Onu, o insanlardan uzak tutmayı her zamankinden daha çok istiyordum, ne var ki buna gücümün yeteceğini sanmıyordum. Ben bir Batılı'ydım, Miss Haldin'in de beni dinlemeyeceği, açıktı. Benim onun sesini duyma tutkuma gelince, bu mutluluğa kendimi fazla kaptırmamanın daha iyi olacağını düşün-

yordum. Hayır, Boulevard des Philosophes'a gitmemeliydim; ama ana yolda Miss Haldin'in bana doğru geldiğini görünce, çok merak ettiğim için, belki de aşırı dürüst olduğumdan ondan kaçamadım.

Havada bir bahar sertliği vardı. Mavi gökyüzü kasvetli görünüyordu, oysa taze yapraklar sevimsiz ağaç dizilerini, yumuşak bir sis gibi sarıvermişti; beni dostça bir bakışla selamlayan Miss Haldin'in sıcak gözlerinin gri rengi, güneş altında altın benekli olmuştu.

Annesinin sağlığını sordum.

Hafifçe omuzlarını silkti, hüzünle içini çekti.

"Gördüğünüz gibi yürüyüşe çıktım... Siz İngilizlerin dediği gibi egzersiz yapmak için."

Hoşnut biçimde gülümsedim. Hiç beklenmedik bir cümle ekledi:

"Çok güzel bir gün."

Biraz sert, ama kuş sesini andıran erkeksiliği ile büyüleyici olan sesinde, birdenbire varılmış bir kanı havası vardı. Buna sevinmiştim. Gençliğinin bilincine varmış gibi görünüyordu – çünkü dikdörtgen biçimli ağaçların ve çimlerin sıralandığı parkta pek bir bahar parıltısı yoktu. Şehrin düzgün sıralı eğik çatılarıyla çerçevelenmiş parkta, incelikten yoksun bir uyum, dostça olmayan bir konukseverlik vardı. İçimize çektiğimiz havada bile bir sıcaklık yoktu; nisan yağışlarıyla yıkanıp temizlenmiş gökyüzü, çok yüksekte olmayan, soğuk, ısırان bir mavilikle yayılmıştı. Ufuktan yoksun olan bir ülkede gökyüzü, üzerlerinde hâlâ birkaç dokunaklı kar öbeğinin görüldüğü Juraların oluşturduğu çirkin kara duvarla birden daralıyordu. Mevsimin tüm pırıltısı onun kendi içinde olmalıydı – ben de bu duygunun, Miss Haldin'in yaşantısına girmesine sevinmiştim; kısa bir süre için olsa bile.

"Senin böyle konuştuğunu duymak beni sevindirdi."

Bunun üzerine bir an bana baktı. Kısa süreli ama kendini gizlemeyen bir bakıştı. Kesinlikle yapamayacağı bir şey varsa, o da sinsice bir iş yapmaktı. İçtenliği, yürüyüşündeki melodiden seziliyordu. Açık konuşmak gerekirse, ona gizlice bakan

bendim. Nereye gitmiş olduğunu biliyordum ama o aristokrat entrika yuvasında neler gördüğünü, duyduğunu bilmiyordum. Uygun bir tanımda bulunmak istediğim için aristokrat sözünü kullandım. Bakımsız bir bahçedeki çalılıklar ve ağaçlarla gizlenmiş Château Borel'in, Napolyon döneminde sürülmüş olan diğer bir tehlikeli kadın, Madame de Stael'in evlerine benzer bir ünü vardı. Devrimin çizmeli mirasçısı Napolyon despotizmi, bu entelektüel kadını göz altında tutmaya değer bir düşman olarak değerlendirmişti. Ama Tatar fetihlerinin mirası, kölelik sistemine dayanarak kurulmuş mistik giysili despotizm, Napolyon despotizminden oldukça farklıydı. Ve Madame de S- de, *Corinne*'nin ödül kazanmış yazarına hiç benzemiyordu. Ama Madame de S- de, otokrasinin zulmüne uğradığı yolunda, büyük gürültüler koparmıştı. İzlenmeye gelince, Château Borel ancak çok uzaktan gözlenebilirdi. Gözlerden uzak olan bu şato, ciddi de olsa, kof da olsa – dahice entrikalar çevirmek için çok ideal bir yerdi. Ama beni bunlar ilgilendirmiyordu. Ben, o evde yaşayan olağandışı insanların ve evin garip havasının, Miss Haldin gibi; çok dürüst, içten ama bir o kadar da deneyimsiz olan bir kızın üzerinde yaptığı etkileri öğrenmek istiyordum! İnsanoglunun adı içgüdüleri olduğunun, soylu bir bilinçsizlik içindeki Miss Haldin tarafından bilinmemesi, onu diğerlerine karşı silahsız kılıyordu. Sonra, bir de Rusya'dan yeni gelen o anlamlı ziyaretçi, abisinin arkadaşı vardı... Onunla görüşüp görüşmediğini merak ediyordum.

Bir süre sessizce, ağır ağır yürüdük.

Birden saldırıya geçtim: "Biliyor musun, eğer bana bir şey anlatmayacaksan, o zaman bunu bana açıkça belirtmelisin. Tabii böylece bir sona da varırız. Kibarlık oyunu oynamayacağım. Senden tamı tamına her şeyi ayrıntısıyla anlatmanı istiyorum."

Konuşmamın tehdit edici havası onu hafifçe gülümsetti.

"Bir çocuk kadar meraklısınız."

"Hayır. Sadece kaygı duyan yaşlı bir adamım." Bu konuda kararlıydım.

Endişelerimin derecesini ya da yaşımı iyice anlamak istermiş gibi, bakışları üzerimde dolaştı. Sanırım fiziğim hiçbir za-

man bir şey ifade etmemiştir. Yaşıma gelince, elim ayağım tutmayacak kadar da geçmişe ait değilim. Romantik bir baladın insanlardan uzak, iyi yürekli kişisi gibi, uzun sakalım da yok; yürürken yalpalamıyorum; görünüşüm ağır başlı, saygın, görmüş geçirmiş kişiler gibi değil. Bu tür göz alıcı avantajlarım yok. Yazık ki, çok sıradan canlılıkta yaşlı bir insanım. Miss Haldin'in beni uzun süre süzen bakışlarında, bana karşı biraz acıma var gibiydi. Hızla bir adım attı.

“Bütün ayrıntıları istiyorsunuz. Düşüneyim. Hatırlamam gerek. Benim gibi bir – bir taşra kızı için roman gibi bir şeydi.”

Bir anlık sessizlikten sonra, Château Borel'in en az dışı kadar, içinin de döküntü olduğunu söyleyerek anlatmaya başladı. Bunda şaşılacak bir taraf yoktu. Hamburglu bir banker, sanırım emekli olunca, geri kalan günlerini, bir iş adamının romantik olmayan düş gücüne her halde çekici gelen; düzgün, uyumlu, vasati güzellikteki gölün görüntüsüyle şenlendirmek için o şatoyu yaptırmıştı. Ama çabuk ölmüştü. Karısı da göçüp gitmişti (fakat sadece İtalya'ya). Ve paranın verdiği rahatlıkla kurulan o ev, herhalde satılamadığından, birkaç yıl boş durmuştu. Eve kocaman bakımsız bir çimenliğin çevrelediği çakıl yoldan gidilirken, şatonun sıvaları dökülmüş ön duvarını seyretmek için bol bol zamanı varmış. Miss Haldin ilk izleniminin hiç de hoş olmadığını anlatıyordu. İnsan yaklaştıkça ev daha da kasvetli görünüyormuş.

Terasın merdivenlerinde yeşil yosun öbekleri görmüş. Ön kapı ardına kadar açılmış. Çevrede de kimseler görünmüyormuş. Miss Haldin, kendini birkaç kapısı olan, tümüyle bomboş, geniş, yüksek bir holde buldu. Hole açılan kapıların hepsi kapalıydı. Önünde; çıplak, geniş, taş bir merdiven yaratıyordu tüm bunlar, insanda kullanılmayan bir ev izlenimini yaratıyordu. Bu yalnızlıktan rahatsız şekilde ayakta dururken, bir süre sonra bir yerlerden sürekli konuşan bir sesin geldiğini fark etti.

“Belki tüm o süre boyunca seni gözetlemişlerdir,” dedim. “Çevrede mutlaka gözcü vardır.”

“Öyle olduğunu düşünmüyorum,” dedi hemen. “Çevrede bir kuş bile görmedim. Ağaçlarda tek bir hışırtı duyduğumu

hatırlamıyorum. O ses dışında her yer tamamıyla terk edilmiş gibiydi.”

Konuşulan dili anlayamadı – Rusça mı, Fransızca mı yoksa Almanca mı? O sese kimse karşılık vermiyor gibiydi. Sanki evi terk eden insanlar bu sesi çıplak duvarlarla konuşması için geride bırakmışlardı. Ara sıra bir sessizlik oluyor, sonra bitmeyen konuşma sürüyordu. Yalnız ve hüzünlüydü ses. Miss Haldin’e sanki çok zaman geçmiş gibi geliyordu. Holdeki kapılardan birini açmasına içinden yükselen güçlü bir hoşnutsuzluk engel oldu. Öylesine umutsuz bir durumdu. Ne kimse geliyordu ne de o ses susuyordu. Miss Haldin bana, geldiği gibi kimseye görünmeden gitmek istediğini ve buna güçlkle karşı koyduğunu itiraf etti.

“Sahi mi? İçinden öyle mi geldi? Keşke dönseydin.” Sesim, dönmemesinden duyduğum pişmanlıkla doluydu.

Kafasını hayır anlamında salladı.

“Bir insan için, orası ne tuhaf bir hatıra olur. O terk edilmiş bahçe, bomboş hol, susmayan kişiliksiz ses ve – hiçbir şeyin, kimsenin, tek bir canlının bile görünmemesi.”

O an öylece kesilip benzersiz ve zararsız kalabilirdi. Ama Miss Haldin, insanın içini ürperten yalnızlık ve esrar dolu bir sahneden kaçamazdı, öyle bir kız değildi. “Hayır kaçmadım. Olduğum yerde bekledim – ve birini gördüm. Öyle garip biri ki.”

Sesin yukarıdan geldiğine karar vererek, geniş merdivenlerden üst kata doğru bakarken bir elbise hışırtısı duydu. Gözlerini çevirince, herhalde kapıların birinden hole girmiş olan bir kadın gördü. Kadının yüzü ona dönük olmadığından, önce Miss Haldin’i fark etmedi.

Kafasını çevirip de yabancı birini görünce, kadın çok şaşır-mıştı. Miss Haldin onun zayıf vücuduna bakıp genç bir kız olduğunu düşündü, ama yüzü çocukça yuvarlaklığına karşılık solgun görünüyordu. Gözlerinin altında koyu halkalar, kırışıklıklar vardı. Toz içindeki kalın telli, kahverengi saçları erkek çocuklarının saçları gibi yandan ayrılmıştı; kuru, kırışık alnına, bir kahrköl düşmüştü. Bir an şaşkın şaşkın gözlerini kırıştırdıktan sonra birden yere çömeldi.

Şaşkınlıkla sordum: “Nasıl çömeldi anlamadım? Çok tuhaf.”

Miss Haldin nedenini açıkladı. Kadını ilk gördüğünde, elinde ufak bir tas taşıyormuş. Etekleri arasından çıkan büyük bir kedi için, tası yere koymak üzere çömelmiş. Kedi de kafasını büyük bir açgözlülükle kaba sokmuş. Kadın ayağa kalktıktan sonra, Miss Haldin’in yanına gelip sinirli bir umursamazlık içinde:

“Ne istiyorsunuz? Kimsiniz?” diye sordu.

Miss Haldin ismini söyledi. Aynı zamanda Peter Ivanoviç’in de ismini verdi. Çocuk görünümlü yaşlıca kadın kafasıyla onayladı, yüzünde de bir an yakınlık dolu bir anlam belirdi. Siyah ipek bluzu eskimişti, hatta yer yer erimişti; kısa, rüküş eteği siyah yünlü kumaştandı. Kısa aralarla, kadın gözünü kırpmayı sürdürüyordu; kirpikleri, kaşları çirkindi. Miss Haldin, mutsuz ve alingan bir insanla konuşuyormuş gibi, şefkatle, ziyaretinin Madame de S- tarafından bilindiğini anlattı.

“Ah! Peter Ivanoviç sizi davet etmiş. Nasıl bilebilirdim? Burada kimse yardımcı hanıma (*dame de compagnie*) ne olup bittiğini söylemez.”

Kılıksız kadın hafifçe güldü. Olağanüstü beyaz ve hayran olunacak güzellikte görünen dişleri, paçavralar içinde bir dilencinin boynundaki bir dizi inci gibi eğreti duruyordu. “Peter Ivanoviç belki yüzyılımızın büyük dahilerindendir, ama dünya yüzündeki insanların en düşüncesizidir de. Yani eğer onunla randevunuz varsa, gelmediğini görünce şaşırمامalısınız.”

Miss Haldin, Peter Ivanoviç’le randevusu olmadığını söyledi. O tuhaf kadın çok ilgisini çekmişti.

“Peter Ivanoviç sizin için ya da başkaları için niçin kendisini sıkıntıya soksun? Ah! Bu dahiler. Bir bilseniz! Evet! Ve kitapları – tabii tüm dünyanın hayran olduğu, ilham aldığı kitaplar demek istiyorum. Ancak siz sahne gerisinde hiç bulunmamışsınızdır. Elinizde kalem, beş-altı saat bir masa başında oturmak zorunda kalın da görürsünüz. Saatler boyunca, evde bir aşağı bir yukarı yürür. Öyle kaskatı kesilir, uyuşurum ki, dengemi kaybedip sandalyeden aşağı düşüvermekten korkarım.” Ellerini önünde kenetlemiş duran kadının, Miss Hal-

din'in yüzünde olan gözlerinde hiçbir canlılık yoktu. Kendisini *dame de compagnie* diye niteleyen kadının, Peter Ivanoviç'in sekreteri olarak çalışmaktan onur duyduğunu düşünen Miss Haldin hoşnutluğunu belirtti.

"Bundan daha zor bir iş düşünemezsiniz," diyordu kadın. "Şu anda Madame de S- ile bir Anglo-Amerikan gazetecisi görüşüyor, yoksa sizi yukarı alırdım." Merdivenlere doğru bakıp farklı bir ses tonuyla "Burada tören yöneticisi gibiyim," dedi.

Madame de S-'nin İsviçreli hizmetçileri pek sevmediği anlaşıyordu. Gerçekten de, hizmetçiler, Château Borel'de uzun süre kalmıyordu. Hep birtakım sorunlar çıkıyordu. Miss Haldin, köşelerinde örümcek ağları görünen mermer ve boyadan yapılmış tozlu bir ahıra benzeyen hole, siyah beyaz mozaik taşlı döşemede kurulmuş çamurlu ayak izlerine bakındı.

"Bir de bu hayvana bakıyorum." Elleri hâlâ önünde kavuşmuş duran *dame de compagnie*, yorgun bakışlarını kediye çevirdi. "Buna hiç aldırmiyorum. Hayvanların da hakları var; yine de onların niçin acı çekmemeleri gerektiğini bir türlü anlamıyorum. Peki, siz anlıyor musunuz? Tabii hiçbir zaman insanlar kadar acı çekmezler. Bu olanaksız. Ama bir de şu var, onlar daha acıklı bir durumdalar, çünkü devrim yapamazlar. Ben eskiden cumhuriyetçiydim. Siz de cumhuriyetçi misiniz?"

Miss Haldin, bana anlatırken, bu soruya ne diyeceğini bilemediğini söylemişti. Ancak kafasıyla hafifçe onaylayıp, hemen sormuştu:

"Artık bir cumhuriyetçi değil misiniz?"

"İki yıl Peter Ivanoviç'in dikte ettiklerini yazdıktan sonra, benim herhangi bir şey olmam çok güç. Bir kez, kesinlikle hareketsiz oturmak zorundasınız. Yapacağınız en ufak bir hareket Peter Ivanoviç'in kafasındaki düşünceleri kaçırabilir. Soluk almaya bile cesaret edemezsiniz. Hele öksürmeye gelince – Tanrı korusun. Peter Ivanoviç masayı duvara doğru çevirmişti, çünkü onun diktesini beklerken gözlerimin pencereden dışarı kaymasını engelleyemiyordum. Buna izin yoktu. Benim çok aptalca baktığımı söylüyordu. Aynı zamanda, omuzlarımin üstünden ona bakmama da izin yoktu. Böyle bir şey olunca Peter Ivano-

viç ayağıyla yere vurur ve gürlerd: 'Kâğıda bak!' Anlaşılan benim ifadem ve yüzüm onun düşüncelerini dağıtıyordu. Evet güzel olmadığımı biliyorum, görünüşümde umut dolu bir ifade de yok. Benim entelektüel havadan uzak bekleyişimin kendisini sinirlendirdiğini söylüyordu. Bunlar onun kendi sözleri.”

Miss Haldin anlatılanlara çok şaşırmıştı, oysa bana anlatırken, o kadar da hayret etmediğini ekledi.

“Peter Ivanoviç’in herhangi bir kadına böylesine kaba davranması mümkün mü?”

Miss Haldin’in bu sorusunu, *dame de compagnie* kibar bir havayla birkaç kez başını sallayarak onayladı; sonra da hiç alınmadığını ısrarla yineledi. Asıl yorucu olan, yazının nasıl hazırlandığını, devrimci ayetlerin yüce yazarını, sanki karanlıktaymış gibi el yordamıyla kelime aranırken görmektir.

“Ben yüce insanların, kör değneği olmaya gönüllüyüm. Davaya yaşamını adamak hiçbir şey değildir. Ama, insanın düşlerinin yıkılması – işte bu, insanın dayanma sınırının ötesinde. Kesinlikle abartmıyorum.” Kadın ısrarla tekrarladı. “İnançlarım bile buz gibiydi – hele odada bir aşağı bir yukarı dolaşan ve kendisini sıcak tutacak herhangi bir yapay ısıtıcı istemeyen Peter Ivanoviç’le kışın çalışırken, daha da donuyordu inandığım şeyler. Güney Fransa’ya taşındığımızda bile hava, gerçekten çok soğuktu, üstelik hiç kalkmadan altı saat hareketsiz oturmanız gerekiyorsa, Riviera’daki villaların duvarları öyle inceydi ki, Peter Ivanoviç’in hiçbir şeyden haberi yok gibiydi. Onu engellerim korkusuyla titremelerimi bastırdığım doğru. Çenem tümüyle kitleninceye kadar dişlerimi sıkardım. Peter Ivanoviç’in yazdırmasına ara verdiği anlarda –bazen bu aralar çok uzundu, genellikle yirmi dakika, daha az değil; o, arkamda kendi kendine mırıldanarak bir aşağı bir yukarı yürürken– gerçekten ölmek üzere olduğumu hissederdim, inanın. Belki dişlerimin birbirine çarpmasını engellemeseydim Peter Ivanoviç çektiğim acıyı görürdü. Ancak bunun da pratik bir yararı olmazdı. Bu tip konularda eli çok sıkıdır.”

Dame de compagnie, merdivenlerden yukarı bir göz attı. İri kedi süt içmeyi bitirmiş, şimdi bıyıklı yanağını kıvrak hareket-

lerle kadının eteğine sürüyordu. Kadın, kediyi almak için yere eğildi.

“Cimrilik aslında kötü değil, iyi bir niteliktir.” Anlatmasını sürdürürken kıvırdığı kolları arasında kediyi tutuyordu. “Bizim gibi insanların içinde, değerli şeyleri alabilecek parayı biriktirenler, eli sıkı insanlardır – cömert denilenler değil. Ama lütfen benim lükse düşkün olduğumu sanmayın. Babam Maliye Bakanlığı’nda hiçbir yetkisi olmayan bir memurdu. Bundan da, evimizin lüksten uzak olduğunu tahmin edersiniz, ama tabii soğuktan titremiyorduk. Kendi kendime düşünmeye başlar başlamaz evden kaçtım. Böyle düşünmek kolay değil. İnsana gerçeğin gösterilmesi ve bu yola çıkarılması gerekir. Ben kurtuluşumu, oturduğumuz evin kapısında tezgâh açan yaşlı bir elmacı kadına borçluyum. Zarif, kırıksık bir yüze ve dünya yüzünde duyabileceğiniz en dostça sese sahipti. Bir gün, öyle rastgele bir akşam üstü, sokaklarda dilenen, paçavralar içinde küçük bir kızıdan söz etmeye koyulduk ve yavaş yavaş, kendisini yönetenlerin var oluşunun bedelini, çektiği acıyla ödeyen masum halkın yaşadığı dehşeti görmeye başladım. Üst sınıfların işledikleri suçu bir kez anladıktan sonra, ailemle yaşamaya devam edemezdim. Yıllar boyunca bizim evde, konuşmaya değer tek bir söz edilmemişti; uğursuz büro entrikaları, maaşlar, şeflerin gönlünü kazanma, yükselme yollarından başka hiçbir şey konuşulmazdı. Gün gelip de, babam gibi biriyle evlenme fikri bile beni tepeden tırnağa titretiyordu. Benimle evlenmek isteyen biri olduğunu söylemek istemiyorum. Böyle bir şeyin ufacık belirtisi bile yoktu. Ancak Rusya’nın yarısı açlıktan ölürken, hükümet maaşıyla yaşamak yeterince günah değil miydi? Maliye Bakanlığı! Ne dehşetli bir şey! Açlıktan ölen insanlar Maliye Bakanlığı’nı ne yapacak? Yaşlı annemi ve babamı yanaklarından öpüp proletaryayla bodrumlarda yaşamak üzere onlardan ayrıldım. Tamamıyla çaresiz durumda olanlara yararlı olmak için çabaladım. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz sanırım? Gidecek bir yerleri olmayan, yaşamdan hiçbir şey beklemeyen insanlara. Bunun – yaşamdan hiçbir şey beklememenin ürkütücülüğünü kavırıyor musunuz? Bazen, sadece Rus-

ya'da, böyle insanların olabileceğini ve sadece Rusya'da yoksulluğun böylesine derinlemesine yaşanabileceğini düşünüyorum. İşte ben de bu derinliğe daldım, ama –inanır mısınız– insanın orada yapabileceği pek bir şey yok. Hayır yok gerçekten – en azından Maliye Bakanlıkları ve benzer zalim devler engel olmayı sürdürdükçe. O adam olmasa bu iğrençlikle savaşırken aklımı yitirirdim. Eski dostum ve hocam, yoksul azize elmacı kadın rastlantıyla o adamı bulmuştu. Bir akşam, geç saatte, o sessiz haliyle beni almaya geldi. Onun ardı sıra gittim; yaşıntımın o dönemi tümüyle onun ellerindeydi, o olmasaydı ruhum zavallı bir halde tükenir giderdi. Adam, genç bir işçiydi. Çekirdekten yetişme bir taş baskıcı, içki yasağı broşürleri olayı ile ilgili olarak başı derde girmişti – o olayı hatırlarsınız. Bu yüzden bir yığın insan hapse atılmıştı. Yine Maliye Bakanlığı! Yoksul halk kendilerini içkiyle hayvanlaştırmaktan bir vazgeçerse o zaman ne olacaktı? Yemin ederim maliye ve ona bağlı olan her şey şeytan buluşu; ama kötülüğün doğaüstü bir kaynağı olduğuna inanmak hiç de gerekmiyor; insanların kendileri her kötülüğü yapabilecek yetenekler. Maliye gerçekten!”

“Maliye” sözünü söylerken, sesi nefret ve aşağılamayla cınlıyordu; ama bir yandan da, kollarında poz vermiş kediyi sevecenlikle okşuyordu. Hatta bir ara kollarını hafifçe kaldırarak, başını eğip yanağını hayvanın tüylerine sürttü. Hayvan bu okşayışı soyunun tipik ilgisizliğiyle karşılamıştı. Kadın sonra Miss Haldin'e dönüp onu yukarıya Madame de S-'nin yanına götüremediği için bir kez daha özür diledi. Görüşme yarıda kesilemezdi. Zaten birazdan gazeteci aşağıya inerken haberleri olurdu. Yapılacak en iyi iş holde beklemektir, zaten tüm o odalar (çevredeki kapılara bir göz attı), zemin kattaki tüm o odalar mobilyasızdı.

“Burada size verilecek tek bir sandalye bile yok. Kendi kendinize düşünmeyi benim gevezeliklerime yeğlersiniz, şu alt basamağa oturup sessizce durayım.”

Miss Haldin, tam tersine, usta taş baskıcının öyküsünü çok ilginç bulduğunu, merak ettiğini söyledi hemen. Adam tabii bir devrimciydi, değil mi?

“Bir aziz, basit bir adam,” *dame de compagnie* bunu söylerken hafifçe içini çekti, açık ön kapıdan dışarıya doğru, orada bir hayal görüyormuşçasına baktı. Sonra dumanlı, kahverengi gözlerini Miss Haldin’e çevirdi.

“Onunla dört ay birlikte yaşadım. Kötü bir düş gibiydi.”

Miss Haldin merakla ona bakarken kadın, adamın bir deri bir kemik kalmış yüzünü, hiç eti kalmamış kollarını–bacaklarını, yoksulluğunu anlatmaya başlamıştı. Elmacı kadının onu götürdüğü oda, sefil bir evin çatı katında, acınacak derecede küçük, ine benzer ufacık bir tavan arasıydı. Odanın sıvası hep-ten yere dökülmüştü. Kapı açılınca, duvarları korkunç bir şekilde kaplamış olan siyah örümcekler içeri giren hava ile sallanıyordu. Adam birkaç gün önce serbest bırakılmıştı – hapis-neden dışarı atılmıştı. Miss Haldin yaşamında ilk defa, çiftlik evlerinin bahçesinde kendisi ve abisi arasında geçen yığınla konuşmanın konusu olan o çetin alinyazılı, acı çeken insan-lardan birinin adını ve yüzünü gerçekten görür gibiydi.

O taş baskıyla basılmış içki yasağı ile ilgili broşürler davasında, onlarca başka insanla birlikte, bu adam da tutuklanmış-tı. O kadar çok kuşkulu kişiyi toplayınca, polis onlardan devrimci propagandayla birlikte başka bilgiler de sızdırabileceğini düşünmüştü.

“Soruşturma sırasında öyle kötü dayak yemiş ki, iç organları yaralanmış. Onunla işleri bitince, onun da işi bitmiş zaten. Kendi kendine hiçbir şey yapamıyordu. Onu çıplak, tahta bir karyolada yatarken görmüştüm. Kafasının altında o evin bodrumunda oturan, yaşlı bir çöp toplayıcısının ödünç verdiği kirli bir paçavra torbası vardı. Orada üstü açık, ateşler içinde kıvranıyordu. Ve odada susuzluğunu gidermek için su koyacak bir kap bile yoktu. Zaten başka hiçbir eşya yoktu ki – sadece karyola ve çıplak döşeme.”

Miss Haldin öfkeyle “Koca şehirde liberallerin, devrimcilerin arasında o kardeşe yardım edecek kimse yok muydu?” diye sordu.

“Evet. Ancak siz adamın çektiği acının en korkunç yanını bilmiyorsunuz. Dinleyin. Ona öyle korkunç işkence yapmışlar

ki, sonunda direncinin kırıldığı ve polise bazı bilgiler verdiği anlaşılıyor. Zavallı ruh, bilirsiniz, vücut zayıftır. Verdiği bilgilerin ne olduğunu bana söylemedi. O mahvolmuş vücutta, parça parça olmuş bir ruh vardı. Bulup söylediğim hiçbir şey, ruhunu bütünleştiremiyordu. Onu serbest bıraktıklarında kendini herkesten uzağa gömüp vicdan yükünü sessizce taşımaya başladı. Bildiği insanların yanına gitmiyordu. Onun için yardım arayabilirdim, ama nereden arayacaktım? Verecek fazla bir şeyi olan ya da yardım edecek gücü olan insanları nerede bulacaktım? Çevremizde yaşayanların hepsi aç ve sarhoştı. Hepsi Maliye Bakanlığı'nın kurbanlarıydı. Bana nasıl yaşadığımızı sorma. Bunu anlatamam. Bir sefalet mucizesi diyelim. Satacak hiçbir şeyim yoktu, elbiselerim de öyle bir haldeydi ki, gündüz dışarı çıkmam mümkün değildi. Berbat bir durumdaydım. Dışarı çıkmak için karanlığın çökmesini beklemem gerekiyordu. Sokaklarda bir parça ekmek için ya da ne olursa olsun onu ve beni canlı tutacak bir şey için dileniyordum. Genellikle hiçbir şey bulamıyordum. O zaman tekrar sürünerek geriye dönüyor, onun yatağının yanında, yerde uzanıyordum. Evet, evet. Çıplak döşemede oldukça rahat uyuyabilirim. Benim için önemi yok. Benim lükse düşkün biri olduğumu düşünmemeniz için bunu söyledim. Aslında yerde yatmak, soğuk bir odada masa başında saatlerce oturup Peter Ivanoviç'in dediklerini yazmaktan çok daha az öldürücü. Bunun nasıl bir şey olduğunu siz de göreceksiniz. Bu konuda daha fazla bir şey söylememe gerek yok."

"Peter Ivanoviç'in dikte ettiklerini yazacağım diye bir şey yok ki," dedi Miss Haldin.

"Hayır mı?" Diğer buna inanmadı. "Öyle bir şey yok mu? Daha karar vermediğinizi mi söylemek istiyorsunuz?"

Miss Haldin, kendisiyle Peter Ivanoviç arasında böyle bir şeyin konuşma konusu bile olmadığını anlatınca, kedili kadın bir an dudaklarını büzdü.

"Ah, daha siz karar vermeden, kendinizi masada bulursunuz. Yanılmayın, Peter Ivanoviç'i dinlemek, insanın gözlerindeki bağı çözer, ama büyüleyici bir yanı da vardır. O bir dahi-

dir. Sizin yüzünüzün de onu öfkeliendirmeyeceği kesin; hatta belki ilham gelmesine yardımcı bile olursunuz, mesajını iletmesini kolaylaştırırsınız. Size bakınca onun ilhamını kaçırarak cinsten bir kadın olmadığınızda kesinlikle inanıyorum.”

Miss Haldin kadının yorumlarına karşı çıkmanın bir yararı olmayacağını düşündü.

Kısa bir aradan sonra “Peki o adam –o işçi– kollarınız arasında mı öldü?” diye sordu.

O an iki ayrı sesin belirli bir canlılıkla birbiri arkasından duyulduğu üst katı dinlemekte olan *dame de compagnie*, bir süre hiç karşılık vermedi. Yukarıdaki tartışmanın gürültüsü zor duyulur bir mırıltıya dönüştüğünde, kadın Miss Haldin’e döndü.

“Evet öldü. Fakat düşündüğünüz gibi kollarımda değil. Aslında son nefesini verdiği anda ben uyuyordum. Yani şimdi bile bir insanı ölürken gördüğümü söyleyemem. Ölümünden birkaç gün önce, birkaç genç, bizi inimizde bulmuşlardı. Tahmin edebileceğiniz gibi devrimci gençlerdi. Taş baskıcının hapisten çıktıktan sonra, siyasi arkadaşlarına güvenmesi gerekirdi. Önceden sevilen ve saygı gören biri olduğu için, polisteki boşboğazlığından ötürü onu aşağılamak kimsenin aklından geçmezdi. Herkes, işin nasıl olduğunu ve acı karşısında en güçlü adamın bile zayıf anlarının olacağını bilir. Örneğin tek başına açlık bile, yapılabilecek şeyler konusunda insanın kafasına tuhaf fikirler sokmaya yeter. Bir doktor gelmişti; fiziksel koşullar bakımından da biraz şansımız gülmüştü, ancak taş baskıcının vicdan yükü hiç hafiflemedi – zavallı adam. İnanın bana Miss Haldin, onu çok sevmiştim ama ağlayacak gücüm bile yoktu. Ben de neredeyse ölü gibiydim. Fakat bana bakan iyi yürekli insanlar vardı. Çıplaklığımı örtecek bir elbise bulundu. Feci bir durumda olduğumu söylemişim – bir süre sonra devrimciler, beni yurtdışına giden bir Yahudi ailesinin yanına mürebbiye olarak yerleştirdiler. Çocuklara ders verebilirdim, lisenin altıncı sınıfını bitirmiştım. Ama esas amaç, benim birtakım belgeleri sınırdan geçirmemdi. Yüreğimin üstünde taşıdığım bir paket emanet etmişlerdi bana. İstasyonda, bir

Yahudi ailesinin üç çocuğuyla uğraşan mürebbiye, askerleri kuşkulandırmadı. O Yahudilerin taşıdığı şeyden haberleri olduğunu sanmıyorum çünkü devrimci hareketin içinde olmayan insanlar tarafından ve çok dolambaçlı yollarla, o aileyle tanıştırılmıştım. Tabii çok düşük bir ücret alıyordum. Almanya'ya vardığımızda bu aileden ayrılıp Stuttgart'ta bir devrimciye paketi teslim ettim. Bundan sonra bana çeşitli işler verdiler. Ancak bunları dinlemek istemezsiniz. Hiçbir zaman çok yararlı olduğumu düşünmedim; tüm bakanlıkların yıkılacağı umuduyla yaşıyorum hep. Abinizin yaptığı şeyi duyunca, yaşamımın en büyük mutluluğunu tattım.”

Kadın gözlerini yine dışarıdaki güneşe çevirdi. Kıvrılmış, kollarında yatan kedi ise, sfenkslere özgü düşünceler içinde, soylu, platonik bir mutluluk içinde görünüyordu.

“Evet, çok sevindim,” diye yeniden konuşmaya başladı. “Benim için, Haldin adının çevresinde bir cesaret çelengi var. Bakanlıklarında korkudan tirtir titriyorlardır şimdi – bütün o taş yürekli. Şimdi ben sizinle şurada konuşurken, bu anda süren zulmü, adaletsizliği, despotluğu düşündükçe kafam çatlıyor. Eğer insan kendi gözlerine güvenmezse, yanlış gördüğünü zannedebileceği şeylere ben iyice baktım. Gördüğüm şeylere karşı elimden bir şey gelmediği için kendimden nefret ettim. Hiç gücü olmayan ellerimden nefret ettim, duyulmayan sesimden, delirmeyen aklımdan nefret ettim. Ah! Çok, çok şey gördüm. Ya siz?”

Miss Haldin kıpırdandı. Hafifçe hayır anlamında kafasını salladı.

“Hayır, ben daha bir şey görmedim,” diye mırıldandı. “Hep köyde yaşadık. Abim böyle istemişti.”

“Bu çok ilginç bir karşılaşma –bu– sizin ve benim karşılaşmamız. Talihe inanır mısınız, Miss Haldin? Onun kardeşini, sizi, kendi gözlerimle göreceğim nereden aklıma gelirdi? Biliyor musunuz, buradaki devrimciler haberi duyduğunda, herkes sevindiği kadar şaşırdı da! Hiç kimse kardeşiniz hakkında bir şey bilmiyordu. Peter Ivanoviç'in kendisi bile böyle bir darbenin indirilebileceğini tahmin edememişti. Kardeşiniz bir

dahiymiş, sanırım. Bu tip eylemlerin de, ancak öyle bir dehaya yapılacağına inanıyorum. Hem böyle bir dehaya sahip olmak hem de böyle bir fırsat bulmak büyük bir ayrıcalık. Size benziyor muydu? Siz hiç sevinmiyor musunuz Miss Haldin?”

Miss Haldin, aniden içinden yükselen ağlama isteğini bastırmaya çalışırken “Benden çok şey beklememelisiniz,” dedi. Bir süre sonra sakinleşip ekledi: “Ben bir kahraman değilim!”

“Böyle bir şeyi yapamayacağınızı düşünüyorsunuz belki de?”

“Bilmiyorum. Bir süre daha yaşamadan, görmeden kendime böyle bir soru soramam bile...”

Kadın kafasını sallayarak Miss Haldin’i onaylamıştı. Kedinin mırıltısı, boş holde yankılandı. Yukarıdan hiç ses gelmiyordu. Miss Haldin sessizliği bozdu.

“İnsanlar kardeşim hakkında ne söylüyorlar? Şaşırdıklarını söylemişsiniz. Ben de şaşırdıklarını tahmin ediyorum. Abimin işin en zor bölümünü başardıktan sonra – kendisini kurtarmamasını garip bulmuyorlar mı? Örgütçülerin böyle işlerden iyi anlamaları gerek. Onun neden kaçamadığını çok merak ediyorum, bunun haklı nedenleri de var.”

Dame de compagnie holün dışarıya açılan kapısına doğru gitti. Holde kalan Miss Haldin’e başını çevirip bir an baktı.

“Kaçamamak.” Dalgın dalgın Miss Haldin’in sözlerini tekrarladı. “O yaşamını adamamış mıydı? Bir dahi değil miydi? Yaptığı şey, her şeyden vazgeçme, el çekme eylemi değil miydi? Bundan kuşku mu duyuyorsunuz?”

“Benim kuşku duymadığım tek şey bu eylemin bir umutsuzluk eylemi olmadığı. Onun yakalanışıyla ilgili olarak hiçbir şey duymadınız mı?”

Dame de compagnie, kapı aralığında, bir süre düşündü.

“Duydum mu? Tabi, burada her şey tartışılır. Zaten bütün dünya, abinizden söz etmiyor mu? Onun ulaştığı başarının lafının bile geçmesiyle, herkesi imrendirecek bir coşkuya kapılıyorum ben. Ölümsüzlükten emin olan bir insan niye kendi hayatını düşünsün?”

Sırtı Miss Haldin’e dönük duruyordu. Yukarıdaki birinci katın sahanlık parmaklıklarından görünen kocaman, kirli beyaz ve sa-

rı renkli bir kapının arkasından boğuk bir ses, sanki nota okuyormuş ya da buna benzer bir şey yapıyormuş gibi tekrar duyulmaya başlamıştı. Ses sık sık kesiliyordu, sonra hepten sustu.

Miss Haldin “Daha fazla bekleyebileceğimi sanmıyorum,” dedi. “Başka bir gün gelirim.”

Geçmesi için *dame de compagnie*’nin kendisine yol vermesini bekledi, ancak kadın, bomboş bahçenin dinginliğini paylaşan güneşe ve gölgelere dalmıştı. Miss Haldin, bu yüzden araba yolunu göremiyordu. Kadın birden Miss Haldin’e döndü:

“Gitmeniz gerekmeyecek, işte Peter İvanoviç geliyor. Ama yalnız değil. Zaten bu sıralarda hiç yalnız olmuyor.”

Peter İvanoviç’in geldiğini duyan Miss Haldin, sanılabileceğinin tersine fazla sevinmedi. Kahraman tutsağı veya Madame de S-’yi görme isteği kaybolmuştu. Son dakikada duyduğu bu çekinmenin nedenini, onların bu kedili kadına davranışlarında aramalı.

Dame de compagnie’nin omuzuna hafifçe vuran Miss Haldin, sonunda “Geçmeme izin verir misiniz?” dedi.

Kediyi göğsüne bastıran kadın, hiç aldırmadı bile.

Yüzünü bile dönmeden “Yanındakinin kim olduğunu biliyorum,” dedi.

Miss Haldin şimdi evden ayrılmayı daha da çok istiyordu.

“Madame de S-’nin daha bir süre işi olabilir zaten ben Peter İvanoviç’e kısa bir şey soracaktım, bahçede ayak üstü de sorabilirim. Buraya geleli epey oldu, annemi merak ediyorum. Lütfen çıkmama izin verir misiniz?”

Dame de compagnie, sonunda kafasını çevirdi.

“Zaten Madame de S-’yi görmek istediğinizi düşünmemiştim ki.” Kadın umulmadık bir sezgi gücüyle konuşuyordu. “Bir an bile.” Ses tonunda kendine güvenen, esrarengiz bir hava vardı. Kapıdan dışarı çıktı. Miss Haldin de onun ardından verandaya çıktı. Yosun tutmuş taş merdivenlerden yan yana indiler. Yolun evin önünden görünen bölümünde, henüz kimse yoktu.

“Oradaki ağaçların ardındalar.” Miss Haldin’in yeni tanışı, ilerideki ağaçları gösterdi. “Ama tam önümüze çıkacaklar. Pe-

ter Ivanoviç'in bu kadar hoşlandığı bu genç adamın kim olduğunu bilmiyorum. Bizlerden biri olmalı, yoksa diğerleri geldiğinde içeri alınmazdı. Diğerleri derken ne demek istediğimi anlarsınız. Ama yeni gelenin kendini ruhen adanmış biri olmadığını söylemeliyim. Yine de onu tam olarak anlayıp anlamadığımı bilemiyorum. Doğal olarak çalışma odasında fazla bulunmuyorum. Her zaman yapmam gereken birşeyler oluyor. Üstelik bu ev, Viyana'daki villa kadar geniş de değil. Yine de kendimi yararlı kılacak bir yığın fırsat çıkıyor.”

Solda, sarmaşık bürümüş ahırların orada, Peter Ivanoviç'le yanındaki kişi göründü. Çok ağır yürüyorlar, gözle görülen bir heyecanla konuşuyorlardı. Bir an durdular, Peter Ivanoviç'in elini kolunu salladığı, diğerinin ise kafası hafif eğik, kolları sarkık biçimde, hareketsiz dinlediği görülüyordu. Koyu siyah bir elbise, siyah bir şapka giymişti. *Dame de compagnie*'nin yuvarlak gözleri, yeniden ağır ağır yürümeye başlayan ikisinin üzerinde takılı kaldı.

Kadın “Son derece nazik bir genç. Sizi nasıl selamlayacağını göreceksiniz. Üstelik bu inceliği bir kereye özgü de değil. Holde beni tek başıma görse bile, hep aynı şekilde selamlıyor,” diyordu.

Birlikte birkaç adım ilerledikten sonra her şey, kadının öngördüğü şekilde gerçekleşti. Genç adam şapkasını çıkardı, eğilerek selam verdi, sonra Peter Ivanoviç hızla kalın siyah elbise- li kollarını coşkuyla öne uzatıp Miss Haldin'in iki elini sıkarken de geri çekildi. Peter Ivanoviç koyu renkli gözlüklerinin ardından Miss Haldin'i süzüyordu.

“Tamam, tamam!” Peter Ivanoviç onaylarcasına iki kez bağırdı. “Yani sizi ağırlayan...” Peter Ivanoviç, hâlâ kucağındaki kedi ile ilgilenen *dame de compagnie*'ye hafifçe kaşlarını çatarak baktı. “Eleanor – Madame de S-'nin bugün işi var anlaşılan. Birini beklediğini biliyordum. Yani gazeteci geldi ha? Eleanor'un işi var demek?”

Dame de compagnie cevap vermek yerine kafasını çevirdi.

“Büyük şanssızlık – gerçekten büyük şanssızlık. Çok üzül- düm böyle...” Peter Ivanoviç birden sesini alçalttı. “Yoksa –

herhalde gitmiyorsunuz değil mi, Nathalia Viktorovna? Beklerken sıkıldınız herhalde?”

“Hiç sıkılmadım. Yalnız epey bir süredir buradayım, annemi merak ettiğim için gitmek istiyorum.”

“Uzun zaman oldu ha? Buradaki değerli arkadaşımız korkarım ki (Peter Ivanoviç başını sağ tarafa doğru hızla çevirip sonra tekrar önüne döndü), – bizim değerli arkadaşımız bekleme süresini kısaltma yeteneğine sahip değildir. Hayır kesinlikle onda bu yetenek yok; yalnız iyi niyet işe yaramıyor.”

Dame de compagnie kollarını birden indirince, kedi kendini yerde buluverdi. Kedi indikten sonra, geride duran bacağının üzerinde, hareketsiz upuzun kaldı. Miss Haldin, ona eşlik eden kadın adına, son derece öfkelenmişti.

“İnanın bana Peter Ivanoviç, bu evin holünde geçirdiğim zaman sadece ilginç olmakla kalmadı, üstelik son derece de öğretici oldu. Gerçekten de bu, hiç unutmayacağım bir gün olacak. Beklediğim için hiç pişman değilim, hem buraya gelmemin Madame de S-'nin zamanını almadan da amacına ulaşabileceğini gördüm.”

Bu noktada Miss Haldin'in sözünü kestim. Yukarıda anlatılanları pek dramatize etmedim. Olayları Miss Haldin böyle anlatmıştı. Yaşlı elmacı kadının müridi, bakanlıklara karşı uzlaşmaz bir nefret duyan, o yoksulların gönüllü hizmetçisini, neredeyse kadının kendi ses tonuyla, olağanüstü bir canlılık ve duyarlılıkla aktarmıştı. Miss Haldin'in dürüst ve duyarlı insanıcılığı, bu yeni tanışının yani yardımcı kadının, yani sekreterin, yani her neyse o kadının kötü yazgısı karşısında donup kalmıştı. Bana gelince, Madame de S- ile yakınlaşmasına bir engel daha çıkmasına sevinmiştim. Peter Ivanoviç'in boyalı, süslü püslü, ölü yüzlü, cam gözlü Egeriası'ndan³ kesinlikle nefret ediyordum. Görünmeyene karşı tavrının ne olduğunu bilmiyorum, ancak kadının bu dünya işlerinde hırslı, açgözlü, vicdansız olduğunu biliyordum. Diplomat olan eski kocasının

3 Roma'nın bilgeliği ve sofuluğuyla ünlü, efsanevi ikinci kralı Numa'ya, Romalılar'a öğretmesi gereken ibadet şekilleri konusunda peri Egeria tarafından yol gösterilmiştir.

ailesiyle, para meselesi yüzünden girdiği tiksindirici, acıklı kavgasında yenik düştüğünden haberim vardı. Gerçekten de, bazı çok yüksek, önemli kişiler onun duyduğu kinin hedefi olmuşlardı (bu kişilerle ilişkide olduğunu skandal yaratan türden gözü dönmüş bir ısrarla iddia edip durmuştu). Onun az kalsın içinde bulunduğu durum nedeniyle gözlerden uzak bir *maison de sante*'ye –açıkçası bir tımarhaneye– gizlice gönderilme noktasında olduğuna kolaylıkla inanılabilirdi. Ancak sonradan birtakım yüksek şahsiyetlerin buna karşı çıktıkları anlaşıyor, nedeni de...

Ancak ayrıntılara girmenin bir yararı yok.

Bu arada, lisan öğretmeni olan bir adamın tüm bunları bu kesinlikte bilmesi merak konusu olabilir. Bir romancı yarattığı karakterler için şunu ya da bunu yazabilir ve eğer bunları yetkin biçimde ifade etmeyi başarıyorsa, onun hayal ürünleri için soru sorulmaz; çünkü yazar, yerine oturan uygun bir ifadeyle, şiirsel bir imgeyle, coşkulu bir dille kendi inançlarını yeterli ölçüde yansıtmıştır. Sanat büyüktür! Oysa benim sanat yeteneğim yok, Madame de S-'yi hayalimde yaratmadım, bu yüzden onun hakkında nasıl o kadar çok şey öğrendiğimi anlatmam gerektiğini düşünüyorum.

Bana bu bilgileri, daha önce sözü geçmiş olan Lozan Üniversitesi'ndeki profesör arkadaşımın Rus eşi vermişti. Ondan öğrendiğim Madame de S-'nin yaşamıyla ilgili son haberi, okuyuculara anlatmaya çalışacağım. Güvenilir kaynaklardan aldığı bilgilere dayanarak arkadaşımın eşi, birkaç yıl önce Rusya'dan kaçmış olan Madame de S-'nin kaçma nedenini ayrıntılarıyla anlatmıştı. Anlattığı şeyler ne fazla ne eksik, aynen şöyle: Çar Aleksander'ın⁴ öldürülmesi olayında polis ondan kuşkulandı. Ondan kuşku duyulmasının nedeni, ya herkesin önünde sakınmadan söylediği birtakım sözler ya da onun önünde yapılan bazı konuşmalarmış. Bunları bir ziyaretçi ya da herhalde

4 II. İskender (1818-81), mütevazı da olsa, anayasal yönetim konusunda bazı adımlar atmış ve serfligi kaldırmıştır. Kendilerini "Halkın Arzusu" olarak adlandıran grubun bir üyesi tarafından atılan bir bomba ile St. Petersburg'da suikast sonucu öldürülmüştür.

muhbir olmaya hevesli bir dost duyup yetiştirmiş sanırım. Nasıl olursa olsun, bu olaydan Madame'ın önceden haberi olduğu yolunda bir ihbar gelmesinden sonra, bu kadının böyle bir olayın soruşturmasını beklemeyecek kadar akıllı olduğuna inanıyorum. Okuyucuların bazıları bu kadının yazdığı, Paris'te yayımlanan küçük bir kitabı hatırlayacaklardır. Esrarengiz bir ifadeyle son derece kötü yazılmış, aşırı gösterişli ve birbirinden kopuk düşüncelerle dolu bu kitapta, kadın önceden bilgisi olduğu iddiası dışında her şeyi kabullendikten sonra, üstelik, bu suikaste ilişkin birtakım gizli ipuçları verir ve açıkça bu eylemin suçunu teröristlere yüklemek yerine, bunun bir saray entrikası olduğunu kin dolu bir üslupla anlatır. Ben, Madame de S'nin, gayriresmi diploması politikasıyla, entrikaları, mahkemeleri, rezaletleri, büyücülüğu, kayırdığı insanlar, ülkeden kovulması, skandal havası ve şarlatanlığıyla günümüzün havasına uymaktan çok, 18. yüzyıla yaraştığını söyleyince arkadaşım profesörün eşi, gülümseyerek bunu onaylamış; ancak bir an sonra, düşünceli bir havayla "Şarlatanlık? – evet bir yere kadar. Yine de zamanlar değışti. Günümüzde 18. yüzyılda var olmayan güçler var. O kadının, bir İngiliz'in aklından geçebileceğinden çok daha tehlikeli olduğuna hiç şaşmam. Üstelik bazıları –chez nous– o kadının gerçekten tehlikeli olduğunu düşünüyor," demişti.

Chez nous, genel olarak Rusya, özelde de Rus siyasi polisi anlamına geliyordu. Miss Haldin'in Château Borel'i ziyaretinin (benim cümlelerimle) öyküsünü kesip bu konuya geçmemin nedeni, arkadaşımın eşinin yukarıdaki sözlerini aktarmaktı. Bunu aktarırken de, Mr. Razumov'un Cenevre'de bulunuşunun nedenini biraz daha inanılır kılmak istedim – çünkü bu, Avrupa'nın bizim yaşadığımız yakasında artık sona ermiş olan kinizmin, despotluğun, kof değer yargılarının, hatta moral çöküntünün bazı tonlarına alışkın olmayan Batılı kulaklara anlatılan bir Rus öyküsüdür. Miss Haldin'in sözünü Château Borel'in verandası altında karşılaşan iki kadın ve iki erkekten oluşan grubu anlatırken kestiğim için, bir önceki cümleyle özür dilemiş oluyorum.

Söylediğim gibi, Miss Haldin'in sözünü kestiğimde yukarıda aktardığım bilgiler aklımdaydı. Yüreğimden kopan bir sevinç çılgılığıyla sözünü kesmiştim:

“Yani her şey bir yana, Madame de S-'yi hiç görmedin değil mi?”

Miss Haldin hayır anlamında kafasını salladı. Bu, beni çok mutlu etmişti. Madame de S-'yi görmemişti! Bu harika bir şeydi, harika! Onun artık Madame de S-'yle tanışmayacağına inanıyordum şimdi. Gerçi Miss Haldin'in, abisinin değer verdiği arkadaşıyla yüzyüze karşılaştığını bilmemin dışında, hiçbir gerekçeyle bu kanımın nedenini açıklayamam. O genci, abisinin acıklı ölümü sonucunda deneyimsizliğiyle başbaşa kalmış olan genç kızın dostu ve yol göstericisi olarak, Madame de S-'ye yeğliyordum. Her ne olursa olsun, abisinin sona eren yaşamı içtenlik dolu olmalıydı; üstelik belki düşünceleri yüce, katlandığı acılar derin, gerçekleştirdiği son eylem gerçek bir özveriydi. Fethedilmiş bir özgürlüğe sahip olduğumuz için yatışmış olan biz ölçülü aşıklar açısından, yolu kapatılmış bir tutkunun yırtıcılığını göz önünde bulundurmadan bu yırtıcılığı mahkûm etmek doğru olmaz.

Miss Haldin'e duyduğum sıcak yakınlığın derecesinden utanıyorum. Kabul edilmeli ki; bu, varlığıyla kendi kendinin ödüllü olan bencillikten uzak bir duyguydu. Bu duygunun ışığında – şimdi ölmüş olan Viktor Haldin bana, sinsî bir entrikacı olarak değil, su katılmamış inançlara sahip biri olarak görünüyordu. Gerçekte onu yargılamak istemiyordum ama yine de kaçamayışı, annesini ve kız kardeşini o kadar düşündüren kaçmadığı gerçeği, bence, onun için bir artı puandı. Öte yandan, bu kıızı Château Borel'in devrimci feminizminin etkisine kapılmış görmektense, Viktor Haldin'in arkadaşına güvenir görmeyi yeğliyordum. Bu genç, bir isimden başka hiçbir şey değil diyeceksiniz. Kesinlikle öyle! Bir isim! Üstelik ağabey ile kız kardeş arasındaki yazışmalarda geçen bir isim. Bu genç gelmişti, Miss Haldin şans eseri, Madame de S- ile hiç konuşmadan onunla karşılaşmıştı. Bunlardan ne çıkacaktı? Şimdi Miss Haldin bana ne anlatacaktı? Kendi kendime bunları soruyordum.

Devrim sonucu gerçekleşecek geleceğe ilişkin tüm o hayalci konuşmalarda geçen tek ismin sahibi genci düşünmem normaldi. O gencin, bu hanımları daha önce neden aramadığına aklım takılmıştı. Miss Haldin'in onu, benim de bulunduğum sırada Peter Ivanoviç'ten duymasından birkaç gün önce Cenevre'ye gelmişti. İlk karşılaşmalarında, yanlarında Peter Ivanoviç'in bulunmasına üzülmüştüm. Karşılaşmanın, onun gözlüklerinin ardından izleyebileceği yerden başka bir yerde olmasını dilerdim. Yine de bu iki gencin karşılaşmaları üzerine, Peter Ivanoviç'in artık onları tanıştırmış olacağını düşünüyordum.

Tanıştıрма işini sorarak sessizliği bozdu:

"Sanırım Peter Ivanoviç..."

Miss Haldin tüm öfkesini koyuverdi. Miss Haldin'den o cevabı alan Peter Ivanoviç, hemen *dame de compagnie*'yi utanç verici bir biçimde azarlamıştı.

"Azarladı mı?" Anlayamamıştım. "Niçin, hangi nedenle?"

"Duyulmamış bir şey, utanç verici." Miss Haldin öfkeli gözlerle konuşmasını sürdürüyordu. "*Il lui a fait un scène** – tam bunun gibi, yabancıların önünde. Hem de ne yüzden? Böyle bir şey aklınızdan bile geçmez. Birkaç yumurta için... Ah!"

Şaşırmıştım. "Yumurta mı dedin?"

"Madame de S'nin yumurtaları. Bu hanım özel bir diyet ya da öyle bir şey uyguluyormuş. Anlaşılan, kadın öteki gün, Peter Ivanoviç'e yumurtalarının istediği gibi pişirilmediğinden yakınmış. Birden bunu hatırlayan Peter Ivanoviç, zavallı kadına kızmaya başladı. Hayret verici bir şeydi. Orada donup kaldım."

"Büyük feminist, bir kadına kabalık mı etti diyorsun?"

"Ah, değil! Hiç düşünemeyeceğiniz bir şey bu. İğrenç bir davranıştı. Gözünüzün önüne getirin bir kez, önce şapkasını eline aldı. Sesi küçümseyici bir tonla yumuşadı. 'Ah! Bize karşı hiç nazik değilsiniz – hatırlamayı lütfedip...' Bu türden sözler, öyle bir ses tonu. Zavallı yaratık müthiş altüst olmuştu. Gözleri yaşlarla dolu. Nereye bakacağını bilemedi. O an bir küfürü, hatta bir tokadı bile yeglese şaşırmazdım."

(*) Olay çıkardı. (Fr.)

Kimse olmadığı zamanlar, herhalde küfür ve tokada da alışık olduğunu düşündüğümü söylemedim. Miss Haldin, başını öfkeli ve aşağılayıcı bir havada dik tutarak yanımda yürüyordu.

“Büyük adamların şaşırtıcı özellikleri vardır.” Gerçekte söylediklerimin pek bir anlamı yoktu. “Tıpkı büyük olmayan adamlar gibi. Ancak bu tip şeyler sürekli olarak gizli tutulamaz. Büyük feminist bu tipik sahneyi nasıl sona erdirdi?”

Bana yüzünü çevirmeden Miss Haldin, Madame de S- ile görüşmeden dönen gazetecinin yanlarına gelmesiyle olayın kapandığını anlattı.

Gazeteci hızla geldi, çevresine hiç dikkat etmeden şapkasıyla hafifçe selam vererek yaklaştı ve Fransızca şunları söyledi. “Barones, eğer yolumun üzerinde bir bayan görürsem hemen yanına göndermemi rica etti.”

Mesajı ilettikten sonra, yoldan aşağı doğru hızla yürümeye başladı. *Dame de compagnie* eve doğru koşturdu, Peter Ivanoviç de tedirgin bir havayla onun peşinden gitti. Bir anda Miss Haldin kendini, Rusya’da yeni gelmiş olduğunu sandığı gençle yalnız buluverdi. Miss Haldin, abisinin arkadaşının kendisinin kim olduğunu anlayıp anlamadığını merak ediyordu.

Ben, Razumov’un Miss Haldin’in kim olduğunu anladığını şu an bunları yazarken biliyorum. Peter Ivanoviç’in şu veya bu nedenle, o hanımların Cenevre’de bulunduklarını yeni gelen gence söylemeye çekinmiş olması bence normaldi. Ama Razumov tahmin etmişti. O dürüst kız! Haldin’in söylediği her şey, Razumov’un belleğinde yaşıyordu. Haldin’in sözleri, hayaletler gibiydi; yok edilemiyordu. Onun sözleri arasında, hafızasında en canlı iz bırakanlar kız kardeşinden söz ettiği cümlelerdi. Bu kız o zamandan beri, Razumov için var olmuştu. Ama Razumov kızı görür görmez tanımadı. Peter Ivanoviç’le birlikte eve doğru gelirken kıza baktı, hatta göz göze geldiler. Hiç kimsenin görmemezlikten gelemeyeceği güçlü, zarif, rahatlatıcı yakınlığıyla kızın görünüşünün uyumlu çekiciliğinden Razumov da etkilendi – ve gözlerini başka bir yöne çevirdi. Razumov, içinden bütün bunların, kadın güzelliğinin, erkeklerle dostluğunun kendisine göre olmadığını

tekrarladı. Bunu bilinçli bir katılıkla kabullendi ve geçip gitmek istedi. Ama kızın kendine elini uzattığını görünce, ancak o zaman onun kim olduğunu anladı. Razumov'un itirafnamesi olan günlüğünün sayfalarında da, kızın ortaya çıkışının, amacına ulaşan bir ihanetin parçasıymışçasına kendisinde nefret ve tiksinti dolu duygular uyandırdığı ve neredeyse soluğunun kesildiği yazılıdır.

Razumov çevresine baktı. Verandanın yüksekliği onların, evin kapısından, hatta üst kat pencerelerinden bile görülmelelerini engelliyordu. Yabanıl sarmaşıkların ve hafifçe eğimli bahçede dikili ağaçların arasından, gölün soğuk sularının yumuşatıcı manzarası görünüyordu. Bu kesişme noktasında, bir anlık kesintisiz yalnızlıkları, onlara sunulan bir lütuf gibiydi. Bu fırsattan ne kadar yararlanabildiklerini merak etmiştim.

“Bir-iki kelimeden fazla konuşacak zamanınız oldu mu?” diye sordum.

Kızın, Château Borel'i ziyareti sırasında başından geçenleri anlatırkenki canlılığı tamamıyla yok olmuştu. Önüne bakarak yanımda yürüyordu ama yanaklarında hafif bir kızarma fark etmiştim. Soruma cevap vermedi.

Bir süre geçtikten sonra, içeri giren o ikisi, eğer Madame de S-'yi uzun görüşmenin yorgunluğundan baygın halde, belki ürkütücü bir bitkinlikle bulmazlarsa dışarıdaki gençle Miss Haldin'in uzun süre yalnız kalamayacaklarını düşündüm. Gözümün önüne Peter Ivanoviç'in hızla şapkasız evden çıktığını, verandada kalın bacaklarını saran gri pantolonunun üstündeki frak ceketinin havada savrulan siyah etekleri geldi. O iki genç, “kahraman kaçağın” yakaladığı av gibi gördüğümü itiraf etmeliyim. Bu gençlerin Peter Ivanoviç'in ellerinden kaçmasına izin verilmeyeceğini düşünüyordum. Düşüncelerimle ilgili olarak Miss Haldin'e bir şey söylemedim, yalnız onun hâlâ konuşmayıp sessiz kaldığını görünce hafifçe kolunu sıktım.

“Peki – ama en azından bana izlenimlerini anlatabilirsin.”

Bir an bana baktı, sonra başını tekrar uzağa çevirdi.

“İzlenimler mi?” Ağır ağır, sanki bir rüyadaymış gibi, tekrarlamıştı. Sonra hızlı hızlı ekledi:

“Kötü talihten çok, kendi düşünceleri nedeniyle acı çeken bir adama benziyor.”

“Düşünceleri yüzünden mi dedin?”

“Bu da bir Rus için oldukça doğal,” diyerek sözümü kesmişti. “Genç bir Rus’un gerçekleşmesi mümkün olmayan ama yine de bitmek bilmeyen bir yığın düşüncesi vardır.”

“Ve sen onun böyle bir adam olduğunu mu sanıyorsun?”

“Hayır onu yargılamıyorum. Bu kadar çabuk nasıl değerlendirilebilirimi ki? İzlenimlerimi sordunuz – onu anlattım. Ben –dünyayı tanımıyorum, şimdilik insanları da tanımıyorum. Hep yapayalnızdım– kendi görüşlerime güvenemeyecek kadar gencim!”

Ona “Sezgilerine güven,” diye öğütledim. “Kadınların çoğu buna güvenir ve üstelik erkeklerden daha çok da hata yapmazlar. Bu konuda abinin mektubu da sana yardımcı olacaktır.”

Hafif bir iç çekmeyi andırır derin bir nefes aldı.

“Cilasız, tek başına yaşayan, soylu, cilasız, soylu ve bir başına yaşayan insanlar.” Mektuptan hatırladığı bu alıntıyı kendi kendine söyler gibiydi. Ancak özlem dolu bu fısıltı açık seçik duyuluyordu.

“Derin bir övgü,” diye fısıldadım.

“Olabilecek en derin övgü.”

“Öyle derin ki, mutluluğun ödülü gibi, yaşamın sonunda gelmesi çok daha uygun. Tabi, sıradan ya da hepten değersiz bir insan, böylesine abartılı bir güvenle övülemez ve...”

“Ah!” Büyük bir canlılıkla sözümü kesmişti. “Siz bir de bu değerlendirmenin kaynağı olan yüreği tanısaydınız.”

Bunu söyledikten sonra sustu; ben bir süre, içeriğini çok iyi kavradığım bu sözlerin, Miss Haldin’in duygularını genç adamdan yana etkilediğini düşündüm. Miss Haldin’in bu sözleri, sıradan bir havadan uzaktı. Benim Batılı kafama ve Batılı duygularıma göre, bu hava belli belirsizdi ancak Miss Haldin’in yanındayken yabancı bir ülkedeki bir gezgin gibi olduğumu unutmam mümkün değildi. Hem Miss Haldin’in Château Borel’i ziyaretinde tek dişe dokunur konunun ayrıntılarına girmek istemediğini açıkça anlamıştım. Ne var ki buna alın-

miştım. Nedenini bilmiyordum ama, Miss Haldin'in bu konuda bana açılmasını da istemiyordum. Oysa başka bir nokta da ha vardı – konuşulmasından alınmayacağım başka bir nokta. En ufak bir gücenme olmaksızın sordum:

“Peki. Seninle tartışmayacağım o dokunulmaz noktada, böyle durumları yaşayan herhangi bir insan gibi, sen de bu çok özel arkadaşşı düşünde canlandırmış, şekillendirmiş olmalısın; şimdi lütfen söyle – düş kırıklığına uğradın mı?”

“Ne anlamda? Fiziki görünüşü mü?”

“Sadece dış görünüşünü ya da bunun tam tersini sormuyorum.”

Yolun sonunda döndük ve birbirimize bakmadan birkaç adım gittik.

Miss Haldin sonunda “Görünüşü sıradan değil,” dedi.

“Hayır, ilk izleniminle ilgili söylediğin küçücük şeyden bile, zaten bunun tersini çıkarmış olamam. Yine de bu sözün üzerinde durmak gerek. İzlenim! ‘Sıradan olmayan’ bir insanı anlatacak tanımlı olmayan bir şeyi soruyorum.”

Miss Haldin'in beni dinlemediğini gördüm. Yüzündeki anlamdan yanılmadığımı anladım; birden her şeyin dışında kalmadığım hissine kapıldım –her koşulda sorun çıkartabilecek yaşımdan dolayı değil– ancak onu uzaktan izleyebileceğim başka bir düzlemde, yani olayın tümüyle dışında kaldığım için. Konuşmayı bırakarak yanım sıra yürüyüşüne baktım.

Miss Haldin birden “Hayır,” diye bağırdı. “Bu kadar güçlü duyguları olan bir adam beni düş kırıklığına uğratamazdı.”

“Haa! Güçlü duygular,” diye mırıldanırken, yine kendi kendime düşünüyör mahkûm ediyordum; böyle, birdenbire, her şey bir anda!

Miss Haldin masum bir havayla sordu: “Ne dediniz, duymadım?”

“Ha, bir şey değil! Özür dilerim. Güçlü duygular, şaşırdım.”

“Üstelik ona nasıl kötü davrandığımı bilmiyorsunuz,” derken Miss Haldin'in sesi pişmanlık doluydu.

Sanırım şaşırmış görünüyordum ki, daha da kızarmış bir

yüzle bana bakan Miss Haldin, yeterince soğukkanlı olamadığını, durumun gerektirdiği biçimde sözlerini ve hareketlerini kontrol edemediğini, bu nedenle utandığını söyledi. Biri yaşayan, diğeri ölü iki erkeğe yakışan cesareti, Viktor Haldin'in kız kardeşinin Viktor Haldin'in bilinen tek arkadaşını ilk kez görmesinin gerektirdiği cesareti yitirmişti Miss Haldin. Razumov ona dikkatle baktı, ama hiçbir şey konuşmadı. Razumov'un anlayış bekleyen hali, Miss Haldin'e acı vermiş. Miss Haldin böyle itiraf etmişti bana. Miss Haldin sadece "Siz Mr. Razumov'sunuz," diyebilirdi. Razumov'un alnından hafif bir gölge geçti. İnceleyen, kısa bir bakıştan sonra, hafifçe kafasını eğerek onayladı ve bekledi.

Abisinin böylesine olumlu değerlendirdiği, onun değerini bilen, onunla konuşmuş, onu anlamış, onun inançlarına kulak vermiş, belki de onu cesaretlendirmiş olan adamla karşılaşmış olduğu düşüncesi – Miss Haldin'in dudakları titredi, gözleri yaşla doldu, içgüdüsüne uyarak bir adım öne çıkıp elini uzattı, duygularını bastırmaya çabalayarak sordu: "Benim kim olduğumu tahmin edemiyor musunuz?" Razumov uzatılan eli sıkmadı. Hatta bir adım geri çekildi. Miss Haldin, Razumov'un durumundan hoşnutsuz kaldığını düşündü. Razumov'u bağışlayarak kendi kendini suçladı. Taşkın bir Fransız kızı gibi uygunsuz davranmıştı. Böyle bir duygusal sahne, katı ve içine kapanık bir insan tarafından hoş karşılanmazdı.

İçimden düşünüyordum – Nathalia Haldin gibi bir kızın o davranışına daha sıcak bir tepki göstermediğine göre ya gerçekten çok katı olan ya da belki kadınlara karşı çok çekingen biri olmalı. Soyluluk ve bir başınalık (birden bu sözleri hatırlamıştım) genç bir adamı utangaç, yaşlı bir adamı da ilkel yapar – genellikle.

Miss Haldin'e anlatması için cesaret verdim: "Sonra..."

Miss Haldin, hâlâ kendine kızıyordu.

"Sonra, daha da kötü davrandım." Miss Haldin, kendisine çok yabancı ürkek bir havayla "Ağlamak dışında, saçmasapan her şeyi yaptım. Bir onu yapmadığıma şükrediyorum. Ama uzun süre hiç konuşamadım," dedi.

Razumov'un önünde hıçkırıklarını tutarak, hiç konuşmadan durdu, birşeyler söyleme gücünü toplayınca, sadece abisinin adı –Viktor– Viktor Haldin!" dudaklarından döküldü, sonra sesi tekrar sönüp gitti.

"Tabii bu," Miss Haldin, bana şimdi yorumunu anlatıyordu: "Onu acıya boğdu. Altüst olmuştu. Onun derin duygulara sahip biri olduğunu tahmin ettiğimi size söyledim – kuşkusuz böyle. Yüzünü görmeliydiniz. Hatta biraz sendeledi. Veranda-nın duvarına yaslandı. Herhalde aralarındaki dostluk, tam anlamıyla bir canyoldaşlığıydı. Onun derinden sarsılması, kendimi kontrol edememekten ötürü duyduğum utancı azaltmıştı, bu nedenle ona şükran duymuştum. Hemen bir anda, yeniden konuşma gücümü topladım. Tüm bunlar birkaç saniye içinde olmuştu. 'Ben onun kız kardeşiyim,' dedim. 'Belki beni duymuşsunuzdur.'"

Miss Haldin'in sözünü kestim: "Duymuş mu?"

"Bilmiyorum. Bilmemesi mümkün mü? Yine de... Ama ne fark eder, orada karşıyındaydım; dokunabileceği kadar yakın, hiç de bir sahtekâra benzemiyordum. Tüm bildiğim şu: İki elini de bana uzattı; hatta onları bana doğru büyük bir sıcaklıkla, hiç garipsemeden atıverdiğini söyleyebilirim; ellerini sıkıca kavrayıp sıktım; kardeşimin ölümüyle sonsuza dek yitirdiğimi düşündüğüm şeylerin küçük bir bölümünü yeniden bulmuş gibiydim – sevgili ölü abimden almaya çalıştığım umudun, gücün ve desteğin bir bölümünü..."

Ne demek istediğini oldukça iyi anlıyordum. Ağır ağır yürüyorduk. Miss Haldin'e bakmaktan kaçınıyordum. Kafamdaki düşünceleri cevaplarcasına mırıldandım:

"Büyük bir dostluk olduğu kuşkusuz – senin de söylediğin gibi. Genç adam da seni iki eliyle birden selamlamış. Tabii bundan sonra birbirinizi daha iyi anlarsınız. Evet, birbirinizi çok daha çabuk anlarsınız."

Miss Haldin karşılık vermeden önce, biraz zaman geçti.

"Mr. Razumov çok az konuşan bir adama benziyor. Çok içine kapanık – derinden duygulandığı anlarda bile."

Devrimci partilerin Büyük Patronu Peter Ivanoviç'in bas

tonlu gevezeliğini unutmadığım –hatta bir türlü de bağışlamadığım için– az konuşmanın iyi bir özellik olduğunu söyledim. Bence içten olmakla az konuşmak birbirine bağlı şeylerdi.

“Üstelik çok zamanımız da yoktu,” dedi Miss Haldin.

“Tabii yoktur, fazla zamanınız olamazdı.” Feministe ve Ege-riası’na karşı duyduğum kuşku, hatta korku, içimde öylesine kök salmıştı ki, gülümseyerek ama aslında kaygılanarak sormaktan kendimi alamadım:

“Yine de oradan sağ salım kaçabildiniz mi?”

Ne demek istediğimi anlamıştı, kaygılarıma Miss Haldin de gülümsedi.

“Ah evet! Öyle söylemek hoşunuza gidiyorsa, ben kaçtım. Hızlı hızlı yürüyerek uzaklaştım. Koşmaya gerek yoktu. Ne korkmuştum ne de beni öyle tuhaf karşılayan o zavallı kadın gibi büyülenmişim.”

“Peki Mr. – Mr. Razumov?..”

“Tabi, o orada kaldı. Ben ayrıldıktan sonra eve girdi sanırım. Peter Ivanoviç’e önemle tavsiye edilerek buraya geldiğini biliyorsunuz – Peter Ivanoviç’e herhalde önemli mesajlar getirmiştir.”

“Ah, evet! O papazdan hani...”

“Peder Zosim’den – evet. Ya da başkalarından, belki.”

“Yani onu orada bıraktın. Peki o zamandan beri görüp görmediğini sorabilir miyim?”

Miss Haldin, bir süre, bu dolaysız soruya bir karşılık vermedi; sonra:

Sakin bir sesle “Onu, bugün burada görebileceğimi sanıyorum,” dedi.

“Öyle mi! Yani, bu parkta mı buluşuyorsunuz? O zaman, ben hemen ayrılıyım.”

“Hayır, niye gideceksiniz? Hem bu parkta da buluşmuyorsunuz. Mr. Razumov’u o ilk günden beri görmedim. Bir kez bile. Ancak göreceğimi...”

Sustu. O devrimci gencin neden böylesine az ilgi gösterdiğini merak ettim.

“Ayrılmadan önce Mr. Razumov’a her gün bu sıralarda, bir saatliğine bu parkta yürüyüşe çıktığımı söyledim. Ona, neden hemen eve gelmesini istediğimi anlatmadım. Annem böyle bir ziyaret için önceden hazırlanmalı. Sonra, gördüğünüz gibi, Mr. Razumov’un bize neler söyleyeceğini ben de bilmiyorum. Ona da, zavallı annemin nasıl olduğunu anlatmalı. Onu gördüğüm anda tüm bu düşünceler bir anda kafamdan şimşek hızıyla geçti. Ben de, onu eve davet etmeyişimin bir nedeni olduğunu, ama her zaman burada yürüdüğümü anlattım... Burası umumi bir yer, ama bu saatte hiç kalabalık olmaz. Böyle daha iyi olacağını düşündüm. Hem bizim eve de öyle yakın ki. Annemden çok uzak olmak istemiyorum. Ani bir şey olursa, hizmetçimiz beni nerede bulacağını biliyor.”

“Evet. Bu açıdan çok uygun.” Miss Haldin’e bu konuda katılıyordum.

O genci annesine tanıştırmamanın şimdilik doğru olmayacağını düşündüğü için, Bastions gerçekten çok uygun bir yerdi. Çevreme bir göz attım, bu acınası bayağı parkta, yakınlıklarının başlayacağını, belki Rus olmayan birinin kavrayamayacağı kadar duyarlı, coşkun duygularını ve haksızlığa karşı yürekten duydukları öfkeyi paylaşıyor, ilişkilerinin ilerleyeceğini düşündüm. İki değirmen taşı arasına sıkışmış milyonlarca insanın yaşadığı ülkeden kaçmış iki insanı, bu ağaçlar altında genç kafaları birbirine yakın yürürken görüyordum. Evet, yürümek ve konuşmak için çok iyi bir yerdi. Geniş demir kapıların yanından bir kez daha dönerken, yorulunca dinlenecek birçok yer de bulabileceklerini düşündüm. Dağ evi tarzı lokantayla, orkestra platformu arasında çok sayıda masa ve sandalye vardı, ağaçların altında da boyalı çam sıralar görünüyordu. Masaların birinde, insanın neredeyse avuçlarında tutabileceği bir cumhuriyette, demokratik kurumların mükemmel işleyişi tarafından beşikten mezara dek alinyazıları güvenceye alınmış ciddi, İsviçreli bir çift oturuyordu. Donuk, kaba görünüşlü adam, parıldayan bir bardaktan bira içiyordu; evcil ve uysal görünen kadın, rahatsız bir sandalyeye dayanmış sırtını, tembel tembel çevreye bakınıyordu.

Bu dünyada sadece düşün alanında değil, duygu alanında da mantık pek işlemiyordu. Bu sözünü ettiğimiz gençte canımı sıkıan bir şey olduğunu fark edince şaşırdım. Karşılaştıklarından bu yana bir hafta geçmişti. Duyguları nasır mı bağlamıştı, utangaç mıydı, yoksa çok mu aptaldı? Anlayamıyordum.

Parkın ana yolunda bir süre yürüdükten sonra Miss Haldin'e sordum: "Mr. Razumov ne demek istediğini anlamış mıdır?"

"Ne demek istediğimi anlamak mı?" diye sordu. "Çok heyecanlandı. Bundan eminim! O aşırı duygulu halime karşın, çok heyecanlı olduğunu gördüm, çok anlaşılır biçimde söyledim. Beni duydu, hem dediklerime gerçekten dikkat eder gibi görünüyordu!.."

Hiç farkında olmadan adımlarını hızlandırdı. Konuşması da hızlanmıştı.

Bir süre sustuktan sonra, düşünceli bir biçimde:

"Yine de bu kadar gün geçti," dedim.

"Burada neler yapması gerektiğini nasıl bilebiliriz? O zevki için gezen, işi olmayan biri değil. Zamanı kendisine ait olmayabilir – belki düşünceleri bile."

Birden adımlarını yavaşlattı ve daha alçak bir sesle ekledi:

"Hatta yaşamı bile kendisine ait olmayabilir." Sustu, öylece hareketsiz kaldı. "Onu gördüğüm gün, Cenevre'den ayrılması gerekebileceğini öğrenmiştim."

"Sana kendisi söylemedi mi?" Böyle bir şeye inanamayarak birden bağırdım.

"Ona söylemesi için zaman bırakmadım. Birden yanından ayrıldım. Sonuna kadar çok duygusıl davrandım. Keşke öyle olmasaydım. Ona anlatması için zaman bıraksaydım bile, beni güvenilmeyecek biri gibi görüp söylemeseydi haksız sayılmazdı. Gözü yaşlı, duygusal bir kıza güvenilmez. Ama Cenevre'den gitmiş olsa bile, yeniden görüşeceğimize inanıyorum."

"Ah! İnanıyorsun... Ancak izin verir misin, neye dayanarak?"

"Çünkü ona, bir Rus dosta, yürekten inanan birine, önemli bir konuda içimi açacağımı, böyle bir insana çok ihtiyacım olduğunu söyledim."

“Anlıyorum. Onun nasıl bir karşılık verdiğini sormuyorum. Mr. Razumov’un geleceğine inanman için bu yeterli bir gerekçe. Fakat bugün de gelmedi.”

“Hayır,” Miss Haldin sakindi, “bugün gelmedi.” Birbirlerine artık söyleyecek birşeyleri kalmamış ve ayrı ayrı yerlere gitmeden önce düşüncelerinin birbirlerinden uzaklaşmasına izin veren insanlar gibi, bir süre sessizce durduk. Miss Haldin kolundaki saate baktıktan sonra gitmeye davrandı. Bir saati geçeli çok olmuştu.

“Annemden uzun süre ayrı kalmak istemiyorum.” Kafasını sallayarak mırıldandı. “Şimdi, artık çok hasta olduğu için değil. Ama onun yanında olmayınca çok daha huzursuz oluyorum.”

Son bir haftadır, Mrs. Haldin oğluyla ilgili en ufak bir söz bile etmemiş. Pencerenin yanındaki koltuğuna oturup Boulevard des Philosophes’un umutsuz görüntüsüne sessizce bakıyormuş. Bir-iki cansız laf etse bile, onlar da ilgisiz, ayrıntı şeylermiş.

“Onun neler düşündüğünü bilen birisi için, bu konuşmalar hiç konuşmamasından çok daha acı veriyor. Ama sessiz durması da çok kötü, dayanamıyorum ama sessizliği bozmaya da cesaret edemiyorum.”

Miss Haldin eldiveninin açık duran bir düğmesini iliklerken içini çekti. Onun ne kadar zor günler geçirdiğini iyi anlıyordum. Bu gerginlik, nedenleriyle-niteliğiyle, Batılı bir kızın sağlığını tehdit edebilir; oysa Ruslarda yaşamın haksız gerginliklerine karşı eşsiz bir direnme gücü var. Vücudunu daha ince, genç boyasız yüzünü daha solgun gösteren siyah elbisesi ve üstündeki önu açık kısa ceketiyile dimdik ve uysal görünümü, bende hayret ve hayranlık uyandırıyor.

“Bir an bile duramam. Yakında gelip annemi görmelisiniz. Biliyorsunuz size “*Lami*” der. Çok harika bir isim ve sizin için gerçekten de böyle düşünüyor. Şimdi *au revoir*, gitmeliyim.”

Geniş yoldan aşağı belli belirsiz bir göz attı – bana uzattığı eli, tam elimi sıkacakken beklenmedik bir biçimde omzumu tuttu. Kırmızı dudakları gülümsemeden hafif açık duruyordu,

dudaklarında şaşkın bir sevinç ifadesi vardı. Miss Haldin kapıya bakarken yutkunarak ve çabuk çabuk:

“Orada! Biliyordum. İşte geliyor!” dedi.

Mr. Razumov’dan söz ettiğini anlamıştım. Genç bir adam, ağır ağır ana yoldan geliyordu. Mat kahverengi bir elbise giymişti, elinde bir baston vardı. Onu ilk gördüğümde kafası, derin düşünceler içindeymişçesine öne eğikti. Ben ona bakarken, birden sertçe başını kaldırdı ve aniden durdu. O an kesinlikle durduğuna eminim ancak bu duraklaması, hemen yeniden devam ettiği yürüyüşünde ufak bir sendeleme gibi görünmüştü. Sonra bize bakarak yanımıza doğru geldi. Miss Haldin, bana kalmam için işaret etti ve onu karşılamak üzere biraz yürüdü.

Bu karşılamayı görmemek için kafamı çevirdim ve Miss Haldin’in tanıştırmak için onun ismini söylediğini duyuncaya kadar bir daha onlara bakmadım. Mr. Razumov’a sıcak ve hafif bir sesle benim yetkin bir öğretmen olduğumu, üstelik de “üzüntülü ve acılı günlerimizde” büyük destek olduğumu söyledi.

Tabii bir İngiliz olduğum da anlatıldı. Miss Haldin hızlı konuşuyordu, her zaman duyduğumdan çok daha hızlı bir biçimde... Böyle konuşması gözlerindeki suskunluğu daha da anlamlı kılıyordu.

“Benim sırdaşımdır,” diye de eklemişti. Bütün bu süre boyunca Miss Haldin hep Mr. Razumov’a bakıyordu. Genç adamın da bakışları, aslında Miss Haldin’in üzerindeydi ancak kesinlikle Miss Haldin’in onu bekleyen gözlerine bakmıyordu. Sonra bir ona bir bana bakarken, zoraki gülümsedi sonra yüzünden bir kuşku gölgesi geçip gülümsemeyi yok etti. Bu iki mimiğini de yakalamıştım, gerçi benim dışımda, biraz daha az onunla ilgilenen başka birinin bu iki hareketini de sezmesi mümkün değildi. Nathalie Haldin’in görüp görmediğini bilmiyorum ancak ben bu hareketlerin işaretlerini görmüştüm. Zorladığı gülümsemesinden vazgeçmiş, daha başlarken gölgeyi fark edip mimiklerini denetlemiş ve böylece yüzünde hiçbir iz kalmamıştı. Mr. Razumov’un içinden şöyle geçirdiğini düşündüm:

“Sırdaşı! Bu yaşlı adam – bir yabancı!”

Böyle düşünüyordum çünkü o da bana yabancı görünmüştü. Her şeyin ötesinde, görünüşü bende çok olumlu bir etki bırakmıştı. Entelektüel bir havası vardı, *Petite Russie*'de yaşayan diğerlerinden ve sıradan öğrencilerden çok farklı ve derin görünüyordu. Çoğunluk Rus çizgilerinden daha kararlı yüz çizgilerine sahipti: Çenesinde bir çizgi, düzgün traşlı zayıf yanaklar ve bir çıkıntıdan ibaret olmayan bir burun. Şapkasını gözlerinin üzerine gelinceye kadar iyice indirmişti. Siyah saçları ensesinin epey aşağılarında kıvrılmıştı; üstünde kötü duran kahverengi elbisenin içinde kolları ve bacakları güçlü görünüyordu, hafif kambur duruşundan geniş omuzlu olduğu anlaşıyordu. Doğrusu düş kırıklığına uğramamıştım. Çalışkan – sağlam – utangaç...

Miss Haldin konuşmasını bitirmeden kaslı, sert ama beklenmedik biçimde sıcak ve kuru olan elinin, elimi kavradığını hissettim. Bu kısa ve yavan el sıkışmasına tek bir söz, hatta bir mırıltı bile eşlik etmedi.

Onları başbaşa bırakmak istedim ancak Miss Haldin anlamlı bir biçimde hafifçe koluma dokunarak rica etti. Dileyen gülebilir ama ben Nathalie Haldin'in yanında kalmaya çoktan razıydım, hem bunun gülünecek bir mesele olmadığını söylemekten de utanmıyorum. Havada asılı, ayakları yerden kesilmiş bir genç gibi değil, ama ağırbaşlılıkla sıkı sıkı yere basarak ve Miss Haldin'in niyetini anlamaya çalışarak yanlarında kaldım. O, Razumov'a dönmüştü.

"İşte. Park burası, evet sizin gelmenizi istediğim yer. Her gün burada yürürüm... Özür dilemeyin – anlıyorum. Bugün geldiğiniz için çok teşekkür ederim, yalnız ben, artık daha fazla kalamam. Olanaksız. Hemen eve gitmem gerekiyor. Evet sizin gelmiş olmanıza rağmen yine de gitmem gerek. Çıkalı çok zaman oldu... Neden olduğunu biliyorsunuz değil mi?"

Bu son soruyu bana yöneltmişti. Mr. Razumov'un, ateşler içinde bir adamın yaptığı gibi, dilinin ucunu dudaklarında gezdirdiğini gördüm. Razumov, Miss Haldin'in siyah eldivenli eline uzandı, tuttu – gözle görülür biçimde elini geri çekmek istemesine karşılık, el sıkışmaları uzadı.

“Bir kez daha teşekkür ederim beni anladığınız için.” Miss Haldin sıcak bir sesle konuşuyordu. Razumov kızın sözlerini kaba bir tavırla kesti. Şapkasının gerisinden, bu sıcak davranışlı kızcağızla konuşma biçimini hiç sevmedim. Boğazı kavru-
rulan bir adamın kısık ve çatlak ses tonuyla konuşuyordu.

“Bana teşekkür edecek ne var? Sizi anlamak mı?.. Sizi nasıl anlamışım?.. Benim hiçbir şey anlamadığımı bilerseniz daha iyi olur. Beni bu parkta görmek istediğinizi anladım. Ama daha önce gelemedim. Engeller çıktı. Üstelik bugün bile görüyorsunuz ya... geç oldu...”

Miss Haldin hâlâ Razumov’un elini tutuyordu.

“Yine de beni; zayıf, duygusal bir kız diye silip atmadığınız için teşekkür ederim. Kuşkusuz, bir destek arıyorum. Hiçbir şey bilmiyorum. Ancak bana güvenebilirsiniz. Gerçekten!”

Razumov düşünceli bir biçimde yineledi. “Evet bilmiyorsunuz.” Kafasını kaldırıp dik dik kızın yüzüne bakmaya başladı. Miss Haldin hâlâ Razumov’un elini tutuyordu. Uzun bir süre öyle kaldılar. Sonra Miss Haldin, Razumov’un elini bıraktı.

“Evet. Gerçekten geç geldiniz. Zamanımı geçirdiğim halde, ben daha buralarda gezerken gelmeniz de bir şans. İşte bu iyi yürekli dostumla konuşuyorduk. Sizi anlatıyordum. Evet Kirylo Sidoroviç sizi.. Sizin Cenevre’de bulunduğunuzu duyduğum ilk gün de kendisi yanımdaydı. Bu haberin beni nasıl rahatlattığını o da biliyor. Sizi aramak istediğimi biliyordu. Peter Ivanoviç’in davetini kabul etmemin nedeni de bu...”

“Peter Ivanoviç size benden mi söz etti?” Aşırı kuru bir boğazdan geldiği izlenimi uyandıran çatlak, boğuk sesiyle yine Miss Haldin’in sözünü kesmişti.

“Pek az. Sadece isminizi ve buraya geldiğinizi söyledi. Neden daha fazlasını sorayım ki? Zaten ağabeyimin mektubundan bildiğim şeylerin dışında, bana Peter Ivanoviç ne söyleyebilir? Üç satır! Ama onlar bana ne çok şey söylüyor! Bir gün size onları gösteririm Kirylo Sidoroviç. Ancak şimdi gitmem gerekiyor. Bizim konuşmamız beş dakikada bitmez, onun için en iyisi hiç başlamamak...”

İkisini de profilden göreceğ biçimde biraz kenarda duruyor-

dum. O anda, Mr. Razumov'un yüzünün, yaşından daha yaşlı görüldüğüne dikkat ettim.

"Eğer annem," – genç kız birden bana dönmüştü – "ben yokken (her zamankinden daha uzun süren yokluğumda) uyanmışsa belki bana birşeyler sorar. Biliyorsunuz ya, beni bugünlerde sanki daha da çok özleyor. Beni neyin geçe bıraktığını öğrenmek isteyecektir – biliyor musunuz, ona yalan söylemek bana acı veriyor."

Onu çok iyi anlıyordum. Mr. Razumov'un onunla birlikte gitmeye davranmasına da, Miss Haldin aynı nedenle karşı çıktı.

"Hayır! Hayır! Yalnız gideyim, ancak en kısa zamanda burada görüşelim." Sonra bana döndü, anlamlı, hafif bir sesle:

"Annem şu an belki pencerede oturmuş sokağı seyrediyor. Birşeyler ayarlanıncaya kadar – ayarlanıncaya kadar Mr. Razumov'u bilmemeli." Biraz sustuktan sonra yine bana dönerek daha yüksek bir sesle "Mr. Razumov çektiğim sıkıntıyı anlayamaz, ama siz ne olduğunu biliyorsunuz," diye ekledi.

5

Miss Haldin ikimizi de başıyla selamlayıp, genç adama içten bir dostlukla bakarak yanımızdan ayrıldı; ikimiz de, şapkalarımızı giyerken, hızla uzaklaşan dik, zarif bedeninin ardından bakıyorduk. Yürüyüşü, birtakım kadınlardan etkilenmiş, silik ve kişiliksiz bir kaymayı andıran yürüyüşlerden değildi; tersine sağlıklı, güçlü, dostça ve ileriye doğru bir hareketti. Hızla aramızdaki uzaklık arttı – Miss Haldin sonunda birden gözden yitiverdi. O zaman şapkasını iyice gözlerinin üstüne indiren Mr. Razumov'un beni baştan aşağı süzdüğünü fark ettim. Bu genç Rus için ben, beklenmedik bir rastlantıydım. Fiziksel görünüşünde, tüm davranışlarında tetikte olmasının verdiği bir gerginlik, merak ve küçümseme karışımı bir ifade vardı – benim ona bakmadığım sırada sanki nefesini tutmuş gibiydi. Gözlerimiz karşılaşıncı bakışlarını kaçırmadı. O zaman ilk kez, kalın siyah kirpiklerin diklemesine çizgiler çizdiği açık

kahverengi gözlerini gördüm. Yüzündeki en genç nokta gözleriydi. Gözleri hiç de sevimsiz değildi. Hafifçe sallandı, bastonuna dayandı. Birden Miss Haldin'in bizi böyle yalnız bırakmakla bir amacı olduğunu düşündüm – bana bu konuda güvendiğini anladım, çünkü sadece bir rastlantı sonucu orada bulunuyordum. Miss Haldin'in istediğini gerçekleştirmek amacıyla, olabilecek en dostça tavrı takındım. Konuşmaya başlamak için uygun bir şey ararken, birden Miss Haldin'in son sözlerinin yapmam gereken iş için ipucu olduğunu kavradım.

Gülümseyerek de olsa, ağırbaşlı bir havayla konuşmaya başladım: “Sizin bunu anlamanız beklenemez.”

Üstü özenle traş edilmiş dudağı hafifçe titredikten sonra, sanki haince bir alayla:

“Biraz önce duymadınız mı yoksa? Çok iyi anladığım için genç bayan bana teşekkür etti.”

Ona oldukça ters baktım. Bu tam yerine oturan karşılıklı, ifade edilmemiş, gizli bir hakaret mi vardı? Hayır. Hakaret değildi. Ama galiba kırılmıştı. Evet. Peki neye kırılmıştı? Uzun süredir iyi uyumamış görünüyordu. Felaket getiren düşüncelerin ördüğü ağa takılı, öfke ile eli kolu bağlı, karanlıkta gözünü kırpmadan yatan bir adamın tavana takılı gözlerindeki hareketsizliğin ağırlığını neredeyse üstümde hissediyordum. Şu an bunları yazarken yukarıda söylediğimin ne kadar doğru olduğunu bildiğim için dürüstçe söyleyebilirim, o zaman bende bıraktığı izlenim tamı tamına anlattığım gibiydi. Tuhaf, anlaşılamayan bir biçimde acı doluydu – tabii şimdi her şeyi öğrendikten sonra bu kitabı yazarken, o anlaşılmazlık artık çözüldü. Ancak hiçbir şeyden haberim olmadığı o zamanlarda da, Razumov'un bende yarattığı izlenim buydu. Üstüme çöken ağırlığın verdiği bu yeni tedirginlikten kurtulmak için, dostça bir diyalog başlatmaya çalıştım.

“Bu olağanüstü güzel ve hayran olunacak genç kız (gördüğünüz gibi – nitelemelerimi bozup değiştirmeye gerek duymayacak kadar yaşlıyım) kendi duygularından söz etmişti. Herhalde bu kadarını anlamış olmalısınız?”

Öyle sert bir hareket yaptı ki, neredeyse düşecekti.

“Bunu anlamış olmalıyım! Onu anlamam beklenemez! Benim yapacak başka şeylerim var. Yok kız güzelmış, hayranlık uyandırıyormuş. Peki – diyelim ki öyle! Sanırım bunu kendim değerlendirebilirim.”

Eğer sesi boğazında kuruyup sönmese bu saldırısı hakaret sayılabilirdi; oysa, sesindeki boğuk çaba, gerçek bir küskünlük yaratmayacak kadar acı doluydu.

Görünen gerçekle, altında yatan ince neden arasında, bir süre sessiz durdum. Onu orada bırakarak gidebilirdim, ancak bana verilen görevi yerine getirme duygusu ve Miss Haldin’in giderken bakışlarıyla anlatmak istediği şey baskın çıktı. Biraz düşündükten sonra sordum:

“Biraz birlikte yürüyelim mi?”

Omuzlarını öyle şiddetli silkti ki, yeniden sendeledi. Bunu, bir yandan yürürken göz ucuyla görmüştüm. Biraz arkamda kalmıştı, ona bakmak için kafamı çevirmezsem artık göremiyordum. Böyle belirgin bir merak gösterisiyle, onu daha da fazla huylandırmak istemiyordum. Ülkesinin gerçek, iyiliksever yüzünü gizleyen o buluşucu gölgeden kaçan bu genç ve gizli mülteci, bu meraktan rahatsızlık duyabilirdi. Kendi yurttaşlarına eşlik eden ve Avrupa’nın ortalarına dek uzanan o gölge, bu gençte de fark ediliyor ve kafamda canlandırdığım görüntüsünü karartıyordu. İçimden “Kuşkusuz karamsar ve umutsuz bir devrimci; ama daha genç, bencil olmayabilir, insancıl ve arkadaş canlısı, şefkatli olabilir...” diyordum.

Kuruyan boğazını yumuşatmaya çalıştığını duyunca, dikkat kesildim.

İlk sözü “Bunu anlamak mümkün değil,” oldu. “Saçmalık! Kavrayamadığım bir nedenle sizi burada buluyorum, hem benim anlamamın beklenemeyeceği bir şeyi de biliyor durumdasınız! Bir sırdaş! Bir yabancı! Hayranlık uyandıran bir Rus kızından söz ediyor. Bu hayranlık uyandıracak kız; aptal mı, merak ediyorum? Neyin peşindesiniz? Amacınız ne?”

Sesi güçlükle duyuluyordu, gırtlığından çıkan ses, kuru bir bezden ya da bir ağaç kütüğünden çıkan gürültüden daha du-

yulur değildi. Öyle de dokunaklıydı ki, duyduğum öfkeyi kolay bastırdım.

“Biraz daha uzun yaşadığınızda, Mr. Razumov hiçbir kadının tam olarak aptal olmadığını anlayacaksınız. Doğruyu söylemek gerekirse, bende biraz kuşku uyandıran, o gösteriş düşkününü yazar Peter İvanoviç gibi bir feminist değilim...”

Şaşırtıcı tonda bir hayretle sözümü kesti.

“Sizde kuşku uyandırıyor! Peter İvanoviç sizde kuşku uyandırıyor! Sizde!..”

“Evet, belli bir açıdan kuşku duyuyorum,” diyerek, o koldan uzaklaştım. “Dediğim gibi, Mr. Razumov, yeterince uzun yaşadığınızda, her tür adilikten uzak bir karakterin soy-lu dürüstlüğüyle, bazı kadınların yağcı inanmışlığını birbirinden ayırt etmeyi öğreneceksiniz. Ne kadar saf, saçma görünseler, mutlak mutsuz olsalar da, kadınlar kesinlikle hiçbir zaman tam olarak aptal değillerdir. Hiçbir kadının, hiçbir zaman tümüyle aldatıldığına inanmıyorum. Eğer gerçek bütünüyle bilinse, aldatılmış olanlar da uçuruma gözü açık atarlardı.”

“Tanrı aşkına.” Hemen arkamdan bağırdı. “Kadınların aptal mı, deli mi olduğundan bana ne? Onlar hakkında ne düşünüdüğünüz de beni hiç ilgilendirmiyor. Ben – benim onlarla işim yok. Ne olurlarsa olsunlar. Ben roman kahramanı bir genç değilim. Kadınlara ilişkin birşeyler öğrenmek istediğimi nereden çıkarıyorsunuz?.. Bütün bunların anlamı ne?”

“Bir ölçüde sizi konuşmaya zorladığım bu görüşmenin amacı bu.”

“Zorlamak! Amaç!” diye yinelerken, hâlâ biraz arkamdan yürüyordu. “Açıkça görüldüğü gibi kadınlar hakkında konuşmak istiyorsunuz. Bu bir konudur. Ancak ben bu konuyla ilgilenmiyorum. Hem de hiç... Gerçekten, üstünde düşüneceğim başka konularım var benim...”

“Ben sadece bir tek kadınla ilgileniyorum –genç bir kızla– ölmüş arkadaşınızın kız kardeşiyle – Miss Haldin’le. Eminim onun hakkında biraz kafa yorabilirsiniz. Baştan beri söyledim de, anlamanızın beklenemeyeceği bir durumun varlığı.”

Aramızdaki birkaç adımlık uzaklığı kapatan tedirgin ayak seslerine kulak verdim.

“Eğer size bunu açarsam, Miss Haldin’le bundan sonraki görüşmenizin konusuna bir giriş yapmış olurum diye düşündüm. Bizi baş başa bırakırken de, Miss Haldin’in kafasından buna benzer bir şey geçtiğini sanıyorum. Sizinle konuşma yetkisini kendimde görüyorum. Sözüünü ettiğim tuhaf durum, Viktor Haldin’in idam edilmesinin doğurduğu acı ve keder sürecinde oluştu. Onun yakalanışında bir gariplik var. Kuşkusuz siz tüm gerçeği biliyorsunuzdur...”

Dirseğimin biraz üstünden kolumun sıkıldığını duydum ve birden Mr. Razumov’la yüz yüze gelecek biçimde o tarafa savruldu.

“Gökten düşer gibi bu konuşmalarla karşıma dikiliyorsunuz. Lanet olsun, siz kim oluyorsunuz? Dayanılır gibi değil. Neden? Siz neyin garip, neyin garip olmadığını nereden bileceksiniz? Hem sizin Rusya’da olan herhangi bir şeyle ya da oradaki kahredici koşullarla ne gibi bir ilginiz olabilir?”

Öbür eliyle tuttuğu bastona olanca ağırlığıyla dayanmıştı; kolumu bırakınca ayakları üzerinde zorlukla durabildiğini fark ettim.

“Şuradaki boş masalardan birine oturalım.” Bu beklenmedik, heyecan dolu duygu gösterisine kayıtsız kalarak, oturmayı önermiştim. Bu gösterinin beni hiç etkilemediğini söyleyemem. Razumov’un haline üzölmüşüm.

“Ne masası? Neden söz ediyorsunuz? Ha, boş masalar mı? Şuradaki masalar. Tabi. Boş masalardan birine oturacağım.”

Dağ evi tarzı lokantanın önündeki masalara gitmek için anyoldan saptık. İsviçreli çift gitmişti. Orada yalnızca biz vardık. Mr. Razumov bir sandalyeye çöktü, bastonu yere düştü, başı elleri arasında, dirseklerine dayanarak oturdu; ben garsona bira söylerken; o beni ısrarlı, kaçamaksız bakışlarla hiç ara vermezsiniz süzüyordu. Bu sessiz sorgulama karşısında mücadele edemiyordum, çünkü doğrusunu söylemek gerekirse, onun karşısına birdenbire – onun söylediği gibi “gökten düşme” bir biçimde çıkmış olduğum için biraz kendimi suçlu buluyordum.

Biralarımızı beklerken St. Petersburg'da yerleşmiş olan anem ve babam dolayısıyla, Rusça'yı daha çocukken öğrendiğimi anlattım. Dokuz yaşında ayrıldığımız için kasabamızın adını hatırlamıyordum, sonraki yıllarda da Rusça'mı geliştirmiştim. Razumov gözlerini en ufak bir biçimde bile oynatmadan beni dinliyordu. Bira geldiğinde biraz oturuşunu değiştirdi, bardağı kafasına dikip bir yudumda bitirdi; biraz canlanmıştı. Sandalyesinin arkasına yaslanıp kollarını göğsünde çaprazladı ve bana kaçamaksız bakmaya devam etti. Bu düzgün traşlı, güneşten yanmış yüzün gerçekte çok canlı olduğunu, ancak gizli ajanların dünyasında kendini ele vermemek için her zaman tetikte duran bir devrimcinin, bir gizli örgütünün sonradan edindiği mutlak sessizliğe büründüğünü düşündüm.

"Ama siz bir İngiliz'siniz – İngiliz Edebiyatı öğretmeni." Artık kurumuş bir gırtlaktan gelmeyen bir sesle mırıldanmıştı. "Sizden söz edildiğini duydum. Sizin yıllardır burada yaşadığınızı söylediler."

"Doğru. Yirmi yıldan fazla oldu. Miss Haldin'in İngilizce çalışmasına yardım ediyorum."

"Onunla İngiliz Edebiyatı okumuşsunuz." Şimdi konuşan Razumov, biraz önce arkamda ayaklarını sürüyerek yürüyen adamdan tümüyle farklı, bambaşka bir adamdı.

"Evet, İngiliz Edebiyatı," dedim. "Size söz ettiğim soruna, bir İngiliz gazetesi yol açtı."

Beni süzmeyi sürdürüyordu. Razumov'un geceyarısındaki yakalanma olayını bir İngiliz gazetecinin sızdırıp, bütün dünyaya yaydığını bildiğini sanmıyordum. Ona bu gazete haberini anlattığımda hor gören bir ifadeyle mırıldandı. "Baştan aşağı yalan olabilir."

"Bunu en iyi bilebilecek olan sizsiniz." Canım sıkkın bir biçimde ona cevap vermiştim. "Yine de bana kaba hatlarıyla doğru gibi görünüyor."

"Yalanla gerçeği nasıl ayırabilirsiniz?" Razumov, bu soruyu yeni takındığı, hiçbir şeyden etkilenmezmiş gibi görünen tavıyla sormuştu.

Onun bu tavrına oldukça öfkelenerek “Rusya’da, bunu nasıl yaptığınızı bilmiyorum,” dedim. Razumov sözümü kesti.

“Rusya’da ve her yerde – örneğin bir gazetede. Mürekkebin rengi, harflerin biçimleri aynıdır.”

“Peki ama gazetede başka ayrıntılar da var. Basının karakteri, haberlerin gerçeğe yakınlığı, nedenlerin gözden geçirilmesi ve başkaları... Özel muhabirlerin doğru haber verdiklerine körü körüne inanmam – ancak dünya için hiçbir önemi olmayan bir konuda, neden adam yalan uydurmak zahmetine katlansın?”

Razumov “İşte sorun da bu ya,” diye homurdandı. “Bizde olanların hiçbir önemi yok –sadece gazete okurunu eğlendirecek sansasyonel bir öykü– tepeden bakan üstün Avrupa düşüncesi bana tiksinti veriyor. Ama biraz beklesinler!”

Batı dünyasına yönelttiği bu tehditten sonra sustu. Bakışlarındaki öfkeyi görmemezliğe gelerek bu hanımların dostlarının, sadece o birkaç satırlık haberin verdiği izlenim ile –sadece haberin yarattığı izlenimle– ilgilendiklerini gazetecinin doğru ya da yalan yazmış olmasını düşünmediklerini söyledim. Hem tabi, Razumov’un kendisi de, bu dostların arasında değerlendirilmeliydi – en azından ölmüş yoldaşının, candan devrimci dostunun anısı gereği. Bunun üzerine bana öfkeli bir karşılık vereceğini düşünmüştüm; oysa bütün bedeninin sarıldığını görünce şaşırdım. Razumov heyecanını bastırdı, gevşeyen kollarını sıkıca göğsünde birleştirdi ve aşağılamayla kötülük karışımı hafif bir gülümsemeyle arkasına yaslandı.

Razumov “Evet bir yoldaş ve bir dost... Çok iyi,” dedi.

“Ben de sizi öyle düşündüğüm için konuşmaya cesaret ettim. Yanılmış olamam. Miss Haldin’e, Peter Ivanoviç geldiğini söylediğinde oradaydım ve isminiz geçince, onun rahatladığını, sevindiğini gördüm. Sonra bana abisinin mektubunu gösterdi ve orada sizden söz eden satırları okudu. Onun dostu olmanın dışında ne olabilirdiniz?”

“Çok açık. Bu iyi biliniyor. Bir dost. Oldukça doğru... Devam edin. Bir izlenimden söz ediyordunuz.”

İçimden dedim ki: “Katı bir devrimcide görülen katı tavırları, yıkıcı bir düşünceye bağlanan birinin herkeste var olan

duygulara karşı kayıtsızlığını takınıyor. Çok genç; bir yabancı-
nın, başka ülkeden yaşlı bir adamın önünde içtenliğini gizle-
yerek, rol yapıyor. Gençlik mutlaka kendini gösterir...” Olabil-
diğince hiç değiştirmeden, oğlunun zamansız ölüm haberiyle
zavallı Mrs. Haldin’in içine düştüğü durumu anlattım.

Çok derin bir dikkatle –bunu sezmiştim– beni dinledi. Göz-
lerimin içine dimdik bakan gözleri, yavaş yavaş çevrildi, yü-
zünden ayrıldı, sonunda ayaklarının dibinde, yerde takılı kaldı.

“Kız kardeşinin duygularını etkileyebilirsiniz. Dediğiniz gi-
bi onunla biraz İngiliz Edebiyatı okudum ve sizin önünüzde,
Miss Haldin’den söz edip kendimi komik duruma düşürmeye-
ceğim. Ancak onu gördünüz. Açıklama gerektirmeyen ender
insanlardan biridir Miss Haldin. En azından ben böyle düşü-
nüyorum. O iki kadının daha büyük bir dünya ve gelecekle
aralarındaki tek bağ, sadece o oğul, o abiydi. Nathalie Haldin
için aktif bir yaşam isteği de onunla birlikte yok oldu. Şimdi
onun, abisinin mektuplarında sözü edilen tek kişiye umutla
bağlanmasında şaşılacak bir şey var mı? İsminiz, miras gibi
bir şey.”

“Benim hakkımda ne yazmış olabilir?” Hafif ama öfkeli bir
sesle sormuştu.

“Sadece birkaç kelime. Bunları size tekrarlamak bana düş-
mez Mr. Razumov, ama inanın bana, annenin de kız kardeşin-
in de sizin değerlendirmelerinizi doğru bulması ve söyleye-
ceğiniz herhangi bir şeyi kabullenmeleri için yeterince etkile-
yici sözler. Şimdi onları, yabancı gibi yok saymanız mümkün
değil.”

Sustum, bir süre parkın geniş anayolunda aşağı-yukarı gidip
gelen az sayıda insanın ayak seslerini dinledim. Ben onunla
konuşurken Razumov’un başı, birbirine kavuşturduğu kolları-
na doğru eğilmiş, göğsüne yaslanmıştı. Birden hızla kafasını
kaldırdı.

“Yani gidip o yaşlı kadına yalan mı söylemeliyim?”

Sesinde öfke yoktu; daha farklı, o kadar basit olmayan, do-
kunaklı birşeyler vardı. Buna yakınlık duyarken, bir yandan
da ne demek istediğini düşünüyordum.

“Sevgili dostum! Gerçeği anlatsanız olmaz mı? Sizin onlara yatıştırarak birşeyler söyleyebileceğinizi umut etmişim. O zavallı anneyi düşünüyorum şimdi. Rusya’nız zalim bir ülke...”

Razumov sandalyesinde biraz kıpırdandı.

Ben yineledim: “Evet. Sizin onlara, yeni birşeyler anlatabileceğinizi düşünmüştüm.”

Konuşmadan önce, dudakları tuhaf biçimde seğirdi.

“Eğer anlatmaya değmeyecek şeylerse ne olacak?”

“Değmeyecek – ne bakımdan? Anlamıyorum.”

Her bakımdan.”

Tersledim.

“Geceyarısı yakalanmasını açıklayabilecek herhangi bir şey!” dedim.

“Uygar Avrupa’nın eğlencesi için bir gazetecinin bildirdiği haber.” Razumov küçümseyerek sözümü kesmişti.

“Evet bildirilmiş... Ama doğru değil mi? Sizin tavrınızı bir türlü anlamıyorum. Ya adam size göre bir kahraman ya da!..”

Öfkeyle açılmış burun delikleriyle yüzünü, yüzüme doğru öyle bir hızla yaklaştırdı ki başımı zor çektim.

“Bunu soruyorsunuz! Sanıyorum tüm bunlar eğlendiriyor sizi. Bakın! Ben çalışıyorum. Öğrenciydim. Çok sıkı çalıştım. Burada bir beyin var.” (Alnına parmak uçlarıyla vurdu.) “Bir Rus’un aklıbaşında tutkuları olabileceğini düşünemiyor musunuz? Evet geleceğe ilişkin planlarım bile vardı. Gerçekten! Vardı. Şimdi beni görüyorsunuz, yurtdışında, her şey elinden kaçmış, yitirmiş, feda edilmiş. Beni burada görüyorsunuz – ve soruyorsunuz! Beni burada görüyorsunuz değil mi – karşınızda oturuyorum.”

Kendini sertçe geriye attı. Ben görünüşte sakın tavrımı koruyordum.

“Evet sizi görüyorum, sanıyorum Haldin olayıyla ilgili olarak buradasınız, değil mi?”

Razumov’un tavrı değişti.

“Haldin olayı diye nitelendiriyorsunuz, öyle mi?” Kayıtsızca sormuştu.

“Size bir şey sormaya hakkım yok” dedim. “Bu bana düş-

mez. Ancak, sizin için kahraman olduğu anlaşılan birinin an- nesine ve kız kardeşine karşı kayıtsız kalamazsınız. Miss Hal- din çok asil –doğrusu– birtakım yanılsamaları olan, candan ve cömert bir kızdır. Ona hiçbir şey anlatmayabilirsiniz – veya her şeyi anlatabilirsiniz. Ancak şimdi benim sizinle konuşmak istediğim temel konuya dönersek; önce annenin korkunç du- rumuyla ilgilenmemiz gerekiyor. Anne sevgisiyle dolu, acı çe- ken, parçalanmış bir yüreğe iyi gelecek bir öykü; belki, sizin yardımınızla uydurulabilir.”

Razumov’daki bitkin kayıtsızlık hali daha da belirginleşti; bilinçli olarak bu havayı takındığını düşünmekten kendimi alamıyordum.

Razumov umursamaz bir havayla “Ah, evet. Birşeyler yapı- labilir,” diye mırıldandı.

Razumov esnedi, eliyle ağzını kapadı. Elini çektiğinde hafif- çe gülümsüyordu.

“Özür dilerim. Uzun süredir konuşuyoruz, ben de son iki gece pek uyuyamadım.”

Bu beklenmedik ve biraz küstah özürünün mazereti doğ- ruydu. Razumov o günden beri, yani Château Borel’in bahçe- sinde Viktor Haldin’in kız kardeşiyle karşılaşmasından beri hiç uyumamıştı. Bu uykusuzluğun allak bullak edici, karmaşık dehşeti –böyle nitelendirebilirim– sonradan elime geçecek bel- gede çok açık olarak görölmekteydi – belge derken, bu öykü- nün esas kaynağı olan şeyden söz ediyorum. O an, korkunç yorgun bir biçimde, şok atlatmış bir insan gibi gevşemiş bir ta- vırla bana bakıyordu.

“Acil olarak yazmam gereken birçok şey var,” dedi.

Hemen sandalyeden kalktım. O da ağır ağır, biraz zorlana- rak kalktı.

“Sizi bu kadar uzun tuttuğum için özür dilemeliyim.”

“Neden özür diliyorsunuz? İnsan akşam olmadan uyuyamaz zaten. Hem siz beni tutmadınız. Her an sizden ayrılabilirdim.”

Demek onu kızdıracak kadar çok tutmamıştım.

“Yeterince ilgilendiğiniz için sevindim.” Sakin konuşuyor- dum. “Gerçi bunda benim bir katkımda – arkadaşınızın

annesine duyulan en sıradan saygı bile bunu gerektirir... Miss Haldin'e gelince, o da bir ara abisinin bir biçimde, polise ihbar edildiğini düşünüyordu."

Mr. Razumov aniden tekrar oturunca çok şaşırdım. Ona baktım, onun da uzun bir süre, hiç kırpmadan gözlerini bana dikerek bakışlarına karşılık verdiği söyleyebilirim.

"Bir biçimde." Razumov sanki kulaklarına inanamıyor ya da ne olduğunu kavrayamıyormuş gibi mırıldanmıştı.

Ben bu konuda konuşmayı sürdürdüm: "Daha önceden öngörülemeyen bir olay ya da sadece bir rastlantı da olabilir. Ya da Miss Haldin'in dediği gibi mutsuz bir devrimci yoldaşın zafarı veya budalalığı yüzünden."

Razumov acı acı mırıldandı. "Budalalık veya zaaf."

Bir süre geçtikten sonra "Miss Haldin'in gönlü çok cömerttir," dedim.

Viktor Haldin'in hayran olduğu adamın gözleri yerden ayrılmıyordu. Tabii o beni görmüyordu, dönüp ondan ayrıldım. Asık suratı, kabalığı, tersliği için ona gücenmemiştim. Ama bu görüşme bende umutsuzluk yaratmıştı. Oturduğumuz yerden oldukça uzaklaştıktan sonra Razumov, yine yanıma geldi.

"Hımın, evet!" Yine bir adım arkamdaydı. "Peki, bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?"

Kafamı hiç çevirmedi.

"Ben, hepinizin bir lanete kurban gittiğinizi düşünüyorum."

Razumov hiç sesini çıkarmadı. Parkın kapısından çıkıp kaldırımından yürürken yeniden konuştuğunu işittim.

"Sizinle biraz yürümek istiyorum."

Her şey bir yana, bu şaşırtıcı genci, ünlü arkadaşı büyük Peter Ivanoviç'e yine de yeğlerdim. Ancak özel bir yakınlık göstermek için de bir neden görmedim.

"Şimdi, kestirmeden tren istasyonuna gidiyorum. İngiltere'den gelecek bir arkadaşı karşılamalıyım. Beklenmedik önerisini böyle cevapladım. Bu önerinin arkasından birşeylerin gelmesini bekliyordum... Yaya geçidinde tramvayın geçmesini beklerken, Razumov kasvetli bir havayla şöyle dedi:

"Biraz önce söylediğinizi beğendim."

“Öyle mi?”

Birlikte caddeye indik.

Razumov “Esas sorun bu lanetin niteliğini iyi kavramak,” dedi.

“Bunun pek güç olmadığını düşünüyorum.”

“Ben de öyle düşünüyorum.” Beni bu konuda doğru bulması ve bunu tuhaf bir biçimde, duraksamadan söylemesi, Razumov’u hiç de daha anlaşılır kılmıyordu.

“Lanet, kötü-uğursuz bir büyüdür. Ve en önemli sorun da bunu yok edecek yolları bulmak,” derken, Razumov’u yeniden denemek istedim.

“Evet. Yolları bulmak.”

Dediklerimi yine doğru bulmuştu ancak başka bir şey düşünüyor gibiydi. Tiyatro’nun önündeki alanı çaprazlamasına geçtik. O küçük köprülerden birine doğru geniş, ıssız sokakta aşağı doğru yürümeye başladık. Uzun süre hiç konuşmadan yanımda yürüdü.

“Cenevre’den yakında ayrılmayı düşünmüyorsunuz değil mi?” diye sordum.

Öyle uzun süre sessiz durdu ki, uygunsuz bir boşboğazlık ettiğimden dolayı hiçbir cevap alamayacağımı düşündüm. Fakat ona bakınca, sorunun onda şiddetli bir öfke uyandırdığını gördüm. Bunu, sezdirmeden büyük bir güçle kavuşturduğu ellerinden anlamıştım. Bununla birlikte öfkeli duraksamasını yendi. Bana böyle bir niyeti olmadığını söyledi; oldukça konuşkanlaşmıştı – hiç değilse biraz önce kestirip atan tersliği ile karşılaştırılınca öyleydi. Sesinin tonu da daha dostçaydı. Araştırma yapmak, aynı zamanda yazmak istediğini söyledi. Hatta Stuttgart’ta bulunduğunu söyleyecek kadar ileri gitti. Stuttgart’ın devrimci merkezlerden biri olduğunu biliyordum. Rus partilerinden birinin (hangisi olduğunu şimdi hatırlamıyorum) Merkez Komitesi o şehirdeydi. Razumov, Rusya dışında ki devrimcilerin aktif çalışmalarıyla orada ilişki kurmuştu.

“Daha önce hiç yurtdışında bulunmamıştım.” Şimdi sesi oldukça cansızdı. Sonra benim baştaki “Cenevre’de kalıp kalmayacağı” sorunun yarattığı öfkeli kararsızlıktan tümüyle deği-

şık, belli belirsiz bir başka tereddütten sonra, hiç ummadığım bir sır verdi:

“İşin doğrusu şu, bana bir görev verdiler.”

“Sizi Cenevre’de tutacak bir görev mi?”

“Evet burada. Bu iğrenç...”

Görevinin ulu Peter İvanoviç’le ilgili bir şey olduğunu çıkar-mıştım. Olayları birbirine bağlayabildiğim için kendimden memnun kaldım. Ama tabii bu düşüncemi kendime sakladım; Mr. Razumov da uzunca bir süre hiçbir şey söylemedi. Köprü-ye çok yaklaştığımız sırada yeniden dudaklarını kımıldattı ve sertçe:

“O çok değerli haberi bir yerde bulabilir miyim?”

Neden söz ettiğini anlamak için bir an geçmesi gerekti.

“Buradaki basın da, o habere yer verdi. Çeşitli yerlerde ar-şivler vardır. Bendeki İngiliz gazetesini, elime geçtiği gün Miss Haldin’e verdiğimi hatırlıyorum. Zavallı annenin koltuğunun yanındaki masada, haftalarca durduğunu gördükçe çok üzü-lüyordum. Sonra gazete ortadan kayboldu. İnanın iyi oldu.”

Razumov bir an durdu.

Ben devam ettim. “Bu bayanları sık sık göreceğiz zamanı bu-lacağınıza – bu zamanı yaratacağınıza inanıyorum.”

Razumov bana öyle tuhaf baktı ki, bu bakışı nasıl tanımla-yacağımı bile bilemiyorum. Bu konuda onu hiç anlamıyor-dum. “Onu ne rahatsız ediyor?” diye sordum kendi kendime. Kafasında, ne gibi garip fikirler vardı? Umutsuzluk içindeki ülkesinin hangi dehşet verici görüntüsü kafasının içini zapt et-mişti? Eğer bu, Viktor Haldin’in yazgısı ile ilgili bir şeyse, onu sonsuza dek kendine saklamasını yürekten istiyordum. Açık konuşmak gerekirse o denli şoke olmuştum ki, bunu –Tanrım beni bağışla– gülümseyerek ve neşeli bir hava takınarak gizle-meye çalıştım.

Ona döndüm “Bunun için çok çaba harcamanız gerekmeye-ceğine inanıyorum.”

Yanımdan ayrılarak köprünün korkuluğuna abandı. Bir an sırtına bakarak bekledim. Gerçi tekrar yüzüne bakmak, hiç içimden gelmiyordu. Razumov kesinlikle hiç kıpırdamıyordu.

Kıpırdayacakmış gibi de görünmüyordu. Ağır ağır istasyona doğru yürümeye koyuldum, köprünün bitiminde, omzumun üzerinden ona bir göz attım. Hayır hiç kıpırdamamıştı. Köprünün altından geçen mavi suyun hızlı akıntısına tutsak olmuşçasına, iyice korkuluğa abanmıştı. Orada akıntı bazı insanların başını döndürecek kadar güçlüdür; bu akıntının yıkıcı gücüne aniden kapılıp gitme korkusunu hissetmeden, uzun süre, o suya bakamam. Bazı beyinlerin durdurulamayacak güce ve yolu kesilemeyecek harekete karşı silahı yoktur.

Mr. Razumov, herhalde bunu beğenmişti. Onu köprünün parmaklıklarına dayanmış olarak bıraktım. Bana karşı davranışı sadece kabalık olarak adlandırılmazdı. Sabırsızlığının ve aşağılamasının altında başka bir şey yatıyordu. Belki de bu şey, neredeyse on gündür, onun Miss Haldin'in yanına gelmesini de engellemiştir diye düşünürken, derine gömülü sıra oldukça yaklaşmıştım. Ama bu sırrın ne olduğunu bilmem imkânsızdı.

Üçüncü Bölüm

1

Köprünün altındaki su derindi, hızla akıyordu. Yukarıdan bakılınca suyun küçük dalgalı akışı, granitin içinden kendisine bir kanal oyabilecek güçte görünüyordu. Oysa bu su, Razumov'un yüreğinin içinden aksa, mahvolan yaşamının orada biriktirdiği acı yığınının önüne katıp götüremezdi.

“Tüm bunların anlamı ne?” diye düşünürken gözlerini suya dikmişti. Engel tanımayan akıntı o kadar temiz ve pürüzsüzdü ki, sadece belli belirsiz bir hava kabarcığının geçişi ya da beyaz bir saçı andıran ve hemen gözden yitiveren ince bir köpük izi, suyun baş döndürücü hızını, korkunç gücünü açığa vuruyordu. “Neden bu yaşlı İngiliz burnunu sokup, aptalca konuşup durdu. Bir de bu delirmiş yaşlı kadın hikâyesi çıktı, bu ne olacak?”

Özel olarak böyle kaba düşünmeye çalışıyordu, genç kızı da hiç aklına getirmemeye özen gösteriyordu. Kendi kendine yineleyip duruyordu. “Delirmiş yaşlı bir kadın. Uğursuzluk bu. Yoksa tüm bunları saçmalık diye görmezden mi gelmeliyim? Yoo hayır! Yanılıyorum! Hiçbir şeyi görmezden gelecek durumda değilim. Bir saçmalık, son derece tehlikeli olayların başlangıç noktası olabilir. Buna karşı nasıl önlem almalı? Bu,

insanın zekâsını öldürür. Zeki olan insanlar, saçmasapan şeylerden daha çok kuşkulanırlar.”

Bir öfke dalgası, bir an tüm düşüncelerini felce uğrattı. Hatta parmaklığa dayanmış vücudu bile baştan aşağı titredi; sonra kendi kendisiyle yaptığı gizli bir görüşmeye benzeyen sessiz tartışmayı sürdürdü. Oysa kendi kendisiyle yaptığı bu özel görüşmede bile, belli belirsiz farkına vardığı bazı üstü kapalı şeyler vardı.

“Her şeyin ötesinde, bu saçmalık değil. Önemsiz bir şey. Tümülle önemsiz – tümülle. Yaşlı bir kadının delirmesi – aptalca konuşan yaşlı bir İngiliz’in titiz işgüzarlığı. Hangi şeytan onu yoluma çıkardı? Onu iyice aşağıladım, yetmez mi? Üstelik buna hakkım da vardı. Her işe burnunu sokan insanlara böyle davranmak gerekir. Acaba hâlâ arkamda durmuş, beni mi bekliyor?”

Razumov sırtından aşağı soğuk bir titremenin geçtiğini hissetti. Bu korku değildi. Bunun korku olmadığına emindi –kendisi için korkmuyordu– ama yine de ismini bilmediği tanıdık biri için duyulan bir kaygıya benziyordu. İşgüzar İngiliz’in, karşılaşması gereken bir tren olduğunu hatırlayınca, bir süre yatıştı. Bekleyerek zamanını harcayacağını düşünmek çok saçma olurdu. Arkasına bakıp, gerçeği anlamak da gereksizdi.

Acaba, bu adam gazeteyle ve yaşlı deliyle ilgili o olağanüstü hikâyeleriyle ne demek istemişti, diye düşündü birden. Bu, sadece bir İngilizin yapabileceği uğursuz bir tahmindir. Tüm bunlar, onun için bir oyundu –devrim oyunu– kendi üstünlüğünün bilincinde tepeden izleyeceği bir oyun. Hem “Gerçeği anlatsanız olmaz mı?” diye bağırması da ne oluyordu?

Razumov tüm gücüyle abandığı taşlara kavuştuğu kollarını bastırdı. “Gerçeği olmaz mı? Yaşlı deli için gerçek,... anne- si için.”

Genç adam yeniden titredi. Evet. Gerçek anlatılabilirdi! Anlaşılan gerçek işe yarardı. Kesinlikle. Söylenmemiş sözleri alayla kafasından geçirerek artık teşekkürleri kabul ederim diye düşündü. “Kuşkusuz bana ömür boyu şükran duyarlar.” İçinden alay etmeyi sürdürdü. Oysa bu hali çabuk geçti. Yüreği birden boşalmışçasına hüznüldü. Beyni bir trans sonrası yeni uyanıyormuş gibi kendine geldi, toparlandı. “Tedbirli ol-

mam gerek. Hiç kimse, hiçbir şey, önemsenmeyecek kadar saçma ve değersiz değildir.” Yorgun, bitkin düşünüyordu. “Tedbirli olmam gerek.”

Razumov, parmaklıktan ellerinin yardımıyla, kendini çekebildi ve köprüden geri dönüp bir süre hiç kimseyi görmeden, tek başına münzevi bir yaşam sürdüreceği evine gitti. Stuttgart grubunun Razumov’a duyduğu güveni ilettiği kişi olan Peter Ivanoviç’i o süre içinde görmedi; gelişinde tanıştırıldığı mülteci devrimcilerin yanına zaten hiç gitmemişti. O dünyadan tümüyle uzak duruyordu. Şaşkınlık yaratan ve kuşku uyandıran bu davranışlarının kendisi için tehlikeli olabileceğini hissediyordu.

Bunu belirtirken, o süre içinde hiç dışarı çıkmadığını söylemek istemiyorum. Birçok kez ona sokaklarda rastlamıştım, ama beni tanıımıyormuş gibi davrandı. Bir kez Haldinlerdeki bir akşam ziyaretinden sonra, eve giderken onu Boulevard des Philosophes’u geçerken gördüm. Geniş kenarlı bir şapkası vardı, paltosunun yakasını kaldırmıştı. Önce eve doğru yürüdü, fakat içeri girmek yerine, hâlâ ışıkları yanan pencerelerin önünde bir süre durdu, sonra bir yan sokağa saptı.

Hâlâ Mrs. Haldin’i görmeye gitmediğini biliyordum. Miss Haldin, bana Razumov’un buna isteksiz olduğunu söylemişti; üstelik Mrs. Haldin’in akli durumu da değişmişti. Şimdi oğlunun yaşadığını ve kendisinin de, herhalde, onun gelişini beklediğini düşünüyor gibiydi. Pencerenin yanındaki büyük koltuğunda; ışıklar yanık, perdeler kapalı da olsa hareketsiz otururken bir bekleyiş havası içindeydi.

Ben Mrs. Haldin’in artık ölüme çok yaklaştığını düşünüyordum; tabii bunu Miss Haldin’e söylemedim. Miss Haldin de Mr. Razumov’u annesine tanıştırmamanın hiçbir yarar getirmeyeceğini düşünüyordu; ben de bu düşüncesini tamamiyle paylaşıyordum. Genç adamla Bastions’da buluştuklarını biliyordum. Bir-iki kez onları ana yolda ağır ağır yürürken görmüş-tüm. Haftalar boyunca her gün buluştular. Miss Haldin’in yürüyüşe çıktığı saatlerde oradan geçmemeye çalışıyordum. Bir gün dalgınlıkla parka girdim, ama Miss Haldin tek başına yü-

rüyordu. Hal hatır sormak için durdum. Mr. Razumov görünmeyince ondan söz etmeye başladık – doğal olarak.

“Abinin eylemleriyle – ölümüyle ilgili sana kesin birşeyler anlattı mı?” Tüm cesaretimi toplayarak bu soruyu sormuştum.

Biraz duraksadıktan sonra Miss Haldin başını salladı. “Hayır. Kesin hiçbir şey anlatmadı.”

Bütün konuşmalarının, onları bir araya getiren ölüyle bağlantılı olduğunu çok iyi anlıyordum. Bu kaçınılmazdı. Ancak Miss Haldin yaşayanla ilgileniyordu. Bu da kaçınılmazdı sanıyorum. Biraz daha sorunca Razumov’un Miss Haldin’e, kendisinin hiçbir zaman klasik bir devrimci olmadığını, insanların yaptığı teorileri, sloganları küçümsediğini söylediğini öğrendim. Bunlara oldukça sevinmiştim – ama biraz da şaşırmıştım.

Miss Haldin şöyle açıkladı. “Razumov’un düşünceleri çok ileride. Kavganın çok ötesinde.” Sonra da şunu ekledi: “Tabi, aynı zamanda aktif olarak çalışıyor.”

Dolambaçsız, açıkça sordum. “Peki onu anlıyor musun?”

Yeniden duraksadı. Sonra mırıldandı: “Pek değil.”

Razumov’un takındığı esrarengiz, içine kapanık tavırların, onu büyülediğini anlamıştım.

Miss Haldin “Ne düşündüğümü biliyor musunuz?” diyerek neredeyse gönülsüz, içine kapanık havasından çıkıp konuşmasını sürdürdü: “Beni gözlüyor, inceliyor ve onun güvenine layık olup olmayacağımı anlamaya çalışıyor; işte bunu düşünüyorum...”

“Ve bu da, seni sevindiriyor, öyle mi?”

Bir süre esrarlı bir hava içinde konuşmadan durdu. Sonra canlı, tıpkı bir sır veren ses tonuyla:

“Bu olağanüstü adamın büyük bir plan, çok geniş çaplı bir eylem üstünde düşündüğüne inanıyorum, kendini tümüyle bu büyük işe kaptırmış –bundan– ve dünyada yapayalnız olmasından dolayı acı çekiyor.”

Başımı başka yöne çevirerek söze girdim. “Yani şimdi kendine yardımcı mı arıyor?”

Yine bir sessizlik oldu.

Sonunda Miss Haldin “Neden olmasın?” dedi.

Ölmüş olan abi, ölmek üzere olan anne, İngiliz dost arka plana düşmüşlerdi. Ama, Peter İvanoviç'in de kesinlikle hiçbir önemi yoktu. Beni de bu düşünce yatıştırıyordu. Yine de Rus yaşamının dev gölgesinin yaklaşan bir gecenin karanlığı gibi genç kızın çevresinde giderek koyulaştığını görüyordum. Gölge onu yakında yiyip yutacak gibiydi. Mrs. Haldin'i –o öldürücü gölgenin öbür kurbanını– sordum.

Miss Haldin'in içten gözlerinde, vicdan azabına benzer bir tedirginlik belirdi. Annesi kötü değilmiş, ama bazen ne garip kaprisleri olduğunu bir bilseymişim! Miss Haldin sonra saatine bir göz atıp artık daha fazla kalamayacağını söyleyerek, telaşlı bir el sıkışmadan sonra uçar gibi gitti.

Mr. Razumov'un o gün gelmeyeceğini daha önceden biliyor-muş. Gençlere akıl ermez!

Yaklaşık bir saat sonra, Mollard Alanı'nı geçerken Razumov'u bir güney sahili tramvayına binerken gördüm.

Château Borel'e gidiyor, diye düşündüm.

Tramvay kentten yaklaşık yarım mil ötedeki Château Borel'in kapısında Razumov'u bıraktıktan sonra, iki yanı düzgün dikilmiş ağaçlarla çevrili gölgeli yolda devam etti. Güneş vuran karşı tarafta, gölün sığ açıklarına doğru uzanan kısa, tahta bir iskele vardı; suyun açıklardaki koyu mavi rengi, karşı kıyının düzenli görünümlü yeşil tepeleriyle sevimsiz bir karşıtlık oluşturmuştu. Solda kentin karanlık görüntüsünü, beyaz renkli taş iskele çıkıntılarını daha bir belirgin kılmıştı; sağa doğru yayılan göl ve çevresindeki özelliksiz girinti-çıkıntılarla tüm bu manzara; yeni yapılmış, deha ürünü olmayan, taklit bir yağlı boya taklit bir tablo gibi parlıyordu. Razumov bu manzarayı küçümseyip ona sırt çevirdi. Burayı iğrenç buluyordu –boğucu bir iğrençlik– bu kentin ulaştığı sonun anlamsızlığı; yüzyılların emeği ve kültürü sonunda sıradan olanın en mükemmeline ulaşmıştı. Sırtı göle dönük, Château Borel'in bahçesine açılan girişe baktı.

Koyu taş sütunların arasındaki dövme demirden kapı kemeri ve parmaklıklar çok paslıydı. Kapının altında yeni araba izleri olmasına rağmen, kapı sanki çok uzun süre hiç açılmamış gibiydi. Ancak kapıdaki sütunlarla aynı gri taştan yapılmış gi-

rişteki kulübenin (tüm pencereleri tahtayla kaplanmıştı) tam karşısında küçük bir yan giriş daha vardı. Bunun da parmaklıkları paslıydı; aralık duruyordu, uzun süredir de hiç kapatılmamış gibiydi. Razumov, onu açmak için biraz itince yerinden oynamadığını gördü.

“Demokratik bir erdem. Herhalde burada hiç hırsız yok.” Hoşnutsuzlukla kendi kendine mırıldanmıştı. Bahçeye girmeden önce dönüp geriye baktı; geniş, temiz caddede bir sırada boş boş oturan bir işçiyi ters ters süzdü. Adam ayaklarını sıraya koymuş, kollarından birini sıranın alçak arkalığında aşağı sarkıtmış, lordlar gibi kurulmuş, tatil gününü geçiriyordu; sanki görünen her şey onunmuşçasına.

“Seçmen! Seçkin! Bilinçlenen!” Razumov içinden “Yine de hayvanın teki,” diye mırıldandı.

Bahçeye girdi, geniş yoldan yukarı doğru hızlı hızlı yürürken, hiçbir şey düşünmemeye – kafasını dinlemeye, duygularını gevşetmeye çalışıyordu. Ama, evin önüne vardığında, verandanın altında görünmeyen bir darbenin etkisiyle sendeledi. Hızlanan yürek atışlarının esrarı Razumov’u şaşırttı. Bir an durup bir-iki cılız sarmaşığın belli belirsiz sardığı alçak kemerli tuğla duvara, duvarın dibindeki daracık, bakımsız çiçek tarhına baktı.

“Burada.” Kendinden geçmiş düşünüyordu. “Burada – tam bu noktada!..”

Nathalie Haldin’le ilk karşılaşmasını yeniden hatırlaması bile, Razumov’da kaçma isteği uyandırmaya yetmişti. Bunun bilincindeydi, ne var ki, önemsiz bir zaafı alt etmek istediğinden değil, gidecek hiçbir yeri olmadığından yerinden kıpırdamadı. Üstelik Cenevre’den ayrılamazdı da. Üzerinde hiç düşünmeden bile bunun mümkün olamayacağını biliyordu. Bu kendisi için ölüm fermanı demekti, fiilen olmasa da, intihar demekti. Aynı zamanda yaşamı fiili olarak da tehlikeye girerdi. Cenazelerde ceset külleri koyulan kapları andıran iki yeşilimsi taşın kenarlarda durduğu verandanın merdivenlerinden ağır ağır çıkmaya başladı.

Rengi uçmuş çakılların arasında birkaç ot öbeğinin gözük-tüğü geniş verandaya bakan tüm alt kat pencereleri pancurluydu ama kapı ardına kadar açıktı. Geldiğini evden gördükle-

rini anladı, çünkü başında silindir şapkası görülmeven Peter Ivanoviç, kapıda onu bekliyor gibiydi.

Avrupa'nın en büyük feministinin şapkasız başı ve siyah, merasim frakı, Egeriası'nın yani Madame de S-'nin kiraladığı bu evdeki belirsiz statüsünü daha bir vurguluyordu. Peter Ivanoviç'in görünen tavrında, hem mülk sahibinin özgürlüğü hem de konuk ağırlayan insanın resmî tavrı seziliyordu. Koyu mavi gözlüklerinin ardındaki sakallı ve kırmızı yüzüyle konugunu dostça bir havayla karşıladı, hemen koluna girdi.

Razumov duyduğu her türlü tiksintiyi, neredeyse kendiliğinden gelişen sürekli bir ihtiyatlı olma dürtüsüyle bastırıyordu. Bu dürtünün etkisiyle oluşan katı, neredeyse militanca, ulaşılmaz ifadesi, ayrılmaz bir parçası olmuştu. "Kahraman kaçak" ise, bu yeni gelen Rus devrimcisinin keskin görünümü-lü soğuk tavrından etkilenmişti, onun gönlünü okşayan ve ona güvendiğini belirten bir ses tonuyla konuşuyordu. Madame de S- uykusuz bir gece geçirdiği için dinleniyormuş. Sık sık böyle rahatsız geceler geçirdiği olurmuş. Şapkasını yukarıda bırakmış, genç dostuna evin arkasındaki gölgeli yolların birinde, şöyle içten bir sohbet yürüyüşü önermek için aşağı inmiş. Bunu söyledikten sonra büyük adam, yanındaki kıpırtısız yüze bakınca, bağırmaktan kendini alamadı:

"Yemin ederim genç dostum, olağanüstü bir insansınız."

"Sanırım yanıyorsunuz. Peter Ivanoviç. Eğer gerçekten olağanüstü bir insan olsaydım, burada, İsviçre'nin Cenevre kantonuna bağlı şey komünündeki –buranın bağlı olduğu komünün adı neydi? –bu bahçede sizinle yürüyor olmazdım... Al-dırmayın– ne de olsa demokrasinin yüreği burada atıyor. Bu işe uygun olan, kuru bir bezelye tanesi değerinde ve tam o büyüklükte bir yürek. Ben yurtdışında gezinen diğer Ruslardan daha olağanüstü değilim."

Peter Ivanoviç heyecanla, buna karşı çıktı:

"Hayır! Hayır! Siz sıradan biri değilsiniz. Ben, yurtdışında yaşayan –böyle nitelemek daha doğru– Rusları biraz bilirim. Siz, bana ve başkalarına, çarpıcı özellikleri olan biri gibi görünüyorsunuz."

Razumov gözlerini yanındakine çevirip “Bununla ne demek istiyor bu adam?” diye geçirdi içinden. Peter İvanoviç’in yüzünde düşünceli bir ciddiyet okunuyordu.

“Buraya gelinceye kadar, yolda kendinizi tanıttığınız çeşitli yerlerden haberinizi almadığımı mı sanıyorsunuz, Kirylo Sidoroviç? Mektuplar aldım.”

Peter İvanoviç’i büyük bir dikkatle dinleyen Razumov “Ah! Birbirimiz hakkında konuşmakta üstümüze yoktur,” diye karşılık verdi. “Dedikodular, öyküler, kuşkular ve buna benzer şeylerde üstümüze yoktur. Hatta iftiralar.”

Böylece saldırıya girişen Razumov, benliğini kaplayan tedirginliği gizlemeyi çok iyi başarmıştı. Bu arada kendi kendine, endişelenmesi için bir neden olmadığını söyleyip duruyordu. Ama karşısındakinin sesinde açıkça fark edilen içtenlik Razumov’u rahatlatmıştı.

“Tanrım!” diye bağırdı Peter İvanoviç. “Neden söz ediyorsunuz? Neden dolaylı siz?..”

Meşhur sürgün, kelimeler çıplak gerçeğe yetmiyormuşçasına kollarını havaya kaldırdı. Bu Razumov’u tatmin etmişti. Yine de aynı konuyu sürdürdü.

“Karanlık bir tavan arasında büyüyen mantarlar gibi, gizli örgütçülerin dünyasında boy veren zehirli bitkilerden söz ediyorum.”

Peter İvanoviç sertçe karşı çıktı: “İftira ediyorsunuz; özellikle sizinle ilgili...”

“Hayır!” Razumov heyecansız bir biçimde Peter İvanoviç’in sözünü kesmişti. “Aslında, iftira etmek istemiyorum, sadece tüm yanılsamalardan uzak bir bakışla konuşuyorum.”

Peter İvanoviç, Razumov’a koyu gözlüklerinin ardından, hafif bir gülümsemenin eşlik ettiği esrareniz bir şekilde baktı.

“Birisi hiç yanılmadığını söylese, en azından bu iddia bir yanılmadır.” Ses tonu dostçaydı. “Ancak ne demek istediğinizi anlıyorum Kirylo Sidoroviç. Stoacılık* yapıyorsunuz.”

(*) Stoacılık: Usun egemenliği; doğaya uygun yaşamayı, ruhun duyumsamazlığını ve dünya yurttaşlığı ülküsünü erek olarak koyan Kıbrıslı Zenon’un kurduğu öğretisi – ç.n.

“Stoisizm. Bu Yunanlılara ve Romalılara özgü bir felsefe akımı. Bunu, onlara bırakalım. Biz Rus’uz, yani çocuğuz, yani içteniz, yani kinigiz öyle dilerseniz. Ancak kinizm, felsefi bir akım değil.”

Bu sözleri uzun bir sessizlik izledi. İhlamur ağaçları altında ağır ağır yürüyorlardı. Peter Ivanoviç ellerini arkasında kavuşturmuştu. Razumov’a, koyu gölgeli yolun çakıl döşeli nemli toprağı ayaklarının altından kayıyormuş gibi geliyordu. Tedirgin tedirgin, doğru şeyleri söyleyip söylemediğini kendi kendine sordu. Konuşmanın denetimi daha fazla kendi elinde olmalıydı. Büyük adam da düşüncelere gömülmüş gibiydi. Peter Ivanoviç hafifçe boğazını temizlerken, Razumov, içinde küçümsemenin ve korkunun yeniden sancıyla büyüdüğünü hissetti.

Peter Ivanoviç nazik bir biçimde konuşmaya başladı: “Şaşırdım. Suçlamalarınızın doğru olduğunu kabul etsek bile, sizin hakkınızda iftira ve dedikodu yapıldığını nasıl ileri sürebilirsiniz? Bu çok saçma. Gerçek şu ki, Kirylo Sidoroviç, kimse size iftira edecek, hakkınızda dedikodu yapacak kadar sizi tanımıyor. Siz insanların beklediği, gerçekleştirmeye çalıştıkları ama başaramadıkları büyük bir eylemin adamısınız. Sonunda sizin ve Haldin’in başardığı eylem uğruna, nice insan yok oldu. Siz Rusya’dan bizim yanımıza bu prestijle geliyorsunuz. Ne var ki konuşkan biri olmadığınızı reddedemezsiniz, Kirylo Sidoroviç. Tanıştığınız insanlar bana izlenimlerini bildirdiler; biri şunu yazdı diğeri bunu yazdı, ancak ben düşüncelerimi kendim oluştururum. Önce sizi görmek için bekledim. Siz genelin dışında bir insansınız. Bu iyi bir şey. Kapalısınız, çok kapalısınız. Bu suskunluk, bu keskin yüz, sizde var olan bu katı ve gizemli şey ilgi çekiyor; demek istediğiniz buysa eğer, biraz da meraklandırıyor. Brutus¹ benzeri bir şey var sizde.”

Razumov öfkeyle “Lütfen şu klasik benzetmeleri benden uzak tutun!” diye patladı. “Junius Brutus’un burada işi ne? Komik! Rus devrimcilerinin hep patrician, benim ise aristokrat olduğumu mu söylemek istiyorsunuz?” Alaylı sormuştu, yine de bu sırada sesini alçaltmıştı.

1 Brütüs, amcası Cato tarafından, küçük yaştan itibaren aristokrat parti ilkelerine göre eğitilmiş ve daha sonra Jül Sezar’ın öldürülmesi olayında yerini almıştır.

Peter Ivanoviç ellerini birkaç kez salladıktan sonra yeniden arkasına kavuşturdu, düşünceler içinde bir-iki adım attı.

Sonunda mırıldandı: “*Hepsi patrician değil, oysa siz her koşulda bizden birisiniz.*”

Razumov acı acı güldü.

Alaycı bir ses tonuyla konuşmaya başladı. “Benim adım Gu-genheimer değil, bu kesin. Ben demokrat bir Yahudi de değilim. Nasıl olabilirim? Herkes böyle şanslı değil. Benim bir isim yok, hiç...”

Avrupa çapında ün yapmış adam, derin bir yakınlık gösterdi. Geriye bir adım atıp kollarını öne uzattı, Razumov’un dediklerine karşı çıkarken neredeyse yalvaran bir duruşu vardı. Kalın bas sesi acıma doluydu.

“Ancak sevgili genç dostum! Sevgili Kirylo Sidoroviç...”

Razumov kafasını salladı.

“Benimle konuşurken kullandığınız soyadında bile benim hukuki olarak hakkım yok – neyse bundan ne çıkar? Ben bir soyadı hakkı iddia etmek istemiyorum. Benim babam yok. Bu raya dek iyi. Ama size bir şey söyleyeyim; annemin büyükbabası bir köylüymüş – serfmiş. Ne kadar sizden biri olduğumu anladınız mı? Kimsenin üstümde hak iddia etmesini istemiyorum. Ancak Rusya bana sahip *çıkılmazlık* yapamaz. Yapamaz!”

Razumov, göğsüne bir yumruk attı.

“Ben Rusya’yım!”

Peter Ivanoviç’in kafası aşağıda ağır ağır yürüyordu. Razumov kendi kendine kızarak onu izliyordu. Böyle konuşmalar doğru değildi. Tüm içten davranışlar, tedbirsizlik demektir. Ancak, insanın gerçeklerden bütünüyle kopmadığını umutsuzluk içinde düşündü. Koyu renkli gözlüklerinin arkasında düşünceli duran Peter Ivanoviç, birden Razumov’a öyle iğrenç göründü ki, elinde bir bıçak olsa, hiç vicdan azabı duymadan hem de müthiş bir zafer doygunluğuyla ona saplayabileceğini düşündü. İstemediği halde, kafasından bu düşünce çıkmıyordu. Sanki sersemlemiş gibiydi. “Benim yaptığım anlaşılmasın,” diye tekrarlıyordu içinden. “Öyle olmaz – Arka duvarda gördüğüm ufak kilidi kırarak kaçırım. Evde kimse benimle bir-

likte, burada olduğunu bilmiyor gibi. Ah evet. Şapka! Kadınlar şapkasını hemen bulur. Bu nemli, kasvetli gölgelik yerde ölü-sünü bulurlar – o sırada ben çoktan gitmiş olurum, kimse de bir daha... Tanrım! Deliriyor muyum?” Razumov korkmuştu.

Meşhur sürgünün sesi duyuldu – hafif duyulan bir sesle düşünüyör gibiydi.

“Hımın, evet! Bu –kuşkusuz– belirli bir açıdan...” Sesini yükseltti. “Sizin onur duyduğunuz bir şey...”

Peter Ivanoviç, bilinen, alışılmış vurgularla konuşmaya başladı, böylece Razumov’un köylü sınıfından gelme iddiasını bir anlamda onaylamış oluyordu.

“Büyük onur veren bir şey bu, Kirylo kardeşim. Bunu hak etmediğinizi de söyleyemem. Hak ettiğinizi söylemiştim. Aile-nizle ilgili birşeyler söylemeye cesaret ettim, çünkü buna hiç önem vermem. Siz de bizden birisiniz – *un des nôtres*. Bunu sevinçle görüyorum.”

Razumov durgun bir tavırla “Ben de bunu önemsiyorum. Sizin için de bunun önemli olabileceğini reddedemem.” Biraz durduktan sonra, farkına vardığı üstündeki ciddi ve biraz endişeli havanın Peter Ivanoviç’in gözünden kaçacağını umut ederek “Yalnız, artık bu konuyu kapatalım, öyle değil mi?” dedi.

“Pekâlâ, konuşmayız – bugünden sonra Kirylo Sidoroviç.” diyen devrimin soylu başpapazı konuyu sürdürdü. “Bu sonuncu kez olacak. Sizin duygularınızı incitmek gibi bir amacım olduğunu bir an bile düşünemezsiniz. Açıkça üstün bir kişiliğiniz var – ben sizi böyle görüyorum. Sıradan –hımın– duyarlılıkların oldukça ilerisindesiniz. Ancak gerçek şu ki Kirylo Sidoroviç, ben sizin duyarlı noktalarınızı bilmiyorum. Rusya dışındaki hiç kimse, sizi pek tanımiyor – şimdilik!”

Razumov “Beni tanımaya mı çalışıyorsunuz?” diye sordu.

“Evet.”

Meşhur sürgün açık bir yakınlıkla konuşmuştu ne var ki birbirlerine yüzlerini çevirince Razumov, koyu renk gözlüklerin karşısında bocaladı. Peter Ivanoviç üstü kapalı biçimde, belirli bir eylem için dinamik ve sağlam kişilikli birine ihtiyacı olduğunu, bir süredir böyle biriyle karşılaşmayı beklediğini çıtlattı.

Daha kesin hiçbir şey söylemedi, bununla birlikte Stuttgart'daki devrimci komitenin birtakım üyelerine ilişkin birkaç eleştirel yorum yaptıktan sonra uzun bir süre hiç konuşmadı. Yolun başından sonuna dek yürüdüler. Razumov da sessiz duruyor, ara sıra evin arka cephesine göz atmak için başını kaldırıyordu. Ev, hiç içinde oturuluyormuş gibi görünmüyordu. Rutubetli, iç sıkıcı, kasvetli gri duvarları, yukarıdan aşağıya hepsi kapalı pencereleriyle terk edilmiş görünüyordu. Belki de bu ev; hırıldayan, kasvet saçan önemsiz bir burjuvanın hayaleti yüzünden geleneksel anlamda perili bir ev olabilirdi. Tüm dünyanın dedikodusunu yaptığı gibi, Madame de S-'nin politikacıları, diplomatları, çeşitli Avrupa parlamentolarının kurullarını ağırlarken çağırdığı ruhlar ise, başka türden olmalıydı. Razumov, arabasının dışında Madame de S-'yi hiç görmemişti.

Peter İvanoviç daldığı düşüncelerinden sıyrıldı.

“Size şu anda iki şey söyleyebilirim. Ne bir liderin ne de belirleyici bir eylemin ayaktakımı içinden çıkamayacağına inanıyorum. Eğer bana ayaktakımının ne olduğunu sorarsanız –hımın– bunu anlatmak çok uzun. Benim ayaktakımı nitelememi oluşturan öğelerin çokluğuna şaşarsınız – bu ayaktakımı toplumun en altında *yer almalı*, en altta yer alması gerek. Böyle bir değerlendirme tartışmaya açık olabilir. Fakat size neyin ayaktakımı *olmadığını* söyleyebilirim. Bu konuda anlaşmamız olanaksız. Köylüler ayaktakımı olamaz; en üstteki sınıf –yani– soylular da ayaktakımı olamaz. Bunun üzerine düşünün Kirylo Sidoroviç! Sizin düşünme yeteneğinize güveniyorum. İnsanlarda özgün olmayan her şey, doğuştan ve sonradan gelişme sırasında kendine ait olan şeylerin dışındaki her şey –açıkça– pisliktir! Yanlış tarafta yer alan beyinler pisliktir. Yabancı kökenli doktrinler de pisliktir. Pislik! Ayaktakımı! Düşünmenizi önerdiğim ikinci şey de şu: Bizim önümüzde, şu anda, geçmişle gelecek arasında dipsiz bir uçurum var. Yabancı kökenli bir liberalizmle hiçbir zaman bu uçurumun üzerine bir köprü kurulamaz. Kurmak için yapılacak olan tüm girişimler ya boşa bir çaba olur ya da şablonculuktan öteye gidemez. Bu uçuruma hiçbir zaman köprü kurulmamalı! Bu uçurum doldurulmalı!”

İriyarı feministin tavırlarına uğursuz bir alaycılık sinmişti. Razumov'un kolunu kavrayıp hafifçe sarstı.

"Anlaşılmaz genç adam, anlıyor musunuz? Tek şey var: O uçurumu doldurmak gerekiyor."

Razumov'un yüzündeki hareketsiz ifade değişmedi.

Yan yana yürürlerken kolunu sessiz bir hareketle kurtarıp Peter Ivanoviç'le aralarındaki uzaklığı artıran Razumov "Benim çoktan bu konu üzerine kafa yormanın çok ötesine geçtiğimi düşünmüyor musunuz?" diye sordu. Arabalar dolusu laf ve teorisinin de bu uçurumu hiçbir zaman dolduramayacağını ekledi. Bunun üzerine kafa yormak da gereksiz. Sadece birçok yaşamın feda edilmesi – Razumov sözünü bitirmeden sessizliğe büründü.

Peter Ivanoviç saçlı, iri kafasını ağır ağır aşağı eğdi. Bir süre sonra gidip, eğer iyileşmişse, Madame de S'-yi görmeyi önerdi.

Kasvet saçan, gölgeli yolda ani bir adımla geri dönerken "Çay içeriz," dedi.

Yardımcı hanım dışarı çıkmış, onları gözlüyordu. İki adam köşeyi dönüp de görününce koyu renk eteği kapıya sürünerek içeri kaçtı. Bir yere gizlenmişti, onlar hole girdiklerinde ortalıkta görünmüyordu. Tozlu pencereden düşen çiğ ışığın aydınlatığı holde, çamurlu izlerle kaplı siyah beyaz taşlı döşemede ayak sesleri hafifçe yankılandı. Büyük feminist yukarıya çıkan merdivenlerde yol gösterdi. Birinci katın sahanlığında kabul odasının çift kanatlı kapısının karşısında yukarıya dönük biçimde parlak silindir şapka duruyordu. Söylentilere göre, çağrılan ruhlar bu odaya geliyordu; genel kaniya göre de buraya kaçak devrimciler uğruyordu. Kapıların döken beyaz boyası, tavanların kirli yaldızı insanın aklından toz ve boşluktan başka bir şey geçmesine izin vermiyordu. İri pirinç kapı tokmağını çevirmeden önce, Peter Ivanoviç yanındaki genci yarı eleştirel yarı içeriye hazırlayıcı bir bakışla süzdü.

Sonra ölçülü bir sesle "Hiç kimse mükemmel değildir," diye mırıldandı. Tıpkı, ender bir mücevhere sahip bir kişinin mücevherlerin kutusunu açmadan önce bu konuda cahil birine,

belki de hiçbir cevherin kusursuz olmadığını önceden belirtmesini çağrıştıran bir havayla...

Peter Ivanoviç'in eli, kapı tokmağında öyle uzun bir süre durdu ki Razumov dalgın bir "doğru"yla onu onayladı.

Peter Ivanoviç konuyu sürdürdü: "Kusursuzluk, kusursuzluk için yaratılmamış bu dünyada istenilen etkiyi veremez. Şimdi, içeride düşünen bir kafa –hayır!– şefkatin karşı konulmaz, nur saçan gücüyle size acı veren her türlü kafa karışıklığını anlayabilecek kadın sezgisinin en arı biçimini bulacaksınız. Bu dahice, evet dahice, içe işleyen kadınlığın gerçek ışığı önünde hiçbir şey karanlık kalmaz."

Parlak sabitliğiyle koyu renk gözlüklerin ardındaki bakış, yüzüne mutlak bir iman havası veriyordu. Razumov kapalı kapının önünde, bir an titredi.

"İçine işlemek mi? İlk. Düşünceleri okuma gibi bir şey mi demek istiyorsunuz?" Razumov bu soruyu kekeleyerek sormuştu.

Peter Ivanoviç şaşırmış görünüyordu.

Hafifçe, acıma dolu bir gülümsemeyle "Çok farklı bir şeyden söz ediyorum!" dedi.

Razumov istediğinin tam tersine, öfkelenmeye başladığını hissetti.

Dişlerinin arasından mırıldandı: "Bu çok esrarengiz!"

"Anlaşılmaya ve yönetilmeye itirazınız yoktur herhalde?" diye soruyordu büyük feminist.

Pazumov öfkeli bir fısıltıyla patladı.

"Ne anlamda? Ciddi bir adam olduğumun unutulmamasını isterim. Beni kim zannediyorsunuz?"

Birbirlerine çok yakından baktılar. Razumov'un bakışlarını karşılayan mavi gözlerdeki özü kavranamaz kararlılık, gencin öfkesini yatıştırmıştı. Peter Ivanoviç sonunda tokmağı çevirdi.

"Kendiniz görün," diyerek kapıyı açtı.

Odadan hafif, boğuk bir ses duyuldu.

"Evet. İşte geldim!"

İçeri girmesini bekleyen Razumov'a omzunun üzerinden bir göz attı.

“Ve bu kez size sınanmış – gerçek bir örgütçü getiriyorum.
*Un vrai celui-là.**”

Kapıdaki bu bekleme süresi, “sınanmış örgütçü”nün, yüzündeki öfkeli merak ve tiksintiyi belli etmeyecek biçimde kendine hâkim olmasını sağlamıştı.

Bu ifadeler, Mr. Razumov’un günlüğünde, Madame de S-’yle ilk görüşmesiyle ilgili olarak geçiyor. Bu öyküde kullandığım kelimeler, Razumov’un içinden gelen, kendi sözleridir. Kendisinden başka kimsenin okuması için yazılmamış olan o günce, sanırım, ne gizli yaşantıları olan insanlarda genel olarak bulunan garip bir boşboğazlık dürtüsü sonucunda ne de tarihteki tüm entrikalarda, gizli örgütlerde mutlaka bulunan “uzlaşma belgeleri”nin yerine geçmesi nedeniyle tutulmuş değildi. İnsanın aynada kendine bakması gibi, Mr. Razumov da bu günceye merakla belki acıyla, kızgınlıkla ya da çaresizlikle bakıyordu, diye düşünüyorum. Evet, sinsî bir irsî hastalığın damgaladığı görüntüsü dolayısıyla kendi kendine rahatlatıcı gerekçeler bulmak için aynada yüzüne ürkek ürkek bakan korku içinde bir adamın baktığı gibi.

2

“Rus Mazzini”sinin² Egeriası, ilk bakışta, çok belirgin boyanmış yüzündeki ceset hareketsizliğiyle insanda güçlü bir etki uyandırıyordu. Gözleri olağanüstü parlak görünüyordu. Çok iyi dikilmiş, üstüne sıkıca yapışan elbisesinin sardığı beden genç değildi ama zarif bir dikliği vardı. Ona oturmasını söyleyen gıcırtili ses, bir kolu kanepenin üzerine uzanmış olarak oturuşundaki kasatılık, gözlerindeki siyahı belirginleştiren beyaz pırıltı, iri gözbebeklerindeki derin bakışlar, Razumov’u, St. Petersburg’dan gizlice ve aceleyle ayrılışından beri gördüğü şeylerin hepsinden daha çok etkilemişti. Paris etiketli elbiseler giyen bir büyücü di-

(*) Sonunda. Buradasınız (Fr.)

2 Giuseppe Mazzini (1805-72), Fransa ve İsviçre’ye sürgün edilen İtalyan vatansever ve devrimci. Ezilenlerin “havarisi” ve başsuikastçi olarak efsaneleşmiştir.

ye düşündü. Bir falcı! Kadına doğru yaklaşırken bayağı duraksadı, hatta önce gıcırdayan sesin ne dediğini bile anlayamadı.

“Oturun. Sandalyenizi yanıma çekin. Şuraya...”

Razumov oturdu. Allık sürülmüş elmacık kemikleri, kırışıklıklar, çok canlı dudakların her iki tarafındaki ince çizgiler onu şaşırtmıştı. Kadın kendisine cana yakın davranıyordu; gülümseyen yüzü, Razumov’a sırttan bir kurukafayı anımsattı.

“Bir süredir, hep sizinle ilgili haberler duyuyoruz.”

Razumov ne diyeceğini bilemedi, birbirleriyle ilgisiz bir-iki kelime mırıldandı. Sırttan kurukafa görünümü yok olmuştu.

“İçinize kapanık olmanızın her yerde genel bir yakınma konusu olduğunu da biliyor musunuz?”

Razumov vereceği cevabı düşünürken bir süre sessiz kaldı.

Sonra, yukarı doğru bakarak, boğuk bir sesle “Görmüyor musunuz, ben bir eylem adamıyım,” dedi.

Peter İvanoviç, Razumov’un sandalyesinin yanında, uğursuz bir sessizlik içinde ayakta duruyordu. Razumov midesinde hafif bir bulantı hissetti. Bu iki insanın birbirleriyle ilişkisi nasıldı acaba? Hoffmann’ın masallarından³ fırlamış galvanize bir ceset olan bir kadın – tüm dünyaya feminist öğretiyi yayan, aynı zamanda süper devrimci olan bir erkek! Bu, eski çağlardan kalma derin bakışlı, boyalı mumya ve şu iriyarı, güçlü enseli, saygın... neydi bu? Büyüler, sihirler...

Parası için, diye düşündü. “Kadının milyonları var!”

Duvarlar ve döşeme, bir ahırda olduğu gibi boştu. Tavan arasında bulunan birkaç parça mobilya, tozları bile doğru dü-rüst alınmadan kullanılmak üzere aşağı indirilmişti. Bunlar, bankerin dul karısının arkada bıraktığı süprüntülerdi. Perdesi olmayan pencerelerin yoksul ve uykusuz bir görünüşü vardı. İki penceredeki kirli, sarı-beyaz pancurlar indirilmişti. Tüm bunlar parasızlığın değil, paragöz bir pintiliğin göstergesiydi.

Kanepedeki kısık ses öfkeyle yükseldi:

“Çevrenize bakıyorsunuz Kirylo Sidoroviç. Beni utanç verici bir biçimde soydular, mahvettiler.”

3 E.T.A Hoffmann (1776-1822), hikâyeleri tuhaf özellikleriyle ünlü Alman besteci ve yazar.

Madame de S-, kontrol edememiş gibi görüldüğü ağız dolu-su bir kahkaha atıp konuşmasına ara verdi.

“Köle ruhlu bir kimse; eğer hırsız yüce hatta neredeyse kutsal bir insansa –bir Grandükse– bununla teselli bulur. Anlıyor musunuz Mr. Razumov? Bir Grandük – Hayır! Bu insanların ne hırsız olduğunu bilemezsiniz! Hepsi hırsız!”

Göğsü inip kalkıyordu oysa kanepenin arkılığına uzattığı sol kolu, aynı gerginlikte duruyordu.

“Sadece kendinizi üzmele kalıyorsunuz!” Razumov şaşkınlık içinde, bunu söyleyen boğuk sesin, Peter İvanoviç’in kımıldadığını görmediği dudaklarından değil de, sanki sabit göz-lüklerinin ardından döküldüğünü düşündü.

“Ne yani? Hırsızlar diyorum! *Voleurs! Voleurs!*”

Razumov; haykırış, feryat figan dolu ve kuşkulu bir histeriden de ileri bir şey akla getiren bu beklenmedik yaygaraya oldukça şaşırdı.

“*Voleurs! Voleurs! Vol...*”

Peter İvanoviç hiç kıpırdamadan, hiçbir hareket yapmadan çok güçlü bir bas sesle bağırdı. “Yeryüzünde hiçbir güç, sizin dehanızı sizden çalamaz.” Derin bir sessizlik oldu.

Razumov, dışarıdan çok sakın görünüyordu. İçinden “Bu gösteri ne anlama geliyor?” sorusu geçti. O sırada, arkasında bir yerlerde kapının kapandığını duydu; havı dökülmüş siyah eteği, eskimiş bluzuyla topukları üzerinde yürüyerek hızlı hızlı içeri giren yardımcı hanımın kendisine çok ağır geldiği anlaşılan büyük bir Rus semaverini, iki eliyle taşıdığını gördü. Razumov ona yardım etmek için içgüdüsel bir biçimde yerinden kalkınca yardımcı bayan öyle ürktü ki, neredeyse tıslayan yükünü düşürecekti. Ama semaveri masaya koymayı başardı; Razumov da onun korktuğunu görünce hemen oturdu. Kadın, sonra yandaki bir odadan siyah demir bir tepsiye dizili dört büyük cam bardak, bir çaydanlık ve bir şeker kabı getirdi.

Kanepedeki gıcırdayan ses sertçe sordu:

“*Les gâteaux? Kek getirmeyi hatırladınız mı?*”

Peter İvanoviç tek kelime söylemeden sahanlığa çıktı ve büyük ihtimalle şapkasının içinden çıkardığı beyaz, şeffaf bir kâ-

ğıda sarılı paketle hemen geri döndü. Ağırbaşlı bir ciddiyetle düğümü çözdü, masanın Madame de S-'nin elini uzatabileceği ucunda kâğıdı eliyle açıp düzeltti. Yardımcı hanım, çayları koyduktan sonra, herkesin gözünden uzak bir köşeye çekildi. Madame de S-, ara sıra pahalı yüzükler parıldayan pençeye benzer elini, kek kâğıdına uzatıp bir dilim alıyor; cadıları çağrıştıran bir havayla, iri, takma dişlerini göstere göstere çiğniyordu. Bu arada da kısık çatlak sesiyle Balkanlar'daki politik durum hakkında konuşuyordu. Yarımada'daki birtakım gelişmelerin, Rusya'daki "o hırsızlara – hırsızlara – hırsızlara" karşı büyük bir ulusal tepkiye yol açacağına ilişkin büyük umutlar besliyordu.

Peter İvanoviç, camların ardındaki bakışlarını yukarı kaldırarak araya girdi: "Sadece kendinizi üzmekle kalıyorsunuz!" Hiç konuşmadan sürekli olarak sigara ve çay içen Peter İvanoviç, bardağı boşalınca, omuzunun üzerinden eliyle işaret ediyordu. Bu işaretle, köşesinde oturan yardımcı hanım gözetlemeye çıkmış bir hayvanın fıldır fıldır gözleriyle masaya koşturup ona bir bardak daha çay dolduruyordu.

Razumov bir-iki kez bu kadına baktı. Madame de S- ve Peter İvanoviç onunla hiç ilgilenmedikleri halde endişeli ve ürkek görünüyordu! "Bu kimsesiz yaratığa ne yaptılar acaba? Hayaletlerle korkutup aklını mı kaçırttılar, yoksa sadece dayakla mı ürkütüyorlar?" diye geçirdi içinden. İkinci çayını alırken de, yardımcı hanımın, konuşmak isteyen ürkek bir insan gibi dudaklarının titrediğine dikkat etti. Ancak doğal olarak yardımcı bayan hiçbir şey söylemedi, Razumov'un ona teşekkür gülümseyişini kucaklar bir havayla köşesine çekildi.

Razumov birden bu kız ilgilenmeye değebilir, diye düşündü.

Artık soğukkanlılığını kazanıyordu, içine fırlatıldığı katı gerçekliğin bilincine varıyordu – Viktor Haldin'in evine geldiği gerçeği... Ve sonra yeniden gittiği günden bu yana ilk kez bunun bilincine varıyordu. Ünlü –ya da, dile düşmüş– Madame de S-'nin tiksindirici cana yakınlığının nesnesi olduğunu kesin olarak seziyordu.

Madame de S-, bu gencin; devrimci komite üyelerinden, gizli kuryelerden, bayağı, kaba, kaçak profesörlerden, ham öğrenci-

lerden, havari yüzlü eski işçilerden, sürünen veremli militanlardan daha farklı olduğunu görünce sevinmişti. Peter İvanoviç'in yanında her tür sıradan insan, genç Yahudiler – militanlar, bilgiçlik taslayanlar, proleterler olur; onlarla dolaşırdı. İlk bakışta yakışıklılığı fark edilen bu gençle konuşmak hoş bir şeydi, çünkü Madame de S- de her zaman mistik havasında olmazdı. Kadın, Razumov'un suskunluğu karşısında daha çabuk konuşuyordu, daha yüksek bir ses tonu seçmek zorunda kalmıştı. O ses hâlâ Balkanlar'daydı. Bölgenin tüm politikacılarını, Türkleri, Bulgarları, Karadağlıları, Romenleri, Yunanları, Ermenileri ve diğerlerinin; gencini, yaşlısını, ölüsünü dirisini biliyordu. Biraz parayla Yarımada'yı ateşe boğacak bir entrika örgütlenebilir, böylece Rus halkının duyguları ayaklandırılabilirdi. Yakınlarını kaybedenlerin protesto seslerinin yükselmesi sağlanabilir, tüm ulus öfkeyle kaynamaya başlayınca da St. Petersburg'da askerî bir darbe yapmak ve o hırsızları yok etmek için birkaç alay yeterdi.

Hiç konuşmayan Razumov, içinden düşünüyordu: "Anlaşılan burada, sadece, sessizce oturup dinlenmem gerekiyor. Şu iğrenç kıllı hayvana gelince," (Bu ifadesiyle Mr. Razumov, toplumsal yapıyı feminist bir doğrultuda açıklayan ünlü yorumcudan söz ediyordu) "ona gelince, olanca kurnazlığına rağmen, o da bir gün patlayıp konuşmaya başlayacaktır."

Razumov bir an hiçbir şey düşünmedi. Sonra içinden acı bir alayla "Bende, herkeste güven uyandırma yeteneği var," düşüncesi geçti. Razumov yüksek sesle güldüğünü fark etti. Bu gülüşü, kanepede oturan boyalı, parlak gözlü, huysuz kocakarıyı daha da kıskırtmıştı.

"Tabii gülebilirsiniz. İnsan başka ne yapabilir! Profesyonel dolandırıcılar – üstelik ne adi dolandırıcılarıdır! Ucuz Almanlar –Holstein– Gottorplar! Gerçekte, bunların kim olduğunu, ne olduğunu söylemek pek kolay değil. Büyük Katerina⁴ gibi

4 II. Katerina –Büyük Katerina– (1729-96), 1762'den itibaren tek başına hükümdarlık yapmıştır. Büyük bir entelektüel ve sanatsal kapasiteye sahip, bütün işyanları ve muhalefeti sert bir şekilde bastırmış, liberal düşünceli aydın bir despot olmasına rağmen, baştan çıkararak kendine destekçi sağladığı söylendiği için sarayda skandallarla anılan bir üne sahipti.

bir yaratığı kendi ecdadından sayan bir aile – anlıyorsunuz değil mi?”

Peter Ivanoviç sabırlı ama sert bir sesle “Sadece kendinizi üzüyorsunuz,” dedi. Bu uyarı Egeria’da her zamanki etkisini gösterdi. Kalın, boyası akmış gözkapaklarını indirdi, kanepedeki oturuşunu değiştirdi. Şimdi gözleri de kapalı olduğundan, kesik kesik, cansız hareketlerinin hepsi mekanikmiş gibi görünüyordu. Sonra gözlerini iyice açtı. Peter Ivanoviç hiç acele etmeden çayını içmeyi sürdürüyordu.

Madame de S-, Razumov’a döndü. “Pekâlâ. Evet, ben de katılıyorum! Yolda tanıştığınız insanlar haklılar. Çok içine kapanık bir insansınız. Geldiğinizden beri topu topu yirmi kelime konuşmadınız. Hem düşüncelerinizin yüzünüzden okunmasına da izin vermiyorsunuz!”

“Dinliyorum Madame.” Razumov ilk kez kullandığı Fransızcası’nın aksanına güvenemediği için, bunu söylerken duraksamıştı. Oysa Fransızcası çok iyi bir etki bıraktı. Peter Ivanoviç’in gözlüklerine anlamlı anlamlı bakan Madame de S-, genç adamın yeteneklerine duyduğu hayranlığı bu bakışlarla iletiyor gibiydi. Hatta Razumov, kadının kendisine doğru yan gözle bakıp kafasını sallayarak fısıltıyla söylediği “gelecekte diplomat olarak” cümlesinin bıraktığı olumlu izlenimin sonucu olduğunu anladı. Bu sözlerin fantastik saçmalığı, gülünç kariyerin hayali, yok olan umutlarının yarasını yeniden kanattı; içinde öfke kabardı. Peter Ivanoviç sanki sağırmış gibi, hissiz çay içmeye devam ediyordu. Razumov, birşeyler söylemesi gerektiğini hissetti.

Üzerinde yoğun olarak düşündüğü bir görüş belirtiyormuş gibi, canlı bir tavırla “Evet. Kesinlikle. Tamamıyla askerî bir devrim planlanırken bile, halkın psikolojisi hesaba katılmalı,” dedi.

“Beni çok iyi anlamışsınız. Hoşnutsuzluğa manevi bir niteelik kazandırılmalı. Devrimci komitelerde yer alan sıradan insanların anlamadıkları şey de bu. Bu yetenekte değiller. Örneğin Mordatiev geçen ay Cenevre’deydi. Peter Ivanoviç onu bu raya getirdi. Mordatiev’i biliyor musunuz? Neyse, evet – duyduğunuzdur. Ona kartal derler – bir kahraman! Ama sizin

yaptıklarınızın yarısını bile yapmamıştır. Hiçbir zaman böyle bir şeye girişmemiştir – yarısına bile...”

Madame de S-, kanepede, heyecan içinde kesik kesik hareketlerle anlatıyordu.

“Tabii onunla konuştum. Ve bana ne söyledi biliyor musunuz? ‘Balkan entrikaları ile bizim ne işimiz var? Bizim, doğrudan doğruya bu alçakların kökünü kazımanız gerekiyor.’ Kökünü kazımak, tamam güzel – ancak sonra ne olacak? Geri zekâlı! Ona bağırdım. ‘Ancak manevi bir nitelik de kazandırılmalı –bunu anlamıyor musunuz?– hoşnutsuzluğa manevi bir nitelik kazandırmalısınız’...”

Öfkeli hareketlerle cebinde bir mendil arandı, mendili bulunca dudaklarına bastırdı.

“Manevi bir nitelik kazandırmak mı?” Razumov kadının inip kalkan göğsüne bakarken, onun söylediklerini soru biçiminde tekrarlamıştı. Kadının başındaki eski siyah dantel eşarbin uzun uçları iğrenç görünen pembe yanaklarından aşağı sallanıyor omuzlarına değiyordu.

“İğrenç bir yaratık,” diyordu kadın öfkeyle. “Çayına beş tane kesme şeker koyan bir adam düşünün... Evet, manevi bir yön vermek dedim! Başka hangi yolla hoşnutsuzluğu etkin ve evrensel kılabiliriz ki zaten?”

“Buna kulak verin genç adam,” diyen Peter İvanoviç çok ciddi bir sesle konuşmuştu. “Etkin ve evrensel.”

Razumov kuşku içinde Peter İvanoviç’e baktı.

Sonra “Bazıları açlığın buna yol açacağını söylüyor,” dedi.

“Evet. Biliyorum. Bizim ülkemizde yığınla açlık çeken var. Fakat açlığı evrenselleştiremezsiniz. Biz çaresizlik yaratmak istemiyoruz. Çaresizlik ruhsal bir dayanak olamaz. Ondan öfke doğar...”

Madame de S- kanepa arkalığine uzattığı zayıf kolunu dizlerine koydu.

Razumov “Ben bir Mordatiev değilim,” dedi.

Madame de S- mırıldandı. “*Bien sûr!*”*

(*) Emin olun! (Fr.)

“Gerçi ben de kökünü kazımak demeye hazırım, kökünü kazımak! Ancak siyasal konulardaki bilgisizliğimi bağışlayacağınızı umarak, bir soru sormama izin verin: Bir Balkan –şeyi– entrikası çok uzun bir süre almaz mı?”

Peter İvanoviç ayağa kalktı, sessizce pencereye doğru yürüyüp sırtı dönük durdu. Razumov bir kapının kapandığını duydu; başını çevirince de yardımcı bayanın odadan çıkıp gittiğini anladı.

Madame de S-, sertçe “Siyasi konularda ben bir doğaüstücüyüm,” diyerek sessizliği bozdu.

Peter İvanoviç pencere önünden ayrıldı, Razumov’un omzuna hafifçe dokundu. Bu artık kalkmak için bir işaretti, ama aynı zamanda değişik ve anlamlı bir biçimde Madame de S-’ye seslendi:

“Eleanor!”

Bu seslenme ne anlama geliyorsa, kadın duymamış görünüyordu. Kanepenin köşesinde, tahta bir yontu gibi arkasına yaslanmış oturuyordu. Gevşek duran eski dantelle çevrili yüzünde mutlak hareketsiz, hırçın, zalimce bir şey vardı.

Dikkatle dinleyen Razumov’a karga gaklamasına benzeyen bir sesle seslendi. “Kökünü kazımaya gelince, Rusya’da kökü kazınması gereken tek sınıf vardır. Sadece bir sınıf. Bu sınıf da bir tek aileden oluşur. Beni anlıyor musunuz? İşte o tek ailenin kökünü kazımak gerekiyor.”

Ölümcül bir nefretin gücüyle parıldayan bakışı, iddialı konuşma biçimi ve galvanizlenmiş bir cesedin sahip olduğu katılığa benzeyen dik duruşu dehşet vericiydi. Sahne, Razumov’u büyülemişti – yine de, o tekin olmayan çıplak odaya girdiğinden beri ilk kez kendini daha güçlü hissediyordu. Burası ilgisi- ni çekmişti. Yanında duran ünlü feminist isteğini yineledi.

“Eleanor!”

Kadın yine aldırmadı. Kıpırmızı dudakları olağanüstü bir hızla kehanetlerde bulunuyordu. Kurtarıcı bir ruh gibi kollarıyla Ürdün nehrini ikiye ayırıyor; surlar Eriha’nın yıkılan duvarları gibi yerle bir oluyordu. Kölelikten kurtuluş, veba salgınları ve mucizeler; sihirler ve savaş yoluyla elde ediliyordu. Kadınlar...

“Eleanor!”

Kadın sustu. Sonunda Peter İvanoviç’i duymuştu. Elini alnına götürdü.

“Ne? Ah evet! O kız – şeyin kız kardeşi...”

Söylemek istediği Miss Haldin’di. Genç kız ve annesi çok yalnız bir yaşam sürüyormuş. Taşralı bayanlar – öyle değiller mi? Annesi gençliğinde çok güzelmiş – izleri hâlâ görülüyormuş. Peter İvanoviç oraya ilk gittiğinde çok etkilenmiş, ancak onu soğuk karşılamaları çok şaşırtıcıymış.

Birden Madame de S- şiddetle “Peter İvanoviç ulusal onur kaynaklarımızdan biridir,” diye bağırdı. “Tüm dünya onu dinliyor!”

“O bayanları tanımıyorum. Sandalyesinden kalkan Razumov yüksek sesle karşılık vermişti.

“Ne diyorsunuz Kirylo Sidoroviç? Geçenlerde, bahçede, o kızın sizinle konuştuğunu biliyorum.”

Razumov ciddi bir sesle “Evet bahçede,” dedi. Sonra kendini zorlayarak ekledi: “Bana kendini tanıttı.”

“Ve sonra da kaçıp gitti.” Madame de S- tiksindirici bir canlılık içinde devam etti. “Ta kapıya kadar gelmişken! Ne garip bir davranış! Ben de bir zamanlar utangaç bir taşra kıızıydım. Evet, Razumov,” (yüzünde ürktücü cana yakınlıkta bir gülümseme belirdi, özel olarak uysal bir ses tonu seçmişti. Razumov ilgiyle dinliyor gibiydi.) “evet benim kökenim bu. Sade bir taşra ailesi.”

Peter İvanoviç en kalın sesiyle “Sen bir mucizesin,” dedi.

Ancak kadın kurukafa gülümseyişiyle Razumov’a dönmüştü. Buyruk veren bir sesle ekledi.

“O vahşi genç yaratığı buraya getireceksiniz. O kız gerekli. Sizin başarınıza – zekânıza güveniyorum!”

Razumov ters ters mırıldandı. “O, vahşi bir genç yaratık değil.”

“Pekâlâ öyleyse – hepsi aynı. Belki o da, şu genç kibirli demokratlardan biridir. Ne düşündüğümü biliyor musunuz? O kızın karakteri sizinkine çok benziyor. Sizde; içten içe yanan, her şeyi küçümseyen bir ateş var. Kendinize çok güveniyorsunuz, ancak ben yine de ruhunuzu okuyabiliyorum.”

Parlak gözlerindeki donuk ve derin bakışlarla ısrarla Razumov'u süzerken, Razumov'un kafasında saçma bir görüntü canlandı: Sanki kadın, kendi arkasında duran bir şeye bakıyordu. Aşırı duyarlı bir salak gibi olduğu için kendi kendine küfrederek, güçlkle takındığı sakın bir edayla sordu:

"Ne görüyorsunuz? Bana benzeyen bir şey mi?"

Kadın, dik duran başını, hayır anlamında soldan sağa çevirdi.

"Benim suretime bürünmüş bir hayalet mi?" Razumov ağır ağır konuşmasına devam etti. "Çünkü ruhlar göze böyle görünürler, sanırım. Boşuna bir çaba. Ölülerin olduğu gibi, yaşayanların da hayaletleri olur."

Madame de S-'nin bakışlarındaki gerginlik gevşemişti, şimdi artık Razumov'a şaşkınlık dolu bir suskunlukla bakmaya başlamıştı.

"Ben böyle bir şey yaşadım." Razumov sanki biri dürtüyor-muş gibi kekeledi. "Bir keresinde bir hayalet görmüştüm." Yayıp kırmızı dudaklar, sert bir soru sormak için oynadı.

"Bir ölünün mü?"

"Hayır yaşayan birinin."

"Bir arkadaş mı?"

"Hayır."

"Bir düşman mı?"

"O adamdan nefret ediyordum."

"Ah! Bir kadın değil o zaman?"

"Bir kadın mı!" Razumov, Madame de S-'nin gözlerinin içine dik dik bakarak yinelemişti. "Neden bir kadın olsun? Üstelik nasıl bu sonuca vardınız? Hem ben neden bir kadından nefret edemeyecekmişim?"

Gerçi bir kadından nefret etmek Razumov için yeni bir düşünceydi. O an, Madame de S-'den nefret etti. Ancak bu tam anlamıyla nefret sayılmazdı. Bu daha çok tahta ya da alçıdan, itici görünümlü bir yontuya duyulan tiksintiye benziyordu. Zaten ancak bir yontu bu kadar az hareket ederdi; kadının, hiç kırpmadan Razumov'un gözlerinin içine bakan parlak gözleri bile, takma dişleri gibi yapaymışçasına yaşamdan yoksundu.

Razumov o an, ilk kez hafif bir parfüm kokusu duydu, koku hafifti ama Razumov'un korkunç derecede midesini bulandır-mıştı. Peter İvanoviç yeniden hafifçe omzuna vurdu. Bunun üzerine Razumov eğilerek selam verdi; tam dönüp gidecekken boğuk Fransızca iki kelimeye eşlik eden, kemikli cansız bir el uzanarak ona hiç beklenmedik bir sürpriz yaptı:

“Au revoir!”

Razumov iskelet eli eğilerek selamladı ve odadan çıktı. Ona eşlik eden büyük adam, ardından geldi. Kanepedeki ses, arkalarından bağırıyordu:

“Siz burada kalın, Pierre.”

“Kesinlikle, *ma chère amie*.*”

Ancak Peter İvanoviç, Razumov'la birlikte odadan çıkıp kapıyı arkasından kapadı. Sahanlık, sağda ve solda çıplak döşemeli tavanlarında hüznü beyaz ve yaldız süslemeler görünen iki uzun koridora açılıyordu. Uçtaki büyük pencereden içeri giren ışık bile tozlu; beyaz mermerden parmaklığın üzerinde tek başına duran, yalnız bir leke, –büyük feministin ipek silindir şapkası– tüm o çiğ beyazlıkta simsiyah ve heybetli duruşuyla göze çarpıyordu.

Peter İvanoviç hiç ağzını açmadan ziyaretçisine eşlik etti. Merdivenin başına vardıklarında bile sessizliği bozmadı. Razumov'un, sadece bir baş selamı vererek merdiveni inip evden ayrılma isteği birden kaybolmuştu. İlk basamakta durup sırtını duvara yasladı. Aşağıda siyah–beyaz karo taşlı büyük hol; ayak sesi ve konuşmaların kışkırtmasıyla güçlü yankılar yapan umumi yerlere benziyordu, üstelik gülünç derecede büyük gözüküyordu. O boş evin gürültülü yankılarını uyandırmaktan korkarmışçasına, Razumov hafif bir sesle konuştu:

“Amatör bir büyücü olmaya niyetim yok.”

Peter İvanoviç çok ciddi bir tavırla yavaşça başını salladı.

“Ya da ruh ayinlerinde veya feminizm öğretisinin yüceltileceği düşünce seanslarında zamanımı geçirmeye hiç niyetim yok,” diye devam etti Razumov. “Buraya eylemdeki yerimi al-

(*) Sevgili arkadaşım. (Fr.)

maya geldim – eylem, saygıdeğer Peter İvanoviç! Buraya, öz-
gürlüğün bu iğrenç şehrine beni çeken şey büyük bir Avrupalı
yazar değildi. Daha büyük biriydi. Beni çeken şey şefin düşün-
cesiydi. Rusya’da size inanan öyle çok, karnı aç genç var ki, bu
inanç onları yoksulluklarında ayakta tutan tek şey sanılabilir.
Bunu düşünün Peter İvanoviç! Hayır! Sadece bunu düşünün!”

Kesinlikle hareketsiz biçimde sessiz duran, Razumov’un on-
dan düşünmesini istediği büyük adam, tam bir sabır ve say-
gınlık simgesiydi.

Razumov aynı yavaş fakat güçlü ses tonuyla “Tabii halktan
söz etmiyorum. Onlar hayvandır,” dedi. Bu sözü üzerine “kah-
raman kaçağın” sakalından bir protesto mırıltısı yayıldı. Otorite-
ter bir mırıldanma.

“Çocuklar – deyin.”

Razumov geri adım atmadı, ısrar etti. “Hayır! Hayvanlar!”

Meşhur sürgün fısıltıyla, yalvarır gibi “Ancak onlar makul-
dür, onların bir suçu yok.”

“Bir hayvan da yeterince makuldür.” Razumov sonunda se-
sini yükseltti. “Sonra bir hayvanın doğal masumiyetini de red-
dedemezsiniz. Ancak kavramlar üzerine tartışmanın ne yararı
var? Bu çocuklara, insan gücü ve insani erdemleri vermeyi bir
deneyin, sonra da neye benzeyeceklerini görün. Sadece bir de-
neyin ve görün... Neyse aldırmayın. Bakın Peter İvanoviç, altı
yedi genç, yoksul bir öğrenci odasında sizin isminizi sadece
bir düşünce lideri olarak değil, aynı zamanda devrimci enerji-
nin merkezi –eylemin merkezi– olarak anmadan dağılmazlar.
Bundan başka ne beni size çekmiş olabilir sanıyorsunuz? Büt-
tün dünyanın bildiği yönleriniz nedeniyle değil tabi. Aslında,
dünyanın çoğunluğunun bilmediği bir şeyden ötürü geldim.
Buraya, karşı konulmaz bir biçimde çekildim – itildim diye-
lim, evet, itildim ya da daha iyisi zorlandım, sürüklendim –
‘sürüklendim,’” diye yüksek sesle tekrarladıktan sonra, Razu-
mov “sürüklendim” sözünün iki çıplak koridorda ve boş bü-
yük holdeki ürkütücü yankısından korkmuşçasına, sustu.

Peter İvanoviç hiç de korkmuş gözüküyordu. Genç adam
kuru, tedirgin kahrkahasını tutamadı. Büyük devrimci, sıradan

ve evcil bir üstünlük içinde hiç kıpırdamadan duruyordu.

Razumov “Allah kahretsin. Gözlüklerinin arkasından kendi kendimi açık etmemi bekleyip duruyor,” diye söylendi içinden. Sonra Razumov, meşhur sürgünün büyüklüğüyle alay etmeye kıskırtan tiksintisinden gelen şeytani eğlenme dürtüsüyle:

“Ah, Peter İvanoviç, beni size doğru çeken – sürükleyen gücü bir bilseniz! O karşı konulmaz gücü.”

Artık canı gülmek istemiyordu. Bu kez Peter İvanoviç başını biliyormuş, hem de tıpkı “Bilmiyor muyum?” diye soracaktı gibi yana çevirdi. Bu anlamlı hareket neredeyse görülemeyecek kadar belli belirsiz yapılmıştı. Razumov gizli bir alayla sürdürdü:

“Hep içimi okumaya çalışıyorsunuz Peter İvanoviç. Bu doğal. Bunu anladım ve samimi olmaya çalıştım. Belki benim çok konuşkan olmadığımı düşünüyorsunuz. Ancak sizin gibi bir adama çok konuşmak gerekmez; belki de böylesi, bir küstahlık olur. Üstelik biz Ruslar, bir kural olarak çok fazla konuşmaya eğilimliyiz. Bunu hep hissetmişimdir. Ama ulus olarak hepimiz dilsiziz. Size bundan sonra, bir daha hiç bu kadar uzun konuşmayacağıma dair güvence verebilirim – hah! Hah!”

Hâlâ bir alt basamakta duran Razumov, büyük adama biraz yaklaştı.

“Yeteri kadar alçakgönüllülük gösteriyorsunuz. Bunu beni yönetmek için yaptığınızı anlıyorum. Hakkımı vermeniz gerek. Benden başka kimsenin yapamayacağı bir iş için size doğru itildim, zorlandım ya da daha iyisi gönderildim – evet gönderildim. Buna zararsız bir hile diyebilirsiniz; öyle gülünç bir hile ki, gülümseyemezsiniz bile. Sizinle böyle konuşmam çok saçma yine de bu sözlerimi bir gün hatırlarsınız umarım. Bu kadar yeter. İşte önünüzdeyim – günah çıkardım! Fakat her şeyi bütünlemek için tek bir şey daha eklemem gerekiyor. Hiçbir zaman basit, gözü kör bir piyon olmayı kabul edemem.”

Razumov ne olursa olsun her türlü karşılığa hazırды ama her iki elinin birden büyük adam tarafından sımsıkı kavranmasını hiç beklemiyordu. İnsanı ürkütecek kadar anıydı bu hareket. Eğer kıllı feminist, Razumov’u şiddetle sahanlığa çekerek, kapalı kapılardan birine doğru sürükleyip içeri atmak isteseydi, yine

bundan daha hızlı hareket edemezdi. Bu fikir Razumov'un ak-
lından ciddi ciddi geçti; dokunaklı bir el sıkışmadan sonra elleri
boş kalınca bu anlaşılmaz adamı gizleyen gözlüklere ve sakala
dik dik bakarak, hızlı hızlı çarpan yüreğiyle gülümsedi.

İçinden düşündü (günlükte aynen şöyle yazılıydı), "Bu
adam konuşmadan veya dönüp gitmeden yerimden kıpırda-
mayacağım. Bu bir düello." Hiçbir hareket olmadan ve ses çı-
karmadan saniyeler geçti.

"Evet, evet." Sanki tüm bu konuşma çalınmış, nefes nefese
bir görüşmeymiş gibi büyük adam alçak bir sesle ama çabuk
çabuk "Kesinlikle. Birkaç gün içinde bizi görmeye gelin. Bu
yakınlık daha da derinleşmeli – derinleşmeli. Ta dibe dek. Ta...
Sonra Natalia Viktorovna – Haldin'in kız kardeşi, biliyorsunuz
– onu da buraya getirmelisiniz..." dedi.

Razumov gergin bir tavırla "Bunu bana verdiğiniz ilk direk-
tif olarak mı değerlendirmeliyim?" diye sordu.

Peter Ivanoviç, bu yeni tavra şaşırılmış görünüyordu.

"Ah! Hım! Evet siz kesinlikle uygun kişisiniz – *la personne
indiquée** Yakında herkes gerekli olacak. Herkes."

Sahanlıkta, gözlerini indirmiş olan Razumov'a doğru eğildi.

"Eylem anı yaklaşıyor," diye mırıldandı.

Razumov gözlerini yerden kaldırmadı. Boyalı Egeriası'na
dönen büyük feministin ardından, kabul odasının kapısının
kapandığını duyuncaya kadar yerinden kıpırdamadı. Sonra ya-
vaş yavaş hole indi. Ön kapı açıldı, verandanın büyük bir bö-
lümüne evin yatık gölgesi vurmuştu. Verandayı ağır ağır ge-
çerken şapkasını çıkarıp ıslak alnını sildi, içeride solumuş ol-
duğu son hava kabarcıklarından da kurtulmak için derin derin
nefes alıp verdi. Avuçlarına baktı sonra, yavaşça onları panto-
lonuna sürttü.

Tuhaf ama, başka bir benlik, beynini bağımsız olarak payla-
şan başka bir ortak kendisini baştan aşağı çok belirgin bir bi-
çimde izliyor gibiydi. Bu çok ilginç, diye düşündü. Bir süre
sonra bu durumu şöyle formüle etti: "Çirkin!" Duyduğu tik-

(*) Görevlendirilmiş kişi. (Fr.)

sintinin yerini tedirginlik aldı. “Sinirlerim yıprandı, o yüzden böyle oluyor.” Yorgun bir bilgelik içinde düşünüyordu. “Eğer direnme gücüm – ahlaki desteğim tükenirse, bir günden diğere nasıl sürdürebilirim?”

Verandanın dibindeki yoldan gidiyordu. İçinden “Ahlaki destek, ahlaki destek,” sözlerini tekrarlayıp duruyordu. Dayanma gücü. Evet, durum bunu gerektiriyordu. Bu evden çıkıp kentin öbür ucundaki yatağına kendini fırlatarak saatlerce uyumaya duyduğu ani, derin özlem; kafasındaki her şeyi bir yana itmişti. “Bütün bunlardan sonra, benim zayıf biri olduğum söylenebilir mi, bu mümkün mü?” Ansızın içinde yükselen bir tehlike sezgisiyle kendi kendine “E! Ne yapalım?” dedi.

Bir düşten uyanırmışçasına birden irkildi. Hatta kendini toplayıncaya kadar biraz sendeledi.

Razumov “A! Demek burada tek başınıza yürümek için yuvarıdan gizlice kaçtınız,” dedi.

Razumov’un önünde yardımcı hanım duruyordu ancak kadının aniden önüne nasıl çıktığını anlamamıştı. Kadın kollarını göğsünde kavuşturmuş kucağındaki kediye okşuyordu.

Razumov içinden hayretle söyleniyordu. “Yürürken dalmışım, gerçek bu.” Şapkasını belirgin bir nezaketle çıkardı.

Zayıf kadın gözle görülür bir biçimde kızardı. Biri az önce ona korkunç bir haber getirmişçesine, yüzünde, hiç değişmeyen bir ürkeklik vardı. Ama Razumov, aynı zamanda, kadındaki teslimiyetçi olmayan korkusuz havayı da fark etmişti. İnanılmaz derecede kötü giyinmiş, diye düşündü. Güneş ışığında, siyah eteğiyle bluzu yeşilimsi görünüyordu; orası burası eskilikten kadifemsi, tüylü siyah bir şeye dönüşen kumaş, neredeyse kumaşlıktan çıkmıştı. Kadının saçları, hatta kaşları da çok kötü görünüyordu. Razumov altmış yaşında olup olmadığını merak etti. Gerçi vücudu oldukça genç görünüyordu. Aç gibi değildi, ancak daha çok tabak artıkları ve kırıntılarla besleniyor gibiydi.

Razumov dostça gülümseyip kadının yolundan çekildi. Yardımcı hanım ürkek gözlerini Razumov’dan ayırmamak için başını yana çevirdi.

Yardımcı hanım hiçbir giriş yapmadan, “Orada size ne söy-

lendiğini biliyorum,” dedi. Tavırlarının tam tersine ses tonunda fark edilen şaşkırtıcı kendine güven, Razumov’u rahatlatmıştı.

“Öyle mi? Oradaki bir yığın konuşmayı duyuyorsunuz.” Kadın görünümüne aykırı düşen, aynı güvenli havayla cümlesini değiştirdi.

“Size söylenen ve yapmanız gereken şeyi kesinlikle biliyorum.”

Razumov “Gerçekten mi?” dedi, hafifçe omuz silkti. Selam verip geçecekti ki, ansızın aklına bir düşünce takıldı. Kediye bakarak mırıldandı. “Evet. Tabi. Bu sırdaş konumunuz dolayısıyla birçok şeyin farkındasınızdır.”

Yardımcı hanım kediyi coşkuyla kucakladı.

“Her şey uzun bir süre önce bana açılmıştı.”

Razumov kadının söylediklerini dalgın dalgın tekrarladı: “Her şey.”

Yardımcı hanım kesik kesik, hızla “Peter İvanoviç korkunç bir despottur,” dedi.

Razumov kedinin sırtındaki gri çizgilere bakmaya devam etti.

“Demir gibi bir irade, öyle bir kişiliğin bütünüleyici bir parçasıdır. Başka türlü, nasıl bir lider olabilir. Sanırım yanılıyorsunuz...”

“Bakin hele! Bana yanıldığımı söylüyorsunuz. Ben yine de size, Peter İvanoviç’in kimseyi takmadığını söylüyorum.” Yardımcı hanım şiddetle başını kaldırdı. “O kızı sakın buraya getirmeyin. Sizden yapmanızı istedikleri bu – o kızı buraya getirmek. Beni dinleyin, o kızın boynuna bir taş bağlayıp göle atsanız daha iyi.”

Razumov, güneşin önünden büyük bir bulut geçiyormuşçasına titredi, içini sıkıntı bastı.

“Kız mı? Benim onunla ne işim var?”

“Ama size Nathalie Haldin’i buraya getirmeniz söylendi. Yanlış mı? Tabii doğru. Odada değildim ancak biliyorum. Peter İvanoviç’i yeterince tanıyorum. Büyük bir adamdır. Büyük adamlar korkunç olurlar. İşte hepsi bu. O kızla hiç ilgelenme. Yapabileceğin en iyi şey bu; eğer onun da benim gibi – düş kırıklığına uğramasını istemiyorsan! Düş kırıklığına!”

“Sizin gibi!” diye tekrarlarlarken Razumov, kadının tek bir se-

vimli çizgi görünmeyen yüzüne, cildine bakarken, aklına hiç para yüzü görmemiş dilenciler geldi. Razumov gülümsedi ama hâlâ içi titriyordu: Onu tedirgin eden tuhaf bir üşüme. “Peter Ivanoviç yüzünden düş kırıklığına uğramak! Bütün yitirdikleriniz bu kadar mı?”

Korkmuş görünen yardımcı hanım, derin bir inançla cevap verdi. “Peter Ivanoviç bir semboldür.” Sonra farklı bir sesle “O kızı bu evden uzak tutun,” diye ekledi.

“Şimdi siz, kendi düş kırıklığınız yüzünden – yalnızca bu yüzden mi Peter Ivanoviç’e karşı gelmemi istiyorsunuz?”

Kadın sürekli olarak gözünü kırpmaya başlamıştı.

“Sizi gördüğüm ilk gün içim rahatladı. Beni görünce şapkınızı çıkardınız. İnsan size güven duyabilirmiş gibi görünüyorsunuz.”

Razumov vahşi bir öfkeyle “Buna benzer bir şeyi daha önce de duymuştum,” diye tersleyince, kadın büzüldü.

Yardımcı hanım öyle şaşırılmıştı ki, uzun süre gözünü kırpmaktan başka bir şey yapmadı.

Yakınarak açıkladı: “Ben sizin insancıl tavrınızı özlemişim. Nezaketi demeyeceğim ama uygar bir davranışı öyle çok arıyorum ki, ne zamandır unutmuşum bunları. Şimdi de siz sinirleniyorsunuz...”

“Hayır tam tersine,” diyerek karşı çıktı Razumov. “Bana güvenmenize çok sevindim. Belki ileride...”

Yardımcı hanım hevesle sözünü kesti. “Evet, eğer hastalanırsanız ya da bir felakete uğrarsanız, benim işe yaramaz bir aptal olmadığımı görürsünüz. Bana bir haber gönderin yeter. Size gelirim. Gerçekten gelirim. Ve sizden hiç ayrılmam. Ben ve sefalet, eski dostlarızc’r – oysa buradaki yaşam aç kalmaktan beter.”

Endişeyle sustu. Sonra ilk kez, gerçekten ürkek bir sesle ekledi:

“Ya da tehlikeli bir işe girişmişseniz. Bazen alçakgönüllü bir yardımcı – ben hiçbir şeyi öğrenmek istemem. Sizi seve seve izlerim. Verilen işleri yaparım. Korkmam.”

Razumov ürkmüş yuvarlak gözlere, kırışmış, içe göçmüş

yuvarlak yanaklara ilgiyle baktı. Kadının ağzının kenarları titriyordu.

Buradan kaçmak istiyor, diye düşündü Razumov.

Razumov ağır ağır sordu. “Diyelim, sana tehlikeli bir işe girdiğimi söyledim?”

Kadın içten bir “Ah!” çekip kediye eski püskü bluzuna bastırdı. Sonra bir fısıltıdan daha yüksek olmayan bir sesle: “Peter Ivanoviç’in sorumluluğunda mı?”

“Hayır, Peter Ivanoviç’in sorumluluğunda değil.”

Kadının gözlerinde beliren hayranlığı okudu, gülümsemeye çalıştı.

“Yani – yalnız mı?”

Razumov elini yumruk yapıp işaret parmağını yukarı kaldırdı.

“Bu parmak kadar.”

Kadın hafifçe titriyordu. Razumov’un aklına, evden onları izleyebilecekleri düşüncesi geldi, bu nedenle gitmeye davranıldı. Razumov’a doğru buruşuk yüzünü kaldıran ve sürekli gözünü kırpan kadın, Razumov’un biraz daha kendisiyle konuşması, özlem dolu, güçlü ve dokunaklı sadakatine yardımcı olacak bir söz daha söylemesi için sessizce yalvarır gibiydi.

Razumov merakla sordu: “Evden bizi görürler mi?”

Kadın bu soruya hiç şaşırmamıştı, cevap verdi:

“Hayır bizi göremezler, ahırın bu tarafı görülmez.” Sonra Razumov’u şaşırtan zekice bir ekleme yaptı. “Ancak üst pencereden bakan biri sizin hâlâ kapıdan çıkmadığınızı anlar.”

“Pencereden kim gözetleyecek? Peter Ivanoviç mi?”

Kadın gözleriyle bunu onayladı.

“Niye Peter Ivanoviç bununla uğraşsın ki?”

“Bugün birini bekliyor.”

“Kimi beklediğini biliyor musun?”

“Bir kişiden fazla insan bekliyor.”

Yardımcı hanım göz kapaklarını indirmişti. Razumov ona merakla baktı.

“Tabi. Söyledikleri her şeyi duyuyorsun.”

Kadın düşmanca olmayan bir tavırla mırıldandı:

“Masalar ve sandalyeler de duyuyor.”

Razumov, bu zavallı yaratığın yüreğinde biriken acının damarlarına yayıldığını ve güçlü bir zehir gibi, o nefret uyandıran çifte duyduğu bağlılığı çürüttüğünü anladı. Razumov bu durumun kendisi için büyük bir şans olduğunu düşündü; maddi çıkarlar için kendilerini satabilecek erkeklerin tersine kadınlar, onurlarını kolay kolay ayağa düşürmezler. Kadının, Château Borel'in masaları ve sandalyeleri kadar bile kulak misafiri olmasına izin verilmese de, Razumov için iyi bir müttefik olabilirdi. Çok şey duyması beklenemezdi. Ancak yine de... Üstelik her koşulda, kadın konuşturulabilirdi.

Yardımcı hanım gözlerini kaldırdığında, birden konuşmaya başlamış olan Razumov'un üzerine dikilmiş olan bakışları ile karşılaştı.

"Peki, iyi, sevgili... ancak, daha sizin isminizi öğrenme mutluluğuna eremedim. Garip değil mi?"

Kadın ilk kez omuzlarını silkti.

"Garip mi? Kimseye benim ismim söylenmez. Kimse bana bakmaz. Kimse benimle konuşmaz, kimse bana yazmaz. Annem-babam yaşadığımı bile bilmiyor. Hiç adımı kullanmaya gerek olmadı; ismimi neredeyse kendim bile unuttum."

Razumov ağır ağır mırıldandı: "Evet, ancak yine de..."

Kadın kayıtsızca ve çok daha yavaş bir biçimde:

"O zaman bana Tekla diyebilirsiniz. Zavallı Andrei'm bana öyle derdi. Ona kendimi adamıştım. Düşkünlük ve acı içinde yaşadı ve yoksulluk içinde öldü. Biz Rusların çoğunluğu böyle isimlidir. Bizim için başka bir şey, başka bir umut yok. Şeyden başka..."

"Neden başka?"

"Tüm bu isimli insanların kökünün kazınmasından başka." Gözünü kırparak ve dudaklarını büzerek bitirmişti.

Razumov "Sen istediğine göre sana Tekla demek daha kolay olacak; bana da istersen Kırilo diyebilirsin, böyle ikimiz sen ve ben -gizlice- konuşurken," dedi.

Razumov içinden "İşte dünyadan büyük ihtimalle alabildiğine korkan biri, yoksa bu durumda, çok daha önceden kaçardı," diyordu. Sonra kızın o büyük adamı bırakıp kaçmasının,

ondan kuşku duyulmasına yol açacağını düşündü. O zaman hiç kimse ona destek olmaz, yardım etmezdi. Bu karşısındaki devrimci, kendi başına varlığını sürdürebilecek biri değildi.

Kadın gözünü kırparak ve kediye hoşnut etmek için kollarını bir aşağı bir yukarı oynatarak, Razumov'la birlikte bir süre yürüdü.

“Evet – sadece siz ve ben. Zavallı Andrei'mle de böyleydi, ama o ölüm döşegindeydi, o memur itler öldürdüler – ama siz! Siz güçlüsünüz. Canavarları öldürüyorsunuz. Büyük bir eylem yaptınız. Peter İvanoviç bile sizi göz önünde tutmak zorunda. Evet, –beni unutmayın– özellikle Rusya'ya geri dönüp çalışacaksınız. Gereken herhangi bir şeyi –belli bir uzaklıktan– taşıyarak sizi izlerim. Veya gerekiyorsa bir sokağın köşesinde – yağmurda veya karda –evet hiç fark etmez– sabahtan akşama kadar saatlerce gözetleyebilirim. Ya da tehlikeli dökümanları, isim ve direktif listelerini sizin yerinize ben yazabilirim; böylece bir şanssızlık olursa elyazısı sizi ele vermez. Ve beni yakalarlarsa korkmanız gerekmez, dilimi nasıl tutmam gerektiğini bilirim. Biz kadınlar öyle kolayca acıdan yılmayız. Peter İvanoviç bunun, kadınların körleşmiş sinirlere sahip olmasından ya da buna benzer bir şeyden dolayı olduğunu söyler. Biz acıya daha fazla dayanırız. Doğrudur; dilimi koparıp onlara atmam işten bile değil. Konuşmanın bana ne yararı var ki? Benim söyleyeceklerimi kim duymak ister? Zavallı Andrei'm gözlerini kapadığından beri, sesime ilgi gösteren bir erkekle karşılaşmadım. Eğer buraya ilk geldiğinizde bana o kadar sevimli davranmasaydınız, sizinle de hiçbir zaman konuşmazdım. O güzel, sevimli kıza da sizden söz etmekten kendimi alamadım. Ah, o sevimli varlık! Ve güçlü! İnsan bunu hemen anlıyor. Eğer bir yüreğiniz varsa, onun buraya ayak basmasına izin vermezsiniz. Hoşçakalın!”

Razumov kadını kolundan tuttu. Bu hareketin verdiği heyecanla, kadın önce kurtulmaya çabaladı, sonra Razumov'a bakmadan hareketsiz kaldı.

Razumov kadının kulağına fısıldadı: “Neden onlar –buradaki insanlar– bu kadar çok istiyorlar onu, söyler misin?”

Bu soru onu öfkelendirmiş gibi, kadın kolunu kurtarıp Razumov'a döndü.

"Peter Ivanoviç'in yönlendirmesi, ilham vermesi ve etkilenmesi gerektiğini anlamadınız mı? Bu onun için hava kadar gerekli. Ne kadar çok olursa olsun, hiçbir zaman müritlerin sayısı yeterli değildir. Peter Ivanoviç birinin elinden kaçmasını kaldıramaz. Hem de bir kadının! Kadınsız hiçbir şey yapılmaz, der. Bunu yazmıştı. O-"

Genç adam kadının öfkesine dalmışken, o birden cümlesini yarıda kesip ahırın arkasına doğru kaçıp gitti.

3

Böylece tek başına kalan Razumov, kapıya doğru yürümeye başladı. Ancak bol konuşmalı geçen o günde, bahçeden çıkmadan bir başka görüşme daha yapacağını anladı.

Kulübenin arkasından Peter Ivanoviç'in beklediği ziyaretçiler görünmüştü: Bir kadın iki erkekten oluşan ufak bir grup. Onlar da Razumov'u görmüşlerdi; bunun üzerine ne yapacaklarını konuşacakmışçasına bir an durdular. Ancak kadın hemen eliyle erkeklere yolu gösterip yana çekildi, iki erkek kestirmeden eve gitmek üzere büyük bakımsız çimenliğe, daha doğrusu ot bürümüş toprağa dalarak yoldan ayrıldılar. Kadın, Razumov'un yaklaşmasını bekliyordu. Razumov'u tanımıştı. Razumov da ilk bakışta kadını tanımıştı. Dresden'den gelirken yolculuğuna ara verdiği Zürih'te kadınla tanıştırılmıştı. Zürih'te kaldığı iki gün boyunca çoğunlukla birlikte olmuşlardı.

Kadının üzerinde, ilk gördüğü günkü giysiler vardı. Koyu kırmızı ipek bluzu uzaktan seçiliyordu. Altına da kahverengi kısa bir etek giymişti, belinde deri kemer vardı. Sütlü kahverengi cildi çok düzgündü; siyah, parlak gözleri vardı; bedeni dik duruyordu. Neredeyse iyice beyazlaşmış, kalın telli, sık saçları, süslerinden bir kısmı düşmüş koyu renkli kumaştan tozlu bir Tirol şapkasıyla gevşekçe toplanmıştı.

Yüzünde ağırbaşlı ve dikkatli bir hava vardı; öyle ağırbaşlı gö-

rünüyordu ki, Razumov ona iyice yaklaşıncı kendini gülümsemek zorunda hissetti. Kadın Razumov'la erkekçe el sıkıştı.

“Ne! Gidiyor musunuz yoksa?” dedi. “Neden gidiyorsunuz Razumov?”

“Gidiyorum çünkü kalmam istenmedi.” Razumov, kadının elini, onunkinden çok daha az bir güçle kavramıştı.

Kadın durumu anladığını gösteren bir havayla başını iki yana salladı. Bu arada Razumov'un gözleri iki erkeğe çevrilmişti. Adamlar pek acele etmeden ot kaplı toprağı çaprazlama geçiyorlardı. Kısa boylu olanı, neredeyse topuklarına kadar uzanan ince gri kumaştı dar paltosunu sımsıkı iliklemişti. Çok daha uzun boylu ve iri yapılı olan yanındaki adam, paçaları uzun rüküş çizmelere sokulmuş, dar bir pantolon ve üstüne oturan bir ceket giymişti.

Onları Razumov'un geldiğı yoldan bile çeviren kadın, bir iş görüşmesi havasında konuşuyordu.

“Bu iki adamı garda karşılayıp Peter Ivanoviç'e getirmek için aceleyle Zürih'ten geldim. Zor yetiştım.”

“Ah! Gerçekten.” Razumov, kadının kendisiyle konuşmak için arkada kalmasına çok öfkelenildiğinden, baştan savma konuşuyordu. “Zürih'ten – evet, tabi. Ya bu ikisi, onlar...”

Kadın vurgusuz bir ifadeyle, sözünü kesti:

“Onlar başka bir yerden. Üstelik uzak bir yerden. Çok uzaktan.”

Razumov omuzlarını silkti. Uzaktan görünen iki adam, verandanın duvarına varınca, yer yarılmış da onları yutmuş gibi birden gözden kaybolmuşlardı.

“Ah evet, Amerika'dan yeni geldiler.” Koyu kırmızı bluzlu kadın bu cümleyi söylemeden önce, omuz da silkmışti. Kendi kendine konuşuyormuş gibi “zaman yaklaşıyor,” yorumunu araya sıkıştırdı. “Onlara, sizin kim olduğunuzu söylemedim. Yakovliç sizi kucaklamak isterdi.”

“Yakovliç çenesinden bir tutam sakal sarkan, uzun paltolu olan mı?”

“Doğru tahmin ettiniz. Yakovliç o.”

“İstasyondan buraya, siz Zürih'ten özel olarak gelip yolu gös-

termezsensiz gelemiyorlar mı? Doğru, gerçekten, kadınlar olmandan hiçbir şey yapamayız. Böyle yazılmış, açıkça görülen de bu.”

Alaycı konuşmak için kendini zorlarken, bir yandan da, korkunç bitkinliğinin farkındaydı Razumov. Üstelik bu bitkinliğini kadının siyah parlak gözleriyle sezilmiş olduğunu da anladı.

“Neyiniz var?”

“Bilmiyorum. Bir şey yok. Berbat bir gün geçirdim.”

Kadın, Razumov’un yüzünden siyah gözlerini hiç ayırmadan bir süre sustu. Sonra:

“Ne yapalım? Siz erkekler kendinizi çok dinliyorsunuz ve oldukça fazla etkileniyorsunuz. Bir gün diğerinin aynısıdır, zordur, zor – ve bunun sonu, büyük güne eriştiğimizde gelecek. Buraya çok gerekli bir nedenle geldim. Onlar gelişlerini Peter İvanoviç’e bildirmişler. Ancak nereden? Cherbourg’dan bir gemi kâğıdıyla haber göndermişler. Bunu herkes yapabiliirdi. Yakovliç yıllarca ve yıllarca Amerika’da yaşadı. Onu eski günlerde iyi tanıyanların içinde buraya gelebilecek durumda olan bir ben vardım. Onu gerçekten iyi tanırım. Onun için Peter İvanoviç telgraf çekerek gelmemi istedi. Oldukça mantıklı, değil mi?”

Razumov “Onun kimliğini doğrulamak için mi geldiniz?” diye sordu.

“Evet. Öyle gibi bir şey. Onunki gibi onbeş yıllık bir yaşam, bir insanı oldukça değiştirir. Yabancı memlekette, bir karga gibi tek başına. Amerika’ya gitmeden önceki Yakovliç’i düşününce...”

Kadının hafif sesinde bir yumuşaklık seziliyordu, Razumov ona yandan bir göz attı. Kadın içini çekti; siyah gözleri uzaklara bakıyordu; sağ elinin parmaklarını neredeyse hepsi aklaşmış saç yığınınına daldırmış, dalgın dalgın saçlarını karıştırıyordu. Elini çekince, başındaki ufak şapka meraklı bir havayla hafifçe eğik durdu. Bu durumu, isteği dışında ağzından kaçıp eski günleri yadeden mırıldanmasıyla taban tabana çelişiyordu.

“O zamanlar ilk gençliğimizde bile değildik. Ama bir erkek her zaman çocuktur.”

Razumov birden anladı, birlikte yaşamış olmaları, diye düşündü. Sonra yüksek sesle:

“Neden onunla Amerika’ya gitmediniz?” diye sordu.

Kadın şaşırmış bir biçimde ona baktı.

“On beş yıl önce neler olduğunu anımsamıyor musunuz? Eylem zamanıydı. Bu on beş yıl içinde devrim kendi tarihini yazdı. Siz de bu tarihin içindesiniz ancak yine de bilmiyor gibisiniz. Yakovliç bir görevle gitmişti, ben de Rusya’ya geri döndüm. Öyle olması gerekiyordu. Sonra ortada onun geri dönmesi için bir sebep kalmadı.”

“Ha!” Razumov eğreti bir şaşkınlıkla mırıldandı. “Tamam!”

Kadın “Ne söylemeye çalışıyorsunuz?” diye bağırды. “Peki, eğer biraz cesareti kalmışsa ne çıkar...”

“Çenesinden sarkan o keçi sakalıyla tam bir Yankee’ye benziyor. Eksiksiz bir Sam Amca,” diye homurdandı Razumov. “Peki ya siz? Rusya’ya dönen siz? Siz cesaretinizi yitirmemişsiniz.”

“Öyle olsa bile Yakovliç’ten hiçbir zaman kuşku duyulamaz. O, her koşulda işe yarayacak bir adamdır.”

Bunları anlatırken ve konuşması bittikten sonra da, kadının insanın içine işleyen siyah gözleri hep Razumov’un üzerindeydi.

“Beni bağışlayın,” Razumov soğuk bir tavırla sordu: “Ancak bu, örneğin sizin, benim her zaman işe yaramayacağımı düşündüğünüz anlamına mı geliyor?”

Kadın karşı çıkmadı, soruyu duyduğunu belirten bir işaret de yapmadı; sadece Razumov’un hepten düşmanca diye nitelendirmediği bir biçimde, ona bakmayı sürdürdü. Zürih’te kadın onu neredeyse kendi yanına almış ve orada kaldığı iki gün boyunca, sabahdan akşama kadar yanından hiç ayrılmamıştı. Onu, birkaç kişiyi görmeye götürmüştü. Başlarda Razumov’la çok ve oldukça açık konuşmuş ancak kendisinden hiç söz etmemişti; ikinci günün yarısından sonra kadın sessizleşmişti; yine de kadın onunla kendi isteğiyle dolaşmıştı, hatta onu tren istasyonuna dek götürmüş, orada vagon penceresinden Razumov’un elini sertçe sıktıktan sonra tek bir söz etmeden geriye çekilerek, trenin hareketini beklemişti. Razumov, kadına büyük saygı gösterildiğini fark etmişti. Ailesi özel yaşamı ve kariyerine ilişkin hiçbir şey bilmiyordu; Razumov kendi bakış açısıyla bu kadını yolunun üzerindeki önemli bir tehlike olarak değerlendirmişti.

“Değerlendirmişti” belki de doğru kelime olmayabilir. Bu, diğerlerini küçümsemediği şekilde bu kadını küçümseyemediğini sezmiş olmasıyla desteklenen, tüm küçük küçük izlenimlerin birikmesi sonucu tek başına bir sezgi olmaktan da fazla bir şeydi. Kadını bu kadar yakın, yeniden görmeyi beklemiyordu.

“Hayır, açıldı; kadının yüzündeki ifadede düşmanlık yoktu. Yine de Razumov, yürek atışlarının hızlandığını fark etti. Konaşmayı burada kesmemeliydi. Bu kararı doğrultusunda sorusuna devam etti:

“Böyle bir insan olmamamın nedeni, belki de, genel doktorindeki her gelişmeyi –örneğin bizim büyük Peter İvanoviç’in feminizmini– körü körüne kabul etmeyişim yüzünden mi? Eğer bu benden kuşkulandırılmasına yol açıyorsa, ben, o zaman, teorisinin bile kölesi olmayı aşağılayıcı bir şey olarak bulduğumu söylemekle yetineceğim.”

Bütün bu süre içinde kadın, bir dinleyicinin bakışlarına benzemeyen, yani seçilen sözler sanki ikinci derecede önemliymişçesine Razumov’u dikkatli dikkatli süzüyordu. Razumov sözlerini bitirince kadın, kararlı bir hareketle aniden Razumov’un koluna girdi, yavaşça onu kapıya doğru yöneltti. Razumov kadının kararlılığını hissederek ona hemen uydu, tıpkı biraz önce o iki adamın hiç tartışmasız kadının elinin gösterdiği yöne gitmiş olmaları gibi.

Böyle birkaç adım yürüdüler.

“Hayır Razumov, belki düşünceleriniz doğrudur. Değerli –çok değerli– olabilirsiniz. Ancak sizin sorunuz, bizi sevmiyor olmanız.”

Kadın, Razumov’u bıraktı. Razumov ona buz gibi bir gülümsemeyle baktı.

“Demek, benden hem inanmam hem de sevmem bekleniyor, öyle mi?”

Kadın omuzlarını silkti.

“Ne demek istediğimi çok iyi anlıyorsunuz. İnsanlar sizin açık yürekli olmadığınızı düşünüyorlar. Oradan buradan hep bu yorumu duyuyorum. Ancak ben sizi birinci günün sonunda anlamıştım ve...”

Razumov monoton konuşarak kadının sözünü kesti:

“Hızlı muhakeme yeteneğinizin, bu konuda yanıldığını söyleyebilirim.”

Kadın “Kullandığı sözcüklere bir bakın!” derken açıklayıcı bir ekleme yapıyormuş gibiydi. “Ah! Kirylo Sidoroviç, siz de diğer erkekler gibi kendinize âşıksınız, güç beğeniyorsunuz ve ayrıntılardan korkuyorsunuz. Üstelik hiçbir deneyiminiz de yok. Sizin, bir kadının yönlendirmesine gereksiniminiz var. Burada birkaç gün daha kalamayacağım için üzgünüm. Yarın Zürih’e dönüyorum, büyük ihtimalle Yakovliç’i de yanımda götüreceğim.”

Bu haber Razumov’u rahatlatmıştı.

“Buna üzüldüm ben de. Ancak yine de beni anladığınızı sanmıyorum,” dedi Razumov.

Razumov biraz daha rahat bir nefes aldı; kadın karşı çıkmadı ancak Razumov’a dönerek sordu: “Peki, Peter Ivanoviç’le geçinebiliyor musunuz? Birbirinizi sık görüyorsunuzdur. Aranız nasıl?”

Nasıl bir karşılık vereceğini bilemeyen genç adam, yavaşça başını öne eğdi.

Cevap bekleyen kadının dudakları aralık duruyordu. Sonra ağzını sımsıkı kapadı, düşünmeye daldı.

“İdare eder.”

Bu cevabıyla Razumov’un konuşmayı bitirmek istediği anlaşıyordu, ancak kadın onu bırakmadı. Kadının kafasının içindekileri sezmek olanaksızdı. Razumov mırıldandı:

“Bu soruyu sormanız gereken ben değilim. Biraz sonra Peter Ivanoviç’in kendisini göreceksiniz ve konu kendiliğinden açılacak. Sizi bahçede bu kadar geciktiren şeyin ne olduğunu merak edecektir.”

“Peter Ivanoviç’in bana birşeyler söyleyeceği kuşkusuz. Bir yığın şey. Hatta senden bile söz edebilir – bana soru sorar. Peter Ivanoviç genellikle bana güvenir.”

“Size sormak mı? Herhalde sorar.”

Kadın yarı ciddi gülümsedi.

“Peki – ona ne söyleyeceğim?”

“Bilmiyorum. Ona buluşunuzu anlatabilirsiniz.”

“Ne buluşu?”

“İşte – bendeki sevgi noksanlığı...”

“Ah! O ikimizin arasında,” diyerek Razumov’un sözünü kesen kadının, bunu gerçekten mi, yoksa gönül almak için mi söylediğini kestirmek güçtü.

“Peter Ivanoviç’e bana dair olumlu şeyler söylemek istediğinizi anlıyorum,” derken Razumov’da kasvet yüklü bir şakacılık fark ediliyordu. “O zaman Peter Ivanoviç’e görevime çok sıkı sarıldığımı söyleyebilirsiniz. Başarmak istiyorum.”

“Size bir görev verildi, öyle mi!”

“Onun gibi bir şey. Belli bir durum yaratmak gerekiyor.”

Kadın araştırmacı gözlerle ona baktı.

Kadın “Bir görev,” diye çok ciddi bir biçimde ve büyük ilgiyle yinelemişti. “Nasıl bir görev?”

“Propaganda işine benzer bir şey.”

“Aa! Buradan uzak mı?”

“Hayır. Çok uzak değil.” Razumov kendini hiç de neşeli hissetmemesine rağmen, ansızın yükselen gülme isteğine karşı koydu.

Kadın düşünceli bir “Ya!” çekti. “Peki, soru sormuyorum. Herhangi birimizin ne yaptığını Peter Ivanoviç’in biliyor olması yeterli. Sonunda, her şey doğru olur.”

“Öyle mi düşünüyorsunuz?”

“Düşünmüyorum genç adam. Sadece buna inanıyorum.”

“Ve bu inancı Peter Ivanoviç’e mi borçlusunuz?”

Kadın bu soruya cevap vermedi, ikisi de birbirlerinden ayrılmak istemiyormuşçasına sessizce, boş boş durdular.

Kadın sonunda “Bu tam erkeklere göre,” diye mırıldandı. “Sanki insanda bir inancın nasıl oluştuğunu söylemek mümkünmüş gibi.” İnce, mefisto biçimli kaşları hafifçe oynadı. “Gerçekten, Rusya’da milyonlarca insan, şu anda, bu ülkede yaşayan köpeklerin yaşamını bile kıskanacak durumda. Bunu kendi aramızda bile itiraf etmek ürkütücü, utanç verici bir şey. Sadece acıma nedeniyle bile insanın inanması gerek. Bu böyle süremez. Hayır! Böyle süremez. Yirmi yıldır sağa sola bakmadan gidip ge-

liyorum... Ne diye kendi kendinize gülümsüyorsunuz. Daha yolun başındasınız. İyi başladınız ancak geliş gidişler sırasında, ayaklarınızın altında, benliğinizin her bir zerresi çiğneninceye kadar bir bekleyin. Çünkü sonunda bu olur. Bütün duygularınızın her bir parçasını ayaklarınızla çiğnemek zorundasınız; çünkü duramazsınız, durmamalısınız. Ben de gençtim bir zamanlar –belki de benim yakındığımı düşünüyorsunuz– ha?”

Razumov kayıtsızca karşı çıktı. “Böyle bir şey düşünmüyorum.”

“Evet, düşünmezsiniz, siz sevgili üstün insan. Siz aldırmazsınız.”

Parmaklarını bu kez sol tarafından saçlarına daldırdı, başındaki Tirol şapkasının eğikliği bu kez düzelmişti. Şapkasının altından, dost görünümlü bir sorgucu tutumuyla kaşlarını çatı. Razumov umursamadan yüzünü çevirdi.

“Siz erkekler hep aynısınız. Siz şanslı yetenek sanırsınız. Hem buna inanırsınız da! Bunun için size fazla kızamam. Erkeklerin doğası böyle. Siz erkeklerin, mezara kadar bu çocukça yanılmalara bağrınıza basmanız, gülünç derecede acınacak bir şey. On beş yıldır bu işin içinde olan –sürekli demek istiyorum– sağa sola bakmadan, bir yol olmayınca öbürünü deneyen, yeraltında veya legal olarak çalışan çok sayıda insan var. Size hepsini anlatabilirim. Ben de, o hiç dinlenmeden çalışanlardan bir tanesiyim... İşte! Konuşmanın ne yararı var... Aklaşmış saçlarıma bakın! Ve şimdi iki çocuk çıkıyor –Haldin’den ve senden söz ediyorum– siz ortaya çıkıyorsunuz ve ilk denemenizde bir darbe vurmaya başarıyorsunuz.”

Devrimci kadının hızla kımıldayan enerjik dudaklarından Haldin isminin çıkması, her zamanki gibi, Razumov’a geri dönülmez olanın katı temasını hissettirdi. Ancak geçen bu aylar süresince, bu hisse giderek alışmıştı. Artık bu duyguya ilk günlerdeki gibi kör bir öfke ve anlamsız bir korku eşlik etmiyordu. Kendine yeni inançlar edinmişti; kasvetli, aynı zamanda alay dolu dışa kapalı bir düşün atmosferi yaratmıştı, bu öyle bulanık bir atmosferdi ki, o konu, belli belirsiz insan biçiminde ama dış çizgileri bulunmayan bir gölge gibi görünüyordu.

du; çok aşına olmasına karşın, bir akşam üstü soyut bir bekle-yiş havasının dışında, hiçbir ifadesi olmayan bir gölge. Artık ürkütücü değildi.

Devrimci kadın, birden “O nasıl biriydi?” diye sordu.

“O nasıl biriydi?” Razumov soruyu aynen tekrarlarlarken, öf-keyle kadına dönmek için kendini güç tuttu. Ancak gözle-rinin ucuyla kadına kaçamak bir bakış atıp biraz gevşedi, ha-fifçe güldü. Kadın bu sorusuna Razumov’un böyle bir tepki göstermesinden rahatsız olmuştu.

Razumov “Ne kadar kadınca,” diye sürdürdü. “Onun dış gö-rünüşü ile uğraşmanızın size ne yararı var? Nasıl olursa olsun, şu anda kadınca etkilerin hiç ulaşamayacağı bir uzaklıkta.”

Kadının, burnunun bittiği yerde üç kat çizgiye yol açarak çatılan kaşlarının, mefisto biçimli eğimleri daha da belirginleşti.

Kadın, kendisine güvenen sesiyle, yavaşça “Acı çekiyorsu-nuz Razumov,” dedi.

“Ne saçmalık!” Razumov yüzünü tümüyle kadına döndür-dü. “Ancak şimdi düşünüyorum da o, en azından bir kadının etki alanından uzaklaşmamış gibi geliyor; oradaki kadının – Madame de S-’nin. Eskiden ölümler kendi hallerine bırakılırdı, fakat şimdi çılgın yaşlı bir kocakarının emrinde görünüyorlar. Biz – devrimciler, harika buluşlar yaparız. Aslında onların bü-tünüyle bize ait olmadığı doğrudur. Kendimize ait hiçbir şeyi-miz yok. Yine de Peter İvanoviç’in arkadaşı, bu kadınca mera-kınızı doyuramaz mı? Sizin için onun ruhunu çağıramaz mı?” – Acı çeken bir adamın jestleriyle konuşuyordu Razumov.

Kadının yüzündeki yoğun çatık ifade gevşedi; biraz yorgun bir biçimde konuştu. “En iyisi bize öbür dünyadan bir miktar çay çağırmasını dileyelim. Yine de bu pek kesin değil. Yorgu-num Razumov.”

“Yorgunsunuz! Ne itiraf! Evet yukarıda çay vardı. Ben içtim. Benim gibi yetersiz, kuşkucu bir insanla zamanınızı öldür-mektense Yakovliç’in ardından koşarsanız belki bir fincan çayın ruhunu bulabilirsiniz –soğumuş bir fincan çay ruhu– hâlâ tapınakta gezen bir ruh. Ancak yorgun olmanıza gelince, buna inanmak çok güç. Bizim yorgun olmamamız gerekiyor. Yorul-

mamalıyız. Yorulamayız. Geçen gün gazetelerin birinde devrimci partilerin yorulmak bilmeyen savaşımı üzerine pek ateşli bir makale okumuştum. Bu bütün dünyayı etkiliyor. Bu bizim onur kaynağımız.”

“Onun ağzından hep aşağılama ve alay dökülüyor.” Koyu kırmızı bluzlu kadın, siyah gözlerini Razumov’un yüzünden hiç ayırmadan, durgun bir hava içinde üçüncü bir kişiden söz eder gibiydi. “Hem de, niçin böyle? Sadece ve sadece birtakım geleneksel görüşleri, bazı küçük erkekçe standartları sarsıldığı için. Kötü bir sona ulaşmış, sinirleri zayıf bir insan sanabilirsiniz onu. Yine de...” Bir an düşünceli düşünceli durduktan sonra, üçüncü tekil şahıs üslubunu değiştirerek sürdürdü “yine de sizin güçlü bir adam olduğunuzu düşündüren bir şeyi yeni öğrendim Kirylo Sidoroviç. Evet! Gerçekten – güçlüsünüz.”

Bu beğenisinin esrarengiz nedeni Razumov’u ürküttü. Gözleri kadınıninkilerle karşılaştı. Razumov gözlerini çevirip paslı kapının parmaklıkları arasından, yapraklı ağaçların gölgelediği yeşil, temiz yola baktı. Caddeden yarı yarıya boş bir elektrikli tramvay mekanik gürültüsüyle geçti. Razumov’a, kendisi, o aracın içinde tek başına oturabilmek için her şeyini feda edebilirmiş gibi geldi; anlatılamayacak derecede yorgundu, vücudunun tek tek her zerresi yorgundu, ancak konuşmayı bırakan kendisi olmamalıydı, bunun için haklı bir nedeni vardı. Her an, devrimcilerin suçlarla dolu, hayalci gevezelikleri sırasında bu kadından ya da başka birinden önemli şeyler öğrenebilirdi. Kafasını sağlam tutmayı ve sinirlerini kontrol etmeyi başardığı sürece korkacak hiçbir şey yoktu. Başarının ve güvenliğin tek koşulu, yılmayan bir irade gücüdür diye kendi kendini uyardı.

Sanki bu devrimci örgütlenme merkezinin; ihanet, suç, kör-lük ve saçmalık evinin bahçesinde gerçekten hapsolmuş gibi parmaklıkların öbür yanında olmayı istedi. Derin bir düşünce ve duygu yabancılaşması içinde olan yaralı ruhuna acıdı sessizce. Kadının aynı sözleri tekrarladığını duyunca gülümseyemedi bile:

“Evet! Güçlü bir kişilik.”

Razumov, kaçmayı düşünmeksizin özgür günlerinin silik

anlarına dalıp gitmiş, kederli bir mahpus gibi parmaklıkların arasından bakmaya devam etti.

Hâlâ dışarıya bakarak mırıldandı. “Eğer şimdi gitmezseniz, o çayın ruhunu bile görmekten yoksun kalacaksınız!”

Kadın bundan etkileneceğe benzemiyordu. Gerçi Razumov da, fikrini değiştirmeyi beklememişti.

“Aldırmayın büyük bir kayıp olmaz. Yani o bayanın çayını ve çayın ruhunu kaçırmış olmak demek istiyorum. O bayana gelince, onun faydası olduğunu anlamanız gerekir. *Bunu görüyor musun Razumov?*”

Bu çağrı üzerine başını çeviren Razumov, kadın devrimcinin avucunun içine para sayar gibi yaptığını gördü.

“İşte bu. Anladınız mı?”

Razumov yavaşça “Anlıyorum,” dedikten sonra gölgeli, temiz yolu mahpusların bakışlarıyla izlemeye döndü.

“Maddi koşulların bir şekilde sağlanması gerekir ve bu banka soymaktan daha kolay. Üstelik daha kesin. İşte! Şaka yapıyorum... Peki şimdi kendi kendine ne mırıldanıyor o?” Kadının sesi çok yavaş çıkmıştı.

“Peter Ivanoviç’in kendini feda ettiği derin özverisine olan hayranlığımı mırıldandım, hepsi bu. İnsanı, hasta etmeye yeter bu?”

“Ah, sizi namuslu geçinen erkek adam. Hasta! Onu hasta etmek! Peki siz gerçeği biliyor musunuz? Yüreğin sırlarının görüldüğü bir pencere yoktur. Peter Ivanoviç o kadını, yıllar önce muhafız alayında, genç bir subayken, yani eski dünyevi yaşamından tanırmış. İlham dolu bir adamı yargılamak bize düşmez. İşte erkeklerin avantajlı olduğu nokta bu. Bazen hem düşüncede hem de eylemde yaratıcı olursunuz. Yaratıcı *olduğunuz* zaman, erkekçe korkaklığınızı ve erdemlerinizi bir yana atmayı başardığınız zaman, biz kadınların hiçbir zaman size eşit olamayacağımızı her zaman kabul ederim. Ama bu ne kadar ender gerçekleşir... Öte yandan en aptal kadın bile her zaman işe yarar. Peki neden? Çünkü bizde hırs var, doymak bilmeyen bir hırs... Onun şimdi neye gülümsediğini bilmek isterdim.”

Razumov sıkıntılı bir havayla, karşı çıktı. “Gülümsemiyorum.”

“Peki! O zaman bu hareketine ne diyeceğiz? Yüzünüzü bir tuhaf yaptınız. Evet, biliyorum! Siz erkekler burada âşık olursunuz, orada nefret edersiniz, birini veya diğerini tutkuyla istersiniz – ve bunlar için büyük gürültü çıkarırsınız ve buna da hırs dersiniz! Evet! Sürdüğü sürece, bu hırdır. Fakat biz kadınlar âşka âşık oluruz, nefrete, tutkuya, bu şeylerin kendisine âşık oluruz. O yüzden siz erkekler gibi kolayca rüşvet verilerek kandırılmazız. Gördüğünüz gibi yaşamda fazla seçenek yok. Ya çürüyeceksiniz ya da yanacaksınız. Ve bizim aramızdan, boyalı ya da boyasız hiç kimse, yanmak yerine çürümeyi yeğlemez.”

Kadın enerjik bir biçimde ancak çok doğal bir ses tonuyla konuşuyordu. Razumov’un ilgisi –kapıdaki parmaklıkların dışına– apayrı yerlere dağılmış gibiydi – ama kulağı kadındaydı. Elini paltosunun cebine soktu.

“Çürümek ya da yanmak! Güçlü bir değerlendirme. Boyalı ya da boyasız. Çok çarpıcı. Boyalı veya... Lütfen söyley misiniz – Peter İvanoviç’i o kadın müthiş kıskanıyordur, değil mi?”

“Kim? Ne? Barones mi? Eleanor Maksimovna mı? Peter İvanoviç’i mi kıskanır? Tanrım! Bir erkeğin kafasını yoran sorular bunlar mı? Böyle bir şey düşünülemez.”

“Neden? Yaşlı, zengin bir kadın kıskanç olamaz mı? Yoksa, onlar hep masum ruhlular mıdır?”

“Peki ama, bu soru nereden çıktı?”

“Hiç. Öylesine sordum. Erkek saçmalığı deyin isterseniz.”

Kadın hemen “Hiç hoşlanmadım bundan,” dedi. “Bu zaman saçmasapan oyalanma zamanı değil. Yüreğiniz nerelerde? Ya da belki, sadece rol mü yapıyorsunuz?”

Razumov, kadının kendisini süzdüğünü, omuzunda hafifçe duran bir elin fiziki dokunuşu gibi, çok somut hissetti. O anda kafasında, kadının kendisini daha yakından tanımaya kararlı olduğuna dair açıklayamadığı bir izlenim belirdi. Bu kararlılık karşısında, kendini ele vermeden dayanmak için gerildi, kapandı.

“Rol yapmak,” diye tekrarlayan Razumov, kadının bakışları-

na kıpırtısız profilini sunuyordu. “Siz anladığınıza göre, kötü rol yapıyor olmalı.”

Kadın onu izliyordu, alnı birbirini dik kesen kırışıklarla dolmuştu, ince siyah kaşları bir böceğin antenleri gibi havaya kalkmıştı. Razumov zor duyulur bir sesle ekledi:

“Yanılıyorsunuz. Bizde, herkesin yaptığı kadar rol yapıyorum.”

Kadın öfkeyle “Kim rol yapıyor?” diye patladı.

“Kim mi? Herkes.” Razumov sabırsız bir sesle:

“Siz bir materyalistsiniz, değil mi?” dedi.

“Eh! Sevgili yavrum, tüm bu saçmalıkları aşacak kadar uzun yaşadım.”

“Ancak Cabanis’in tanımını hatırlıyor olmalısınız: ‘İnsan bir sindirim tüpüdür.’ Anlıyorum ki...”

“Cabanis’e tüküreyim.”

“Ne? Cabanis’e mi? Peki. Yine de düzenli bir sindirimin önemini yadsıyamazsınız. Yaşam sevinci – yaşam sevincini bilir misiniz? – sağlıklı bir mideye bağlıdır; hastalıklı bir mide insanı kuşkucu yapar, karanlık çöker ve ölüm düşünceleri doğurur. Fizyologların doğruladığı gerçekler bunlar. Evet, size kesinlikle söyleyebilirim ki, Rusya’dan geldiğimden beri, en mide bulandırıcı türden, sindirmenin mümkün olmadığı, yabancı kökenli uydurmalarla gırtlığıma kadar dolduruldu – pöh!”

Kadın inanmadığını belirten bir havayla “Şaka yapıyorsunuz,” dedi. İlgisizce onayladı Razumov.

“Evet. Hepsi bir şaka. Benim gibi bir adamla konuşmaya değmez. Yine de, işte bu nedenle, erkeklerin intihar ettiği bilinir.”

“Tam tersine, sizinle konuşmaya *değdiğini* düşünüyorum.”

Razumov kadını göz ucuyla süzüyordu. Kadın sanki kırıcı, incitici bir cevap düşünüyor gibi görünüyordu, ancak sonunda hafifçe omuzlarını silkmekle yetindi:

“Sığ laflar! Sanırım sizin bu zaafınızı bağışlamak gerekir,” derken kadın “sizin” sözcüğünü farklı vurgulamıştı. Kadının verdiği bu hoşgörölü sonuçta, tedirgin edici birşeyler vardı.

Razumov, beklemediği, onun için de hazırlıklı olmadığı bu konuşmadaki en ufak ayrıntılara bile dikkat ediyordu. Doğrusu

buydu. İçinden söylendi. “Hazırlıklı değildim. Ansızın yakalandım.” Eğer bir köpek gibi çekinmeden bir soluk alabilse, üzerindeki bu baskı geçip gidecekmiş gibi geliyordu Razumov’a. Umutsuzluk içinde hiçbir zaman hazırlıklı yakalanmayacağım, diye düşündü. Hafifçe gülerek ve takınabileceği en rahat tavırla:

“Teşekkürler. Bağışlanmak istemiyorum.” Sonra yapay bir endişeyle sordu. “Ancak Peter Ivanoviç’in burada, kapının yanında ikimizin, yetkilerimiz haricinde birşeyler planladığımızdan kuşkulanası sizi korkutmuyor mu?”

“Hayır bundan korkmuyorum. Benimle birlikteyken sevgili genç dostum, her türlü kuşkudan çok uzak olursunuz.” Siyah gözlerindeki alaycı pırıltı söndü. Oldukça sert bir şekilde “Peter Ivanoviç bana güvenir,” dedi. “Benim görüşlerimi alır. Bazı çok önemli şeylerde, eskiden olduğu gibi, şimdi de onun sağ koluyum. Bu sizi eğlendiriyor – değil mi? Övündüğümü mü düşünüyorsunuz?”

“Tanrı korusun. Sadece kendi kendime, Peter Ivanoviç’in kadın sorununu kökten çözmüş görüldüğünü söylüyordum.”

Razumov konuşurken bir yandan da ifadesi ve ses tonu için kendi kendine kızılıyordu. Bütün gün boyunca hep yanlış şeyler söyleyip durmuştu. Saçmalıklı bu, saçmalıktan da kötüydü. Zafatı; iradesini yenilgiye uğratan hep bu ters konuşma hastalığıydı. Önemli gizli bilgilere sahip ve bu kadar etkili bir kadın, ileride ona birtakım sırları açma umudu veren davranışta bulunurken onunla böyle mi konuşmalıydı? Neden kadında böyle şaşırtıcı bir izlenim yaratıyordu? Ama kadın düşman gibi görünmüyordu. Sesinde kızgınlık yoktu. Tuhaf bir şey vardı.

“İnsan ne düşüneceğini bilemiyor Razumov. Beşiğinde acı bir şey çiğnemiş olmalısın.”

Razumov yandan, ona baktı.

“Hımın! Acı bir şey mi? Bu bir açıklama olabilir,” diye mırıldandı. “Yalnız bu olay çok sonra oldu, hem siz Sofia Antonovna, sizin ve benim aynı beşikten geldiğimizi düşünmüyor musunuz?”

Kadına ismiyle hitap etmek için Razumov’un kendini zorladığı devrimci kadın, (dudaklarından o isim dökülürken, Razu-

mov derin bir nefret duymuştu) bir süre sustuktan sonra mırıldandı:

“Rusya mı – demek istiyorsunuz?”

Razumov, başıyla onaylamaya bile gerek duymadı. Kadın yumuşamış görünüyordu, siyah gözleri çok durgundu, kafasının içinde bu benzetmeyi en ufak ayrıntılarına dek evirip çeviriyor gibiydi. Sonra ansızın, kaşları Mefisto biçimi çatıldı.

“Evet. Belki o zaman merak edecek şey kalmaz. Evet. Rusya’da, insanı kötülük kundaklar, insan yiyen devlerden, cadılardan ve vampirlerden daha kötü yaratıklar tarafından büyütülür. Onları kökünden kazımak, tümüyle yok etmek gerekir. Erkekler ve kadınlar kararlı ve inançlılarsa, bu görevden başka hiçbir şeyin önemi yok. Sonunda bu düşünceye vardım. Önemli olan, her türlü ayrıntı için kendi aramızda kavga etmememizdir. Bunu unutmayın Razumov.”

Razumov onu dinlemiyordu. Hatta yoğun bir dalgınlık içinde, gözlemediğine ilişkin duygu da kaybolmuştu. Endişeleri, kızgınlığı, hor görüsü, o yıpratıcı saatlerin sonunda körelmişti. Şimdi ona, bu duyguları sonsuza dek körelmiş olarak kalacakmış gibi geliyordu. “Hepsi için bir kibritim.” Dokunaklı olamayacak kadar katı olan bu benzetmeyi düşündü. Devrimci kadın artık konuşmuyordu; Razumov da ona bakmıyordu; yoldan geçen hiç kimse yoktu. Razumov, neredeyse, yalnız olmadığını bile unutmuştu. Yeniden kadının keskin, iş konuşması havasında, uzun süren sessizliğinin gerçek nedeni olan duraksamasını açıklayan sesini duydu.

“Peki, Razumov!”

Başka yöne bakmakta olan Razumov, yanlış nota işitmiş biri gibi yüzünü buruşturdu.

“Söyleyin bana: Fiilen katıldığınız o eylemden sonra sabahleyin, Üniversite’de derslere girdiğiniz doğru mu?”

Razumov bu sorunun önemini kavramadan önce, saniyenin önemlice bir bölümü uzunluğunda bir süre geçti; ateşlenen bir kurşunun ancak bir süre geçtikten sonra hedefine varması gibi. İyi bir rastlantı sonucu Razumov, dışarıda duran eliyle kapının parmaklıklarından birini sıkıca yakalayabildi. Korkunç

bir güçle parmaklığı sıktı ancak yine de kafası bomboştu. Sadece akan suya benzer, hırçın bir ses çıkarabildi.

“Hadi Kirylo Sidoroviç! Sizin kendini öven bir adam olmadığınızı biliyorum. Size ilişkin olarak, *bu* kesinlikle belirtilmeli. Sessiz bir adamsınız. Belki de aşırı sessiz. İçinizde sizi besleyen bir acılık var. Coşkulu biri değilsiniz. Belki de coşkulu olmayacak kadar güçlüsünüz. Ancak bana anlatabilirsiniz. İnsan sizi biraz daha tanımak istiyor. Öyle çok şaşırdım ki... Gerçekten bunu yaptınız mı?”

Razumov yeniden normal sesine kavuştu. Kurşun onu ısılamıştı. Gerçi rastgele atılmıştı, daha çok da tehlikeli bölgele-re geldiğini haber veren bir işaret atışına benziyordu. Bu kendini korumak için çıplak bir mücadele-ydi. üstelik kadın tehlikeli bir düşmandı. Ancak Razumov kavgaya hazır-dı, öylesine hazır-dı ki, kadına döndüğünde yüzünde tek bir kas oynamıyordu.

Razumov içinden duyduğu şaşkınlığı gizleyen ve mutlak kendine güvenen donuk bir sesle, konuştu. “Tabii dersler. Ama neden bunu soruyorsunuz?”

Oysa kadının havası çok canlıydı.

“Bir mektup aldım, Petersburg’daki bir gençten; tabii bizden biri. O gün görülmüşsünüz – önünüzde defteriniz, sakın sakın not tutarken görülmüşsünüz...”

Razumov, kadından ayırmadığı bakışlarıyla onu kuşatmaya almıştı.

“Bundan ne çıkar?”

“Bence böyle bir soğukkanlılık muhteşem bir şey – hepsi bu. Bu, sıradan olmayan güçlü bir kişiliğin kanıtıdır. Bana yazan genç, sadece iki saat kadar önce gerçekleştirdiğiniz işi, kimsenin yüzünüzden veya tavırlarınızdan anlayamayacağını yazmış – o büyük, tarihî, görkemli rolünüzü...”

Razumov ağırbaşlılıkla onayladı. “Ah hayır. Hiç kimse çıkaramazdı. Çünkü, anlamıyor musunuz o zaman hiç kimse...”

“Evet, evet. Yine de anlaşıldığı kadarıyla, olağanüstü bir kendini denetleme gücü olan bir adamsınız. Kesinlikle her zamanki gibi görünüyormuşsunuz...”

Razumov, aynı dik bakışlar ve aynı ağırbaşlılıkla “Bunun için özel bir çaba harcamadım,” dedi.

Kadın “O zaman çok daha harika bir şey bu!” deyip sustuktan sonra, Razumov, içinden hepten gereksiz – ya da daha yanlış anlaşılabilir bir şey söyleyip söylemediğini düşündü.

Kadın, başını kararlı bir hareketle kaldırdı.

“Amacınız Rusya’da mı kalmaktı? Planınız...”

Razumov acele etmeden sözünü kesti. “Hayır. Hiçbir plan yapmadım.”

“Öylece uzaklaşıp terk mi ettiniz?”

Razumov yavaşça başını eğerek, onayladı. “Öylece – evet.” Artık hiçbir rastgele atışın onu yere seremeyeceğine dair inancını yeniden kazanmışçasına, kapının parmaklığını tutan elini yavaş yavaş gevşetmişti. Ansızın aklına gelen bir ilhamla, “Korkunç bir kar fırtınası vardı,” dedi Razumov.

Kadın, böyle girişimlerde bir uzman tavrıyla, her noktayı profesyonel bir biçimde algılayabileceğini gösteren derin bir ilgiyle belli belirsiz başını sallayarak memnuniyetini belirtti. Razumov duyduğu bir şeyi hatırladı.

“Dar bir yan sokağa saptım, anlıyorsunuz.” Umursamaz bir havayla bunu söyledikten sonra, sanki o konudan söz etmeye değmezmiş gibi sustu. Sonra aklına başka bir ayrıntı gelince, kadının merakını giderecek o kibirli anıyı, onun önüne seriverdi.

“Orada uzanıp uyuyuvermek istedim.”

Kadın bunu duyunca, gerçekten çok şaşırdığını belirtir bir biçimde, dilini şaklattı. Sonra:

“Fakat defter! Şaşırtıcı olan, defteriniz genç adam. Daha önceden cebinize koyduğunuzu söylemeyeceksiniz herhalde!”

Razumov irkildi. Bu bir sabırsızlık işareti sayılabilirdi.

“Doğruca eve gittim. Doğruca eve.”

“Şunun soğukkanlılığına bakın. Buna cesaret ettiniz demek?”

“Neden etmeyeyim? Kesin olarak, soğukkanlılığımı hep koruduğumu söyleyebilirim. Ha! Belki de şu an olduğumdan daha soğukkanlıydım.”

“Ben, o katı tavrınızı sizin hoş gördüğünüz zamandan çok,

şimdiki halinizi seviyorum. Peki evde hiç kimse sizin geri döndüğünüzü görmedi – ha? Bu oldukça garip, aslında.”

Razumov kararlı bir sesle karşılık verdi. “Hiç kimse, dvornik, ev sahibesi, hizmetçi kız, hiçbiri ortalıkta yoktu. Bir gölge gibi yukarı çıktım. Karanlık bir sabahtı. Merdivenler aydınlık değildi. Bir hayalet gibi yukarıya süzüldüm. Kader mi? Şans mı? Ne dersiniz?”

“Evet, anlıyorum.” Devrimci kadının gözlerinde bir kıvılcım parlayıp söndü. “Peki – düşündünüz ki...”

Razumov her şeyi kafasında çoktan hazırlamıştı.

“Durun. Öğrenmek istediğiniz için uzun uzun anlatıyorum, saatime baktım. Tam yetiyecek zamanım vardı. Defteri alıp ayaklarımın ucuna basarak merdivenlerden indim. Yüksek bir merdiven boşluğunda, döne döne inen bir adamın pat-pat seslerini hiç dinlediniz mi? En dipte gece gündüz yanan bir gaz lambası vardır. Hâlâ da orada yanıyordur şimdi... Ses kesilir – alev göz kırpar...”

Sanki devrimci kadın, Razumov’un dediklerini kulakları yeline gözbebekleriyle dinliyormuşçasına Razumov, yüzüne çakılı kalan siyah gözlerde hiç dinmeyen meraka ek olarak bu kez şaşkınlık dolu bir tereddüt geçtiğini gördü. Razumov kendini denetleyip elini alnına götürdü, yüksek sesle düş gören biri gibi, şaşkın durumdaydı.

“Sabah sabah bir öğrenci, derslerinden başka nereye gider? Geceleyin durum başka. Evdeki bütün herkes beni görse, yine aldırılmazdım. Ama yine de kimsenin gördüğünü sanmıyordum. Hiç duyulmamak ve görülmemek en iyisidir. Ha! Hiç görülmeyen, duyulmayan insanlar şanslı olanlardır – Rusya’da böyle. Talihime hayran olmuyor musunuz?”

“Şaşırtıcı,” dedi kadın. “Kararlı olduğunuz kadar şansınız da iyiyse, büyük bir ihtimalle elinizdeki iş, eşsiz bir kazanım olacaktır.”

Kadının ses tonu canlıydı; Razumov, onun birşeyleri düşünüp tarttığını sezdi, sanki şimdi Razumov’un eylemdeki rolünü çıkarmaya çalışır gibiydi. Kadın gözlerini yere çevirmişti. O anda çok tetikte olmamasına rağmen, her zaman başı üzerinde sallan-

nan tehlikenin verdiği dikkatli bir ciddiyet havasıyla, Razumov bekliyordu. Kendisi hakkında Petersburg'dan kim mektup yazabilirdi? Bir öğrenci arkadaşı, tabii – devrimci propagandanın geri zekâlı bir kurbanı; birtakım yıkıcı, yabancı kökenli ideallerin salak kölesi. Açlığın burduğu vücuduyla kırmızı burunlu, uzun boylu bir şekil kafasında canlanıverdi. O çocuk olmalıydı!

Her şeyin baştan sona tersliğine içinden güldü, lekesiz bir gökyüzünde patlayıveren bir gökgürültüsü gibi yaşantısını parça parça eden ağır suç işlemiş bir idealistin yanılgısı ve bu yanılgının, o süprüntüdeki diğer aptalların yanılsamalarında yeniden yankılanması. Mülteci devrimcilerin duyduğu merakı bu fantastik ayrıntıyla doyuran o zavallı, aç geri zekâlıya binlerce teşekkür! Bu ayrıntının kesinlikle bir tehlike oluşturmadığını düşündü. Tam tersine. Her şey böyle kaldığı sürece bu onun yararınaydı, uygun bir tedbirlilikle kabul edilmesi gereken sinsi bir şans.

“Yine de, Razumov,” Razumov kadının düşünceli sesini duydu. “Sizde, şanslı bir adam yüzü yok.” Kadın gözlerini yenilenmiş bir ilgiyle yerden kaldırdı. “Demek öyle oldu. İşinizi bitirdikten sonra öylece yürüdünüz ve eve gittiniz. Bu tip işler bazen iyi gider. Sanırım daha önceden, iş bittikten sonra her birinizin kendi yoluna gideceğini kararlaştırmıştınız, öyle mi?”

Razumov yüzündeki ciddi ifadeyi, tedbirli, yavaş ses tonunu bozmadı.

Heyecandan uzak bir sesle sordu: “Yapılacak en iyi şey bu değil miydi?” Bir süre bekledikten sonra ekledi. “Gerçi sonradan neler olabileceğini hiç düşünmedik. Hiçbir plan düşünüp kararlaştırmadık. Bu anlaşılıyor, sanıyorum.”

Kadın, söylediklerini hafif baş hareketleriyle onayladı.

“Tabii siz Rusya’da kalmak istiyordunuz?”

Razumov vurgulayarak “Hem de St. Petersburg’da. Orası benim için tek güvenli yerdi. Üstelik gidecek başka bir yerim de yoktu,” dedi.

“Evet! Evet! Biliyorum. Açık. Peki diğeri –şimdi kendisi için üzölmekten başka elimizden bir şey gelmeyen bu harika Hal-din– ne yapmak istiyordu, bilmiyor musunuz?”

Razumov, er ya da geç bu sorunun karşısına çıkacağını anlamıştı. Ellerini hafifçe kaldırıp bilmediğini gösterir biçimde iki yanına indirdi – başka hiçbir şey yapmadı.

Sessizliği ilk bozan, ak saçlı, gizli örgütçü kadın oldu.

“Çok garip.” Kadın ağır ağır konuşuyordu. “Peki Kirylo Sidoroviç, yeniden sizinle bağ kurmak isteyebileceğini hiç düşünmediniz mi?”

Razumov dudaklarının titremesine engel olamadığını fark etti. Birşeyler demesi gerekiyordu. Yine bir bilmiyorum işareti olmazdı. Konuşmalıydı, en azından o St. Petersburg mektubunda yazılan her şeyi öğrenmek için konuşmalıydı.

“Öbür gün evden çıkmadım,” derken gözlerini, kadının siyah gözlerine dikmiş, böylece onun, dudaklarındaki titremeyi görmemesini sağlamıştı. “Evet evde kaldım. Benim yaptıklarım dikkat edilip yazıldığına göre, belki bir sonraki gün derslerde görülmüştüğümde de haberdarsınızdır. Ha? Bilmiyor musunuz? Peki, evde kaldım – bitmek bilmeyen tüm bir gün boyunca.”

Razumov’un ajitatif sesinden etkilenmişçesine kadın, anlayışla mırıldandı. “Anlıyorum! Yeterince yıpratıcı olmalı.”

“İnsanın hissettiklerini anlıyorsunuz,” dedi Razumov, tek düze bir sesle. “Yıpratıcıydı. Korkunçtu, zalim bir gündü. Böyle günlerin sonuncusu da olmadı.”

“Evet anlıyorum. Sonra, yakalandığını duyunca. Kavgada insan yoldaşını yitirince neler duyar, bilmez miyim? İnsan geride kaldığı için utanır. Bu öyle çok başıma geldi ki. Neyse, pek yakında öçleri alınacak. Ölüm nedir ki? Her koşulda, birtakım yaşantılar kadar utanç verici değildir.”

Razumov göğsünde rahatsız edici hafif bir ürpermeye benzer bir şeyin kıpırdandığını duydu.

Kadına meraklı gözlerle bakarak, “Birtakım yaşantılar mı?” diye sordu.

“Köle gibi boyun eğen yaşantılar. Yaşantı mı? Hayır! Dünya-daki haksızlığın pis birikimiyle beslenen organizmalar. Aşağılık olmayan bir yaşam, Razumov, bir başkaldırı olmalı –acımasız bir karşı çıkma– her zaman.”

Kadın sakinleşti, gözlerine dolan yaşların parıltısı, tutkusu-

nun sıcaklığıyla hemen kurudu; sonra kadın her zamanki yetenekli, iş adamı havasıyla devam etti:

“Beni anlayın Razumov. Coşkulu biri değilsiniz ancak sizde korkunç bir başkaldırı gücü var. Bunu ilk kez, Zürih’te –hatırlarsınız– size baktığım zaman anlamıştım. Ah! Siz acılı bir isyanla dolusunuz. Öfkenin soluğu kesilebilir, tek başına olan kin yorgunluğa dönüşebilir, ne var ki o fanatik zorbayı yere sermek için sizi ve Haldin’i silahlandıran o sönmeyen zorunluluk ve adalet duygusu... olay buydu – bundan daha başka bir şey değil. Bunu düşünüyordum. Bundan başka hiçbir şey olamaz.”

Razumov, yüzünün sinsi hareketsizliğinin gizlediği bir ironiyle hafifçe eğildi.

“Ölmüş olanın adına konuşamam. Bana gelince, hareketlerimin zorunluluk ve –şöyle diyelim– yargı adaleti duygusuyla yönlendirildiğini size kesin olarak belirtebilirim.”

Düşlediği değişime ulaşan şiddet yollarını planlayan devrimci düşüncelerin barındığı mağaralara benzeyen, derinliğine varılmaz siyah gözler Razumov’un üstündeydi; Razumov içinden “İyi söyledim bunu,” diye geçirdi. Hiçbir şey değiştirilemez ki! İnsanların dünyasında hiçbir şey değiştirilemez – ne mutluluk ne de yoksulluk. Bunlar sadece, çürüten vicdanlar ve kırılan yaşamların bedeli karşılığında yer değiştirebilirler – kibirli filozoflar ve eli kanlı serserilere uygun, saçmasapan bir oyun. Kafasından bu düşünceler geçen Razumov, her partinin “eylemci” bölümünde büyük bir ağırlığa sahip olan saygın, güvenilir, etkileyici Sofia Antonovna’ya, bu yaşlı devrim emekçisine bakıyordu. Büyük Peter İvanoviç’ten çok daha önemli bir simgeydi bu kadın. Güzel konuşma sanatından, mistisizmden ve soyut düşüncelerden uzak olan bu kadın, yıkıcı devrimin gerçek ruhuydu. Aynı zamanda, Razumov’un mücadele etmesi gereken kişisel düşmandı. Kadını kendi sözleriyle aldatmak, Razumov’a büyük bir zafer mutluluğu vermişti. Konuşmanın, düşüncelerimizi gizlemek amacıyla yaratıldığını söyleyen özdeyişi anımsadı. O gün, bu kinik teoriyi, Razumov, hor görü dolu ama ince-likli bir uygulamayla yaşama geçirmişti; Hint mürekkebiyle çizilmiş çizgilere benzeyen ve düşünceyle çatıldığında birbirini

dik kesen kırıksıkların yaklaştırdığı siyah kaşları ve ak saçlarıyla bu kadında ete kemiğe bürünen acımasız devrim ruhuna, hem de kadının kendi sözleriyle hakaret etmiş, aşağılamıştı.

Kadın “Evet. Yargılamak. Acımak,” diyerek sessizliği bozdu. Sessizlik bir kez kırıldıktan sonra, kısa kısa titreşen cümlelerle kadın devam etti:

“Benim öykümü dinleyin Razumov!..” Babası zeki ancak talihsiz bir zanaatçıymış. Çalışmayla geçen günleri hiçbir zaman, mutlulukla coşmamış. Elli yaşında ölmüş; yaşamının tüm yılları, suyun, tuzun, soluk aldığı havanın bile bedelini ondan zorbalıkla gasbeden, alın terinden vergi alan, oğullarının kanına sahip çıkan patronların yumruğu altında inleyerek geçmiş. Ne koruyan varmış ne de yol gösteren! Toplumun ona söyleyecek ne sözü var? Boyun eğ ve dürüst ol. Eğer başkaldırırsan seni öldürürüm. Eğer çalarsan hapse atarım. Ancak acı çektiğinde senin için yapacağım bir şey yok –belki dilencilere atılan bir parça ekmek dışında hiçbir şey– sorunlarını dindirecek, insanlığına saygı gösterecek, yoksul yaşamının üzüntülerine merhamet gösterecek bir şey yok.

Böylece didinmiş, acı çekmiş ve ölmüş. Hastanede ölmüştü. Halk mezarlığında, mezarın başındayken babasının acı çekmiş varlığını düşünmüştü – bütünüyle anlamıştı her şeyi. Yaşamın basit sevinçlerini, bağışlanamaz biçimde, toplumun babasının iyi huylu yüreğinden gasbettiği ve en alçakgönüllü insanın bile doğuştan hakkı olan şeyleri aklından geçirmişti.

“Evet Razumov.” Etkileyici, yavaş sesiyle anlatmayı sürdürdü. “Mezarlıkta, daha bir çocuktum, sanki dehşet verici bir ışıktaki duruyordum, babamın payına düşen emeğe ve sefaletle değil, karşılığı verilmeyen emek ve acıya dayalı sistemin büyük sosyal haksızlığına lanet okudum. O andan beri de, bir devrimciyim.”

Razumov, kendini, acıma ya da aşağılama gibi tehlikeli zaaf-lardan korumak için donuk bir yüz takınmıştı. Razumov onu gördüğünden beri ilk kez kadın, sesinde hiçbir şeyin değiş-tiremeyeceği duru bir burukluk ifadesiyle konuşuyordu:

“Sistemin papazlarının, benim gibi değersiz bir haşarata bo-

yun eğme dersleri verecekleri kiliseye gitmeyeceğime göre, biraz daha aklım erer ermez, hemen gizli örgütlere girdim. On altı yaşındaydım – daha büyük değil Razumov! Şimdi aklaşmış saçlarıma bak.”

Bu son sözlerinde ne gurur ne de hüznü vardı. O buruk ifade de yok olmuştu.

“Çok saçım var. Saçlarım her zaman, hatta daha yeni yetme bir kızken bile çok güzeldi. Oysa o zamanlar saçımızı hep kısa keserdik. Bunun, sosyal utancın kazınması yolunda bir ilk adım olacağını düşünürdük. Bu Utancı Kökünden Kazı! İyi bir slogan! Bunu hapisanelerin ve sarayların duvarlarına afişlemek, sert kayalara kazımak, şiddet ve umut işareti bekleyen bomboş gökyüzüne ateşten harflerle –sonun habercisi olarak– yazmak istiyorum...”

Razumov ansızın sözünü kesti. “İyi ajitatörsünüz Sofia Antonovna. Yalnız, o sloganı şimdiye kadar sadece suya yazmış görünüyorsunuz...”

Kadın bir an duraladı ama alınmamıştı. “Kim bilebilir? Çok yakında, büyük ülkemizin her yerine çakılacak bir gerçek olabilir.” Söylediğine gerçekten inanıyordu. “İşte o zaman insan, yeterince uzun yaşamış olur. Aklaşmış saçların bir önemi kalmaz.”

Razumov kadının beyaz saçlarına baktı: Bu uzun, çalkantılı yılların işareti olan ak saçlar dinmeyen bir isyan ateşinin kanıtından başka bir şey değildi. Kırışksız yüzü, parlak siyah gözleri, dimdik duran canlı vücudu, olgun gösterişsiz bir kişiliğin kendine hâkimiyeti – kadın, kutsal devrim yolculuğunda, son-suza kadar sürecek gençlik yerine, sonsuz bir dayanıklılığın sırrını bulmuş gibiydi.

Razumov kadının hiç de bir Rusa benzemediğini düşündü. Annesi bir Yahudi ya da bir Ermeni olmalıydı ya da – şeytan bilsin kimin nesi olduğunu. Bir devrimcinin genellikle sıradan tiplerden farklı olduğunu düşündü. Bütün başkaldırıları güçlü bir bireyselliğin ifadesidir – Razumov’un düşünceleri belli belirsiz akıp duruyordu. İnsan her toplulukta, her çevrede bir mil öteden devrimcileri seçebilir. Çok şaşırıyordu niye polis...

Kadın “Çok yakında karşılaşamayacağımızı sanıyorum,” diyordu. “Yarın buradan gidiyorum.”

Razumov “Zürih’e mi?” diye normal bir sesle sordu, ama aslında rahatlamıştı; belirli bir korkudan dolayı değil, sanki bir güreş karşılaşması nedeniyle doğan gerilimden kurtulduğunu hissetmişti.

“Evet Zürih – ve oradan da uzağa belki de çok uzağa. Bir yolculuk daha. Tüm yolculuklarımı bir düşününce! Bir gün mutlaka sonuncusu gelecek. Neyse Razumov, uzun bir konuşma yapmamız gerekiyordu. Sizinle karşılaşmasaydım bile mutlaka görmeye alışacaktım. Peter İvanoviç nerede oturduğunuzu biliyor mu? Evet. Ona sormayı düşünmüştüm – ama böylesi daha iyi. İki kış daha bekliyoruz ve burada sizinle konuşarak beklemek çok daha iyi, yukarıda evdekilerle beklemektense...”

Kapıya bir göz atan kadın, kendi konuşmasını kesti. Çabuk çabuk “İşte geldiler,” dedi. “Peki, Kirylo Sidoroviç, sizinle vedalaşma vakti geldi.”

4

Razumov o an, konumundaki belirsizlikten rahatsız oldu. Kafasını çevirince, yolun karşı yanında iki adam gördü. Sofia Antonovna onları fark edince, hemen karşıya geçmişler, biri önde, diğeri arkada boş kulübenin yanındaki ufak kapıdan bahçeye girmişlerdi. Yabancıyı sert bakışlarla süzdüler ama, parlak bir güvenlik işareti olan koyu kırmızı bluzdan ötürü bakışlarında güvensizlik yoktu. Sakalsız beyaz çehrelili, çift çeneli, gergin duran paltosunun altında göbeği dışarı fırlamış olan birincisi, sadece hafifçe başını eğdi, sonra hırçın bir tavırla gözlerini başka yöne çevirdi; yanındaki –zayıf, kırmızı yanaklı, göze çarpan sivri burnunun altında askerî tarz kızıl bıyıklısı– hemen Sofia Antonovna’ya yaklaşip onunla dostça selamlaştı. Ses derinlerden gelen bir vızıltı gibiydi. Devrimci kadın, onunla oldukça yakın gibi görünüyordu...

Kadın pürüzsüz bir sesle tanıştırdı. “Bu Razumov.”

Yeni gelen zayıf adam, ilgiyle yan döndü. “Şimdi beni ku-

caklamak isteyecek,” diye düşünen Razumov’un tüm benliği derinden irkildi, kolları bacakları kıpırdamayacak kadar ağır-laştı. Ancak bu tedirginliği gereksizdi. Bu gelenler artık birbir-lerini iki yanaktan öpmeyen örgütçüler kuşağındandılar; Ra-zumov kurşun gibi ağır kolunu kaldırarak, sanki ateşle kuru-muş sıcak, etsiz, geniş bir avuca elini bıraktı, karşısındaki san-ki “Bizim aramızda söze gerek yok,” der gibi elini anlamlı bir biçimde, kemikli elleriyle sıkı.

Adamın iri iri açılmış, büyük gözleri vardı. Razumov, adamın gözlerindeki hüznün ardında bir gülümseme görür gibi oldu.

Sofia Antonovna, biraz uzakta göbeğini profilden sergileyen şişman adamın da duyması için bir kez daha yineledi. “Bu Ra-zumov.”

Kimse kıpırdamadı. Her şey, sesler, tavırlar, hareketler ve kı-pırtısızlık bir deneyi oluşturan parçalar gibiydi, deneyin so-nunda gülünç hırçınlıkta incecik bir ses duyuldu:

“Ah, evet! Razumov. Aylardır Mr. Razumov’dan başka bir şey duymuyoruz. Şahsen ben burada Mr. Razumov’u görmek-tense, Haldin’i görmeyi yeğlerdim.”

“Razumov – Mr. Razumov” adını söylerken yapılan cızırtılı vurgu, kulağa gülünç geliyordu, tıpkı özenle çalışıp hazırladığı bir espriye başlayan sirk palyaçosunun yükselen sesi gibi. Ra-zumov önce şaşırdı sonra birden öfkелendi.

Sert bir tonla sordu. “Ne demek oluyor bu?”

“Yok bir şey! Saçmalık. O hep böyledir.” Sofia Antonovna da gerçekten sinirlenmişti. Fakat adamın ismini, yani “Neka-tor”u, Razumov’un duyabileceği bir sesle söylemişti. Şişman adamın keskin cızırtıları paltosunun altında taşıdığı bir balon-dan çıkıyor gibiydi. Tavırlarındaki vurdumduymazlık, iri ayakları, iki yanında cansız cansız sallanan elleri, kansız iri ya-nakları, şişman ensesinde tutunmaya çalışan cılız saç tutamları, Razumov’un korku ile kahkaha sınırında gezinen bir bakış-la, ona bakmasına yol açtı.

Uğursuz bir kafiye yapan Nekator takma adlı Nikita! Razu-mov onu duymuştu. Sınırı geçmesinden beri ünlü militan dev-rimcilere ilişkin öyle çok şey duymuştu ki; yarı kuşkucu bir

dünyadan ara sıra dışarı sızan efsaneler, öyküler, otantik günlükler... Yaşayan bütün devrimcilerin içinde en çok asker ve polisi onun öldürdüğü sanılıyordu. Öldürme işleri ona veriliyordu.

Cinayetin mesajı olan N.N. imzalı kâğıt, ünlü bir casusun bıçaklanmış göğsünde saplı bulunurdu. Sansasyonel öldürme olaylarında bu etkileyici ayrıntı, gazetelere geçerdi. Bu, işi onun yaptığının işaretiydi: Komitenin emriyle – N.N.: Şaşkına dönen dünyanın düş gücünü sarsmak için perdenin bir köşesi böyle kaldırılıyordu. Sayısız kereler Rusya'ya girip çıktığı söyleniyordu; bürokratların, eyalet valilerinin, gizli muhbirlerin Nekator'uydu. Razumov, onun işlerinden kalan zamanda davaya bağlı güzel bir kadın ve iki küçük çocukla Como Gölü kıyılarında yaşadığını duymuştu. Peki bu yaratık, köy köpeklerini bile görür görmez havlatacak gösterişli vücuduyla nasıl bu öldürücü işlere girip polis tuzaklarından sıyrılabilirdi?

“Ne yani? Ne yani? Ben samimi davranıyorum. Kimse diğerrinin lider olduğunu reddetmiyor. İşte bu yüzden geride kalan diğeri olsaydı daha iyi olurdu. Daha yararlı olurdu. Ben duygusal biri değilim. Düşündüğümü söylerim... Bu da doğal.”

Hiç hareket etmeden cızırdayan, cızırdayan, cızırdayan-mesleki kıskançlığın dehşet veren, gülünç cızırtısı– uğursuz kafiyeli takma adı olan bu adam, bu devrimci cellat, korku saçan N.N., duyulmamış bir amatörün topladığı ilgiye öfkelenen, ünlü bir tenor gibiydi. Sofia Antonovna omuzlarını silkti. Asker bıyıklı yoldaş, vızıldayan güçlü sesi ve yatıştırma niyetiyle Razumov'a doğru hızlı hızlı yürüdü.

“Şeytan götürsün! Hem de burada, neredeyse sokağın ortasında. Kendiniz görüyorsunuz nasıl olduğunu. Onun fantastik saldırılarından biri. Kesinlikle hiçbir değeri yok.”

“Lütfen siz karışmayın.” Razumov böyle derken gülmeye başladı. “Rica ederim.”

Diğerrinin yanakları ateş gibi kızarmıştı, bir an baktı, sonra o da gülmeye başladı. Neşesi ansızın sönen Razumov bir adım öne çıktı.

“Yeter artık.” Razumov, bacaklarının titremesini güçlkle bastırmakla birlikte, keskin ve anlaşılır bir sesle konuşmaya başla-

dı. “Artık böyle şeyler istemiyorum. Kimseye izin vermiyorum... Kafanızdaki görüntülerle nereye varmak istediğinizi oldukça iyi görüyorum... Soruşturmak, araştırmak! Sizinle açık açık mücadele ederim ama benimle oynamanıza asla izin vermeyeceğim.”

Daha önce de böyle sözler söylemişti. Başka kuşkulara karşı da böyle bağırarak zorunda kalmıştı. Bu protestoyu, hayati bir ihtiyaç gibi yeniden karşısına çıkaran cehennemi bir döngüydü bu. Ama bunun bir yararı yoktu. Onunla her zaman oynamacaktı. İyi ki yaşam, sonsuza dek sürmüyör.

“Buna izin vermeyeceğim,” diye bağırırken, yumruğunu hızla öbür avucuna indirdi.

“Kirylo Sidoroviç – ne oluyor?” Devrimci kadın otoriter bir tonla müdahale etti. Şimdi hepsi Razumov’a bakıyorlardı; polislerin, askerlerin celladı, iri göbeğini bir kalkan gibi bütünüyle gösterecek biçimde o tarafa dönmüştü.

“Bağırmayın. Yoldan geçenler var.” Razumov’un bir kez daha bağırması ihtimali Sofia Antonovna’yı endişelendirmişti. Monrepos’tan gelen buharlı bir gemi, kapının tam karşısındaki iskeleyle yanaşmıştı, keskin düdüğünü de kıyı boyunca gelen pervane sesini de hiç duymamışlardı. Gemiden, çeşitli yönlerde dağılan ufak bir grup yolcu inmişti. Aralarında golf pantolonlu erkenci bir turist, yepyeni sarı deriden çantasıyla göze çarpıyordu. Geçerken boş duran özel bir evin yabancılaşmış bahçesinin paslı demir kapısının arkasında duran bu dört kişide, garip bir hava dikkatini çekerek bir an duraladı. Ah! Sıradan bir gezinin ansızın önüne neler çıkardığını bir bilseydi! Oysa turist görgülü bir insandı, bakışlarını çevirip bir tramvay beklemek üzere hızlı adımlarla uzaklaştı.

Sofia Antonovna’nın “onu bana bırakın” işaretiyle iki adam oradan ayrıldı – zor anlaşılan vızıtlı ses giderek zayıfladı; “Ne yani? Ne olmuş?” diye söylenen cılız ses de uzaktan bir oyuncığın cızırtısı gibi geliyordu. Razumov’u kadına bırakmışlardı. Sayısız eşya, Sofia Antonovna’nın deneyimine güvenle bırakılabilirdi. Kadın siyah gözlerini hemen Razumov’a çevirdi. Razumov’un bu patlamasının altında yatan nedeni anlamaya uğraşıyordu. Bu patlamanın bir anlamı vardı. Hiç kimse, eylemci

bir devrimci olarak doğmaz. Değişim, ansızın kendini dayatan bir eylem sürecinde sancılar içinde doğar, bu değişimle beraber acı veren kuşkular, şiddetli nöbetler, huzursuz bir ruh gelir, ta ki değişen kişi yakıcı inancın mükemmel noktasına erişip duruluncaya kadar. Kadın, yığınla genç erkek ve kadının duygusal bunalımlara yakalandığını görmüştü – bazen sadece sezmişti. Bu genç adam bencil bir karamsara benziyordu. Üstelik bu çok özel – başka bir örneği olmayan çok farklı bir olaydı. Kadın daha önce, böylesine kendisini ilgilendiren ve şaşırtan bir kişiliğe hiç rastlamamıştı.

“Dikkat edin Razumov, sevgili arkadaşım. Böyle sürdürürseniz delirirsiniz. Herkese kızılıyorsunuz, kendinize acı çektiriyorsunuz ve kendi kendinize işkence edecek birşeyler arıyorsunuz.”

Razumov ancak soluk soluğa konuşabiliyordu. “Çekilmez bu! Bu tavrı... hiç bilemeyeceğimi kabul etmelisiniz... belki değil... ya da... her şey çok belli.”

Razumov çaresizliğini gösterir bir işaret yaptı. Onu silahsız bırakan cesaretsizliği değildi. Yanlışığın baş döndüren durumları boğazını yakıyordu – gücünü temiz havayla tazeleme umudu olmadan, bu kirlenmiş atmosferde sonu olmayan bir kavgaya mahkûm olduğu düşüncesi yakıyordu boğazını.

“Size bir bardak soğuk su gerek.” Sofia Antonovna bahçeye bir göz attı ve kafasını salladı. Sonra kapıdan dışarı, gölün dingin görüntüsüne baktı. Omuzlarını yarı gülünç bir biçimde silkerek, o su bolluğu karşısında söylediği ilaçtan vazgeçti.

“Var olmayan bir şeyi üstlenen sizsiniz sevgili arkadaşım. Nedir bu? Aşağılık kompleksi mi yoksa başka bir şey mi? Abes bir şey bu. Yoldaşınız yakalandı diye siz de gidip teslim olmazdınız.”

Kadın, Razumov’un davranışlarını makul sözlerle uzun uzun eleştirdi. Burada, yurtdışında gördüğü kabulde yakınılacak hiçbir şey yoktu. Her yeni gelen az çok tartışma konusu olurdu. Herkesin benimsenmeden önce derinlemesine bilinmesi şarttı. Kadının hatırladığı hiçkimsenin gelir gelmez, büyük güven kazandığını duymamıştı. Yakında, çok yakında, belki Razumov’un

umduğundan da yakında, ona, “utanç”ı kökünden kazıma kutsal görevine bağlılığını gösterebileceği bir fırsat verilecekti.

Razumov sessizce dinlerken düşünüyordu: “Belki de kadın, benim kuşklarımı yatıştırmaya çalışıyordur. Öte yandan çoğunun aptal olduğu açık.” Yana doğru birkaç adım attı, kollarını göğsünde kavuşturdu, kapının taş sütununa sırtını yasladı.

“Zavallı Haldin’in yazgısında karanlık kalan şeye gelince,” Sofia Antonovna’nın ağzından kelimelerin yavaş yavaş çıkması, Razumov’a erimiş kurşunun damla damla dökülmesi gibi geliyordu; “ona gelince – sizin yapılması gerekeni korku ya da savsaklama nedeniyle yapmadığınızı hiç kimse ima etmedi ama – benim bir parça zekâm var...”

Razumov başını kaldırmaktan kendini alamadı. Sofia Antonovna hafif bir baş hareketiyle onayladı.

“Evet var. Biraz önce size sözünü ettiğim St. Petersburg’dan gelen mektubu hatırladınız mı?”

“Mektup mu? Tabi. İşgüzarın biri o gün benim yaptıklarını rapor etmiş. İnsanı rahatsız eden bir şey. Sanırım polismiz bu ilginç ve –ve– gereksiz mektuplardan çok şeyler öğreniyordur.”

“Ah hayır dostum! Polis düşündüğünüz gibi kolayca mektuplarımızı ele geçiremez. Sözü geçen mektup, St. Petersburg’dan, ancak buzlar çözüldükten sonra çıktı. Bu bahar Neva’dan ayrılan ilk İngiliz buharlısıyla geldi. O gemide bir ateşçi var – bizden biri. Bana mektup Hull’dan ulaştı...”

Kadın Razumov’un bakışlarındaki karamsar sabitliğe şaşırmışçasına, bir an sustu sonra çok hızlı bir tempoyla konuşmaya başladı.

“Orada birkaç adamımız... ancak neyse. Mektubun yazarı Haldin’in yakalanmasıyla belki ilgisi olabileceğini düşündüğün bir olay da anlatıyor. Demin ikisi geldiğinde tam bunu söyleyecektim.”

“Benim için –de– çok hoş bir olay oldu onların gelişleri,” diye mırıldandı Razumov.

“Bunu bir yana bırakın. Kimse Nikita’nın havlamasına aldırmaz. Onun içinde bir kötülük yok. Siz benim söyleyecekleri-

mi dinleyin. Belki bir ışık tutabilirsiniz. St. Petersburg'da kent köylüsü cinsi bir adam varmış – atları olan bir adam. Yıllar önce tanıdığı birine arabacılık yapmak için şehre gelmiş, sonra da bir-iki kızak sahibi olmuş.”

Kadın, eliyle hafifçe “dinle daha” hareketini yapmasa da olurdu, Razumov konuşmaya yeltenmemişti; artık yaşamını kurtarmak için bile olsa, kadının sözünü kesemezdi. Yüzündeki kasların oynayışı refleksleşmişti, daha önceden de olduğu gibi kederli, dikkat dolu ifadesini bozmayan bir yüz hareketi.

“O adam, kendi sınıfının diğer sıradan insanlarına pek benzemiyormuş – öyle anlaşılıyor. Evdekiler –bana yazan kişi evdekilerin çoğuyla konuşmuş– bilirsiniz, utanç ve sefalet yatağı bir evmiş...”

Sofia Antonovna'nın o evin niteliğini uzun uzun anlatmasına gerek yoktu. Razumov kadının arkasında yükseliveren, kardan bir tül takınmış kapkara taş kütesini, hemen yakınında uzun pencereleri yağlı yağlı parıldayan lokantayı, açık seçik görüyordu. O gecenin hayaleti, Razumov'u kovalıyordu. Yorgun bir öfkeyle bu hayalete karşı koydu.

Sofia Antonovna “Haldin laf arasında, size o evden hiç söz etti mi?” diye merakla sordu.

“Evet.” Razumov bu cevabı verirken bir tuzağa düşüp düşmediğinden emin değildi. Bu insanlara yalan söylemek öyle aşağılayıcı bir şeydi ki, çok büyük bir ihtimalle hayır diyemezdi. Sanki hatırlamak için belleğini zorluyormuşçasına ekledi. “Bana bir kez öyle bir evden söz etmişti. Orada birtakım işçileri ziyaret ediyormuş.”

Sofia Antonovna bu cevaba çok memnun olmuştu. Mektubun sahibi de, orada odası olan bir işçiyle kurduğu dostluk sırasında, tesadüfen, o evdeki insanların konuşmalarından aynı şeyi çıkarmıştı. Evde oturanlar, Haldin'in eşkalini ayrıntılı biçimde tarif etmişler. Onların yoksulluğunu ısıtan umut sözleri götürmüş o eve Haldin. Düzensiz bir biçimde, ancak çok sık gidermiş ve –mektupta böyle yazıyormuş– bazen geceyi o evde geçiriyormuş, evdekiler Haldin'in iç avluya açılan bir ahırda uyuduğunu düşünüyorlarmış.

“Dikkat edin, Razumov. Bir ahırda.”

Razumov zalim, alaylı bir uysallıkla dinliyordu.

“Evet. Samanların üzerinde. Herhalde evdeki en temiz yer orasıydı.”

Kadın “Kuşkusuz,” diye onayladı, siyah gözlerini sinsice birbirine yakınlaştıracak biçimde kaşlarını çatmıştı yine. Rusya’da o kadar çok insanın yaşamaya mahkûm olduğu, o pislik ve rezillığe dört ayaklı hayvanlar bile dayanamazdı. Mektubu yazan kişi sonunda, Haldin’in o at sahibi köylüyle tanışmış olduğunu keşfetmiş; o adam vurdumduymaz, kimseye bağlı olmayan, kafasına göre yaşayan ve evde kalan diğerlerince pek sevlilmeyen biriymiş. Onun evlere girip hırsızlık yapan bir çeteye işbirliği yaptığını düşünüyorlarmış. O çetenin bir kısmı yakalanmış. Gerçi yakalananlar, adam onları arabasında taşıırken yakalanmamış, ama bu adamın polise ipucu verdiğine ilişkin kuşkular varmış ve...

Devrimci kadın ansızın dönüp sordu.

“Peki siz? Arkadaşınızın Ziemianiç diye birinden söz ettiğini hiç duydunuz mu?”

Razumov bu isme kendini hazırlamıştı. Bu soruyu bekliyordu. Kendi kendine “Sorunca kabullenirim,” demişti. Biraz bekledi.

Sonra ağır ağır konuştu. “Tabii! Ziemianiç, birkaç at sahibi bir köylü. Evet! Bir kez söz etmişti. Ziemianiç! Kesinlikle! Atları olan Ziemianiç... Nasıl da aklımdan çıkıvermiş? Yaptığımız son konuşmaların birinde geçti.”

“Demek,” –Sofia Antonovna çok ciddi görünüyordu– “demek Razumov, hemen önceydi – ha?”

“Neden önce?” Razumov böyle bağırırken, hareketsiz duran ancak şaşkın görünen kadına yaklaştı. “Önce... Oh! Tabii önceydi! Nasıl sonra olabilir ki? Sadece birkaç saat önce.”

“Peki ondan olumlu bir biçimde mi söz etti?”

“Coşkulu bir biçimde! Atları olan Ziemianiç! Özgür Ziemianiç!”

Razumov, daha önce dudaklarından hiç yüksek sesle çıkmamış olan bu ismi böyle bağıra bağıra söylerken, ilkel bir sevinç

duydu. Ateş saçan gözlerini kadına çevirdi, ama kadının hayret dolu yüzü, onu kendine getirdi.

Gözlerini yere çevirerek ve toparlanarak konuştu. “Haldin’de insanlar hakkında böyle, birdenbire övgüler düzme eğilimi vardı, hem –nasıl söyleyeyim– yetersiz verilerle.”

“İşte.” Sofia Antonovna ellerini çırpı. “Bu söylediğin kafadakileri doğruluyor. Bana yazan kişi kuşkulanmış ve...”

“Ha! Size yazan kişi,” Razumov, artık neredeyse açıktan alay ediyordu. “Ne kuşkusu? Neden kuşkulanmış? Bu Ziemianiç’ten mi? Herhalde sarhoş, geveze, insanı kandıran...”

“Sanki onu tanırmış gibi anlatıyorsunuz.”

Razumov başını kaldırdı.

“Hayır. Ama Haldin’i tanıyorum.”

Sofia Antonovna ciddi bir tavır içinde, başıyla onayladı.

“Anlıyorum. Söylediğiniz her kelime, bu ilginç mektupla bana iletilen kuşkuları doğruluyor. Bu Ziemianiç bir sabah, ahırda, bir halkaya asılı bulunmuş – ölmüş.”

Razumov derin bir tedirginlik duydu. Bu tedirginliğini fark eden Sofia Antonovna canlı bir ilgiyle:

“Ha! Siz de anlamaya başladınız,” dedi.

Razumov’un gözlerinin önünde açık seçik canlandı – bodrumdan bozma ahırda, yarı aydınlık çemberler yayan bir fenerin ışığında, koyun postu paltolu, uzun çizmeli bir insan durarda asılı sallanıyordu. Göz hizasındaki halkanın ucu, adamın yüzünü gizliyordu. Bu beni etkilemez. Durumumla ilgili değil. Ziemianiç kendisini kimin dövdüğünü hiçbir şekilde öğrenmiş olamaz. Bilmesi mümkün değil, diye düşündü. Razumov yaşlı, ayyaş çapkının ölümüne üzüldü.

“Evet. Bazılarının sonu böyle oluyor,” diye mırıldandı. “Düşünceniz ne bu konuda, Sofia Antonovna?”

Gerçekte bu düşünce, tümüyle mektup sahibine aitmiş ancak Sofia Antonovna da bunu doğru bulmuş, kadın tek bir kelimeyle özetledi – “Vicdan azabı.” Razumov bunu duyunca, gözleri fal taşı gibi açıldı. Evdeki konuşmaları dinleyen ve bunları birleştiren Sofia Antonovna’nın habercisi, Haldin’in Ziemianiç’le olan bağlantısının gerçeğine çok yaklaşmayı başarmıştı.

“Sizin kesin olarak bilemediğiniz şeyi ben söyleyebilirim: Arkadaşınızın kaçmak için, en azından St. Petersburg’dan çıkmak için bir planı vardı. Belki planı bu kadardı daha fazlası değil, gerisini de şansa bırakmıştı. O adamın atlarının da bu planda bir rolü vardı.”

“Hemen hemen gerçeği bulmuşlar,” diye düşünen Razumov şaşkınlık içindeydi; bir yandan da kadına dönüp başıyla onayladı. “Evet bu olabilir, böyle olması çok muhtemel.” Oysa devrimci kadın, kesinlikle böyle olduğunu düşünüyordu. Her şeyden önce, Haldin’le Ziemianiç arasında atlara ilişkin bir konuşma geçtiğini duyanlar varmış. Sonra evdeki insanların “ki-bar genç” (Haldin’in ismini bilmiyorlarmış) diye bildiği genç, eve artık gelmemeye başlayınca, orada oturanlar kuşkulananmışlar. Bazıları onun yokluğuyla ilgili, birşeyler biliyordur diye, Ziemianiç’i sıkıştırmışlar. Adam öfkeyle bilgisi olmadığını söylemiş, ancak Haldin ortadan kaybolduğundan beri hiç kendinde olmayışı, suratının hep asık olması ve sürekli zayıflaması gözden kaçmamış. Sonunda, evdeki herkesin gözü önünde bir kadınla kavga ederken (adam onunla barışmak istiyormuş), adamın baş düşmanı atletik bir seyyar satıcı onu bir muhbir olmakla, “Evleri soyan genç çocuklara yaptığın gibi, bizim ki-bar genç beyimizi de Sibirya’ya sürdürdün,” diyerek suçlamış. Bu sözünden sonra kavga etmişler ve Ziemianiç merdivenden aşağıya yuvarlanmış. Adam bir hafta boyunca üzüntüyle içmiş, ağlamış, sonra da kendini asmış.

Sofia Antonovna bu öyküden çıkardığı sonuçları anlattı. Ziemianiç’in belirli bir günde birini taşıyacağına ilişkin sarhoş boşboğazlığının –belki de o evin zemin katındaki lokantada– bir ajan tarafından duyulduğunu ya da belki Ziemianiç’in ihbar ettiğini, sonra da pişman olduğunu düşünerek, Ziemianiç’i suçladı. Böyle bir adamdan her şey beklenirdi. İnsanlar zaten onun yaşlı bir kaçık olduğunu söylemişler, eğer daha önce bu hırsızlarla ilgili bir kez polise bulaşmışsa, –Ziemianiç’in hep reddetmesine rağmen kesin gibiymiş– her zaman rapor edilecek birşeyler arayan alt seviyedeki polislerden birkaçını mutlaka tanırmış. Belki öyküsüyle önce ilgilenilmemiş, ancak daha

sonra o alçak de P-'nin cezalandırıldığı gün, adamın öyküsünün üzerine gitmiş olabilirlermiş. Ah! O zaman, en ufak bir ihbar, ipucu kırıntısını bile değerlendirirler; bunların, polisi Haldin'e götürmesi ise kader.

Sofia Antonovna ellerini açıp "Alın yazısı," dedi.

Alın yazısı – şans! Razumov, sessiz bir hayretle bu sonuçların tuhaf biçimde gerçeğe ne kadar benzediğine dalıp gitti. Bütün bunların kendi yararına olduğu açıktı.

"Şimdi bu açıklayıcı haberi, herkese duyurmak doğru olur." Sofia Antonovna sakin, dikkatli görünüyordu. Mektubu üç gün önce almış, ancak Peter Ivanoviç'e hemen bildirmemiş, çünkü yakında önemli bir nedenle bazı örgütçülerin toplanacağını biliyormuş.

"Mektubun kendisini göstermenin daha etkili olacağını düşündüm. Şu anda cebimde. Sizinle karşılaşmış olduğuma ne kadar sevindiğimi anlarsınız."

Razumov içinden mektubu bana göstermeyecek. Niyeti yok. Acaba habercisinin yazdığı her şeyi bana söyledi mi, diye düşündü. Mektubu görmeyi çok istiyordu, ancak istememesi gerektiğini sezdi.

"Lütfen söyler misiniz bana, bu bir direktifle yapılması istenilen bir soruşturma mıydı?"

Kadın "Hayır, hayır," diye karşı çıktı. "Yine alınganlaştınız. Böyle yaparak kendinizi aptal yerine koyuyorsunuz. Böyle bir şey düşünülse bile, böyle bir araştırma için bir başlangıç noktası bile olmadığını görmüyor musunuz? Tam bir karanlık! İşte buradaki birtakım adamlar da, sizi ihtiyatla karşılarken, bu nedeni öne sürüyorlardı. Aynı apartmanda oturan, uyanık bir işçiyle kurulan bağ sonucu doğan, tam bir rastlantı bu. Harika bir rastlantı!"

Razumov, solgun bir gülümsemeyle:

"Dindar bir kimse, tüm bunları Tanrı'nın düzenlediğini söylerdi," dedi.

"Zavallı babam böyle söylerdi," diyen Sofia Antonovna gülümsememişti. Bakışlarını yere çevirdi. "Tanrısı ona yardım ettiğinden değil. Tanrı insanlar için bir şey yapmayalı çok zaman geçti. Neyse, artık yapılıyor."

“Her şey oldukça açık.” Razumov her bakımdan düşünceli bir tarafsızlık tavrıyla “Ancak bu insanların ‘bizim kibar genç’ diye bahsettiklerinin, Viktor Haldin olduğuna ilişkin elimizde kesin bir bilgi var mı acaba? Bu var mı?”

“Evet. Bu konuda bir yanlışlık yok. Bana yazan kişi, sizin olduğu kadar Haldin’in fiziksel görünüşünü de çok yakından biliyor.” Kadın büyük bir kesinlikle cevap vermişti.

Razumov içinde yeniden yükselen tedirginlikle, şüphesiz o kırmızı burunlu çocuktur, diye düşündü. Kendisinin o lanet eve gidişini kimse bilmiyor muydu acaba? Zayıf bir ihtimaldi. Ama mümkündü de. Hem, o sıska işgüzarın ortalıktan topladığı dedikodulara çok uygun bir malzeme olurdu. Yalnız mektup-ta bundan söz edilmiyor gibi görünüyordu. Tabii kadın gizlememişse. Peki neden gizlesindi? Eğer o Allah’ın cezası, geri zekâlı, gizli araştırmacı, aç demokrat, tariflerden o ziyaretçinin kim olduğunu bu kez gerçekten çıkaramadıysa bile, bir zaman sonra kim olduğunu mutlaka bulurdu. Kısa zamanda, kim olduğunu anlar ve hemen bir mektup daha yazardı – ve sonra da!

Nefret ve aşağılama ile beslenen bütün o zehirli cesaretine rağmen, Razumov içinin titrediğini hissetti. Bu cesareti, onu sıradan bir korkuya karşı koruyordu, ama bu insanlarla giriştiği herhangi bir ilişkinin verdiği tiksinti baskın çıkıyordu. Bu, bir tür batıl korkuydu. Razumov, Ziemianiç’in pahasına ve onların kendi yanlışları sonucu, şimdi daha güvenilir bir konumda olduğu için, eksiksiz bir güvenliğin özlemini duydu. Yalan söylemesine gerek kalmayan onların arasında sessizce dinleyerek, sorgusuz sualsiz, tıpkı devrimcilerin suçlarının ve saçmalıklarının alını yazısı gibi dış duvarı delinemez biçimde dolaşabilme gücüne kavuşacağı eksiksiz bir güvenlik. Şimdi-den bu avantajı elde etmiş miydi? Yoksa, buna daha ulaşamamış mıydı? Yoksa hiçbir zaman ulaşamayacak mıydı?

Razumov’un o ana kadar üstündeki gönülsüz konuşuyor havası, gerçekten içinden gelmişti, ancak başka bir biçimde sormayacağı bir soru sorup kadının içtenliğini anlamadan, ondan ayrılmak istemiyordu. “Peki Sofia Antonovna, eğer böyleyse, o zaman...”

“O yaratık, adaleti kendi elleriyle gerçekleştirmiş,” derken, kadın sanki yüksek sesle düşünüyor gibiydi.

Razumov üstü kapalı bir mırıldanmayla konuştu. “Ne? Ah evet! Vicdan azabı.”

“Bir dostunuzu yitirdiniz diye gaddar olmayın Kirylo Sidoroviç.” Kadının ses tonunda yumuşaklık belirtisi yoktu, yalnız gözlerindeki siyah ışıltı bir an, kin dolu hayallerden uzaklaşmış gibiydi. “O adam halktan biriymiş. Sade bir Rus insanı, pişmanlık getirmeden yaşamını sürdüremez hiçbir zaman. Bunu akılda tutmak gerek.”

Razumov, kurnazlık ve merak dolu bir havayla sordu. “Avuntu mu?”

“Böyle dil uzatmayı bırakın artık.” Kadın Razumov’a kızmıştı. “Razumov, kadınların, çocukların ve devrimcilerin, tüm koruyucu içgüdülerin, tüm güvenin, tüm bağlılığın ve tüm eylemin olumsuzlanması olan kinayeden nefret ettiklerini unutmayın. Dil uzatmayın! Bırakın bunu... Neden bilmiyorum ancak bazen öyle anlar geliyor ki bana dehşet veriyorsunuz...”

Kadın yüzünü çevirdi. Sanki o anın tüm elektriği bu çıkışla boşalmış gibi, donuk bir sessizlik oluştu. Razumov ürkmemişti. Ansızın kadın parmak uçlarıyla koluna dokundu.

“Alınmayın.”

“Alınmıyorum,” dedi, Razumov yavaşça.

Kadın, yüzünden hiçbir şey anlayamadığı için Razumov kendisiyle gurur duydu. Gerçekten de gevşemişti, karanlık bir yükün baskısından bir anlığına bile olsa kurtulmuştu. Birden, kendi kendine “Hangi şeytana uyup o eve gittim ki? Yapılacak en geri zekâlı işti o,” dedi.

Derin bir tiksinti duydu. Sofia Antonovna, belirgin bir dostlukla, yatıştırıcı bir tonla konuşuyordu. Hâlâ o ünlü mektuptan söz ediyor, Ziemianiç'i hiç görmemiş olan mektup yazarının verdiği ufak tefek ayrıntıları anlatıyordu. Mektupçunun o eve gitmeye başlamasından sonra, bundan birkaç hafta önce, “vicdan azabı kurbanı” gömülmüştü. Orası –o ev– devrimci propaganda için çok uygunmuş. Kahraman Haldin'in ruhu, bu karanlık felaket yuvasına, insanlığı ezen tüm sefaletlerden ev-

rensel kurtuluş umudu götürmüş. Razumov hiç anlamadan dinliyordu, bazen yalan söylemesi kesinlikle imkânsız gelen, o aşağılatıcı doğrudan doğruya yalan söyleme zorunluluğundan tümüyle kurtulma isteği içini kemiriyordu.

Hayır. Duymak istediği noktanın sözü hiç geçmeyecekti. Bu konuyu açmanın bir yolu da yoktu. Evle olan o can alıcı ilişkisi için yurtdışında kullanabileceği bir kılıf bulmadığı ve güzel bir öykü uyduramadığına pişman olmuştu. Ancak Rusya'dan ayrıldığında Ziemianiç'in kendini astığını bilmiyordu. Gerçekten de bu kadının "bilgilendirici"sinin, sosyal devrimin arlaştıran ateşinin yıkıcılığını bekleyen tüm o kenar mahalle apartmanları içinde, özel olarak o eve paldır küldür dalacağını kim bilebilirdi? Bunu kim öngörebilirdi? Hiç kimse! "Bu tam şeytani bir sürpriz." Razumov aklından bunları geçirirken esrarengiz üstün tavrıyla, yüzünün soğukkanlılığını koruyordu; Sofia Antonovna'nın "halkın" psikolojisi üzerine söylediklerini başıyla onaylıyor ya da "Ah evet – tabi," diye soğuk cevaplar veriyordu, oysa kadının boğazını sıkıp her şeyi itiraf ettirmek isteyen bir dürtünün parmaklarında öfkeyle gezindiğini fark ediyordu.

Sonunda, en sonunda tam ayrılacaklarken ve Razumov'un gerginliği geçmişken Sofia Antonovna'nın kendisini ürküten konudan söz ettiğini anladı. O noktaya nasıl gelindiğini, o an tümüyle dalgın bulunan Razumov, sadece tahmin edebiliyordu. Herhalde Sofia Antonovna halkın akıl dışı saçmalıklarından yakınıırken konu açılmış olmalıydı. Örneğin – o Ziemianiç, dinsizliği ile ünlüymüş, yine de ömrünün son haftalarında, kendisinin şeytan tarafından dövüldüğü saplantısına kapılmış.

Razumov "Şeytan," diye tekrarlarlarken, önce doğru duymadığını sandı.

"Gerçek şeytan. İnsan kılığında bir şeytan. Şaşırmış görünüyorsunuz Kirylo Sidoroviç. Zavallı Haldin'in yakalandığı gece, erken saatlerde kimsenin tanımadığı, yabancı biri gelmiş ve arabacı ahırda zilzurna sarhoş yataarken, onu korkunç bir biçimde dövmüş. Sefil yaratığın vücudu yara bere doluymuş. Ziemianiç evdeki insanlara yaralarını göstermiş."

“Peki siz Sofia Antonovna, siz gerçekten şeytana inanır mısınız?”

“Ya siz? Bu dünyayı cehenneme çeviren, şeytandan daha kötü çok insan var.”

Razumov kadını süzdü; ak saçlı ve dinamikti, ince kaşlarının arasında derin çatık izleri vardı, kadın siyah gözlerini ilgisizce başka yöne çevirdi. Kadının bu öyküyü fazla önemsemediği açıktı – aslında çok doğal, üstün bir oyun sergilemiyorsa. “Esmer, genç bir adammış,” diye ek bir açıklama yaptı. “Daha önce hiç görmedikleri bir adam, daha sonra da hiç görülmemiş. Neden gülümsüyorsunuz, Razumov?”

“Bu kadar yüzyıl geçmiş olmasına rağmen şeytanın hâlâ genç kalmasına gülüyorum. Peki, ama söylediğinize göre kurban o sırada zilzurna sarhoş olduğuna göre bu adamı kim görüp anlatmış?”

“Ah! Lokanta sahibi anlatmış. Öğrenci pelerinli, esmer, küstah bir genç, dükkâna dalmış, Ziemianiç’i görmek istemiş, onu çılgınca dövmüş ve sonra tek söz etmeden lokanta sahibini şaşkınlıktan donmuş bir halde bırakarak hızla çekip gitmiş.”

“Peki, o da o adamın şetan olduğuna inanıyor mu?”

“Bunu bilemeyeceğim. O konuda, ağzının sıkı olduğu yazılı. Bu içki satıcıları, genellikle çok düzenbaz olur. Onun herkesten daha çok bilgisi olduğuna eminim.”

Razumov derinden ilgilenen bir sesle sordu. “Peki siz, Sofia Antonovna, sizin teoriniz nedir? Sizin ve oradaki habercinizin?”

“Ben de onun görüşüne katılıyorum. Kimliğini gizleyen bir polis olmalı. O zavallı adamı öyle acımasızca başka kim dövebilir? O gün, eski-yeni her izin peşine düşmüşlerse, daha çok bilgi ya da eşgal almak için veya herhangi başka bir şey için Ziemianiç’in daha yararlı olabileceğini akıl etmeleri çok mümkün. Alçak bir sivil, onu getirmek üzere gönderilmiştir, o da Ziemianiç’i öyle sarhoş bulunca, bir ahır küreğini adamın kurgularında kıracak kadar öfkelenmiştir. Sonra büyük balığın sağ salim ağa takıldığını görünce, bir daha o köylüyle uğraşmaya gerek görmemişlerdir.”

Kadın devrimci, konuşmayı bu sözlerle bitirdi, gerçeğe o ka-

dar yaklaşmış ancak doğruya yakın düşünceler ve yorumlarla gerçekten bir o kadar da uzaklaşmıştı; sanki karşısındakine insani yanılmanın başedilemez niteliği ve kendini aldatmanın nelerle varabileceği hakkında fikir veriyordu. Razumov, Sofia Antonovna'yla el sıkıştıktan sonra bahçeden çıkıp yolun karşısına geçti, küçük vapur iskelesinin parmaklığına yaslandı.

Kafası rahatlamıştı. Sayısız gündür, o geceden... o geceden beri hiç olmadığı kadar rahatlamıştı. Devrimci kadınla yaptığı konuşma ona, tehlikenin niteliksel olarak yok olduğu izlenimi vermişti. O insanların kafasında doğacak kuşkuvarı önceden düşünmem gerek, diye düşündü. Suyun dibinde, çok net görülen değişik bir taş ilgisini çekti, suyun o noktadaki derinliğini ölçmeye çalıştı. Ancak hemen bu kötü zamanlanmış tuhaf merakına, asıl konudan uzaklaşmasına şaşırarak düşüncelerine döndü. "Başından beri, hep önceden düşünmeden, yalan söylemek zorunda kaldım." Bunun düşüncesi bile Razumov'da derin bir tiksinti uyandırdı, uzun bir süre beyni bile suskunlaştı. İyi ki şimdi her şey düzeldi, diye düşündükten sonra, yarı duyulur bir sesle "Şeytana teşekkürler," diyerek hafifçe güldü.

Sonra Ziemianiç'in sonunu düşünmeye başladı. O yorum, Razumov'u bütünüyle sevindirmemişti ancak içinde çarpıcı şeyler yok değildi. Rusya'dan ayrılmadan önce bu intiharı bilmiş olsaydı, bunu kendi yararına kullanabileceği aklına geldi. Sabrı ve dehası için, o kırmızı burunluya şükran duyması gerekti. Alayla "Kesinlikle harika bir psikolog," diye söylendi. Gerçekten vicdan azabı. İnsanların sadık, örgütçü körlüğünün, tek bir öğretiyeye bağlı insanların salak kurnazlığının çarpıcı bir örneğiydi bu. Razumov içinden alayla, bunun bir vicdan değil aşk dramı olduğunu geçirdi. Yaşlı adamın barışmak istediği bir kadın! Güçlü bir seyyar satıcı, tabii bir rakip, onu merdivenlerden aşağı fırlatıyor... Hayatı boyunca âşık olmuş altmış yaşında biri için bu kolay yutulur bir şey değildir. O adam da bir feministti, ama Peter İvanoviç'ten daha değişik tür bir feminist. Anlaşılan düştüğü o büyük bunalımda içki bile Ziemianiç'i avutamamıştı. O yaşta öylesine ateşli bir tutkunun sancısını ipten başka hiçbir şey dindiremez. Üstelik evdekilerin haksız iftiralarının, tahriklerinin

doğurduğu vahşi öfke, o esrarengiz dövme olayının çıldırtıcı nedenselliği, bu basit kederler, hep üst üste eklenmişti. Razumov ilginç bir şey keşfetmişçesine coşmuştu. “Şeytan ha? Ziemianiç sonunda mistisizme yuvarlanmış. Öyle çok Rus, gerçek Rus ruhu sonunda oraya varıyor ki! Çok tipik.” Ziemianiç’e acıdı, insanın bilinçsiz bir yığın, tepeden bakılan büyük bir kalabalık –alinyazılarına doğru sürünen bir karınca topluluğu gibi– için duyabileceği türden derin, doğal bir acıma. Bu Ziemianiç’in başka hiçbir şey yapabilmesi mümkün değilmiş gibi görünüyordu. Sofia Antonovna’nın kendine fazla güvenen, hor görü dolu “bir polisi” de başka bir açıdan tipik Rus işiydi. Oysa bu bir tragedya değil, bir yanlışlıklar komedyası. Sanki şeytan, hepsiyle sırayla oynuyor gibiydi. Önce kendisiyle, sonra Ziemianiç’le, sonra da şu devrimcilerle. Tam bir şeytan oyunu... Kendi kendini kaptırdığı bu konuşmayı, kendisiyle alay ederek yarıda bıraktı. “Ne haber! Ben de mistisizme varıyorum.”

Kafası hiçbir zaman olmadığı kadar rahatlamıştı. Dönüp sırtını parmaklığa vererek rahatça yaslandı. Her şey harika bir uygunlukla yerine oturuyor, diye düşünüyordu. “Artık ünlü yiğitliğimin parlaklığı, arkadaşım sanılanın yazgisından dolayı kararmayacak. Bunu da mistik Ziemianiç’e borçluyum. İnanılmaz bir şans bu. Artık yalanlara gerek yok. Sadece dinlemem, bir de hissettiğim hor görünün itişiyile boş bulunup ihtiyatı elden bırakmamam gerekiyor.”

İçini çekti, kollarını kavuşturdu, çenesi göğsüne düştü ve o gün önemli bir şey yapmaya karar verdiğini hatırlayıp duruşunu bozuncaya kadar oldukça uzun bir süre geçti. Ne yapması gerektiğini hatırlayamamıştı, ama kendini zorlamadı çünkü bundan hoşnut kalmasa bile kısa sürede aklına geleceğine emindi.

Kente doğru daha beş yüz metre bile yürümemişti ki, yavaşladı, karşıdan gelen pelerine sarınmış, geniş şapkalı, etkileyici görünümlü, ama bir opera dürbününün büyük ucuyla bakılıyormuşçasına ufacık boylu kişiyi görünce duraladı. Bu küçük adamı görmemezliğe gelmesi mümkün değildi, çünkü geri dönmesi için gerekçesi yoktu.

Razumov o esrarengiz toplantıya giden biri daha, diye geçirdi içinden. Doğru düşünmüştü, ancak *bu* adamı, uzaktan gelen diğerlerinin tersine, kişisel olarak da tanıyordu. Yine de bir selamla geçip gitmeyi umut ederken; kıllı bilekli, dışarıya fırlamış boğumlu, küçük bir el, oldukça sıcak bir gün olmasına rağmen İspanyol usulü tek omuzdan giyilmiş pelerinin kıvrımları arasından, dostça uzanınca, geçip gidemedi.

“Peki, Herr Razumov nasıllar?” Almanca sorulan bu soru bile tek başına, tatlı selamlaşmanın muhatabının tiksinesine yetti. Yakından bakılınca minik adam, şapkasını yukarı kaldırdığı bir an görünen yüksek kaşları, düzgün oranlı geniş göğsüne yayılan kocaman ak düşmüş sakalıyla, normal boyutlu bir insanın küçültülmüşü gibiydi. Yumuşak sakalların arasına gizlenmiş ince dudaklarının tam üzerinde, oldukça çarpıcı bir burun göze çarpıyordu. Tüm bu keskin hatlarının, göreceli küçüklüklerine rağmen, sağlam görünümlü elleri ve ayakları, her türlü sağlıksızlıktan uzak, zarif bir etki bırakıyordu. Yalnız, badem biçimli kahverengi gözleri, lamba ışığında aşırı çalışmaktan hafifçe kanlanmış aklarıyla çok iri görünüyordu. Razumov bu küçük adamın gizli ününü biliyordu. Annesi, babası ve milliyeti bilinmeyen, birçok lisanı konuşan, hırçın karakterli, teorisyen, anarşist, şaşırtıcı ölçüde ateşli bir suçlama ve aşağılama yeteneğine sahip bu kişi, perde arkasının güçlü ismi, devrimci adalet diye haykıran broşürlerin şiddet yanlısı yazarı, *Living Word*’ün editörü, Julius Laspara’ydı. Laspara’nın gizli örgütçülerin sırdaşı ve kana susamış bildirilerin, manifestoların yazarı olarak, her gizli eylemde parmağı olmasından kuşkulanılırdı. Laspara, kentin eski bölümünde, onun hümanist üslubuna hayran, saf bir burjuva tarafından armağan edilen kasvetli görünümlü, küçük bir evde yaşıyordu. Orada, Laspara ancak omuzlarına yetiştirebildiği iki kızı ve kızlarından birinin çocuğu olan ya da olmayan altı yaşlarında, zayıf, uçuk benizli, mavi keten tulumu ve hantal botlarıyla karanlık odalarda cansız cansız gezinen bir oğlan çocuğu ile birlikte oturuyordu. Hiçbir yabancı, çocuğun annesinin kim olduğunu bilmezdi. Kuşkusuz Julius Laspara, kızlarından hangisinin birkaç

yıl ortadan kaybolduktan sonra, o çocukla beraber çok normal bir biçimde ona döndüğünü bilmekteydi; ancak hayranlık uyandırıcı teorik bir tutarlılıkla, kızına ayrıntıları sormamıştı – hayır, çocuğun babasının kim olduğu türünden bir ayrıntıyı sormamıştı, çünkü analık anarşist bir eylemdi. Razumov, üst kattaki birkaç küçük karanlık odalı daireye iki kez kabul edilmişti: Tozlu pencere pervazları, her yere yayılmış süprüntüler, bütün masaların üzerinde unutulmuş yarı dolu çay bardakları, şaşırtıcı sessizlikleriyle ve uykulu gözlerle, korsesiz, dağınık halleri ve genellikle eski bebekleri andıran biçimsiz, buruşuk elbiseleriyle ortalıkta gezinen iki kız; üç ayaklı taburesine doladığı ayaklarıyla her zaman ziyaretçi kabul etmeye hazır olan perde arkasının büyük adamı, anında kalemi bırakıp kalkık kaşlarını ve haşın sakallarını gözler önüne seriveren çarpıcı bir dönüşle ziyaretçiye yönelen Julius Olimpos'un tepesinden iniyormuşçasına taburesinden inerdi. Kızlarının, mobilyaların ve eve gelen normal boyda her insanın yanında cüce gibi kalırdı. Julius Laspara, o odadan çok ender çıkardı, hele gün ışığında dışarıda görülmesi çok daha ender bir olaydı.

O öğleden sonra, Laspara'yı buraya getiren neden, çok önemli olmalıydı. Laspara'nın siyasi göçmenlerin arasında belli bir sansasyon yaratmış, Rusya'dan yeni gelen bu gençle dostluk kurmak istediği açıktı. O an Rusça konuşuyordu, ancak aralarındaki farkın pek belli olmadığı (suçlamalarının dışında) dört ya da beş Avrupa dilini rahatlıkla konuşabilirdi. Razumov'un üniversiteye araştırmalarını götürüp götürmediğini sordu. Genç adam hayır anlamında başını sallayınca:

“Bunun için çok zaman var. Peki ama bu arada, bizim için birşeyler yazmayacak mısınız?”

İnsanın herhangi bir şey üzerine, sosyal, ekonomik, tarihi, ne olursa, herhangi bir konuda yazmaktan neden çekinebileceğini anlayamıyordu. Her konu doğru bir bakışla işlenebilir, toplumsal devrimin yararına sergilenebilirdi. Londra'daki bir arkadaşı ilerici çizgide bir dergiyle bağ kurmuştu. “Herkesi eğitmeli, eğitmeliyiz mutlak özgürlüğün ve devrimci adaletin yüce düşüncesini geliştirmeliyiz.”

Razumov tersleyen bir sesle, İngilizce bile bilmediğini mırıldandı.

“Rusça yazın. Biz çevirtiriz. Hiç güç olmaz. Uzun uzun araştırmaya bile gerek yok, Miss Haldin var. Bazen kızlarım onu görmeye gidiyor.” Başını anlamlı bir biçimde eğdi. “Miss Haldin hiçbir şey yapmıyor, bütün yaşamında hiçbir şey yapmamış. Ufak bir yardımla, bu işi oldukça iyi becerir. Siz yazın sadece. Yazmanız gerektiğini biliyorsunuz. Şimdilik hoşçakalın.”

Kolunu kaldırıp yoluna devam etti. Razumov alçak duvara yaslandı, adamın ardından baktıktan sonra hırsıyla yere tükürdü, öfkeyle mırıldanarak yürümeye başladı:

“Allahın Belası Yahudi!”

Onun Yahudi olup olmadığını bilmiyordu. Julius Laspara, şu ya da bu nedenle tersini söylese bile, Romen, Türk, İspanyol ya da Alman kasabalarının birinden de olabilirdi. Ancak bu Batı’ya ait bir öykü değil; o küfürle birlikte, bir de yere tükürmesi, Razumov’un o gün çektiği acıya tamı tamına uyan bir nefret ve aşağılama ifadesiydi. Razumov’un içi öfkeyle kabarmıştı, büyük bir hakarete uğramış gibiydi. Körlemesine yürüdü Razumov, içgüdülerine uyarak küçük limanın iskelesi boyunca gidiyordu. Ahmak insanların ağaçların altındaki masaları doldurduğu şirin, ahmak bir bahçeyi geçti; öfkesi dinince kendini uzun geniş bir köprünün ortasında buldu. Birden yavaşladı. Sağında, o minik iskele çıkıntılarının ötesinde, bir teneke parçası gibi parlayan, uzaklara yayılmış donuk su ve çevresindeki yeşil yamaçlarla renkli mukavvadan yapılma bir manzara resminin tüm şaşırtıcı sıradanlığıyla Petit Lac’ı gördü.

Turistlerin bakmaya meraklı olduğu bu manzaraya kafasını çevirip, gözleri yerde ağır ağır yürüdü. Yolda bir-iki kişi önünden çekilmek zorunda kalmış, sonra şaşkın bakışlarla dönüp Razumov’un derin dalgınlığına bakmışlardı. O ünlü, hırçın gazetecinin ısrarı garip bir biçimde, Razumov’un kafasında zonkluyordu. Yaz. Yazmalı! O! Yaz! Kafasında bir şimşek çaktı. O gün yapmaya karar verdiği şey de buydu. Geri dönülmez bir biçimde bu adımı atmaya karar vermiş, sonra her şeyi unutmuştu. Girdiği kısaçtan kaçma isteği hiç dinmiyor, bu

da durumunu daha da tehlikeli hale getiriyordu. Kendini aşılamaya razıydı. Neden böyle olmuştu? Hafiflik mi yoksa derinlere yerleşmiş bir zaaf mı? Ya da bilinçaltı bir korku mu?

“Korktuğum için mi böyle? Olamaz! Mümkün değil. Şu anda korkmak, ruhumu kendi elimle öldürmekten daha kötü olur; bu, ruhumun lanetlenmesi demektir. Benim klasik bir vicdana sahip olmama imkân var mı?”

Bu teoriyi küçümseyip reddetti, kaldırımın ucuna gelerek, caddeyi geçmeye ve köprüye giden geniş sokaktan yürümeye davrandı; köprünün yoluna çıkmış olmasından başka hiçbir özel nedenle oraya gitmiyordu. Ancak o an birkaç araba ve yavaş yavaş gelen bir atlı araba önünden geçince, ansızın sola döndü yine rıhtım yolundan, ama bu kez gölden ters yöne doğru yürümeye başladı.

Sağlığım nedeniyle olabilir, diye düşündü ama bu gerekçe de kuşkuluydu; çünkü ufak tefek birkaç çocuk hastalığı dışında hiç hastalanmamıştı. Ne var ki, bu da bir tehlikeydi. Sanki özel ve üstün bir biçimde bakım görmüş gibiydi. “Aktif bir Tanrı’ya inansam,” Razumov acı bir keyif duyuyordu, “burada ironi sahibi bir parmak görürdüm. Yoluma bir Julius Laspara çıkararak, sanki amacımı bana somut bir biçimde hatırlatıyor – o bana yaz demişti. Yazmam gerek – yazmalıyım gerçekten! Yazacağım – hiç korkmadan. Tabi. Bunun için buradayım. İlerde de yazacağım şeyler olacak.”

Kafasından geçen bu konuşmalarla, Razumov kendi kendini coşturuyordu. Ancak yazma işi, yazılacak bir yer, bir sığınak, özel bir köşe, doğal olarak evini aklına getirdi. Bununla birlikte, oraya varmak için harcaması gereken güç onu rahatsız etti, aynı zamanda o iğrenç dört duvar arasında, karşısına çıkabilecek düşman bir engelden ötürü güveni sarsıldı.

“Diyelim bu devrimcilerden biri, tam ben yazarken bana uğramaya kalktı?” Böyle bir ziyaretin düşüncesi bile Razumov’u ürpertmeye yetti. İnsan kapısını kilitleyebilir ya da aşağıdaki tütüncüden (tütüncü de mülteci gibi bir şeydi zaten) soranlara evde olmadığını söylemesini isteyebilirdi. Ancak bunlar uygun önlemler değildi. Yaşantısını kuşku yaratacak, hatta merak

uyandıracak her şeyden, kilitli bir kapıyı açmakta bir an gecikmesi gibi ayrıntı bir olaydan bile arındırması gerektiğini hissetti. “Her yerden kilometrelerce uzak bir tarlanın ortasında olsaydım keşke.”

Bir kez daha bilinçsizce sola döndü ve başka bir köprüye geldiğini fark etti. Bu diğerinden çok daha dar bir köprüydü, diğerinin düzlüğüne karşı, bunda bir dirsek görölüyordu. Tam dirseğin orada kısa bir yol köprüyü çakıl taşlı, altıgen bir adacığa bağlıyordu; biçimli taşlardan meydana gelen kıyılarıyla o ada, profesyonel olmayan mükemmel bir titizlik görünümündeydi. Koyu renkli temiz çakılların üzerinde bir-iki uzun kavak ve birkaç başka tür ağaç, o ağaçların altında bir-iki sıra ve bir kaideye oturtulmuş bronzdan bir Jean Jacques Rousseau⁵ heykeli görölüyordu.

Oraya varınca Razumov, soğuk şeyler satan büfedeki kadının dışında, adada kendisinden başka kimsenin olmadığını gördü. Jean Jacques Rousseau adıyla anılan, pek kimsenin gelip gitmediği bu ufak toprak parçasında naif, amatör, itici bir sadelik vardı. Özenti, rüküş bir hava da seziliyordu. Bir bardak süt istedi. Ayakta, bir yudumda hepsini içti (sabahtan beri boğazından, çaydan başka bir şey geçmemişti) ve tam yorgun adımlarla sürüklenip gidecekken aklına gelen bir düşünceyle durdu. İhtiyaç duyduğu şeyi bulmuştu. Eğer kentin ortasında, açık havada yalnız kalınabiliyorsa, bu absürd ada pekâlâ bu işe yarayabilirdi, adaya gelen tek yolu sürekli gözetleyebilirdi üstelik.

Adımlarını ağır ağır sürüyerek dönüp bir sıraya çöktü. Burası, hazırlanması gereken yazıya başlayacağı yer olacaktı. Yanında gereken şeyler vardı. Hep buraya geleceğim, dedi içinden. Uzun bir süre hiç düşünmeden, kıpırdamadan, görmeden ve duymadan neredeyse cansız oturdu. Batıya kayan güneş Razumov’un arkasına düşen kentin damlarının ardında batıp,

5 Jean-Jacques Rousseau (1712-78), 18. yüzyıl Fransı’sının dehalarından biridir ve çocukluğu Cenevre’de geçmiştir. Eserlerinin çoğunda mevcut topluma karşı çıkmış ve “asil yabani” kültürünü desteklemiştir. En önemli politik felsefe eseri olan *Du Contrat Social* ya da *Sosyal Kontrat*’ta, devletteki egemen gücün, halkın iradesi olması gerektiğini savunmaktadır.

adanın ötesindeki göle evlerin gölgelerini düşürünceye kadar Razumov oturdu; sonra cebinden bir dolmakalem çıkardı, küçük bir defteri dizine koyarak hızlı hızlı yazmaya başladı; ara sıra gözlerini kaldırıp köprüyle adayı birleştiren yola bakıyordu. Bu bakışları gereksizdi; uzaktan geçen insanlar, Razumov'un eğik duran başının üstünde, kasvetli bronzun hareket-sizliği içinde, *Toplum Sözleşmesinin* sürgün yazarının yontusunun görüldüğü adaya bakmıyorlardı bile. Razumov yazmasını bitirdikten sonra, hızlı hızlı kalemi kapattı, defteri cebine tıktırmadan önce, neredeyse hastalıklı bir hırçınlıkla yazdığı sayfaları kopardı. Dizinde duran o yazılı yığın, ince düşüncelerin sonunda oluşmuştu. Sıranın arkasına yaslanıp sol eliyle kâğıtları tutarak, öylece hareketsiz durdu. Akşam alacası koyulaşmıştı. Ayağa kalkıp ağaçların altında yavaş yavaş gidip gelmeye başladı.

“Artık güvenlikte olduğuma kuşku yok.” İyi işiten kulakları, adanın burnunda kırılğan dalgaların hafif uğultusunu aldı. Razumov hafifçe yükselen bu uğultuyu ilgiyle dinlerken kendini unuttu. Keskin kulaklarına rağmen ses, yine de çok güç duyuluyordu.

“Kendimi olağandışı bir işe adıyorum.” Razumov, masumca dinleyebildiği ve sadece kendisine şeslenen, tek sesin bu olduğunu düşündü. Evet, suyun sesi, rüzgârın uğultusu – insan tutkularına bütünüyle yabancı şeyler. Bu dünyadaki tüm diğer sesler, ruhun yalnızlığına gölge düşürüyordu.

Mr. Razumov böyle düşünüyor, söz ettiği o ruh kendi ru-huydu ve ruh sözcüğü teolojik anlamda kullanılmamıştı; anlayabildiğim kadarıyla Mr. Razumov için ruh bedeninin ötesinde, maddi dünyanın yangınları tarafından sürekli tehdit edilen uzuv demekti. Mr. Razumov gibi insanların acısını çektiği münzevilğin tümüyle hastalıklı bir durum sayılamayacağı kabul edilmeli.

Dördüncü Bölüm

1

Bu bölümün başında, gerçeklerin psikolojik değerine inanan biri olarak, Mr. Razumov'un bu dünyada hiçbir yakını, kelimenin gerçek anlamıyla kimsesi olmadığını, yine belirtmek zorundayım. Bunda belki biraz da, titiz bir haksızlık yapmama tutkusu var. Onur ve utanç kavramlarının, Batı dünyasındaki düşüncelere çok uzak olduğu bu öyküde, kişilerce tanınmadığım ve sıradan bir insancılık çizgisinden baktığım için, herhalde her okuyucunun şimdiye kadar anladığı şeyi, burada açık açık anlatmayı, tuhaf ama, pek istemiyorum. Çıplak gerçeğin sergilenmesinde dilin eksiklerinden ötürü her zaman hoş olmayan (hatta çirkin olan) birşeyler olacağı düşüncesi göz ardı edilirse, bu gönülsüzlük saçma görünebilir. Oysa Devlet Komiseri Mikulin'in daha fazla bir kenarda kalamayaacağı zaman geldi. Mr. Razumov'un, St. Petersburg'da karşılaştığı "nereye" sorusu, bu olayın genel anlamına bir ışık tutuyor.

"Nereye", Mr. Razumov'un bağımsızlık bildirisi diyebileceğimiz çıkışına karşı, yumuşak bir soru biçiminde verilmiş bir cevaptı. Soru kesinlikle tehdit havası taşııymıyordu ve gerçekten masum bir merakla sorulmuş gibiydi. Bu sorunun topografik

anlamı düşünülse bile, buna verilecek tek cevap Mr. Razumov için yeterince ürkütücüydü. Nereye? Kasvet dolu, çaresiz bir ruhu bile, düşleri ve umutları, sevgi dolu boyun eğme ve çılgınca özveri çağrılılarıyla, yücelmeye çağıran Devrimin, tıpkı dogmatik ve keskin bir dinin dokunuşu gibi, Razumov'un derinlerde ıyışmış içgüdülerini, yarı bilinçli düşüncelerini ve neredeyse tümüyle bilinçaltı hırslarını, umulmadık bir zamanda sınıdığı evine mi dönecekti? Mr. Razumov, kapı kolunu bırakıp yeniden odanın ortasına gelerek, Komiser Mikulin'e öfkeyle sormuştu: "Ne demek istiyorsunuz?"

Bilebildiğim kadarıyla, Komiser Mikulin bu soruya cevap vermedi. Mr. Razumov'u tekrar eski konuşmaya yöneltti. Ruslar ne dramlar yaşıyor olurlarsa olsunlar, yine de soyut düşüncelere ilgi duyarlar; bu, kişiliklerinin tuhaf bir özelliği. Bu konuşmayı (ve sonradan yapılan diğerlerini) yazmaya gerek yok. Gördüğümüz gibi Mr. Razumov'a duyulan bu yeni güvenin de, Mr. Razumov'u sinama noktasına geldiğini söylemek yeterli. Bu sinamada resmî hiçbir şey yoktu, Mr. Razumov ise tarafsızlığını korumaya çalışıyordu. Ancak Komiser Mikulin tartışmıyordu. O konuşmadaki son önemli sözleri şunlardı: "Sizin gibi bir adam için tarafsızlık mümkün değildir. O ilginç kâğıt parçasını gördüğümü unutmayın. Sizin liberalizminizi anlıyorum. Benim de düşüncelerim o yönde. Bana göre reform bir yöntem sorunudur. Yalnız isyan etmenin ilkesi olan fiziki zehirlmeyi, bu tür bir isteriyi mutlaka yığınlardan uzak tutmalıyız. Buna çekincesiz katılıyorsunuz değil mi? Çünkü Kirylo Sidoroviç çekimsizlik ya da çekinme, belli koşullarda, neredeyse siyasi suç sayılır. Eski Yunanlılar da bunu çok iyi anlamışlardı."

Hafif bir gülümsemeyle dinleyen Mr. Razumov, Komiser Mikulin'e bunun kendisinin izlenmesi anlamına mı geleceğini sordu.

Yüksek bürokrat bu kinayeli soruya hiç öfkelenmedi.

Ciddi bir havayla "Hayır, Kirylo Sidoroviç, sizi izleteceğim anlamına gelmiyor," dedi.

Bunun yalan olmasından kuşkulanan Razumov, yine de etkilenmişti. Orta yaşlı adam aşına kavramlar ve etkileyici bir

basitlikle konuşmuştu. Razumov karşısındaki aklın derinliklerini hiçbir zaman kavrayamayacağı sonucuna vardı. Hiç beklemediği bir hareket, yüreğinin hızlı hızlı çarpmasına neden oldu. Yüksek bürokrat, masasının ardından elini uzatıyordu.

“Hoşçakalın Mr. Razumov. Zeki adamların birbirini anlaması her zaman için olumlu bir gelişmedir. Öyle değil mi? Tabi, zekâ yalnız bu isyancı beyefendilerin tekeline değil.”

“Sanırım bir kez daha çağrılmam?” Razumov bu soruyu, eli hâlâ Komiser’in avucundayken sormuştu. Komiser Mikulin elini yavaşça bıraktı.

“Mr. Razumov bunu olurluna bırakmak gerek. Sadece Tanrı geleceği bilir. Ancak şu konuda emin olun ki, sizi hiçbir zaman izletmeyi düşünmedim. Kesinlikle özgür bir gençsiniz. Evet. Buradan hava kadar özgür bir biçimde çıkıyorsunuz ancak sonunda tekrar bize döneceksiniz.”

“Ben! Ben mi!” Razumov korkuyla karşı çıkarak bağırıyordu. Sonra ölgün bir sesle “Niçin?” diye sordu.

“Evet! Siz kendiniz Kırlyo Sidoroviç.” Yüksek polis görevlisi kendine güvenen, ciddi, alçak bir sesle ısrar ediyordu. “Yeni-den bize döneceksiniz. En büyük dehalarımızdan bazıları, eninde sonunda bunu yapmak zorundadır.”

Razumov şaşkın bir sesle tekrarladı. “En büyük dehalarımız.”

“Evet gerçekten. En büyük dehalarımız... Hoşçakalın.”

Odadan çıkan Razumov kapıdan uzaklaştı. Ancak daha koridorun sonuna varmadan, ardından gelen ayak seslerinin gürültüsünü ve kendisine seslenildiğini duydu. Başını çevirip de Komiser Mikulin’in peşinden geldiğini görünce şaşırdı. Yüksek görevli soluk soluğa yanına geldi.

“Bir dakika. Biraz önce konuştuğumuz soruna gelince, o Tanrı’nın istediği gibi olur. Ancak size tekrar gerek duyabiliyim. Şaşırmış görünüyorsunuz Kırlyo Sidoroviç. Evet yeniden... ortaya çıkabilecek bir sorunu aydınlatmak için.”

“Ama ben bir şey bilmiyorum,” diye kekeleydi Razumov. “Bir şey bilebilmem mümkün değil.”

“Bunu kim söyleyebilir? Her şey olağanüstü bir biçimde düzene sokulmuştur. Bugün bitmeden size hangi sırların açılabil-

leceğini kim bilebilir? Siz şimdiden Tanrı'nın bir aleti oldunuz. Gülümsüyorsunuz Kirylo Sidoroviç; siz bir *esprit fort*'sunuz.* (Razumov gülümsediğini fark etmemişti) “Ancak ben Tanrı'ya kesinlikle inanırım. Benim gibi pişmiş, yaşlı bir bürokratin ağzından böyle bir itiraf size komik gelebilir. Ancak bir gün anlayacaksınız... Başka türlü yaşadıklarınızın bir anlamı kalmaz. Evet sizi tekrar görmeye kararlıyım, ancak burada değil. Burası sakın değil – hımm... size uygun bir yer bildiririm. Bunun için ya da başka bir şey için yapacağımız yazılı haberleşmeler bile, biri aracılığıyla yapılmalı, bizim – ortak dostumuz Prens K-, tabii kendimi o dostların arasında sayabilirsem. Lütfen yalvarırım Kirylo Sidoroviç – lütfen. Onun kabul edeceğine eminim. Ben ne söylediğimi biliyorum, bu konuda bana güvenmelisiniz. Prens K-'dan daha iyi bir dostunuz yok, bana gelince, uzun zamandır o onura...”

Sakalına bir göz attı.

“Sizi daha fazla tutmayacağım. Zor günler yaşıyoruz. Canavarca karabasanların, uğursuz düşlerin, suç dolu saçmalıkların çağında yaşıyoruz. Kesinlikle bir kez daha karşılaşacağız. Yalnız bir süre sonra. O zamana kadar Tanrı size bereketli düşünceler ihsan eylesin!”

Razumov sokağa çıktıktan sonra, gittiği yöne hiç bakmadan hızla yürümeye başladı. Önce hiçbir şey düşünmedi; ancak bir süre geçtikten sonra bilincine yansıyan konumu öyle çirkin, tehlikeli ve saçma göründü ki, üstelik o girift durumun tuzağından kendini kurtarmasının çözümsüzlüğü de buna eklenince, geri dönüp kendi deyimiyle Komiser Mikulin'e *itirafta* bulunma düşüncesi kafasından yıldırım gibi geçti.

Geri dönmek! Niçin? İtiraf etmek! Neyi? “Onunla en açık biçimde konuştum. Ona başka ne anlatabilirim? O hayvan Ziemianiç'e bir mesaj götürme işini üstlendiğimi mi? Böylece yanlış bir suç ortaklığı görünümü yaratıp kazandığım güveni bir hiç uğru.ıa yıkmak – ne saçmalık!”

Yine de Komiser Mikulin'in, belki de, onun neden böyle

(*) Güçlü ruh.

yaptığını anlayabilecek tek adam olduğunu düşünmekten kendini alamadı. Anlaşılmak olağanüstü çekici geliyordu.

Eve giderken birkaç kez durmak zorunda kaldı; bacaklarındaki tüm güç çekilmiş gibiydi; kalabalık sokaklarda sanki bir çölde yürüyormuş gibi tecrit olmuş bir durumda, bir-iki dakika duruyor, yola koyulmadan önce, öyle hareketsiz kalıyordu. Sonunda dairesine vardı.

Razumov, sonra hastalandı; hastalığı hafif bir ateş gibiydi, ama onu, birdenbire baş döndürücü güncelden hatta kendi odasından bile çok uzaklara götürmüştü. Hiçbir zaman bilincini yitirmedi; yalnızca, başına gelen her şeyden çok uzak bir yerde, gönülsüz bir yaşam sürüyor gibiydi. O hastalık döneminden ağır ağır, doğrusu çok ağır, gerçi günlerin toplamı çok olmamasına rağmen oldukça zorlanarak kurtuldu. Ve geri döndüğünde her şeyi inceden inceye ve kışkırtıcı bir biçimde değişmiş buldu: Donuk nesneler, insan yüzleri, ev sahibesi, köylü tipli hizmetçi kız, merdiven, sokaklar, hatta hava. Bu değişmiş koşulları, taşlaşmış bir ruhla karşıladı. Üniversiteye gidip geldi, merdivenlerden çıktı, koridorları arşınladı, derslere devam etti, notlar aldı, öfkeli bir yabancılik içinde üniversite bahçesinden geçti, çenesi ağrıyınca kadar dişlerini sıktı.

Onu uzaktan yeni doğmuş bir tazi gibi izleyen çılgın Kostia'nın, isteği üzerine yanına gelmemeye özen gösteren uzun kırmızı burunlu aç öğrencinin, konuşacak kadar yakınlığının olduğu yirmi civarında öğrencinin farkındaydı. Hepsi de sanki bir şeyin gerçekleşmesini bekliyorlarmış gibi merak dolu, ilgililidiler. Razumov birçok kez bu böyle daha fazla süremez, diye düşündü. Bazı günler beklenmedik bir biçimde kendisine seslenen birine, aklını kaçırmışçasına bir sürü çirkin küfür sıralayacağından korktu. Eve döndükten sonra genellikle şapkası ve peleriniyle bir sandalyeye çöküyor, elinde kütüphaneden aldığı bir kitapla saatlerce hareketsiz oturuyordu; ya da eline ufak kalem bıçağını alıp bitmek bilmeyen bir tırnak kesme işine giriyor ve bütün o süre içinde öfke duyuyordu – sadece öfke. Ansızın boş odaya dönüp mırıldanıyordu. “Bu, imkânsız.”

Belirtilmesi gereken bir gerçek var: Bu oda, onu fiziksel ola-

rak itebilir, ruhsal olarak da yaşanmaz bir yer olabilir, ona duygusal olarak çekilmez gelebilirdi. Ama hayır. Bunlardan hiçbirisi (Razumov kendisi de başta böyle bir şey olmasından korkmuştu), bunlardan hiçbirisi gerçekleşmemişti. Tam tersine hiçbir zaman bir yuvası olmamış Razumov, bu evi daha önce kiralamış olduğu sığınaklarından çok daha fazla seviyordu. Evini o kadar çok seviyordu ki, bu yüzden, genellikle dışarı çıkmaya güç karar veriyordu. Soğuk bir günde, yanan bir ateş, bir adamı nasıl kendine bağlarsa, ev de aynı biçimde, onu baştan çıkarıyordu.

Gerçi üniversiteye gitmek (başka yapacak ne vardı) dışında çok ender evden ayrılıyordu. Sokağa çıkar çıkmaz, yaptığı işin ahlaki sonuçları kafasında dönüp duruyordu. Dışarıda Haldin sırrının karanlık yükü omuzlarına çöküyor, çıkarıp atılması olanaksız zehirli bir elbise gibi vücuduna yapışıyor. Bu yüzden çektiği korkunç acının yanı sıra, diğer öğrencilerle yaptığı günlük, sıradan, kaçınılmaz konuşmalar da ruhunu eziyordu. “Bendeki değişikliğin nedenini merak ediyorlardır.” Bir-iki masum, kendi halinde sevimli öğrenciye, vahşi bir havayla cehen-nemin yolunu gösterdiği aklına gelince tedirgin oluyordu. Bir keresinde, eskiden evine gittiği, evli bir profesör geçerken seslenmişti: “Sizi artık niye çarşamba günleri aramızda görmüyoruz, Kirylo Sidoroviç?” Razumov, buna kaba ve yakışsız bir biçimde cevap verdiğinin farkındaydı. Profesörün gücenemeyecek kadar şaşırdığı apaçıktı. Tüm bunlar kötüydü. Ve tüm bunlar Haldin’di, hepsi Haldin –Haldin’den başka hiçbir şey değildi– her yerde Haldin: Bir ölünün gözle görülür bir hayaletinden kesinlikle çok daha etkili olan soyut bir gölge. Haldin’in cinayetten ölüme uzanan yolunda yanılıyla saptığı o odada, sadece, gölgesi Razumov’u rahatsız etmiyor gibiydi. Doğru ifade etmek gerekirse bu, Haldin odada hiç yok demek değildi, ancak bu odada, o gölgenin bir gücü yoktu. Evinde hâkim olan Razumov’du, üstünlüğünün soğukkanlı havası içindeydi. Yenik düşmüş bir hayalet – başka bir şey değil. Geceleri yanık lambasının yanında, masanın üzerinde yeni onarılmış saatinin hafif tiktakları duyulurken, Razumov sık sık başını yazdığı şeyden

kaldırıyor ve donuk bir beklentiyle yatağa bakıyordu. Yatakta hiçbir şey görünmüyordu. Gerçi Razumov da, orada bir şey görebileceğini düşünmüyordu. Bir süre geçtikten sonra hafifçe omuzlarını silkip işine dönüyordu. Artık çalışıyordu ve ilk zamanlar oldukça iyi gitmişti. Haldin'den kurtulduğu o yerden ayrılmama isteği o kadar güçlendi ki, sonunda hiç dışarı çıkmamaya başladı. Sabahın erken saatlerinden gece geç saatlere kadar yazıyordu, yaklaşık bir hafta sürekli yazdı; saate hiç bakmıyordu ve gözlerini artık açık tutamaz hale gelince kendini yatağa bırakıveriyordu. Sonra bir öğleden sonra çok olağan bir biçimde saate baktı. Kalemını yavaşça bıraktı.

“Tam bu saatte ben dışarıdayken gizlice odama girmiş. Ve burada bir sıçan gibi sessizce oturmuş – belki tam da bu sandalyeye.”

Razumov ayağa kalkıp düzgün adımlarla odada gidip gelmeye başladı, ara sıra da saate bir göz atıyordu. “Bu saatte ben eve geldim ve onu yatakta, sobanın önünde buldum.” Karanlık basınca lambayı yaktı. Sonra, hizmetçi kız bir tepside çay ve yiyecek birşeyler getirince, onu öfke içinde dışarı göndermek için yürüyüşüne bir kez daha ara verdi. Şimdi de o uğursuz görev için, yağan karın altında, sokağa çıktığı saat gelmişti.

Hafif bir sesle “Suç ortaklığı,” diye mırıldandı, sonra akreple yelkovanın, eve dönüş saatine ağır ağır yaklaşmasını beklerken, yürüyüşünü sürdürdü.

“Her şey bir yana, ben Tanrı'nın seçilmiş aracısı olabilirim. Bu öylesine bir söz, ancak böyle her sözde doğru bir yan bulabilir. Peki ama, bu saçma sözün özünde bir gerçek yatıyorsa ne olacak?”

Bir süre düşündü, sonra oturdu, ayaklarını uzattı; taşlaşmış gözleri ve sandalyenin iki yanından sarkan kollarıyla, Tanrı'nın hepten terk ettiği bir adama benziyordu – kimsesizdi.

Haldin'in çıktığı saati bekledi, sonra yarım saat daha öylece oturdu; yarım saat daha geçtikten sonra “Şimdi işimize bakalım,” diye mırıldanarak masaya gitti, kalemi eline alır almaz, birden aklına gelen bir düşüncenin verdiği rahatsızlıkla yeniden bıraktı: “Üç hafta geçti, Mikulin'den hâlâ ses yok.”

Bu ne anlama geliyordu? Unutulmuş muydu? Belki. O zaman neden hep böyle unutulmuş kalmasın? Bir yerlere sığınırdı. Saklanırdı. Ancak nereye? Nasıl? Kimle? Hangi deliğe? Ve öyle sonuna kadar kalabilir miydi, yoksa?

Oysa geri çekilmeyi, tehlikeli gölgeler güçleştiriyordu. Toplumsal devrimin gözü onun üstündeydi; Razumov bir an iğrenç bir alçalma duygusuyla birlikte isimsiz, ezici bir korku duydu. Artık kendine ait olmaması mümkün müydü? Bu lanetli bir şeydi. Neden daha önce olduğu gibi yaşayamıyordu? Çalış. Yüksel. Hiçbir şey olmamışçasına sıkı çalış (her şeyden önce gümüş madalyayı kazan) sivril, yüce devletin hizmetinde önemli bir reformcu ol. Dünyanın hiçbir zaman düşleyemeyeceği, kardeşçe bir amaç ve güç dayanışması içinde mantıklı ve tepeden yönlendirilen bir ilerlemeye açık en güçlü, homojen insan toplumunun... Rus ulusunun da uşağı ol!..

Soğukkanlı, kararlı ve dingin bir havada, amacına ulaşmak için eli kalemine uzanırken, yatağa gözleri kaydı. Yatağa doğru koşturdu, tepeden tırnağa öfke kesilmişti, içinden haykırıyordu: “Sen, gözü dönmüş militan, sen yolumu kapatıyorsun!” Yastığı şiddetle yere fırlattı, battaniyeleri kenara çekti... Hiçbir şey yoktu. Başını çevirince, gözden yiten başların arasından canlı bir resim ayrıntısı, General T’nin ve Komiser Mikulin’in kendisini süzen, birbirinden oldukça farklı ama ikisinin de yorgun, yine de belli bir çağrı dolu, hiç kırpmadıkları gözlerini odada görür gibi oldu... yüce ulusun emirleri!

Razumov sendeleyerek lavaboya gitti, biraz su içip alnını ıslattı. “Bu geçecek ve hiç iz kalmayacak,” diye güvenle söylendi: “Ben iyiyim.” Ancak unutulduğunu sanmak, tam bir saçmalıktı. O, cephenin unutamayacağı biriydi. Bu bir şey değildi. Esas sorun yolunu kapatan o zavallı hayaletti... “İnsan gidip bazılarının yüzüne tükürebilse keşke – sonra da sonuçlarını göğüsleyebilse.”

Kırmızı burunlu çocuğa seslenip birden çocuğun yüzüne bir yumruk atarken gördü kendini. “Ama ona vurunca, elime bir şey geçmez çünkü onun kendine ait bir beyni yok. Kızıl, demokratik bir büyüde yaşıyor. Ah! Sen evrensel mutluluğa şid-

det yoluyla erişmek istiyorsun, oğlum. Ben sana evrensel mutluluğu vereceğim, seni salak, büyülenmiş mezar hırsızını seni! Peki benim mutluluğum ne olacak, ha? Kendi başıma düşünebiliyorum diye, sırf bu nedenle buna hiç hakkım yok mu?..”

Sonra farklı bir vurguyla, içinden gencim, her şey unutulur, diye geçirdi. Bu arada odanın öbür yanındaki kanepeye oturup düşüncelerini toplamak üzere oraya doğru yürüdü. Ancak oraya varamadan her şey onu bırakıp gitti – umut, cesaret, kendine duyduğu inanç, insanlara duyduğu güven. Sanki yüreği ansızın bütün yükünü boşaltmıştı. Daha fazla çabalamanın yararı yoktu. Dinlenme, çalışma, yalnızlık, insanlarla dostça sohbet etmek ona yasaklanmıştı. Hiçbir şey kalmamıştı. Kendi varlığı büyük, soğuk bir boşluktu, karın düzleştirdiği ve her yanından yavaş yavaş sislere ve gölgelere karışarak güçten düşen, dev Rusya toprağı gibi bir şey.

Başı dönüyordu, oturup gözlerini kapadı ve öylece kaldı, kanepede dimdik oturmuş biçimde, o geceyi uyanık geçirdi; ta ki hizmetçi kız dıştaki odaya semaveri bırakıp kapıya güm güm vurarak sesleninceye kadar. “Lütfen Kirylo Sidoroviç! Uyanma saatiniz geldi!”

O zaman bir ceset gibi solgun Razumov, yargının ürkütücü çağrısına uyarak gözlerini açtı ve ayağa kalktı.

Sanırım hiç kimse, çağırılınca Razumov’un Komiser Mikulin’i görmeye gittiğini duyunca şaşırmayacaktır. Görüşme daveti tam o sabah, zayıf ve solgun olduğu o sabah, yataktan yeni kalkmış her insan gibi traş olmaya çalışırken gelmişti. Zarf-taki adres küçük avukatın elyazısıyla yazılmıştı. Zarfın içinden Razumov’a Prens K’nın el yazısıyla gönderilen başka bir zarf çıktı. Zarfın bir köşesinde “Hemen başka bir zarfı gönderiniz lütfen,” isteği okunuyordu. Bu zarfın içinden de Komiser Mikulin’in el yazısı çıktı. Aydınlatılması gereken bir noktanın çıkmadığını açık açık yazan Komiser, yine de, kentteki göz doktorunda randevu vermişti.

Razumov okudu, traşını bitirdikten sonra, yeniden nota bakıp sıkıntıyla mırıldandı: “Göz doktoru.” Bir süre düşündü, bir kibrit yakıp iki zarfı ve notu özenle yaktı. Sonra randevu

saatine kadar özel olarak hiçbir şeye bakmadan ve kesinlikle bomboş oturarak bekledi – ve sonra çıktı.

Bu çağrıların gayriresmi görünümüne bakarak gitmekten kaçınabileceğini söylemek güç. Belki de değil. Ne olursa olsun, Razumov gitmişti, üstelik oldukça istekli gitmesi pek inandırıcı bulunmayabilir, ancak Razumov'un, Haldin serüvenini olduğu gibi kabul ederek konuşabildiği tek kişinin Komiser Mikulin olduğu unutulmamalı. Ve Haldin de, bir kez, olduğu gibi kabul edildikten sonra, artık yanlış tohumları saçan ürkütücü bir gölge olmaktan çıkıyordu. Dünyanın diğer bütün yerlerinde Haldin'in elinde bulunan rahatsız edici güç ne olursa olsun, Razumov, o göz doktorunda, onun sadece Mr. de P-'nin idam edilmiş katilinden başka bir şey olmayacağını çok iyi biliyordu. Çünkü ölümler ancak, yaşayanların onlara ayırdıkları hayatın derinliği ve niteliği kadar yaşayabilirler: Kısacası Mr. Razumov, kurtulacağından emir., kovalanan bir insanın bir sığınağı selamlayan heyecanıyla Komiser Mikulin'le buluşmaya gitti.

Bunlar anlatıldıktan sonra, bu birinciye ve ondan sonraki birkaç diğer görüşmeye ilişkin fazla bir şey eklemeye gerek yok. Batılı okuyucunun değer yargıları, bu buluşmaları, "İnsanlığın Düşmanı'nın baştan çıkardığı biriyle kurnazlık, yalan dolu konuşmalarının geçtiği eski efsane öykülerinde olduğu gibi sinsice bulabilir belki. Buna karşı çıkmak benim işim değil. Sadece, tek bir amaçtan duyduğu şeytansı gururla "Kötü Kişi"nin daha dev ve modern bir konumda olduğunu ve eskiden boyandığı gibi tümüyle kara olmadığını belirtmem izin verin. Öyleyse, türlü tutkuları ve yanlış yapmaya dokunaklı yatkınlığıyla, her zaman, karmaşık dürtülerin bayağı pırıltısından gözleri kamaşan, miyop bir mantığın ihanetine uğrayan ölümlü bireyin, kendi boyutlarındaki gölgesini daha ne kadar esnek değerlendirmeliyiz?

Komiser Mikulin, gözlerden gizli ve perde arkası bir konu-mu olmamakla birlikte sadece göze çarpmayan, olayların niteliğinden çok, işin yöntemi üzerinde büyük bir etkisi olan, o güçlü bürokratlardan biriydi. Kiliseye ve tahta bağlılık aslında

suçlu bir duygu değildir; bir kişinin iradesini çoğunluğun iradesine yeğlemek, kötü bir yüreğe sahip olmak ya da doğuştan aptal olmak anlamına gelmez. Komiser Mikulin, sadece zeki değil, aynı zamanda sadık bir bürokrattı. Özel yaşamında, rahata âşık bir bekâr olan ve çok lüks döşenmiş, beş odalı bir apartmanda tek başına yaşayan Komiser'in, kadın dansözleri koruyan bir aydın olduğu yakınları tarafından bilinirdi. Sonraları, geniş yığınlar, gazete okuyan sıradan bir adamın şaşırdığı ve çözemediği devlet davalarının birinde, yani tam Komiser'in gözden düştüğü sırada, hiç umulmadık entrikalardan biriyle ilişkili olarak onun ismini ilk kez duymuşlardı. Ve bu dışarıdan belli belirsiz sezilen adam harcama kasırgasında, çamurlu suların esrarengiz dalgalanışında Komiser Mikulin, sadece suçsuzluğuna ilişkin soğukkanlı ve kararlı bir karşı çıkış yaparak onurlu bir biçimde dibe çökmüştü – hepsi bu. Yıpranmış bir otokrasiye zarar verecek hiçbir ifşaatta bulunmama, yurtsever yüreğinde biriktirdiği zavallı *arcana imperii** sırlarına tam bir sadakat gösterme, bir Rus memurunda kökleşen, neredeyse yüce bir biçimde gerçeği aşağılayan ve yöneticilerin çok azının anladığı, suskun, bürokratik bir stoacılık sergileme, lüks ve zevk düşkünü birinin yaptığı özverilerin büyüklüğünden hiç söz etmeme. Sonuçta verilen ağır ceza Komiser Mikulin'i bir cesede, fiilen de neredeyse adi bir mahkûma döndürmüştü.

İlahi demokrasiden pek de farklı olmayan açgözlü otokrasi, sadece düşmanlarının kanyla beslenmiyor anlaşılan. Dostlarını ve uşaklarını da yiyip yutuyor. Majestelerinin, Gregory Gregorieviç Mikulin'inin gözden düşüşü (bu, anlatılan olaydan birkaç yıl sonra gerçekleşmişti) bu adam hakkında bütün bilgilerimizi tamamlıyor. Ancak Mr. de P'nin katli (ya da cezalandırılması) sırasında Komiser Mikulin, Bakanlık'ta bölüm şefi gibi mütevazı bir kariyere sahipti ama eski okul arkadaşı ve yaşam boyu dostu olan General T'nin en güvendiği sırdaşı ve sağ kolu olarak büyük nüfuz sahibiydi. İnsan bu ikisinin, Rusya'daki tüm insanların yaşamları üzerinde sahip oldukları

(*) İmparatorluğun sırları ya da devletin güvenliği.

sınırsız hakkın tam bilincinde olarak, bir solucana bakan iki Olimposlu gibi, lanetli bir hor görüyle Mr. Razumov'un dosyasına eğildiklerini kafasında canlandırabiliyor. Prens K- ile ilişkisi Razumov'u özensiz, rastgele işlemlerden kurtarmaya yetmişti ve Bakanlıktaki görüşmesinden sonra, büyük ihtimalle, kendi haline bırakılacaktı. Komiser Mikulin onu unutmamıştı (Komiser incelediği hiç kimseyi unutmazdı) ancak Razumov'u bir yana bırakmıştı. Komiser Mikulin kimseye zarar vermek istemeyecek, iyi huylu bir adamdı. Üstelik, Prens K-'nın oğlu olan ve aptal olmadığı açıkça belli o genç öğrenci, üzerinde (kendinin de reformcu izlenimleri olmasından dolayı) olumlu izlenimler bırakmıştı.

Ancak alınyazısı çizilmişti, Mr. Razumov hiçbir yaşantı biçiminin kendisi için mümkün olmadığını kavradığı sırada, Komiser Mikulin'in sağduyulu yetenekleri büyük yetenek isteyen kariyerle ödüllendirildi: Avrupa'daki genel polis idaresinin yönetimi. İşte ancak o zaman, ancak yurtdışındaki devrimci örgütleri izleyen şubeyi düzenlemek için çalışmalara başladığı zaman, Komiser, yeniden Mr. Razumov'u düşündü. O, sıradan olmayan, çok değişik bir kişiliğe sahip, kemikleşmemiş düşünceleri ve sarsılan vicdanıyla yanlış bir konumun tuzağında boalamakta olan ve şimdiden biraz etkilediği genç adamda çok özel yararları olacak büyük yetenekler görüyordu... Sanki devrimciler, kendi elleriyle, bilinen yollardan çok daha iyi bir biçimde, bu olanakları Razumov'a sunmuşlar ve ona o kadar iyi yakıştırmışlardı ki, dikkatli bir çaba sonucu Razumov, adi ajanların kesinlikle giremeyeceği yerlere rahatlıkla sızabilirdi. İlahi Takdir! İlahi Takdir! Sırrın açıldığı Prens K- da, bu mistik görüşü benimsemeye oldukça hazırdı. Ancak Prens K- endişeyle şu koşulu öne sürmüştü: "Ama ileride, onun yükselmesi göz önünde tutulmalı." "Ah! Tabi. Bunu kendi görevimiz sayacağız." Mikulin de, böylece, Prens K- ile aynı düşüncede olduğunu belirtmişti. Prens K-'nın mistisizmi oldukça saf bir türdendi, ancak Komiser Mikulin ikisine de yetecek kadar zeki idi.

Nesnelerin ve insanların, eğer bir kişi onları somut olarak eline almak ve yönlendirmek isterse, tutulacak bir yerleri, üs-

tüne gidilecek bir zaafı vardı. Komiser Mikulin, bu duyguyu sezecek ve kullandığı adamların o noktalarına bastırarak yeteneğe sahipti, işte bu yetenek onu güçlü kılıyordu. Bu zaafın ne olduğu önemli değildi – boşluk, umutsuzluk, aşk, nefret, açgözlülük, entelektüel kibir ya da aptalca bir kendini beğenme, bunların hepsi, insanın hizmete koşulmasına yardımcı olduğu sürece aynıydı. Kimsenin tanımadığı, ailesi olmayan, genç öğrenci Razumov büyük bir ruh yalnızlığına düştüğü sırada, ona yüksek kariyerli küçük bir grup insanın ilgisini çektiği hissettirilmişti. Prens K-'nın da şahsen işe sokulmaya ikna edilmesi ve bir keresinde Prens'in hiç beklenmedik bir biçimde erkekçe bir coşku göstermesi Mr. Razumov'u altüst etmişti. Bir tahta bağlılığın ve bastırılmış baba sevgisinin coşkusuyla, ansızın, Mr. Razumov'u kucaklayan Prens K-, yüreğindeki sırrı Mr. Razumov'a göstermiş oluyordu.

“Demek öyle!” Prens K- ile yaptığı o coşkulu görüşme aklına geldiğinde, hafif bir hor görüyle karışık bir şefkat genç adamın karamsarlığını yumuşatıyordu. Bu basit kafalı, eski muhafız alayı subayı, senatör, aristokrat, otokrasiye iman getirmiş babası, yanaklarına uzanan gri, yumuşak, bürokrat favorileriyle, o kırmızı suratlı, aç bir karınla dolaşan, bağınaz devrimciden biraz daha mı çok yoksa daha mı az saygındı?

Ikna etmenin yanı sıra, belli bir zorlayıcı güç de vardı. Mr. Razumov'a kendisi için bir karara varılmış olduğu hep hissettiriliyordu. Komiser Mikulin'in o yumuşak, cevapsız “Nereye?” sorusunun verdiği duygudan kurtuluş yoktu. Öte yandan duyarlı noktalar hiç incitilmedi. Çok kritik bir dönemde, kesinlikle sızılamayan üst düzeyde, devrimci bir çekirdeğe ilişkin mutlak güvenilir bilgi edinmek için Cenevre'ye gitmesini gerektiren tehlikeli bir görev verilecekti. Orada çok ciddi bir eylemin olgunlaştığına ilişkin belirtiler vardı... Büyük bir ülkenin olmazsa olmaz huzuru tehlikedeydi... Üstten gelen önemli bir reform paketi suya düşebilirdi... Ülkenin önde gelen kişileri yurtsever bir endişe duymaktaydılar vb. Kısacası Komiser Mikulin ne söylemek gerektiğini iyi biliyordu. Komiser'in bu yeteneği, Mr. Razumov'un güncesindeki –yakınında

güvendiği bir dosta, sıcak bir yakınlığa sahip olmayan genç bir adamın tek dayanağı olan dokunaklı günce– psikolojik ve düşünsel itiraflarında ve kendi benliğinin analizlerinde açıkça görülüyor.

Bütün o ön hazırlıkların nasıl gözlerden gizlendiğini anlatmaya gerek yok. Buluşma yeri olarak göz doktorunun seçilmesi, bunun için yeterli bir örnektir. Komiser Mikulin becerikliydi ve iş de o kadar güç değildi. Herhangi bir arkadaşı hatıta kırmızı burunlu öğrenci bile Mr. Razumov'u bir göz doktorunun özel muayenehanesine girerken görse tabii ki kuşulanmazdı. Bu işte tüm başarı, Razumov'un, Haldin olayında gizli bir rolü olduğuna inanan, devrimcilerin yanlıgısına bağlıydı. O işin içinde olmak yeterli bir referanstı – bu da devrimcilerin kendi işiydi. İşte tam da *bu*, Mr. Razumov'a, "Avrupa işi" için her zamanki ajanlardan çok farklı, ilahi bir ayrıcalık kazandırıyordu.

Yine Mr. Razumov'a duyulan *bu güvenden* dolayı, Bakanlık birtakım kasıtlı yalan haberlerle, ona destek sağlamaya girişti.

Sonunda bir akşam, Haldin olayından önce Mr. Razumov'un çeşitli özel toplantılarda karşılaştığı sessiz, mütevazı tavırlı, hoş sesli, iri yarı, "düşünür" öğrencilerden biri, beklenmedik bir zamanda evine uğradı.

Antreden gelen "Gelebilir miyim?" sesini tanıyan Razumov, tembelce uzandığı kanepeden ayağa fırladı. Razumov, kötü kötü beni vurmaya gelmiş olmayasın, diye düşünürken sol gözüne yeşil bir bant geçirip ciddi bir sesle "Girin," dedi.

Diğeri utanmıştı; rahatsız etmek istemiyordu ya.

"Birkaç gündür görünmüyordun, ben de meraklandım." Hafifçe öksürdü. "Gözün biraz iyileşti mi?"

"Oldukça iyi şimdi."

"Sevindim. Hiç oturmuyacağım; ancak ben, yani biz – neyse ben seni uyarma görevini üstlendim Kirylo Sidoroviç, belki şu anda yanıtıcı bir rahatlık içindesin."

Razumov başını eline dayamış, açık gözünü de neredeyse bütünyle gizleyen bir biçimde sessizce oturuyordu.

"Ben de öyle düşünüyorum."

“Tamam, o zaman. Her şey şu an sessiz görünüyor ancak, o insanlar, genel bir sindirme hareketi hazırlıyorlar. Bu doğal bir şey. Ancak buraya, sana bunu söylemeye gelmedim.” Sandalyesini Razumov’a yaklaştırıp sesini daha da alçalttı. “Çok geçmeden tutuklanacaksın – bundan korkuyoruz.”

Bakanlık’ta çalışan devrimci bir yazıcı, bir konuşmada bir-iki şey duymuş, bir rapora şöyle bir göz atmaya fırsat bulabilmiş. Bu haberler önemsenmeliymiş.

Razumov hafifçe gülünce ziyaretçi endişelendi.

“Ah! Kirylo Sidoroviç, bu gülünecek bir olay değil. Bir süre seni kendi başına bıraktılar, ancak!.. Gerçekten de yurtdışına çıkmaya çalışsan iyi olacak Kirylo Sidoroviç, hâlâ zaman varken.”

Razumov ayağa kalkarak alaylı bir heyecanla ona teşekkür etmeye başlayınca, diğeri kızardı, esrarlı Razumov’un, aşağı sınıftan ölümlüler aracılığıyla uyarılacak ya da öğüt verilecek bir insan olmadığını düşünerek gitti.

Ertesi gün bu olayı duyan Komiser Mikulin, memnun olmuştu. “Hımrın. Ha! Tam istediğimiz gibi, şey için...” deyip sakalına bir göz attı.

“Sanırım görevime başlamanın zamanı geldi.”

Komiser Mikulin yumuşakça –çok ciddi bir biçimde– sanki kutsal bir duyguyla dolmuşçasına onayladı. “O psikolojik an.”

Gerçeğe uygun zor bir kaçış görünümünü sağlamak için bütün hazırlıklar yapıldı. Komiser Mikulin, Mr. Razumov’a herhalde bir daha görüşemeyeceklerini bildirdi. Buluşmaları riskliydi, kararlaştırılacak başka bir şey de yoktu.

“Şimdiye kadar her şeyi birbirimize söyledik Kirylo Sidoroviç” derken Komiser, Rusların tavırlarında kolayca dışavurdukları çok sıcak bir dostlukla, Razumov’un elini duygulu bir biçimde sıktı. “Aramızda gizli kalan bir şey yok. Ve şunu söylemeliyim ki kendimi şanslı görüyorum – hım – sizinle...”

Yeniden sakalına bir göz attı, düşünceli bir sessizlikten sonra Razumov’a üstü yazılı, yarım bir kâğıt uzattı – aralarında kararlaştırdıkları konuların kısaltılmış başlıkları, soruşturulacak belli konular, kabul ettikleri eylem planı, belli kişilere iliş-

kin ipuçları, vb. Bu işteki tek yazılı belge buydu, ancak Komiser Mikulin bunun kolayca yok edilebileceğini anlattı. Mr. Razumov artık kimseyi görmese iyi olurdu – sınırın öbür yanında zaten... İzle ve dinle ve...

Komiser sakalına baktı; ancak Razumov St. Petersburg'dan ayrılmadan önce mutlaka bir kişiyi görmek istediğini söyleyince, Komiser duyduğu beklenmedik rahatsızlığı gizlemedi. Genç adamın çalışkan, gösterişsiz ve münzevi yaşantısını çok iyi biliyordu. Bu da, iş için uygunluğunun en büyük garantisiydi. Komiser, Razumov'un isteğine karşı çıktı. Sevgili Kirylo Sidoroviç'i, bu kadar kritik bir işin eşiginde, duygusal bir ilişkiyi feda etmenin, doğru olmadığını mı düşünmüştü acaba...

Razumov, bu sitemi küçümseyen bir tavırla hemen Komiser'in sözünü yarıda kesti. Görmek istediği genç bir kadın değil, bir amaçla kullanabileceği genç bir aptaldı. Komiser Mikulin rahatlamıştı, fakat aynı zamanda şaşırmıştı.

"Haa. Peki, niçin – tam olarak ne için?"

"Gerçek bir kaçış izlenimini daha da güçlendirmek için." Razumov, bağımsızlık isteğini kabul ettirmek isteyen sert bir sesle ekledi: "Yaptığım işe güvenilmeli."

Komiser Mikulin bunu anlayışla karşıladı ve mırıldandı. "Ah tabi, tabi. Sizin değerlendirmeniz..."

Bir daha el sıkışıp ayrıldılar.

Mr. Razumov'un görmeyi düşündüğü kişi, Çılgın Kostia takma adlı, şamatacı, zengin öğrenciydi. Geveze, heyecanlı, haline tavrına hiç güven olmayan kuş beyinli Kostia. Oysa Razumov, ona bir süre önceki yardım teklifini hatırlatınca, bu gürültücü gencin her zamanki mutluluğunun yerini sonsuz bir çaresizlik aldı.

"Ah, Kirylo Sidoroviç, çok sevgili arkadaşım – kurtarıcım, ben n'apacağım şimdi? Bir gün önce babamdan aldığım bütün rubleleri dün akşam tükettim. Perşembeye kadar gün veremez misin? Bildiğim tüm tefecileri dolaşırım... Hayır, tabii perşembeyi bekleyemezsin! Bana öyle bakma. Ben ne yapacağım? Yaşlı adamdan istemenin bir yararı olmaz. Sana bir şey söyle-

yeyim mi, üç gün önce bana bir avuç dolusu para vermişti. Rezil adamın tekiyim ben.”

Çaresizlik içinde ellerini açtı. Yaşlı adama güvenmek olanaksızmış. “Onlar” daha geçen yıl babasını bir haç nişanıyla bezemişler, babası da o zamandan beri, modern eğilimlere daha çok küfür etmeye başlamış. O sıralar bir tek rublesinden ayrılmaktansa, Rusya’nın tüm entelektüellerini tek bir sırada, ipe çekilmiş görmeyi yeğlermiş.

“Kirylo Sidoroviç bir dakika. Beni hor görme. Buldum. Evet –yapacağım– ondan çalacağım. Başka yolu yok. Gömüsünü sakladığı çekmeceyi biliyorum. Eve giderken bir de keski alırım. Çok fena olacak, fakat sevgili yaşı ahmak beni gerçekten sever. Bunu unutmaya çalışacaktır ben de tabi. Kirylo, sevgili arkadaşım sadece birkaç saat bekle –akşama, kadar– elimin uzanabileceği paranın hepsini çalacağım! Benden kuşku mu duyuyorsun? Neden? Sen sadece yap de.”

Razumov onu buz gibi bakışlarla süzerek “Nasıl olursa olsun, çal,” dedi.

Öteki büyük bir coşkuyla bağırdı: “On emrin cehenneme kadar yolu var! Şimdi, yeni bir gelecek var.”

Oysa akşam, geç saatte, Razumov’un evine geldiğinde neredeyse ağırbaşlı, hiç alışılmamış bir ciddiyetle:

“Oldu,” dedi.

Kenetli ellerini dizleri arasına sarkıtmış, kamburunu çıkarmış bir biçimde oturmakta olan Razumov’un içini ürpertti bu tanıdık ses. Kostia, lambanın ışık çemberi içine, iple bağlanmış kahve rengi, kâğıt kaplı, küçük bir paketi yavaşça bıraktı.

“Dediğim gibi – elimin uzanabildiği miktarın hepsi bu. Bizim yaşlı adam dünyanın sonunun geldiğini düşünecek.”

Razumov oturduğu kanepeden başını salladı, kuş beyinli çocuğun ciddiyetini, haince bir memnuniyetle izliyordu.

“Ben küçük bir katkı yaptım.” Çılgın Kostia içini çekti. “Kirylo Sidoroviç, bu fırsatı verdiğin için sana da teşekkür etmeliyim.”

“Bunun karşılığında yitirdiğin bir şey oldu mu?”

“Evet oldu. Sevgili yaşı ahmak beni gerçekten sever. O inci-

necek.”

“Ve sen, onların sana söylediği yeni gelecek ve halkın kutsal iradesi sözlerine inanıyorsun.”

“Kesinlikle. Canımı veririm... Ancak görüyorsun ya bir domuz gibiyim. Ben adam olmam. Ben böyleyim.”

Düşüncelere dalıp giden Razumov, Kostia'nın hiç zaman kaybetmeden kaçmasını söylediğini duyuncaya kadar, onu tümünden unutmuştu, sesini duyunca hoşnutsuzlukla gerçeğe döndü.

“Peki, peki – hoşçakal.”

“Senin St. Petersburg'dan çıktığını görmeden senden ayrılmayacağım.” Soğukkanlı bir kararlılık içinde, Kostia beklenmedik bir çıkış yapmıştı. “Beni şimdi reddedemezsin. Tanrı aşkına Kirylo, dostum. Polis her an buraya gelebilir, hem bir kez seni ele geçirdiler mi, yıllarca bir köşede çürütürler – saçların aklaşuncaya kadar. Aşağıda babamın en iyi koşu atı, bir de hafif kızak var. Ay batmadan, otuz mil gider ufak bir istasyon buluruz...”

Razumov şaşkın şaşkın baktı. Yolculuk kararlaştırılmıştı, kaçınılmazdı. Görevli olarak ayrılmak üzere, ertesi günü düşünmüştü. Şimdi birden bu işe hiç inanmamış olduğunu fark ediverdi. Her geçen gün tüm bunların inanılmaz şeyler olduğuna daha da çok inanarak, hazırlanan kaçış mizansenini dinlemiş, üzerinde konuşmuş, düşünmüş, planlamıştı. Sanki herhangi bir kişi böyle bir şey yapabilirmiş gibi! Uydur-inan oyunu gibi bir şeydi. Şimdi ise hayret ediyordu! Yanında, ezik bir kararlılıkla bu kaçısa inanan biri vardı. Razumov irkilerek düşündü. “Eğer hemen şimdi gitmezsem, hiçbir zaman gidemem.” Tek bir söz etmeden ayağa kalktı. Endişeli Kostia şapkasını verdi, pelerinini giymesine yardım etti. O olmasa Razumov odada oturduğu gibi başı açık, çıkıp gidecek gibiydi. Sessizce kapıdan çıkarken keskin bir ses onu durdurdu.

“Kirylo!”

“Evet?” Gönülsüzce kapıda başını çevirdi. Kostia gergin ve bembeyaz bir yüzle kolunu uzatmış, masanın üzerindeki parlak ışık çemberinde unutulmuş küçük kahverengi paketi işaret

parmağıyla gösteriyordu. Razumov durakladı, sonra Kostia ciddi bakışlarla onu süzerken parayı almak için içeri döndü, bir yandan da Kostia'ya gülümsemeye çalıştı. Ama çılgın, çocuksu genç kaşlarını çatmıştı. Razumov küçük paketi cebine koyup merdivenlerden aşağı inerken, bu bir düş, diye düşünüyordu.

“Kimse böyle şeyler yapmaz.” Diğeri Razumov'u kolundan tutmuş onu bekleyen tehlikeleri fısıldayıp, birtakım beklenmedik durumlarda ne yapması gerektiğinden söz ediyordu. Bir yandan kızağa bindirilirken, Razumov “Aklım almıyor,” diye mırıldanıyordu. Razumov kendini, bu rüyanın devamını büyük ilgiyle izlemeye bıraktı. Düş daha önceden öngörüldüğü biçimde, acımasız mantığıyla sürüyordu – uzun yol, küçük bir istasyonda soba başında oturup bekleme. Bütün bu sürede beş-altı kelimeden fazla konuşmamışlardı. Ayrılırken iki kez kucaklaştılar – böyle yapılması gerekiyordu; sonra Kostia düşten ayrıldı.

Güneş doğduğunda, boylu boyunca uyuyan insanlarla tıklım tıklım dolu, yarı aydınlık, sıcak vagonda Razumov, hareketsiz otururken sessizce kalktı, camı birkaç santim indirdi sonra göz alabildiğine uzanan karla kaplı toprağın üzerine kahverengi kâğıt kaplı küçük paketi fırlattı. Sonra yeniden sarınarak oturdu ve hareketsiz kaldı. Pencereden dışarı bakarak, halk için, diye düşündü. Donmuş, sert topraklı, geniş beyaz çöl gözlerinin önünden kayarken çevrede insanların yaşadığına dair hiçbir işaret görünmüyordu.

O yaptığı, ayılma olmuştu; sonra düş yine sürmüştü: Prusya, Saksonya, Württemberg, yüzler, görüntüler, sözler – öfkeli, zorlama bir ilgiyle izlenen bir düştü hepsi. Zürih, Cenevre – hâlâ an an izlenen, insanı acı bir kahrkaya boğan, kızgınlığa, ölüme sürükleyen bir düş – ve düşün sonunda uyanıverme korkusu...

Küçük adanın ağaçları altında, Rousseau'nun bronz yontusuyla başbaşa kalan Razumov, bir ileri bir geri yürüyordu; belki yaşam sadece budur. Bir düş ve bir korku, diye düşündü. Akşam alacası iyice koyulaşmıştı. Yazıp defterinden kopardığı sayfalar "görevinin" ilk ürünüydü. Bu bir düş değildi. Gerçek buluşların eşiginde olduğuna güvendiğini yazmıştı. "Tümüyle kabul edilmem için artık başka bir engel çıkmaz sanıyorum."

O sayfalara izlenimlerini, konuşmalardan bazı bölümleri geçirmişti. Hatta şöyle yazacak kadar ileri gitmişti: "Bu arada o korkunç N.N.'yi de gördüm. Dehşet verici, iri göbekli hayvanın biri. Onun bundan sonra yapacaklarına ilişkin bir şey duyarsam bir uyarı göndereceğim."

Bütün bunların saçmalığı, Razumov'u bir lanet dalgası gibi kapladı. O anda bile görevinin gerçekliğine inanamıyordu. Çevresine çaresiz gözlerle baktı, yaşantısını o zapt edilmez duygunun tutsaklığından kurtarmak ister gibi bir şey arandı. Eliyle defterin sayfalarını sinirli sinirli avuçladı. "Bunu postaya vermek gerek."

Tekrar köprüye çıkıp kuzey kıyısına yöneldi, orada dar sokakların birinde, duvarları, küçük bir gezginci kütüphanenin aşırı pis mukavva ciltli kitaplarıyla dolu, ucuz tahta kabartmalar satan, gözlerden uzak bir dükkân gördüğünü hatırlamıştı. Orada kırtasiye malzemesi de satıyorlardı. Tezgâhın arkasında, suratsız, kılıksız yaşlı çehreli bir adam uyukluyordu. Siyahlar içinde hastalıklı yüzlü, cılız bir kadın, istediği zarfı yüzüne bakmadan verdi. Razumov bu insanlarla iş görmenin güvenlikli olacağını, çünkü artık hayatta hiçbir şeye aldırmadıklarını düşündü. Tezgâhın üzerinde, zarfa Viyana'da oturan, önceden kararlaştırılmış Almanca bir ad yazdı. Ancak Razumov, Komiser Mikulin'e gönderdiği bu ilk mektubun, oradan elçiliğe gideceğini, güvenilir biri tarafından şifreleneceğini ve tam bir güvenlik içinde, diplomatik yazışmalarla birlikte sahibinin eline geçeceğini biliyordu. Yolladığı bilgiyi, inançsız gözlerden, aksi rastlantılardan, ihanetten, boşboğazlıklardan uzak tutmak için

kararlaştırılan yol buydu. Razumov'un güvenliğinin –mutlak güvenliğinin– sağlanması için bu yol seçilmişti.

Razumov, o döküntü dükkândan çıktıktan sonra postaneye yöneldi. Tam o sırada, o gün ikinci kez onu gördüm. Hiçbir işi olmayan, gezintiye çıkmış gibi Rue Mont Blanc'dan geçiyordu. Razumov beni fark etmemişti, ancak ben biraz uzaktan onu tanımıştım. Miss Haldin'in abisinin harika arkadaşı, çok yakışıklı, diye düşündüm. Onun posta kutusuna gittiğini sonra geldiği yoldan geri döndüğünü gördüm. Bu kez benim çok yakınımdan geçmişti ama beni yine görmediğine eminim. Başını havada, yüksekte tutuyordu, ancak kendisini tehlikeli yerlere çeken düşleriyle savaşmakta olan bir uyurgezer havası vardı Razumov'da. Düşüncelerim Natalia Haldin'e ve annesine kaydı. Razumov, onlar için oğul ve abiden kalan her şeydi.

Batılı benliğim tedirgin olmuştu. Gördüğüm çehrede sarsıcı birşeyler vardı. Ben bir gizli örgütçü, bir Rus siyasi mültecisi olsaydım, belki o raslantıdan birtakım pratik sonuçlar çıkarabilirdim. Oysa ben yalnızca, Razumov'un yüzündeki ifadeden çok tedirgin olmuştum, Natalia Haldin açısından belirsiz bir endişe duyacak kadar tedirgin ediciydi. Bütün bunların nedenini anlatmak oldukça zor, ancak sonunda ıssız akşam yemeğinden sonra, bu iki hanımı ziyaret etme düşüncesi böyle oluştu. Miss Haldin'i birkaç saat önce görmüştüm aslında, ama Mrs. Haldin'i uzun süredir görmüyordum. Aslında onu görmekten kaçınıyordum.

Zavallı Mrs. Haldin! Beni biraz ürküttüğünü itiraf etmeliyim. İnsanın ilgilenmekten kendini alamadığı, kişide hem korku hem de acıma uyandıran ender kişilerden biriydi; iyi ki enderdir böyle insanlar. İnsan böyle kişilerle ilişki kurmaktan çekinir, acı çekmek ve başkalarına da acı çektirmek için oldukları o kadar açıktır ki. Böyle düşünmek tuhaf ama özgürlük değil sadece görünüşte bir liberalizm, yani bizim için sözler, tutkular, oylar (eğer bunların arasına duyguları da katarsak, en derin duyarlılıklarımıza dokunmaksızın, dışavurulanları ekleyebiliriz) demek olan liberalizm, aynı gökyüzü altında yaşayan ve bize çok benzeyen başkaları için çok ağır bir dayaa-

nıklılık sınavı, gözyaşı, acı, kan anlamına gelebilir. Mrs. Haldin kendi kuşağının acılarını tatmıştı. Siyasi olan kardeşi Nicolas zamanında kurşuna dizilen bir subaydı. Belli belirsiz, ironik bir teslimiyet, zedelenmiş bir yüreği korumaz. Çocukları yüzünden de darbe yiyen Mrs. Haldin, geçmişin acılarını yeneden, aynı tazelikte yaşamaya ve geleceğin getireceği acıyı sezmeye mahkûmdu. Mrs. Haldin de, kendini iyileştirmeyi bilmeyen bir yüreğe sahip olduğunun fazlasıyla farkında olan ve yaralarına korkakça ya da bencilce duygulardan uzak bir duyarlılıkla bakan –bu yaraların bedelini bilen– insanlardan biriydi.

Bu düşüncelerle alçakgönüllü bekâr yemeğimi bitirdim. Eğer biri tutup bunun Natalia Haldin'i düşünmenin dolaylı bir yolu olduğunu belirtmek istiyorsa, o kızın ilgiye değer olduğunu söylemekle yetinebilirim, Miss Haldin'in önünde bütün bir yaşamı vardı. Natalia Haldin'in yaşamını annesinin kişiliğinden yola çıkarak düşünüyordum; yaşlı bir adamın genç bir kızı düşünmesini mümkün kılan bir yol, başkalarına acımayı unutmuş olacak kadar da yaşlı değilim henüz. Onun önünde neredeyse tüm gençliği vardı; Avrupalı olmayan despotça bir yönetimin gölgelediği, doğal sevinci ve canlılığı rastgele gasbedilmiş bir gençlik; eşit biçimde saldırgan antogonizmalar arasındaki çılgın savaşın tehlikelerine açık, korkunç karamsar bir gençlik.

O akşam bu düşüncelere gereğinden uzun dalıp gitmiştim. Böyle zamanlarda insan kendisini öylesine çaresiz, hatta daha kötüsü – bir anlamda, öylesine uzak hissediyor ki! Son anda, gidip gitmeme konusunda duraladım. Gitmenin ne yararı vardı?

Boulevard des Philosophes'a gittiğimde akşam oldukça ilerlemişti ancak köşedeki pencerede ışık gördüm. Perde kapalıydı ama perdenin arkasında her zamanki koltuğunda, dışarıdan birinin gelmesini bekleyerek yola bakan Mrs. Haldin'i ve son zamanlarda delilere özgü, çok acı bir nitelik kazanan bekleyişini gözümün önüne getirebiliyordum.

Işık yandığına göre, kapıyı çalmakta bir sakınca olmadığını düşündüm. Demek, daha odalarına çekilmemişlerdi. Tek iste-

diğim, evde kendi uluslarından bir ziyaretçilerinin olmamasıydı. Bazen onlara, emekli, perişan bir Rus bürokrati gelirdi. Adam, sonsuz mutsuzluğu ve hüznü varlığıyla dayanılmaz bir yük oluyordu. Hanımların onun sık ziyaretlerini hoş karşılamalarının nedeni, sanırım, bu acının Mr. Haldin'le, babayla olan eski dostluğuymuş. Eğer onu, o yavaş sesiyle can sıkıcı şeylerden söz ederken bulursam, sadece birkaç dakika kalıp gitmeye karar vermiştim.

Daha ben zili çalmadan kapı ardına kadar açılınca şaşırdım. Şapkasını ve ceketini giymiş olan Miss Haldin, besbelli dışarı çıkıyordu. Bu saatte! Doktora mı acaba?

Beni karşılama biçimi cesaretimi artırmıştı. Sanki görmek istediği adam benmişim gibi. Meraklanmışım. Miss Haldin beni içeri aldı, orta yaşlı sadık Alman hizmetçi kapıyı kapattı, ancak kapının yanından ayrılmadı. Birazdan beni geçirecekmiş gibi kapının yanında bekliyordu. Miss Haldin'in de beni aramak için dışarı çıkmak üzere olduğu anlaşılıyordu.

Miss Haldin her zamanki konuşma üslubunun tersine, telaşlı telaşlı konuşuyordu. Doğruca gidip geç olmasına aldırmadan Mrs. Ziegler'in kapısını çalacakmış, gerçi Mrs. Ziegler'in alışkanlıkları...

Yakın arkadaşım saygın bir profesörün dul karısı Mrs. Ziegler, kocasının ölümünden sonra boşaltmadığı çok geniş ve güzel apartman dairesinin üç odasını bana vermişti; ben eve, aynı sahanlığa bakan başka bir kapıdan giriyordum. Yaklaşık on yıldır orada yaşıyordum. Miss Haldin'e, geldiğime çok sevindiğimi söyledim ve bunu düşünmekle...

Miss Haldin şapkasını ve ceketini çıkartmamıştı. Ses tonundaki kararlı ifade seziliyordu, biraz da kızardığını gördüm. Mr. Razumov'un nerede oturduğunu biliyor muydum?

Mr. Razumov nerede mi oturuyordu? Mr. Razumov? Bu saatte, bu kadar acil? Kollarımı kaldırıp kesinlikle bilmediğimi belirttim. Nerede oturduğuna dair hiç bilgim yoktu. Miss Haldin'in bu soruyu soracağını üç saat kadar önce kestirebilseydim, yeni postane binasının önündeki kaldırımda Razumov'a sorma cesaretini gösterebilirdim, o da herhalde, hatta çok

muhtemelen, kendi işime bakmamı kabaca söyleyip beni terslerdi. Sonra Razumov'un olağandışı büyülenmiş ve derin ısırap taşıyan yüzünü hatırlayınca, kendisiyle konuşmanın verdiği şokla, belki de, düşüp bayılabileceği geçti aklımdan. Miss Haldin'e bunları anlatmadım. Hatta o kadar kısa bir süre önce genç adamla karşılaştığımdan da söz etmedim. Razumov'un hali öylesine kötüydü ki, kendim de o karşılaşmayı unutsam daha memnun olacaktım.

Çaresizce mırıldandım: "Nereden öğrenebileceğimi de bilmiyorum." Ona nasıl olursa olsun yardım etmek beni sevindirirdi, genç ya da yaşlı kim olursa olsun aramaya çıkardım, çünkü Miss Haldin'in sağduyusuna çok güveniyordum. "Bunu sormak için neden bana gelmeyi düşündün?"

"Tam bunun için değil." Çok hafif bir sesle konuşuyordu. Miss Haldin, sevimsiz bir görev yüklenmiş gibi görünüyordu.

"Bu akşam Mr. Razumov'la mutlaka görüşmen mi gerekiyor?"

Natalia Haldin başıyla onayladı, sonra kabul odasının kapısına bir göz atarak Fransızca:

"*C'est maman.*" dedikten sonra bir an ne söyleyeceğini bilmez bir halde sustu. Kafasındaki bir düşüncenin verdiği zorluğa baş eğmeyen ve her zaman akli başında da bir kız olan Miss Haldin'in suskunluğu merakımı artırıyordu. Annesiyle Mr. Razumov'un ne ilgisi vardı? Annesi, oğlunun arkadaşının Cenevre'ye geldiğini bilmiyordu.

"Annemi bu akşam görebilir miyim?"

Miss Haldin sanki yolumu kesmek istermiş gibi elini uzattı.

"Korkunç bir durumda. Ah bunu siz fark edemezsiniz... İçinde fırtınalar kopuyor, annemi tanıdığım halde, ben bile ürktüm. Daha fazla dayanamayacağım. Hepsini benim suçum; hiç rol yapamıyorum; daha önce annemden hiçbir şey gizlemediğim. Aramızda bunu gerektirecek hiçbir durum olmamıştı. Ancak sizin de bildiğiniz gibi, Mr. Razumov'un geldiğini ona hemen söylemekten kaçınmışım. Anlıyorsunuz değil mi? Onun mutsuzluğundan dolayı. Ve -işte- oyun oynayamadım. Duygularımı o denli kaptırdım ki, ben de biraz... Bilemiyo-

rum. Benim tavırlarımdan bir şey çıkarmış. Ondan bir şey sakladığımı düşünüyor. Evden uzun süreli ayrılımlarımı fark etmiş, gerçekten de Mr. Razumov'la her gün buluştuğumuzda, giderek daha uzun süre dışarıda kalmaya başlamıştım. Kafasında neler kurduğunu Tanrı bilir. O günden beri kendinde değil, biliyor musunuz?.. İşte bu akşam –haftalardır ürkütücü bir suskunluk içindeyken– birden konuşmaya başladı. Beni kınamak istemediğini, kendinin olduğu gibi benim de bir kişiliğim olduğunu; benim işlerimi hatta düşüncelerimi öğrenmek istemediğini sayıp döktü; onun hiçbir zaman çocuklarından gizleyecek bir şeyi olmamış... dinlerken insanı ezen şeyler. Ve bütün bunları bir taş gibi soğuk, çökmüş zavallı yüzü ve hafif sesiyle anlatıyordu. Dayanılacak gibi değildi.”

Miss Haldin, onu tanıdığımdan beri hiç tanık olmadığım kadar hızlı ve yavaş bir sesle konuşuyordu. Tek başına bu bile tedirgin ediciydi. Bol ışıklı antrede, tülünün ardından yüzünün kızarıklığını seçebiliyordum. Sol elini hafifçe küçük bir masaya koymuştu, dimdik duruyordu. Yanında duran öbür eli, hiç kıpırdamıyordu. Ara sıra belli belirsiz soluğunu tutuyordu.

“Çok korkunç bir şey. Bir düşünün! Gizlice onu terk etmeye hazırlandığımı düşünüyor. Koltuğunun yanında yere diz çöküp, söylediği şeyleri önce düşünmesini isteyerek, yalvardım! Elini alnıma koydu, ama yine de o düşüncesinden vazgeçmiyor. Her zaman çocuklarının güvenine layık olduğunu düşünmüş, ancak şimdi öyle olmadığını anlamış. Oğlunu, sevgisine de anlayışına da güvenmemiş – şimdi ben de, aynı acımasız haksızlığı yapıp onu terk etmeyi düşünüyormuşum, vb., vb. Hiçbir şey söyleyemiyordum... Hastalıklı bir inat... Bende bir değişiklik sezdiğini söyledi... Eğer inandığım şeyler beni uzaklara çağırıyorsa, neden bunu anneme anlatmıyormuşum? O güvenilmez, korkak, zayıf biri olduğu için mi? ‘Yüreğim çocuklarıma hainlik edebilirmiş gibi’ diyor... Katlanmak gerçekten güç. Bir yandan da başımı okşuyordu... Karşı çıkmanın hiçbir yararı yok. Annem hasta. Annemin ruhu...”

Meydana gelen sessizliği bozmaya cesaret edemiyordum. Tülün ardında parlayan gözlerine baktım.

“Ben! Değiştim!” Aynı yavaş sesle konuşuyordu. “İnançlarım beni uzaklara çağırıyormuş! Bunu söylemek acı çünkü, zaten benim sorunum zayıf karakterim, ne yapmamın gerekli olduğunu bir türlü anlayamamam. Bunu biliyorsunuz. Ben de bu işe bir an önce son vermek için egoistçe davrandım. Bana duyduğu kuşkuların yersizliğini anlatmak için, ona Mr. Razumov’dan söz ettim. Çok bencillik ettim. Ona bu haberi verme kararımız çok doğrudu. Kesinlikle doğrudu. Ona zavallı Viktor’un arkadaşının burada olduğunu söyler söylemez ne kadar haklı olduğumuzu anladım. Annemi daha önceden hazırlamak gerekirdi; ancak öyle bunalmışım ki, sonunda patlayıverdim. Annem müthiş heyecanlandı. Ne kadar süredir buradaydı? Ne biliyordu, Viktor’unun bu arkadaşı neden hemen bizi görmeye gelmemişti? Bu ne anlama geliyordu? Oğlundan geriye kalan anılar için bile mi, ona güvenilmiyordu?.. Onu kireç gibi bembeyaz, koltuğunun kollarını kavramış kupkuru elleri ve mutlak hareketsizliği içinde izlerken neler duyduğumu düşünün. Ona her şeyin benim yüzümden olduğunu anlattım.”

Önünde kızının konuştuğu kapının ardındaki koltuğunda hissiz hareketsiz oturan anneyi düşümde canlandırabiliyordum. Oradaki sessizlik, tarihî bir gerçekten ve onun günümüzdeki görünümlerinden intikam almak için yüksek sesle haykırıyor gibiydi. Bu görüntü kafamdan şimşek hızıyla geçerken, bir yandan da, Miss Haldin için de çok kötü bir akşam olduğunu düşünüyordum. O geceyi bu konuşmanın etkisiyle karşılayamayacağını söylediğinde ne demek istediğini oldukça iyi anlamıştım. Mrs. Haldin ürpertici kuruntulara, fantastik, zalim kuşkulara kapılmıştı. Bunların, bedeli ne olursa olsun ve hiç zaman geçirmeden yatıştırılması şarttı. Miss Haldin’in annesine “Gidip onu hemen şimdi getireceğim,” dediğini öğrenince hiç şaşırmadım. Bu tavrı ne saçmalık ne de aşırı bir alınganlık olarak nitelendirilemez. “Peki, ama nasıl?” diye sorarken kuşkulu değildim.

Beni düşünmekle çok iyi yapmıştı, ama Mr. Razumov’un adresini bilmediğime göre ben ne yapabiliirdim?

“Çok yakınlarda, belki de iki sokak ötede oturuyordur!”

Böyle olduğunu sanmıyordum yine de onu bulmak için Cenevre'nin öbür ucuna bile seve seve giderdim. Sanırım o da bundan emin olduğu için önce bana gelmeyi akıl etmişti. Benden istemeyi düşündüğü yardım, ona Château Borel'e giderken eşlik etmemdi.

O karanlık yol, kasvetli bahçe, ruh seansları, entrikalar, feminist tapınağın ıssız, tekin olmayan hayali, kafamda tüm sevimsizliğiyle canlandı. Madame de S'nin öğrenmek istediğimiz şeyi, büyük ihtimalle bilmediğini söyleyerek karşı çıktım. Hem Razumov'u orada bulmamızın da hiç mümkün olmadığını söyledim. Razumov'un o gün, bir an gördüğüm yüzünü hatırladım, nasıl oldu bilmiyorum ama, ölü görmüş birinden daha kötü görünen bir adamın yalnız kalabileceği bir yere gitmek isteyeceği kanısı doğuverdi içimde birden. Tuhaf ama ben, onu gördüğüm sırada Mr. Razumov'un evine gittiğine emindim.

Miss Haldin sakin bir havayla "Aslında ben Peter Ivanoviç'e sormayı düşünüyordum," dedi.

Ah! O bilir tabii. Saatileme baktım. Saat daha dokuzu yirmi geçiyordu... Daha.

"O zaman onun otele bir bakmak lazım. Cosmopolitan'da üst katların birinde bir dairesi var," dedim.

Tek başıma gitmeyi önermedim çünkü beni nasıl karşılayacağını kestiremiyordum. O yüzden yazılı bir notla sadık Anna'nın gitmesini önerdim.

Anna, odanın öbür tarafında hâlâ kapının yanında bekliyordu, bu arada biz de fısıldaşarak karar vermeye çalışıyorduk. Miss Haldin kendisinin gitmesi gerektiğini düşünüyordu. Ama ürkek ve ağırış. Bu yüzden o, cevabı geri getirinceye kadar zaman kaybı olacaktı, giderek geç oluyordu, Mr. Razumov'un yakınlarda oturduğu da kesin değildi üstelik.

"Eğer ben gidersem, otelden sonra hemen onun evine giderim. Hem şimdi çıkmasam bile Mr. Razumov'a durumu açıklamak –onu hazırlamak da diyebiliriz– için benim de gitmem gerekiyor. Annemin ne halde olduğunu bilmiyorsunuz."

Miss Haldin bir kızarıyor, bir sararıyordu. Hatta hem annesi hem de kendisi için birkaç saat birlikte olmamanın daha da iyi

olacağını sanıyordu. Böylece, annesinin sevdiği Anna onun yanında kalmış olacaktı.

Miss Haldin kapıya doğru yürürken “Dikişini alıp annemin yanında oturur,” diyordu. Bize kapıyı açan Anna’ya dönerek Almanca konuştu. “Anneme bu beyin geldiğini ve Mr. Razumov’u bulmak üzere benimle çıktığını söyleyebilirsiniz. Eğer uzun zaman geçerse endişelenmesin.”

Hızla sokağa çıktık, Miss Haldin serin gece havasını derin derin içine çekti. “Size sormadım bile,” diye mırıldandı.

Gülerek “Bunu düşünmedim bile,” dedim. Büyük feminist tarafından nasıl karşılanacağım konusu artık söz konusu edilemezdi. Beni görmekten rahatsız olacağı ve belki de bana küstahça, asık suratlı davranacağına kuşku yoktu ama beni kovmaya kalkışamayacağını düşünüyordum. Kovulmamak da bana yeterdi. “Koluma girmez misin?”

Miss Haldin sessizce dediğimi yaptı. Otelin büyük holüne o önde ben arkada girinceye kadar anlatmaya değer hiçbir şey konuşmadık. Işıl ışıl lobide yığınla insan vardı.

“Sen burada kal, ben tek başıma yukarı çıkabilirim.”

Miss Haldin alçak bir sesle karşı çıktı. “Burada yalnız başıma beklemek istemiyorum. Ben de geleceğim.”

Birlikte asansöre bindik. En üst katta görevli bize sağ tarafı gösterdi: “Koridorun sonunda.”

Beyaz duvarlar, kırmızı halı, her yeri cömertçe aydınlatan lambalar, bomboş koridor, sessizlik, hepsi birbirine benzeyen, numaralı, kapalı kapılar, tecrit cezasına uygun çok lüks bir hapşanede ki eksiksiz düzeni çağırıyordu. Gezg inlerin evi bu dev kütlenin çatısının hemen altındaki katta tek bir ses bile duyulmuyordu, koyu kırmızı halılar ayak seslerimizi tümüyle yutuyordu. Birbirimize bakarak hızlı hızlı yürüyüp uzun koridorun sonundaki kapıya vardık. O zaman bir süre bakışp içe-riden gelen boğuk seslere kulak verdik.

Hiç gereksiz yere “Sanırım burası,” diye mırıldandım. Miss Haldin’in hiç ses çıkartmadan dudaklarını kımıldatığını gördüm, kapıyı sertçe vuruşumla birlikte, içerideki sesler kesildi. Bir-iki saniye derin bir sessizlik oldu sonra kısa boylu, kırmızı

bluzlu, siyah renk gözlü, çok sade bir biçimde özensizce toplanmış saçlarında akları oldukça belirgin bir kadın kapıyı hızla açtı. İnce, kalkık kaşları çatılmıştı. Sonraları onun ünlü ya da uğursuz bir şöhrete sahip Sofia Antonovna olduğunu öğrendim, ancak kapıyı açtığı an, soru dolu bakışlarındaki vahşi Mefistovari görünüm bana çok çarpıcı gelmişti, çünkü tuhaf biçimde kötülükten uzaktı bakışları. Hatta diyebilirim ki, şeytansılıktan hiçbir iz yoktu. Miss Haldin tok, düzgün sesiyle Peter Ivanoviç'i bir saniye görmek istediğini söylerken kadının bakışları daha da yumuşamıştı.

“Ben Miss Haldin'im.”

Bunu duyunca kadının kaşları tümüyle düzeldi, sonra hiçbir şey söylemeden, kapıyı ardına kadar açık bırakıp, içeride bir kanepeye gidip oturdu. Kırmızı bluzlu kadın, elleri kucığında parlak siyah gözleriyle içeri girişimizi izliyordu.

Miss Haldin, odanın ortasına ilerledi; ben ona eşlik eden biri rolüne titizlikle bağlı kalarak kapıyı arkamdan kapattıktan sonra hemen girişte durdum. Oldukça büyük ancak alçak tavanlı odada az eşya vardı, büyük bir masanın (üstünde çok büyük bir harita görülüyordu) üzerine doğru çekilmiş porselen abajurlu bir lamba, odanın uzak köşelerine yapay, solgun bir loşluk yayıyordu. Peter Ivanoviç ortalıkta görünmüyordu, Mr. Razumov da yoktu. Kanepede Sofia Antonovna'nın yanında keçi sakallı, kemikli yüzlü bir adam elleri dizlerinin üstünde öne eğik oturuyor, nazik ifadeli gözleriyle bizi süzüyordu. Uzak bir köşede iri, solgun yüzlü, ağır kaba bir kütle seziliyordu, altındaki alçak koltukta pek rahat oturmuyor gibiydi. Orada tanıdığım tek insan, haritaya dalmış görünen, ayaklarını sandalyeye sıkıca sarmış küçük Julius Laspara'ydı. Laspara, hemen sandalyeden atlayıp Miss Haldin'i eğilerek selamladı, çok güzel görünen, yarı yarıya ak düşmüş takma bir sakal takan kanca burunlu bir oğlan çocuğuna benziyordu. Miss Haldin'e yaklaşıp sandalyesine oturmasını teklif edince, Miss Haldin kabul etmedi ve Peter Ivanoviç'le bir şey konuşmak için geldiğini söyledi.

Laspara'nın tiz sesi, odada rahatsız edici bir yükseklikte çınladı.

“Çok garip Natalia Viktorovna, ben de tam bugün, öğleden sonra sizi düşünüyordum. Mr. Razumov’a rastlamıştım. Dilediği herhangi bir konuda bir makale yazmasını istemiştim. Siz de bunu İngilizce’ye çevirebilirsiniz – böyle bir hocanız olduktan sonra.”

Laspara bana doğru bakıp hoşnutlukla başını salladı. Razumov ismi geçince, altındaki koltuk ona çok dar geliyormuş gibi görünen adamın altındaki köşeden, küçük öfkeli bir hayvandan çıkmışa benzeyen zayıf, cızırtılı, tarifi imkânsız bir ses duyuldu. Miss Haldin’in dediklerini duymadım. Yeniden Laspara’nın sesi duyuldu.

“Birşeyler yapmanın zamanı geldi Natalia Viktorovna. Sizin de birtakım düşünceleriniz vardır sanırım. Neden birşeyler yazmayasınız? Biz, yakında görmeye gelin, olur mu? Bu meseleyi bir kez daha konuşuruz. Herhangi bir öğüt...”

Miss Haldin’in buna ne cevap verdiğini de duymadım. Bir kez daha Laspara’nın sesi duyuldu.

“Peter Ivanoviç mi? Biraz yan odaya geçmişti. Hepimiz onu bekliyoruz.”

Bu sırada meşhur sürgün içeri girdi, kendisini daha iri, daha uzun gösteren koyu renk kumaştan uzun robdöşambrla oldukça etkileyiciydi. Üstündeki robdöşambr dümdüz ayağına kadar uzanıyordu. Görünümü bir keşişi ya da peygamberi, çöllerde yaşayan güçlü kuvvetli birini –Asya havalı bir şey bu– çağırıyordu; bu kıyafetiyle birlikte koyu gözlükleri onu, loş ışıktaki, her zaman görüldüğünden daha da esrarengiz kılıyordu.

Küçük Laspara, odada tek iyi aydınlatılmış nesne olan haritaya bakmak üzere sandalyesine geri döndü. Kapının yanından, uzaktan görmeme rağmen, denizi gösteren mavi kısımlardan çıkardığım kadarıyla bu, Baltık eyaletlerinin haritasıydı. Miss Haldin’e doğru giden Peter Ivanoviç, hafif bir şaşkınlıkla onu selamladı, beni görünce kuşkusuz belli belirsiz biçimde kendine çekidüzen verdi, koyu gözlüklerinin ardında kısıp gözlerle beni süzdü. Gri saçlarımdan beni tanımış olmalıydı, çünkü geniş omuzlarını belirgin bir tarzda silkip kayıtsız bir yardımseverlikle Miss Haldin’e döndü. Kalın etli avucunda

Miss Haldin'in elini tuttuktan sonra, boşta kalan iri pençesiyle kızın elinin üstünü de kapatıverdi.

Odanın ortasında ikisi, ayaküstü hiç duyulmayan bir sesle konuşurlarken hiç kimse kıpırdamıyordu: Sırtı bize dönük, dirsekleri büyük ölçekli haritaya dayalı öne eğilmiş Laspara, köşedeki dev gölgeli şey, kanepedeki keçi sakallı, dost bakışlı adam, onun yanında oturan kırmızı bluzlu kadın; hiçbirisi kıpırdamıyordu. Aslında, sanırım pek uzun bir zaman da geçmemişti, çünkü Miss Haldin elini hemen çekti ve ben kapıyı açmaya davranmadan yanıma geldi. Kimsenin ilgilenmediğı bir Batılı olarak aceleyle kapıyı açıp Miss Haldin'in arkasından çıkarken, bu hareketsiz görüntüye son kez baktım: Tek başına ayakta duran ve koyu renk gözlükleriyle dev yapılı, kör bir öğretime benzeyen Peter Ivanoviç ve onun arkasında iyice aydınlatılmış renkli haritaya dalıp gitmiş minik Laspara.

Sonraları, çok sonraları Rusya'da gerçekleşmeyen bir askerî darbe girişiminden söz eden gazete haberleri çıkınca (haberler son derece belirsizdi ve kısa sürede unutulup gitmişti) merkezlerindeki kişiyle oturan hareketsiz grubu gördüğüm geceyi hatırladım. Ayrıntılar hiç su yüzüne çıkmadı ancak yurtdışındaki devrimci partilerin bu girişimi destekledikleri, önceden adam gönderdikleri, hatta Baltık eyaletlerini işgal edecek militanları ve cephaneye taşıyacak bir gemi için gerekli paranın da bulunduğı biliniyordu. Ve gözlerim bu kırık dökük haberleri tararken (dünya bu habere pek ilgi göstermemişti), o Rus kızına eşlik ederken benim şahsımda yaşlı, yerleşik Avrupa'ya perde arkasına bir göz atma fırsatı verildiğı aklımdan geçti. Dünyanın her yerindeki otellere benzeyenlerden bir tanesinin üst katına, kısa ve tuhaf bir göz atma; büyük adam; polis ve askerlerin celladının köşedeki kıpırtısız kütlesi; eski terörist kampanyalarının deneyimli kişisi Yakovliç; başında benimkiler kadar ak saç bulunan, yaşam dolu siyah gözlü kadın; masada güçlü bir biçimde aydınlatılmış Rusya haritasının etrafındaki esrarengiz loşlukta hepsi birden... O kadını bir kez daha görmüşüm. Biz asansörü beklerken, koridordan hızla geldi, gözlerini Miss Haldin'den ayırmadan sanki gizli bir konuşma ya-

pacakmış gibi onu yana çekti. Uzun sürmedi. Sadece birkaç kelime.

Asansörde, Natalia Haldin sessizliği bozmadı. Ancak otelden çıkıp solumuzdaki küçük limanın sularına yansıyan ışıltılarla parıltıya bürünen serin karanlıkta, sağımızda görülen yüksek otel yığınlarının önünden rıhtım boyunca yürürken konuşmaya başladı.

“O Sofia Antonovna’ydı – O kadını tanıyor musunuz?..”

“Evet biliyorum, ünlü...”

“Ta kendisi. Herhalde biz çıktıktan sonra, Peter Ivanoviç neden geldiğimi onlara söylemiş. Bunun için o da arkamızdan gelmiş. Bana kendini tanıttı ve şunları söyledi. ‘Hiç unutulmayacak yiğit bir insanın kız kardeşisiniz. Daha iyi günler görebilirsiniz.’ Ben de ona abimin adı unutulsa bile, bütün bunların hepten unutulacağı günleri görmeyi umutla beklediğimi söyledim. İçimden bir şey bana böyle dedirtti, siz beni anlıyorsunuz, değil mi?”

“Evet. Zafer ve adalet çağını söylemek istemişin.”

“Evet. O işte fazlasıyla kin ve nefret var. Ama iş yapılmalı. Bu bir özveridir – diyelim, özverinin en yücesi. Yıkma, öfke eylemidir. Bırakalım despotlar ve cezalandırıcıları birlikte unutulsun ve sadece yeni kurucular hatırlansın.”

“Peki Sofia Antonovna senin bu görüşüne katıldı mı?”

“‘Aşka inanmanız iyi bir şey,’ dedi, başka bir şey söylemedi. Beni anladığını sanıyorum. Sonra, hemen Mr. Razumov’u görüp görmeyeceğimi. Ben de ona, annemi görmesi için Mr. Razumov’u eve götürmek istediğimi, çünkü annemin onun burada oturduğunu öğrendiğini ve bize Viktor’la ilgili birşeyler anlatabileceğini düşünerek korkunç bir sabırsızlığa kapıldığımı anlattım. O, abimin bizim bildiğimiz tek arkadaşı ve çok yakın dostuydu. O zaman bana şunları söyledi. ‘Ah! Abiniz – evet. Lütfen Mr. Razumov’a, bana St. Petersburg’dan gönderilen haberi burada açıkladığımı söyleyin. Bu haber abinizin yakalanmasıyla ilgili. Abinizi halktan biri ihbar etmiş, sonra da bu yüzden kendini asmış. Mr. Razumov her şeyi size anlatır. Ona bugün öğleden sonra tüm ayrıntıları anlatmıştım. Ve sonra So-

fia Antonovna'nın kendisine selam söylediğini de Mr. Razumov'a iletin. Sabahleyin çok erkenden gidiyorum – uzaklara.”

Miss Haldin bir süre sustuktan sonra:

“Böyle beklenmedik bir biçimde duyduğum şeye o kadar şaşırdım ki, size hemen söyleyemedim... Halktan bir adam! Ah zavallı halkımız!”

Birden yorulmuş gibi yürüyüşü ağırlaştı. Başı önüne düştü; teraslı, balkonlu bir binanın pencerelerinden otel müziğinin bayağı ezgileri duyuluyordu. Gazinonun alçak, sıradan kapısının önünde elektrik ışıklarıyla aydınlatılmış iki kırmızı afiş, ucuz taşra etkisi bırakıyordu – boş rıhtımda, ıssız sokaklarda ikiyüzlü bir saygınlık, tarife sığmaz bir hüznün havası vardı.

Miss Haldin'in adresi öğrendiğini düşünerek, gittiğimiz yöne pek aldırmıyordum. Bir-iki karanlık gölgenin ışıklarının çizdiği geniş ve uzun perspektifte yitiyor gibi görünen Mont Blanc köprüsünde, Miss Haldin adresi söyledi:

“Bizim evden pek uzak değil. Nedense ben de pek uzak olmayacağını düşünmüştüm. Evi, Rue de Carouge'da. Sanırım zenaat sahipleri için yapılan o büyük evlerden biri olmalı.”

Miss Haldin rahat, güvenli alışkın bir tavırla koluma girerek yürüyüşünü hızlandırdı. Gidişimizde ilkel bir yan vardı. Uygarlığın kaynaklarından yararlanmak aklımıza gelmemişti. Bir gece tramvayı yanımızdan geçti; bahçelerin parmaklıkları boyunca bir sıra *fiacre* bekliyordu. Bunlara binmek hiç aklımıza gelmedi. O çok telaşlıydı belki bundan dolayı düşünmedi, bana gelince – eh, Miss Haldin güvenle koluma girmişti. Corra-terie'nin hafif yokuşundan inerken –tüm dükkânlar kapanmıştı, hiçbir vitrinde ışık yoktu (sanki bütün o açgözlü insan kalabalığı günün sonunda kaçıp gitmiş gibi)– Miss Haldin fikrimi sordu:

“Uğrayıp bir anneme baksam hemen. Yolumuza pek ters değil.”

Onu bu isteğinden vazgeçirdim. Eğer Mrs. Haldin gerçekten o akşam Razumov'u görmek istediye Miss Haldin'in yanında Razumov olmadan annesine görünmesi doğru olmazdı. O genç adamı ne kadar çabuk bulup annesinin heyecanını yatış-

tırmak için yanımızda götürürsek o kadar iyiydi. Dediklerim Miss Haldin'in aklına yattı, elektrik ışığında maviye çalan gri kaldırım taşı döşeli, ortasında siyah bir atlı heykeli bulunan Place de Théâtre'ı çaprazlama geçtik. Rue de Carouge'a vardığımızda, kentin yoksul bölümünde yürümeye devam ettik ve giderek dış mahallelere yaklaştık. Boş arsalarla yeni bitmiş yüksek yapılar yan yana sıralanmıştı. Bir yandaki sokağın köşesinde, kireç boyalı bir dükkânın, geniş kapı aralığından sıranca yelpaze biçimli çiğ ışık geceyi aydınlatıyordu. İnsan, uzaktan, pek az eşya görünen duvardaki rafları ve kahverengiye boyanmış tezgâhı seçebiliyordu. Razumov'un evi buydu. Katranlanmış kalın tahtalardan yapılmış parmaklığın koyu gölgesine yaklaşıırken, hiç ışık görülmeyen üst üste beş katın penceresini ve bu pencerelerin üzerine bir taç gibi oturmuş çatı çıkıntısının kocaman gölgesini gördük.

Miss Haldin bana yol gösterdi: "Dükkândan sormalıyız."

Zayıf, seyrek favorili, kirli beyaz bir yakalıklı çok eski bir kravat takmış bir adam, tezgâha iki dirseğiyle birden, alışkın bir biçimde abanmış, önündeki gazeteyi okuyordu; sorduğum kişinin üçüncü kattaki kendi *locataire*'i olduğunu; ancak onun o an dışarıda olduğunu söyledi.

Miss Haldin'e bir göz attım, tekrar sordum. "Biraz sonra dönecek mi demek istediniz?"

Dükkân sahibi, sevimli gözleri, yumuşak dudakları olan çok nazik bir adamdı. Her şeyi biliyormuş gibi hafifçe gülümsedi. Mr. Razumov bütün gün dışarıdaymış ancak akşamüstü geri dönmüş, yaklaşık yarım saat ya da biraz daha fazla bir zaman önce onun yeniden aşağı indiğini görünce çok şaşırılmış. Mr. Razumov anahtarını bırakmış ve bu arada edilen bir-iki lafın arasında biraz hava almak istediği için dışarı çıktığını belirtmiş.

Çıplak tezgâhın arkasında duran adam, gülümsemeye devam ediyordu, başını ellerinin arasına almıştı. Hava. Hava. Bunun uzun mu kısa mı süreceğini söylemek güçtü. Epey geç olmuştu.

Kısa bir suskunluktan sonra, adamın sevimli yüzü kapıya çevrildi ve ekledi:

“Fırtına onu eve döndürür.”

“Fırtına mı çıkacak?” diye sordum.

“Evet, tabii!”

Dükkân sahibinin sözlerini kanıtlarcasına, çok uzaklardan, derin bir uğultu duyuldu.

Miss Haldin’in ne düşündüğünü anlamak için şöyle bir bakınca, onun vazgeçmek istemediğini anladım ve dükkân sahibine, Mr. Razumov eğer yarım saat içinde dönerse ona aşağıda dükkânda beklemesi için rica etmesini söyledim. Biz biraz sonra gelip yeniden bakacaktık.

Dükkân sahibi cevap yerine belli belirsiz başını salladı. Miss Haldin’in memnun olduğu sessiz durmasından anlaşılıyordu. Ağır ağır sokaktan aşağı –kente ters yönde– yürümeye başladık; orta halli, iki katlı evlerin yıkılmaya mahkûm alçak bahçe duvarlarından ağaç dalları ve sarmaşık yığınları sarkıyordu, bahçelerde ağaçların altında gaz lambaları yanıyordu. Tekdüze, şiddetli bir sesle alçak bir setten dökülen Arve’in buzlu suları, keskin, soğuk bir havayla yüzümüze çarptı; o sırada iki sıra lambanın, henüz hiç ev yapılmamış olan bir sokağı aydınlattığı geniş bir açıklığa gelmiştik. Karşı kıyıdaki fırtına yüklü bir bulutun ürkütücü siyahlığı arasından sızan, ıssız, solgun bir ışık yorgun bakışlarla bizi izliyor gibiydi. Köprüye varınca:

“Dönsek iyi olacak...” dedim.

Dükkânda, hasta görünümlü adam, tezgâha iyice yaydığı isli gazetesini okuyordu. İçeri girince, sadece gelmedi anlamında başını sallayıp dudaklarını oynattı. Hemen çıkıp Miss Haldin’in yanına gittim ve hızlı adımlarla yürümeye başladık. Sabahleyin ilk iş olarak bir not yazıp Anna’yı göndereceğini söyledi Miss Haldin. Onun suskunluğuna saygı duyuyordum, hiç konuşmamak belki ona duyduğum ilgiyi göstermenin en iyi yoluydu.

Geri dönerken izlediğimiz yarı kırsal sokak yavaş yavaş bildik kent görünümüne, geniş ve ıssız bir hale dönüştü. Topu topu yolda dört insan görmemiştik, yol da bitmek bilmiyor gibiydi, yanımdakinin tabii olan kaygıları bana da sıçramıştı. Sonunda daha geniş, daha ıssız, daha cansız Boulevard des Philo-

sophes'a saptık – tam anlamıyla uyuşuk bir saygınlığın yalnızlığı. Çok uzaktan iki ışıklı pencereyi görünce keyfi bir idarenin uğursuz laneti altında, kendisine korkunç işkence çekti-ren nöbeti başındaki Mrs. Haldin'in koltukta oturan hayali, gözlerimin önüne geldi: Despotluğun ve devrimin kurbanı, hem zalim hem de saçma bir görüntü.

3

“Biraz içeri girmez misiniz?”

Saatin geç olduğunu ileri sürüp karşı çıktım. “Bilirsiniz annem sizi çok sever,” diye ısrar etti Miss Haldin.

“Sadece annenizin nasıl olduğunu öğrenmek için gireyim, hemen çıkacağım.”

Miss Haldin kendi kendine konuşuyormuş gibi mırıldandı. Ona Mr. Razumov'u bulamadığımı söyleyince, bana inanacağına bile güvenemiyorum, ondan birşeyler gizlediğimi kafasına takmış bir kere. Siz onu inandırabilirsiniz...”

“Annen bana da güvenmeyebilir.”

“Size? Neden? Siz ondan ne gizleyebilirsiniz? Ne Rus'sunuz, ne de bir gizli örgüt üyesisiniz.”

Arupalı olmamın yarattığı uzaklığı derinden duydum, hiçbir şey söylemedim, ama içimden sonuna kadar elinden bir şey gelmeyen seyirci rolümü sürdürmeye karar vermiştim. Ren Vadisi'ndeki fırtınanın uzaktan gelen uğultusu, ruhsuz erdemlerin ve evrensel misafirperverliğin uykuya yatmış kentine doğru yaklaşıyordu. Büyük karanlık girişin karşısına gelince, caddeyi geçtik, Miss Haldin zili çaldı. Kapı, sanki anlayışlı hizmetçi, antrede bizim dönüşümüzü bekliyormuşçasına hemen açıldı. Hizmetçinin geniş çehresinde bir memnuniyet havası vardı. Kapıyı kapatırken “bey içeride,” dedi.

İkimiz de anlamamıştık. Miss Haldin dönüp “Kim?” diye sordu.

“Herr Razumov.”

Biz çıkmadan önce yaptığımız konuşmadan genç bayanın

neden çıktığını duymuş. Bu yüzden de, beyefendi kapıda ismini söyleyince, hemen içeri almış.

Miss Haldin ciddi ifadeli, gri gözlerini bana çevirip “Kimse bunu kestiremezdi,” diye mırıldandı. Yaklaşık dört saat kadar önce genç adamın yüzündeki uğursuz uyurgezer ifadesini hatırlayınca, içim ürperdi, kaygılandım.

“Önce, anneme sordun mu?”

“Hayır. Beyin adını söyleyerek içeri aldım.” Alman hizmetçi altüst olmuş yüzlerimize şaşkın şaşkın bakıyordu.

“Gerçi anneniz onu bekliyordu,” dedim.

“Evet. Ancak Razumov bilmiyor...”

Miss Haldin, Razumov’un gerektiği biçimde davranabileceğinden kuşku duyuyor gibiydi. İçerideki beyin, annesinin yanında ne kadar süredir bulunduğunu sorunca, hizmetçi, *der Herr’in* aşağı yukarı on beş dakikadır kabul odasında olduğunu söyledi.

Kadın biraz yanımızda durduktan sonra hafif ürkmüş biçimde yanımızdan ayrıldı. Miss Haldin sessizce bana bakıyordu.

“İşler böyle geliştiğine göre, abinin arkadaşının annene ne söyleyeceğini sen önceden öğrenmiş oldun. Bundan sonra da...”

“Evet.” Natalia Haldin ağır ağır konuşuyordu. “O geldiğinde burada olmadığına göre, şimdi konuşmanın ortasında içeri girmemin doğru olmayacağını düşünüyorum.”

Sustuk, sanırım ikimiz de içeriye kulak kesilmiştik oysa kapalı kapıdan hiçbir ses gelmiyordu. Miss Haldin’in yüz çizgilerinden, endişeli kararsızlığı okunuyordu; bir içeri girmeye yelteniyor, bir kendini tutuyordu. Kapının öbür yanından ayak sesleri geldi. Kapı açıldı ve Razumov hiç duraklamadan antreye çıktı. O günün verdiği bitkinlik, kendi kendisiyle yaptığı savaş, onu o kadar değiştirmişti ki, birkaç saat önce postanenin önünde gördüğüm yine son derece ürpertici olan, ama o an daha farklı görünen yüzünü neredeyse tanıyamamıştım. Akşamüstü yüzü, böylesine külrengi değildi, gözleri de bu derece kederli değildi. Şimdi aklının başında olduğu açıktı, ama gözlerine, bilincine varılmış bir kötülüğün gölgesi vurmuştu.

Bakışlarını anlattım çünkü önce bana doğru bakmıştı, gerçi tanıdığı için ya da orada bir insan olduğunu anladığı için değil. Gözlerinin baktığı doğrultuda ben vardım da onun için. Zili duyup duymadığını ya da antrede birini görebileceğini düşünmüş olup olmadığını bilmiyorum. Kapıya yöneldi, hatta Miss Haldin ona yaklaşıncaya kadar onu da görmediğine eminim. Miss Haldin'in uzattığı eli görmemezlikten geldi. "Siz, Natalia Viktorovna... Belki şaşırdınız... Bu geç saatte. Ancak görüyorsunuz ya parktaki konuşmalarımızı hatırladım. Sizin de aslında bunu istediğinizi düşündüm – zaman geçmeden... Sonuçta geldim. Başka bir nedeni yok. Sadece anlatmak için..."

Güçlkle konuşuyordu. Evden dışarı çıkarken, dükkândaki adama "hava almak istediğini" söylediği aklıma geldi. Eğer amacı buysa, bunu gerçekleştiremediği açıkça görülüyordu. Öne eğilmiş başı ve yere bakan gözleriyle, yarıda kalan cümlesini tamamlamaya çabaladı.

"Benim de daha bugün öğrendiğim şeyleri anlatmak için – bu gün..."

Razumov'un kapatmadığı kapının aralığından kabul odasını görebiliyordum. Gölgelenirilmiş bir lambayla aydınlatılmıştı, oldukça büyük bir odaydı, ama iyi aydınlatılmış antrenin tersine, yarı saydam kederi sırtlamış ağır gölgeler içinde, odanın uzunluğu belirsizleşiyordu; hafifçe öne eğik biçimde, solgun eli koltuğun kolu üstünde duran ve hiç hareket etmeyen Mrs. Haldin'i görebiliyordum.

Kadın kımıldamıyordu. Pencerenin önünde, artık birini bekler gibi durmuyordu. Perde inikti; dışarıda sadece fırtına bulutunun demir attığı karanlık gökyüzü, soğuk, neredeyse aşağılayan esnekliğiyle kayıtsız, konuksever kent vardı: Tüm bu acıların ve umutların bir anlam ifade etmediği saygın bir mülteci kenti. Kadının beyaz başı öne eğilmişti.

Bir izleyici olmaya mahkûm olduğum oyunun sahne arkasına bu ikinci bakışında, despotizmin gerçek dramının büyük siyaset sahnesinde oynanmadığı ve herkesin bildiği oyunun sözlerinden ve mimiklerinden çok daha derin olan birşeyleri gördüğüm düşüncesine kapıldım. Bu annenin, oğlunu kurban

vermeye, yürekten karşı çıktığı açıktı. Rachel'in dinmeyen yasından¹ daha fazla, daha derin ve dehşet verici durgunluğu içinde çok daha erişilmezdi bu acı. Yüksek arkalıklı koltuğun içinde yiten dalgın, beyaz profili, kucagında sanki sevilen biri başını koymuş gibi öne eğilmişti.

Ben sahne arkasına bir göz attım ve sonra Miss Haldin genç adamın yanından gelip kapıyı kapadı. Bunu yaparken tereddüt etmişti. Bir an içeri gireceğini sanmıştım, oysa tedirgin bir gözle bakmakla yetindi. Belki Mrs. Haldin biraz kıpırdasa... ama hayır. O kâğıt gibi beyaz, hareketsiz, yabancı yüz, çaresiz bir yeis içindeydi.

Bu süre içinde genç adamın gözleri hep yerdeydi. Razumov'u az önce anlattığı öyküyü bir daha tekrarlamak düşünce-si tedirgin etmişti. İki kadını birlikte bulacağını düşünmüştü. O zaman sonsuza kadar, bu iş biter artık demişti kendi kendine; sonsuza kadar. "İyi ki öbür dünyaya inanmıyorum," diye söylenmişti alayla.

Gizli mektubunu postaladıktan sonra, odasında tek başına oturmuş güncesini yazarken, kendine güvenini yeniden kazanmıştı. Bu tuhaf lüksünün tehlikeli olduğunu biliyordu, çünkü günceye her şeyi yazıyordu. Ama bundan vazgeçemezdi. O defter onu yatıştırıyor, Razumov'u kendi varlığıyla uzlaştırıyordu. Tek bir mum ışığında defterine yazmaya devam ederken, Haldin'in yakalanmasına ilişkin Sofia Antonovna'nın açıklamasını, Haldinlere kendisinin anlatmasının uygun düşeceği aklına geldi. Bu öyküyü başkaları aracılığıyla duyacakları belliydi, işte o zaman daha önce kendisinin anlatmaktan ka-

1 Matta 2: 16-18:

Herodes gökbilimciler tarafından aldatıldığını anlayınca çok kızdı. Gökbilimcilerden tam olarak öğrendiği doğum vaktini göz önüne alarak çıkardığı özel bir buyrukla Beytlehem ve çevresindeki iki yaşından küçük tüm erkek çocuklarını öldürttü.

Böylece Yeremya Peygamber aracılığıyla söylenen şu söz yerine gelmiş oldu:

"Raina'da bir ses duyuldu.

Ağlayış ve yoğun dövünme,

Çocukları için ağlayan Rahel avutulmak istemiyor,

Çünkü onlar yok oldular."

(*The New Testament In Turkish*'ten alınmıştır.)

çınmasını sadece Haldin'in annesi ve kız kardeşi değil, başka insanlar da garip bulabilirdi. Böylece, karar verdikten sonra, bu zorunluluğun kendisinde bir memnuniyetsizlik yaratmadığını da fark etmiş, hatta bu işten bir an önce kurtulmak isteği içini kemirmeye başlamıştı. Saatine baktı. Hayır, kesinlikle çok geç sayılmazdı.

Mrs. Haldin'le geçen on beş dakika, bilinmeyenin intikamı gibiydi: Bembeyaz yüz, zayıf ama belirgin ses, başta heyecanla ona dönen, bir süre sonra yeniden önüne çevrilip hiç kıpırdamadan duran baş –donuk loş ışıklı odada kısmaya çalıştığı ama yine de çok yüksek çıkan sesi– hepsi yeni keşfedilmiş tuhaf bir icat gibi Razumov'u rahatsız etmişti. Bu hüznünde anlamadığı gizli bir inat, beklenmedik farklı bir şey var gibiydi. Düşmanca mıydı? Ama fark etmezdi. Ona hiçbir şey dokunamazdı, artık devrimcilerin kafasında geçmişine ilişkin bir gölge kalmamıştı. Haldin'in hayali bu kez gerçekten çiğnenmiş, güçsüz hareketsiz uzanmış olduğu o karla kaplı kaldırım geride kalmıştı. Karşısında oturan kadın, çiğnediğı hayalin, duyduğı kederle erimiş, bir hayalet kadar beyaz görünen annesiydi. Razumov, acımayla karışık bir şaşkınlık duydu. Ama bunun bir değeri yoktu tabii. Anneler önemsizdi. O suskun, durgun, ak saçlı kadın, üstünde zehirli bir etki yapmıştı, ama düşünceleri katıydı. Bunlar sonuç. Hem bundan ne çıkar? "Peki ben gül bahçesinde miyim?" Ondan biraz uzakta oturan Razumov gözlerini o keder abidesinden hiç ayırmadı. Ona anlatması gereken her şeyi anlattı, bitirdiğinde, kadın tek bir söz bile etmedi. Razumov konuşurken, kadın başını başka yöne çevirmişti. Son sözlerini takip eden sessizlik beş dakika ya da daha fazla sürdü. Bu ne demek oluyor? Razumov kavrayamadığı bir şeyin huzurunda, o eski öfkesinin, Haldin'in yükselmeye başladığını hissetti: Haldin'in annesinin suskunluğu Razumov'un soğukkanlı dengesini bozmuştu. Yüreğini sıkan bu şey, yeryüzünde bir tek kendisinin mahrum olduğı bir ayrıcalık nedeniyle hissedilen kıskançlığa benzemiyor muydu? Halbuki o, Haldin, hareketsizliğe çekilmişti, oysa yas tutan bu yaşlı kadının sevgisinde, insanlık âşığı havaları atan tüm bu insanların

düşüncelerinde yaşamaya devam ediyordu. Ondan kurtulmak imkânsızdı. “Kendi kendini mahveden, teslim olan benim. Bunun için o beni zorladı. Onu silkip atamıyorum.”

Yeni fark ettiği bu düşüncenin verdiği tedirginlikle ayağa kalktı, koltuğunda hiç konuşmadan oturan yaşlı kadının, o anının bulunduğu sessiz, yarı karanlık odayı terk etti! Dönüp arkasına bakmaya da kalkışmadı. Açıkçası odadan kaçmıştı Razumov. Ama kapıyı açar açmaz, kaçış yolunun kesildiğini gördü. Kız kardeş. Haldin’in kız kardeşini unutmamıştı, ancak onu o an göreceğini hiç ummamıştı; belki de bir daha hiç görmeyecekti. Miss Haldin’in orada karşısına çıkıvermesi, abisinin ortaya çıkışı kadar beklenmedik bir şeydi. Razumov, zekice tuzağa düşürüldüğünü fark eden biri gibi irkildi. Gülümsemeye çalıştı, ama yapamadı, gözlerini yere çevirdi. Şimdi o ahmak öyküyü mü tekrarlayacağız? diye düşünürken, içinde birşeylerin ezildiğini hissetti. Önceki günden beri boğazından yiyecek geçmemişti, ama Razumov bitkinliğinin nedenini araştırarak durumda değildi. Şapkasını alıp mümkün olan en kısa konuşmayla hemen çıkmak istiyordu; Miss Haldin’in gidip kapıyı kapatması onu şaşırttı. Razumov, gözlerini yerden kaldırmadı, tıpkı esintiyle havalanan bir tüy gibi kendini bırakmıştı. Miss Haldin’in arkasından, Razumov yan dönüp ona baktı. Kapıyı kapattıktan sonra, Miss Haldin de daha önce durduğu yere geldi ve Mr. Razumov’a doğru yarım döndü, ikisi de yeniden eski duruşlarına kavuştular ama bu kez ters yönde.

Miss Haldin, telaşla “Evet, evet, size şükran borçluyum Kirylo Sidoroviç, hemen geldiğiniz için – hemen bugün... Yalnız keşke... Annem size söyledi mi?” dedi.

Razumov’un kendi kendine söylendiği açıkça anlaşılıyordu ama sesi duyuluyordu. “O kadının bana daha önceden bilmediğim hangi şeyi söyleyebileceğini merak ediyorum.” Sanki çaresizce ama daha yüksek sesle, “Zaten ben hep biliyordum,” diye ekledi.

Razumov başını kaldırdı. Natalia Haldin’in orada bulunan varlığını öylesine yoğun hissediyordu ki, kızın yüzüne bakarsa kurtulurdu belki. Şimdi de bu kız onu, Haldin’in hayaliyle te-

dirgin ediyordu. Villa Borel'in bahçesinde ansızın önüne çıkıp, dudaklarında abisinin ismi ile Razumov'a elini uzattığı andan itibaren, bu kızın neden olduğu işkence devam ediyordu... Antrede, dış kapının bitişiğinde bir kitap rafı, onun karşısındaki duvarda, küçük koyu renk bir masa ve tek bir sandalye vardı. Antrenin duvarları belli belirsiz desenli, beyaz bir kâğıtla kaplanmıştı. Tepedeki lambanın ışığı, bu düzgün dörtgenin dört çıplak köşesini çiğ bir ışıqla aydınlatıyordu; iç karartıcı, koyu bir dram için tuhaf bir sahne.

"Ne demek istiyorsunuz?" diye sordu Miss Haldin. "Hep bildiğiniz şey ne?"

Ifadesi mümkün olmayan bir acının pençesindeki solgun yüzünü kaldırdı Razumov. Onunla konuşan herkesi sarsan ve şaşırtan, gözlerindeki o donuk, dalgın inat kırılmak üzereydi. Karşısında duran kızı, öylesine az bulunur, sıra dışı kılan ve genel güzellik kavramının çok ilerisinde, şaşırtıcı bir ahenge sahip hatları, yüzü, bakışları, sesi giderek fark ederken ayılıyor, kendine geliyor gibiydi. Razumov kıza öyle uzun baktı ki, Miss Haldin hafifçe kızardı.

Miss Haldin hafifçe "Neyi biliyorsunuz?" diye tekrar sordu.

Razumov bu kez gülümseyebildi.

"Gerçekten, eğer bir-iki hoşgeldin sözü de olmasaydı, annenizin varlığını bile fark edip etmediğinden kuşku duyacaktım. Biliyor musunuz?"

Natalia Haldin başıyla evetledi; hafifçe ellerini oynattı.

"Evet. Yürek burkucu bir şey, değil mi? Hâlâ tek bir gözyaşı dökmedi; tek bir gözyaşı."

"Tek bir gözyaşı! Peki siz Natalia Viktorovna? Siz ağlayabiliyorsunuz mi?"

"Ağladım. Geleceğe inanacak kadar gencim ben Kirylo Sidoroviç. Ama annemi böyle, korkunç derecede perişan görünce neredeyse her şeyi unutuyorum. Kendi kendime, insan onur mu duymalı yoksa sadece boyun mu eğmeli diye soruyorum. O kadar çok insan ziyaretimize geldi ki. Saygılarını sunmak için ziyaret etmek istediğini yazan, hiç tanımadığımız insanlar oldu. Kapımızı sonsuza dek kapalı tutmamız mümkün değil. Biliyor-

sunuz Peter Ivanoviç de... Ah evet, çoğu anlayış gösteriyordu ama bu ölümün heyecanlandığı insanlar da vardı. Oysa zavallı annemle yalnız kalınca, bütün bunlar yanlış görünüyordu, annemin ödediği bedele değmeyen birşeyler vardı. Ama sizin Cenevre'de olduğunuzu duyar duymaz Kirylo Sidoroviç, bana yardım edecek tek insanın siz olduğunuzu hissettim!..”

“Kanadı kırık bir anneyi rahatlatmak için mi? Ha?” diye kızın sözünü kesen Razumov, öyle bir haldeydi ki, Miss Haldin’in kuşkudan uzak, dürüst gözleri hayretle açılmıştı. “Ama benim bu işe uygun olup olmadığım konusu var. Hiç bu aklınıza geldi mi?”

Acımadan alay etmek istemesine rağmen, Razumov’un ancak soluk soluğa konuşabilmesi bu niyetine zıt düşüyordu.

Natalia Haldin ta içinden duyarak fısıldadı. “Nasıl! Sizden daha iyi kim uyabilir?”

Razumov kızgınlık içinde kıpırdandı, ancak kendini tuttu.

“Tabii ya! Daha beni bile görmeden, Cenevre’de olduğumu duyar duymaz ha? Bu da şu güvenin başka bir kanıtı...”

Birdenbire Razumov’un ses tonu değişti, giderek kırıncılaşan sözlerinin konuyla pek bir ilgisi yoktu.

“İnsanlar zavallı yaratıklardır, Natalia Viktorovna. Hislerle ilgili sezgileri yoktur. Bir anneye, ölü oğlundan uygun bir biçimde söz etmek için insanın bir aile sahibi olması gerekir. İşin gerçeğini öğrenmek istiyorsanız, benim ailem yok. Umutlarınız, bu kez, şairin dediği gibi ‘hiçbir sevginin ısıtmadığı bir yürek’le karşı karşıya... Ama bu, onun duygusuz olduğu anlamına gelmez,” derken Razumov’un sesi iyice yavaşlamıştı.

Miss Haldin, yumuşak bir sesle “Duygusuz bir yüreğiniz olmadığına eminim,” dedi.

“Hayır. Taş gibi katı değil.” Razumov kendi kendini inceleyen aynı tonda konuşuyordu, sanki, hiç ısınmamış göğsünde yüreği taş kadar ağır çekiyordu. “Hayır, o kadar katı değil. Ancak bana duyduğunuz güvene layık olduğum nasıl belli olacak ah! Bu başka bir nokta. Daha önce hiç kimse, benden böyle bir şey beklememişti. Sevgi ve şefkatimin bir işe yarayacağı kimse olmamıştı ve şimdi siz varsınız. Siz! Şimdi! Hayır Nata-

lia Viktorovna. Çok geç. Siz çok geç ortaya çıktınız. Benden hiçbir şey beklemeyin.”

Razumov yerinden kılmıdamadığı halde, biraz ondan uzaklaşan Miss Haldin, Razumov’un yüzünde bir değişiklik görmüş ve aralarında paylaştıkları gizli bir duygunun değerini sözleriyle mahkûm ettiğini fark etmiş gibiydi. Sessiz bir izleyici olarak bana, birbirlerini ilk gördükleri andan itibaren üzerlerini kaplayan bir büyünün ikisi de giderek bilincine varıyor gibi görünüyordu. Bana doğru birinden biri, bir göz atsa, kapıyı açıp sessizce giderdim. Ancak ikisi de bakmadı; ben de orada kaldım, gözlerini, duygularını sınırlayan, yüreklerini hapseden, Rusya sorunlarının iç karartıcı ufkunun tutsak ettiği o ikisinden kilometrelerce uzaklığım, uygunsuz davrandığım endişesini yok etmişti.

Duyduğu tedirginliğe rağmen cesaretini yitirmeyen Miss Haldin kendini kontrol etti. Kendi kendine konuşur gibi “Bu ne anlama geliyor?” diye sordu.

“Siz kendinizi boş düşlere kaptırmışken ben işin doğrusunu ve hayatın –Rus hayatının– gerçeklerini bulmayı başardım.”

“Çok acımasız konuşuyorsunuz.”

“Ve çirkin. Bunu unutmayın. Bunu unutmayın – ve çirkin. İstedığınız her yere bakın. Bulduğunuz yere, çevrenize, yurtdışına bakın, sonra vatana, geldiğiniz yere dönüp bakın.”

“İnsan yaşadığı anın ötesine bakmalı,” diye Miss Haldin’in sesinde coşku dolu bir inanç vardı.

“Bunu en iyi körler yapar. Ne yazık ki, ben sağlam gözlerle doğmuşum. Ah, ne tuhaf şeyler gördüğümü bir bilseydiniz! Ne şaşırtıcı ve beklenmedik görüntüler!.. Ama bunları konuşmaya ne gerek var?”

“Tam tersine, ben bütün bunları sizinle konuşmak istiyorum,” diyen Miss Haldin, ciddi bir kararlılık içinde karşı çıkmıştı. Miss Haldin abisinin arkadaşının iç karartıcı alaylarına gücenmiyor; o burukluk, o bastırılan kızgınlık, öfke dolu bir dürüstlüğün işaretleriymiş gibi hiç etkilenmiyordu. Onun sıradan bir insan olmadığını anlamıştı, belki de onun, kendi dürüst gözleriyle gördüğünden daha farklı biri çıkmasını istemi-

yordu. “Evet, özellikle sizinle,” diye ısrar etti. “Yeryüzündeki bütün Rusların içinde sadece sizinle...” Miss Haldin’in dudaklarında bir an, hafif bir gülümseme belirdi. “Bir yerde, ben de zavallı anneme benziyorum. Sevgili Viktor’umuzu, unutmayın, bizim için her şey olan Viktor’u, ben de aklımdan çıkaramıyorum. Yakınlığınızı kötüye kullanmak istemem, ama onun cömert yüreğinden geriye kalan her şeyi sadece sizde bulabil-diğimizi anlamalısınız.”

Razumov’a bakıyordum, yüzünde tek bir kas bile oynama-mıştı. Yine de, o an bile, onun duygusuz biri olduğu fikrine kapılmıştım. Derin düşüncelere dalmış, kendinden geçmiş gi-biydi. Bir süre sonra Razumov yavaşça hareket etti.

“Gidiyor musunuz Kirylo Sidoroviç?”

“Ben! Gitmek mi? Nereye? Ah evet, ancak önce şunu söyle-mek istiyorum...” Sesi boğuldu ve gözle görülen bir tiksintiyle, yeniden konuşmak için çabaladı, sanki konuşma iğrenç, öldü-rücü bir şeymiş gibi. “Biliyor musunuz, o hikâye – bugün öğ-leden sonra duyduğum hikâye...”

Miss Haldin hüzünle “Ben o hikâyeyi biliyorum,” dedi.

“Biliyorsunuz! Sizin de mi St. Petersburg’da habercileriniz var?”

“Hayır. Sofia Antonovna söyledi. Biraz önce onu gördüm. Size selamlarını gönderdi. Yarın gidiyormuş.”

Razumov, sonunda, büyülenmiş bakışlarını yere çevirmişti, Miss Haldin de yere bakıyordu; böyle dört çıplak duvarın orta-sında, çiğ ışıktaki karşı karşıya dururlarken, dev Doğu dünyası-nın karmaşasından getirilip Batılı gözlerimin önünde acıma-sızca sergilenir gibiydiler. Ve ben onları seyrediyordum. Yapı-lacak başka şey yoktu. Orada olduğumu ikisi de öylesine tüm-den unutmuştu ki, hareket etmeye bile cesaret edemiyordum. Kendi kendime, onların, ölü bir adamın kız kardeşinin ve dos-tunun doğal olarak bir araya geleceklerini düşündüm. Despo-tizmin kurbanı Viktor Haldin’e duydukları ortak sevgide ifade bulan düşünceler, umutlar, hayaller, özgürlüğün nedeni; bü-tün bunlar, onları yazgısal bir biçimde birbirlerine yaklaştırı-yor olmalı. Miss Haldin’in deneyimsizliği, Razumov’un tuhaf

bir ifadeyle anlattığı yalnızlığı, onları yaklaştırmak zorundaydı. Ve gerçekten, ikisinin de, o noktaya gelmiş olduklarını görüyordum. Onların birbirleriyle karşılaşmadan çok önce bile birbirlerini düşünmedikleri açıktı. Miss Haldin'de sevgili abisinden gelen ve içinde yazılı o övgü cümlesiyle düşlerini tutuşturan o mektup vardı; Razumov içinse bu olağanüstü kızı görmek yeterliydi. Tek şaşırtıcı nokta, kızın açıkça belli olan yakınlığına rağmen Razumov'un kederli çekingenliği idi. Ama Razumov gençti ve devrimci amaçlarına ne kadar bağlı ve ne kadar katı olursa olsun, kör değildi. İçine kapandığı dönem bitmişti; Razumov kendine özgü bir yolla kabuğundan çıkıyordu. Bu geç saatteki ziyaretin ne anlama geldiği konusunda yanılmış olamazdım, çünkü anlattığı şeyler acil değildi. Birden esas nedeni kavradım. Razumov, Miss Haldin'e ihtiyacı olduğunu anlamıştı; Miss Haldin de aynı duyguyla yola düşmüştü. Bu, benim onları birlikte ikinci görüşüm oluyordu, bundan sonraki karşılaşmalarında, unutulsam da unutulmasam da yanlarında olmayacağımı biliyordum. Bu genç insanlar açısından fiili varlığım son bulmuştu.

Aklıma yeni gelen bu fikir, son birkaç dakika içinde oluşmuştu. Bu süre içinde Natalia Haldin, Razumov'a Cenevre'nin bir ucundan öbür ucuna yaptığımız yolculuğu özetliyordu. Bir yandan konuşurken, yüzündeki tülü çıkarmak için ellerini de başına götürdü. Bu hareketi, olabilecek en gösterişsiz yasa bürünmüş genç bedenine zarif bir çekicilik kazandırdı. Şapkasının kenarından yüzüne vuran saydam gölgede, gri gözleri baştan çıkarıcı bir parlıltı ile aydınlanmıştı. Kadınsılığa uzak, ama olağanüstü bir tınısı olan sesi inişsiz çıkışsızdı, hızlı hızlı, içten ve utanmadan konuşuyordu. O gece, onu aramasına annesinin yol açtığını anlatırken, yüz hatlarının güven veren zengin uyumu, gelip geçen bir acının yarattığı kasılmayla bozuldu. Gözleri yere eğik duran Razumov, bir konuşmayı dinlemekten çok, müzik dinliyor gibiydi. Miss Haldin sözlerini bitirdikten sonra bile, Razumov, o baştan çıkarıcı sesle büyülenmişçesine, hiç kımıldamadan, yeni dinliyor gibi durmaya devam etti. Kendine geldikten sonra, mırıldandı:

“Evet, evet. Hiç ağlamadı. Söylediklerimi duymuyor gibiydi. Ona ne anlatsam olurdu aslında. Artık bu dünyaya ait değilmiş gibi görünüyordu.”

Miss Haldin çok üzüldüğünü söyledi. Sesi boğuk boğuktu. “Bunun ne kötü olduğunu bilemezsiniz. Şimdi onu görmeyi bekliyor!” Tülü, parmaklarının arasından yere düştü. Miss Haldin acı içinde, ellerini kavuşturdu. “Bu annemin abimi görmesiyle son bulacak.”

Razumov aniden başını kaldırıp Miss Haldin’i uzun uzun, düşünceli bir biçimde süzdü.

“Hımrn. Böyle olabilir.” Çok normal bir konuda görüş bildiriyormuş gibiydi. “Merak ediyorum acaba...” derken, kendini tuttu.

“Bu sonu olur. Önce aklı gider, sonra da ruhu aklı izler.”

Miss Haldin, ellerini iki yanına sarkıttı.

Razumov çok ciddi bir havayla “Böyle mi düşünüyorsunuz?” diye sordu. Miss Haldin’in dudakları hafifçe aralanmıştı. Karşısında duran gencin kişiliğinde var olan tuhaf, anlaşılmasız bir şey ta başından beri Miss Haldin’i büyölüyordu. Razumov biraz bekledikten sonra ekledi. “Hayır. Ölülerin hayaletlerinden ne hakikatler öğrenilebilir ne de teselli bulunur. Annenize gerçekten doğru olan bir şey söyleyebilirdim; örneğin abinizin kurtulmak istediğini – kaçmak istediğini. Böyle olduğu kuşkusuz. Ancak söylemedim.”

“Söylemediniz! Ama neden?”

“Bilmiyorum. Aklıma başka düşünceler geldi.” Razumov içinden kendini izliyor, yürek atışlarını saymaya çalışıyor gibiydi, bu arada gözleri kızın yüzünden bir an için bile ayrılmıyordu. “Siz orada yoktunuz. Sizi bir daha hiç görmemeye karar vermiştim.”

Bu söz, bir an, neredeyse Miss Haldin’in soluğunu kesti.

“Siz... Neden ama?”

“Tabii sorabilirsiniz... Ama ben sağduyu sahibi olduğum için, annenize bunu anlatmaktan kaçındığımı düşünüyorum. Ona, oğlunun özgür bir insan olarak yaptığı son konuşmada, sizden ve kendisinden söz ettiğine tanık olduğumu anlatabilirdim.”

Miss Haldin derinden sarsılmıştı. “Son konuşmasını sizinle yapmıştı. Bir gün mutlaka...”

“Evet benimle yapmıştı. Sizin dürüst gözleriniz olduğunu söylemişti. Ben ise, neden bu sözü unutamadığımı bilmiyorum. Bu söz, sizde kurnazlığın, yalanın, yanlışın, kuşkunun olmadığı anlamına geliyordu. eğer bir zaman yolunuza çıkar-sa, yaşayan, hareket eden, konuşan bir yalanı anlamınıza ya-rayacak bir şey yok yüreğinizde. Sizin çok önceden, belirlen-miş bir kurban olduğunuzu anlayacak... Hah! Ne şeytani bir düşünce!”

Kontrolünden kaçan bir çıkış sonucu olan son sözleri Razumov’un kendini pek tutamadığını gösteriyordu. Başının yük-sekte döndüğünü kabul etmeyen ama uçurumun kıyısına ge-lince, birdenbire sendelemeye başlayan bir adama benziyordu. Miss Haldin elini göğsüne bastırdı. Yerdeki tül, aralarında du-ruyordu. Kızın bu hareketi, Razumov’u yatıştırdı. Miss Haldin elini, ağır ağır indirdi, bu süre içinde, Razumov’un gözleri kı-zın elinden ayrılmamıştı, sonra yeniden Miss Haldin’in yüzü-ne bakmaya başladı. Kıza konuşmak için zaman bırakmadan sürdürdü.

“Hayır mı? Anlamıyor musunuz? İyi o zaman.” Razumov bir irade mucizesi sonucu, yeniden soğukkanlılığını kazan-mıştı. “Demek Sofia Antonovna’yla konuştunuz?”

“Evet. Sofia Antonovna anlattı...” Miss Haldin sustu, iri göz-leri endişeyle büyüyordu.

Razumov tek başınaymış gibi mırıldandı. “Hım. İşte saygı duyulacak bir düşman.”

Miss Haldin biraz sustuktan sonra “Sizden söz ederken çok dostça bir hali vardı,” diye belirtti.

“Sizin izleniminiz öyle mi? Üstelik o, onların içinde en zeki olanı. O zaman işler olabilecek en iyi durumda sürüyor. Her şey gizlice bir düzene giriyor... Ah! Bütün bu örgütçüler.” Ağır ağır, aşağılayan bir tonla konuşuyordu. “Bunlar çok geçmeden sizi de avuçlarına alacaklar! Biliyor musunuz Natalia Vikto-rovna, kendimi eylemci bir Tanrı’ya duyulan batıl inançlardan kurtarmakta büyük zorluk çektim. Buna karşı çıkmak müm-

kün değildi... Tabii bunun alternatifi, basit atalarımızın kişisel Şeytanı'ydı. Ancak öyle olsa bile, bu Şeytan da fazlasıyla karışıyor; Yaşlı Yalan Babası, ulusal patronumuz, yurtdışına çıktığımızda, yanımızda götürdüğümüz yerli Tanrımız. Fazlasıyla karışıyor. Anlaşılan ben o kadar basit biri değilim... Evet, bunu bilmem gerekirdi... Ama artık biliyorum.” Son cümlesini söylerken, tavrında fark edilen zehir gibi bir acı, beni altüst etmişti.

Korkuyordum, bu adam delirmiş, dedim içimden.

Razumov, tüm genel tanımların ötesinde, çok farklı çok özel bir etki bırakıyordu bende. Sanki kendini bıçaklamış, oraya da bunu göstermeye gelmiş gibiydi; hatta dahası –bıçağı bedenindeki yarada döndürüp sonucu gözlüyor gibiydi. Bu, ifade edilmeye çalışılmış bir izlenim. İnsan, Razumov'a belli bir merhamet duymaktan kendini alamıyordu. Ancak en derin hisleri şimdiden böylesine sınanan Miss Haldin için ciddi biçimde kaygılandım. Tavırlarında, yüzünde, neredeyse korkuya dönüşmekte olan kuşkusu ve onunla çatışan sevgisi seziliyordu.

“Neyi Kirylo Sidoroviç?” diye bağırırken, sesindeki şefkat kolaylıkla fark ediliyordu. Razumov, Miss Haldin'e tüm yetenekleriyle kesin olarak teslim olmuş bir biçimde bakmakla yetindi; bu mutlu bir aşk açısından haz diye adlandırılır.

“Neden bana böyle bakıyorsunuz Kirylo Sidoroviç? Ben size dostça davrandım. Şu anda, açıkça kendim de, istiyorum ki...” Miss Haldin, abisinin arkadaşına duyduğu yüce güvene değecek bir-iki şey söylemesi için ona fırsat tanıyormuş gibi bir an sustu. Razumov'un sessizliği, tarihî bir kararın belirtisi gibi etkileyici bir anlama büründü.

Sonunda, Miss Haldin konuşmasını, yalvaran bir havada sürdürdü.

“Sizi sabırsızlıkla bekledim. İncelik gösterip bize geldiniz ama şu an sizde beni ürküten bir şey var. Anlaşılmaz şeyler söylüyorsunuz. Benden birşeyler gizliyor gibisiniz.”

Razumov sonunda hiç çınlamayan tuhaf bir sesle “Söyleyin Natalia Viktorovna, orada kimi gördünüz?” dedi.

Miss Haldin bütün hayalleri kırılmışçasına ırkıldı.

“Nerede? Peter İvanoviç’in odasında mı? Mr. Laspara, ondan başka üç kişi daha vardı.”

“Hah! Öncüler –büyük eylemin fedai takımı– Peter İvanoviç Devlet’in başı olsun diye, milyonlarca insanın yaşamını değış-tirecek patlamanın kıvılcımlarını taşıyanlar.”

“Benimle alay ediyorsunuz. Sevgili Viktor’umuz, bir kere-sinde bana, insanların her zaman kendilerinden daha yüce bir şeye –teoriye– hizmet ettiklerini unutmamı söylemişti.”

Razumov ağır ağır “Sevgili Viktor’umuz,” diye tekrarladı. Hiç hareket etmemek için gösterdiği çaba tüm gücünü tüketiyordu. Miss Haldin’in karşısında zorlukla soluk alan biri gibi duruyordu. Gözleri bile derin fiziki acısının etkisiyle tüm ateşini yitirmişti. “Ah, sizin abiniz... Ama sizin dudaklarınızda, sizin sesinizde bu öylesine... evet aslında, sizinle, her şey kut-sal oluyor... Düşüncelerinizin, duygularınızın derinliğini, en dibini görebilseydim keşke.”

Miss Haldin, korkunç cansız duran dudaklardan çıkan bu sözlerin verdiği tedirginlikle sordu. “Peki neden Kirylo Sidoroviç?”

“Korkmayın. Size ihanet etmek için değil. Demek oraya git-tiniz? Peki sonra Sofia Antonovna size ne anlattı?”

“Aslında çok az anlattı. Her şeyi sizden öğreneceğimi bili-yordu. Bir-iki cümleden fazla konuşacak zamanı yoktu.” Miss Haldin’in sesi hafifledi, bir an sustu. Sonra hüzünlü bir sesle “O adam, anlaşılan, kendini öldürmüş,” dedi.

“Peki Natalia Viktorovna,” dedikten sonra, biraz durup “Vicdan azabına inanır mısınız?” diye sordu. “Ne soru!”

“Siz bunu nasıl bilebilirsiniz ki? Vicdan azabı sizin gibiler için değildir... Şunu sormak istedim, vicdan azabının sonunda adaleti sağlayacağına inanır mısınız?”

Miss Haldin anlamamış gibi durakladı, sonra yüzü aydın-landı.

“İnanırım,” dedi kararlı bir sesle.

“O zaman, o adam bağışlandı. Üstelik o Ziemianiç hayvan herifin tekiydi, sarhoş bir hayvan.”

Natalia Haldin ürperdi.

Razumov sürdürdü: “Ancak onların, devrimcilerin yani, yüce umut masalları anlattıkları halktan bir adamdı. Evet, halk bağışlanmalı... Ve siz o kaynaktan duyduğunuz her şeye inanamamısınız.” Bu son söylediğini sinsi bir gönülsüzlük içinde eklemişti.

“Benden birşeyler saklıyorsunuz.”

“Kan davasına inanır mısınız Natalia Viktorovna?”

“Bakın, Kirylo Sidoroviç. Ben, geleceğin hepimizi bağışlayacağına inanıyorum. Devrimci ve gerici, kurban ve cellat, hain ve ihanete uğrayan, hepsine, karanlık gökyüzümüze güneş doğduğu zaman birlikte anılacaktır. Acınacak ve unutulacak; çünkü bu olmadan ne birlik ne de sevgi olabilir.”

“Anlıyorum. Sizin için intikam yok o zaman? Hiçbir zaman mı? Azıcık da mı yok?” Rengi uçmuş dudaklarıyla, acı acı gülümsedi Razumov. “Siz tam da o bağışlayıcı geleceğin ruhuna benziyorsunuz. Bunun daha da kolaylaştırmaması tuhaf... Hayır! Fakat abinizi asıl ihbar edenin eğitim görmüş, kafa emekçisi, düşünen bir genç olduğunu ve herhalde abinizin ona biraz güvendiğini –belki, Ziemianiç’in de bu işte bir rolü var ama hemen neredeyse onun iradesi dışında ve oldukça önemsiz bir rol– farzedin... İşte, burada, bütün hikâye?”

“Ve siz bunu biliyorsunuz! Peki o zaman neden-”

“Ben bu öyküyü duydum. İçinde bir merdiven geçiyor, hatta hayaletler var, ama insan her zaman kendisinden daha yüce bir şeye –teoriye– hizmet ediyorsa, bunun bir önemi yok. Bu öyküde kimin daha büyük bir kurban olduğunu merak ediyorum.”

“Bu öyküde!” Miss Haldin taşlaşmış gibiydi.

“Niye size geldiğimi biliyor musunuz? Çünkü bu koca dünyada, hiçbir yerde kimsem yok. Söylediğimi anlıyor musunuz? Gidecek kimsenin olmaması –kimsenin bulunmaması– düşüncesinin ıssızlığını kavrayabiliyor musunuz?”

Bir hayalperestinin mektubunda yazılan iki satırdan yola çıkarak yaptığı ateşli yorumların yanılttığı Miss Haldin, öfkeli didişmelerle dolu gölgeli dünyasındaki yapayalnız günlerinin yarattığı korkunun büyüğü içinde, Razumov’un dudaklarının ucundaki gerçeği göremiyordu. Miss Haldin’in bilincinde ol-

duğu tek Şey Razumov'un çektiği acının gizli ynyd. İçin-
den gelen bir sese uyup Razumov'a elini uzatmak üzereyken,
Razumov yeniden konuşmaya başladı.

"Sizi ilk kez gördüğüm andan sonraki bir saat içinde, nele-
rin olacağını anlamıştım. Vicdan azabının, itirafın, öfkenin,
nefretin, korkunun verdiği dehşet, o lanetli villanın bahesin-
de bu sesiniz, bu ehrenizle karşıma çıkardığınız o acımasız
Çağrının yanında hiç kalır."

Miss Haldin bir süre Şaşkın Şaşkın baktı; sonra bahtsız bir
sezgiyle can alıcı konuya girdi.

"Hikyeniz Kirylo Sidoroviç, hikyeniz."

"Anlatacak başka Şey yok!" Razumov öne doğru davrandı,
Miss Haldin elini Razumov'un omuzuna koyup onu geriye it-
mek istedi, ancak gücü yetmedi. Razumov tepeden tırnağa tit-
remesine rağmen yerinden kımıldamamıŐtı. "Her Şey burada
bitiyor – tam bu noktada." Razumov itham eden parmağını
kendi göğsüne bastırdı, mutlak bir hareketsizliğe büründü.

Sandalyeyi kapıp koŐtum ve Miss Haldin'i tam zamanında
tutarak otutturdum. Sandalyeye çökünce koluma yaslanıp
yan döndü ve ikimize de sırtını dönerek sandalyenin arkalı-
đından başını sarkıttı. Razumov, Miss Haldin'e müthiş ifade-
siz, donuk gözlerle bakıyordu. Hayret ve tiksinti ile bir süre
konuşamadım. Sonra Razumov'a döndüm, öfkeden kısılmıŐ
bir sesle:

"Bu gaddarlık. Hâlâ niye burada duruyorsunuz? Bir daha si-
zi görmemeli. Gidin buradan!.." Razumov kımıldamamıŐtı.
"Bu evde sizin varlığınızın –benim için bile– artık dayanılmaz
bir Şey olduğunu anlamıyor musunuz? Eğer içinizde biraz
utanma duygusu varsa..."

Kederli gözleri yavaş yavaş bana doğru çevrildi. Şaşkınlıkla
"Bu yaşlı adam nereden çıktı?" diye mırıldandı.

Miss Haldin, birden sandalyeden kalktı, bir-iki adım attı,
sonra sendeledi. Öfkemi, hatta bizzat adamı bir yana bırakıp
Miss Haldin'e yardım etmeye koŐtum. Kolundan tuttum, onu
kabul odasına götürmeme karşı çıkmadı. Lambadan uzak en
u köşenin koyu loŐluđunda Mrs. Haldin'in profili, elleri, b-

t n bedeni i  karartıcı bir tablo gibi donup kalmıştı. Miss Haldin durdu, acıyla, kucağına sevgili oğlunun başı yaslanmış gibi oturan annesinin trajik hareketsizliğini gösterdi.

Bu işaretinin anlamı, işaretin kendisini kat kat aşıyordu; öylesine derin bir burukluk ifadesi vardı ki, insan bunun, sadece politik kurumların zalim işleyişini gösterdiğine inanamıyordu. Miss Haldin'i kanepeye götürdükten sonra kapıyı kapamak için döndüm. Kapının aralığında, hâlâ orada, beyaz antrenin karanlığı delici ışığı altında, korkunç itirafını yaptığı noktada, boş sandalyenin karşısında ebediyyen çakılıp kalmış gibi oturan Razumov'a baktım. Ondan bu itirafı kopartan esrarengiz g  , bedenini zedelemiş, yaşamını s nd rmemişti. Vücudu orada, yarasız beresiz duruyordu. Omuzlarının genişliğine, esmer yüzüne, kollarının bacaklarının şaşırtıcı hareketsizliğine baktım. Razumov'un ayaklarının dibinde duran Miss Haldin'in t l , ışığın çiğ beyazlığında çarpıcı siyahlığıyla göze batıyordu. Razumov, büyülenmiş gibi t le bakıyordu. Hemen, bir an içinde inanılmaz derecede vahşi bir çeviklikle eğıldi, yerden t l  kapıp iki eliyle yüzüne bastırdı. Bilmiyorum neden, belki müthiş şaşırdığımdan, gözlerim karardı, öyle ki Razumov sanki hiç hareket etmeden birden yok oluvermişti.

Dış kapı gürültüyle kapandığı an gözlerim açıldı, boş antrede duran boş sandalyeye bakmaya devam ettim. Gördüğüm şeyin ne anlama geldiğı beynime ulaştığında sarsıldım. Natalia Haldin'i omzundan tuttum.

 O zavallı sefil, t l n z  alıp götürdü!" Korkunç bir şey keşfeden kişinin çıkardığı ürkek,  l  bir sesle  O...  dedim.

Devamını getiremedim. Geriye çekilip sessiz bir dehşetle Miss Haldin'e baktım. Cansız elleri kucağında, avuçları yukarı dönük duruyordu. Ağır ağır gri gözlerini çevirdi. Miss Haldin'in kendi malı olduğunu iddia eden, karanlık, kokuşmuş kürenin –bizzat erdemlerin bile suça dönüştüğü, baskı ve başkaldırı kinizminin hâkim olduğu kürenin– zehirli atmosferindeki ters akıntılar, sonunda, onun ruhundaki sabit alevi de titretmiş esine, gri gözlerinden gölgeler geçiyordu.

“Bundan daha derin mutsuzluk olamaz...” Cansız fısıltısı, öyle dokunaklıydı ki. “İmkânsız bir şey bu... Yüreğimin buz gibi donduğunu hissediyorum.”

4

Razumov ıslak, ısıltılı kaldırımları katedip doğru evine gitti. Yürürken kuvvetli bir sağanak yağmuru boşanmıştı; uzaklarda çakan bir şimşek Rue de Carouge boyunca sıralanmış kapalı dükkânların, dilsiz evlerin ön cephelerini hafifçe aydınlatmıştı; ara sıra çakan zayıf bir şimşegin arkasından zayıf, uyuşuk bir gümbürtü duyuluyordu; ancak asıl fırtına, ruhsuz otelle-riyle tüm ülkelerden gelen turistlere ve her cins beynelmilel gizli örgütçüye aynı kayıtsız konukseverliği sunan bu ağırbaşlı, tutkulardan uzak, demokratik özgürlüğün saygın abidesi olan kente saldırmak istemiyormuşçasına ağırlıkla Ren Vadi-si’nde patlamıştı.

Dükkân sahibi, Razumov gelip tek kelime etmeden odasının anahtarı için elini uzattığında, kapatmaya hazırlanıyordu. Adam raftaki anahtarı verirken, fırtınada hava almakla ilgili küçük bir şaka yapacakken, kiracısının yüzüne bakınca, laf olsun diye bir şey söylemekle yetindi:

“Çok ıslanmışsınız.”

“Evet, tepeden tırnağa yıkandım.” Üstünden sular süzülen Razumov, dükkânın içindeki kapıdan geçip odasına çıkan merdivene yöneldi.

Üstünü değiştirmede, mumu yaktıktan sonra saatini ve zincirini çıkarıp masanın üzerine koydu ve hemen oturup yazmaya başladı. Uzlaşma belgesi kilitli bir çekmecedeydi duruyordu, sertçe açtığı çekmeceyi, kapatmadı bile.

Hep elde kalem okumuş, düşünmüş, yaşamış bir adamın tuhaf bilmişliğiyle Razumov, o an, daha derin bir bilgilenme sonucu yine kalemi kullanarak bu meseleyi kavramayı samimi-yetle istiyordu. Kitabın başından beri zaten yararlanmış olduğumuz ve bu itirafının psikolojik yönüne yeni bir şey katma-

yan birkaç paragraftan sonra, (hatta bunların içinde yine gümüş madalyadan söz eden bir yer bile var) onun münzevi yaşıntısına tümüyle yabancı olan, duygusal yaşamımıza ait soy-lu, esrarengiz bir şey karşısında duyduğu bocalamanın ifade edildiği bir buçuk sayfa dolusu karmakarışık bir bölüm geli-yor. Razumov, ancak bu bölümden sonra, tamamlanmamış, yarım bırakılmış cümlelerle, doğrudan kafasından geçirdiği okuyucuya sesleniyor, ona Miss Haldin'in kişiliğinin muhayyi-lesi üzerinde ne kadar eşsiz (Razumov tam bu kelimeyi kul-lanmıştı) bir etkisi olduğunu hayret ve hayranlıkla anlatıyor; Miss Haldin'in abisinin sözleri, toprak altındaki tohum gibi sonradan muhayyilesinde boy atmıştı.

“...Dünyadaki en dürüst gözler – abiniz artık bir ölüden farksız olduğu zaman, sizden böyle söz etmişti. Bana doğru uzattığınız elinizle karşıma çıktığınızda, bana gözlerinizden söz eden sesinin tonunu bile hatırladım, gözlerinizin içine baktım bu da yetti. Bir şey olduğunu anlamıştım, ancak bu-nun anlamını o zaman kavrayamamıştım... Ancak yanılmayın Natalia Viktorovna. Yüreğimde, ikinize karşı sonsuz bir nefret ve öfke birikiminden başka bir şey olmadığına inanıyordum. Sizi, kendi hayalperest ruhunu yaşatacak insan olarak andığını hatırladım. Benim çalışkan, üretken yaşantımı gasbeden adamdı o. Benim de yolumu aydınlatan bir düşünce vardı; bu ikisi içinde, inanç uğruna sokağa çıkıp adam öldürmekten da-ha zor olanın, zahmetli çalışmalar ve özveri dolu bir yaşam sürmek olduğunu unutmayın. Ama bu konu artık yeter. Nef-ret etsem de, etmesem de, sizi görmekten kaçınırken, aklı-mdaki hayalinizden hiç kurtulamayacağımı anladım. Ölü insana ‘Bu yolla mı beni lanetleyeceksin?’ diyordum. Ancak çok sonra –bugün, daha birkaç saat önce– meseleyi anladım. Beni ezip ufalayan, dudaklarımdan sırrı söküp çıkarar şeyin ne olduğ-u nasıl bilebilirdim? Size kötü olanı yok etmek görevi takdir edilmişti, kendi kendimi ele vererek yeniden doğruya ve hu-zura dönmemi sağlayacaktınız. Siz! Ve siz de onun beni mah-vetmesine neden olan, aynı yolla bunu başardınız: Bana gü-vendiniz. Ondan bu yüzden nefret etmişim ama sizinle bu,

soylu ve yüce bir görünüme büründü. Ama tekrar söylüyorum, yanılmayın. Ben kötülüğe teslim oldum. O masum aptalı babasından para çalmaya zorladığımda bundan zevk aldım. Gerçi o bir aptaldı ama hırsız da değildi. Ben onu bir hırsız yaptım. Bu gerekliydi. İhanet ettiğim şeye karşı duyduğum küçümseme ve nefret konusunda kendimi iyice inandırmalıydım. Onların arasındaki bir sosyal-demokrat gibi, yürekte beslenen yılanlardan, kibir, hırs, kıskançlık, utanç verici tutkular, kıskanma ve öç almaya ilişkin uğursuz ateşli arzulardan ötürü ben de acı çekiyorum. En güzel umutlarım, sıkı çalışmayla geçen yıllarım, kişisel güvenliğim çalınmıştı. Şimdi – esas itirafımı dinleyin. Diğer, bunun yanında hiçbir şeydi. Beni kurtarmak uğruna dürüst gözleriniz en koyu ihanetin eşiğine kadar getirdi beni. Kötülüğün dokunmadığı saf yüreğinizin duyduğu güvenle gözlerinizin, sürekli bana baktığını görüyordum. Viktor Haldin, dünyada başka bir şeyi olmayan benden, yaşamımın anlamını çalmıştı. Hem benim başımı dayayacak bir yerim yokken o sizinle birlikte yaşamaya devam edeceğini övünerek anlatıyordu. Bir gün evlenecek demişti ve gözleriniz çok dürüst bakıyordu. Kendi kendime ne dediğimi biliyor musunuz? Ben de kız kardeşinin ruhunu çalacağım. Parkta buluştuğumuz ilk sabah siz, yüreğinizin bütün cömertliğiyle benimle içten, samimi konuşurken, ben ‘evet, dürüst gözlerinizden söz etmekle, bizzat kendisi bana kız kardeşini sundu!’ diye düşünüyordum. Eğer o an yüreğimin içini görebilseydiniz dehşet ve tiksinti içinde irkilirdiniz.”

“Belki hiç kimse böyle bu kadar bayağı bir niyetin gerçek olduğuna inanmaz. O sabah ayrıldıktan sonra, bu fikirden şeytani bir zevk duyduğum kesin. Bunu en iyi nasıl başarabileceğimi uzun uzun düşündüm. O gün tanıştığınız yaşlı adam, benimle yürümek için ısrar etmişti. Onun kim olduğunu bilmiyorum. O adam sizin yalnızlığınızdaki, çaresizliğinizden söz etti, anlattığı şeyler o bağışlanmaz suçu, ruh hırsızlığını kışkırtıyordu. O adam yaşlı bir İngiliz kılığına girmiş şeytanın ta kendisi olmasın? Natalia Viktorovna, ruhum şeytanın emrine girmişti. Her gün sizinle buluşup yanınızda uğursuz niyetimin

zehrini yudumluyordum. Ancak birtakım zorluklar vardı. Sonra birden, hiç aklımda olmayan Sofia Antonovna –varlığını bile unutmuştum– o, St. Petersburg hikâyesiyle ortaya çıkıverdi... Beni tehlikeden kurtarmak için gereken –sonsuz kadar güvenilen bir devrimci kılacak– tek şeyle.

“Sanki Ziemianiç ben daha çok suç işleyeyim diye kendini asmıştı. Yanlış olan karşı konulamayacak kadar güçlü görünüyordu. Bu insanlar –zaten bizzat kendileri, yalanların kölesi olan bu insanlar– içlerinde var olan yanılsamaya, saçmalığa mahkûm yaşıyorlar. Natalia Viktorovna, yanlışın gücünü selamlayıp kucakladım, coşup heyecanlandım; bir süre buna kendimi kaptırdım. Bu oyuna kim direnebilirdi! Ödül sizdiniz. Odamda tek başıma oturup iğrenç bir günah işlemek üzere baştan çıkmış bir mümin gibi yaşantımı planladım, bu yaşantının düşüncesi bile şu an beni ürpertiyor. Oysa o hayalle-re büyük bir coşkuyla dalıp gidiyordum. Tek mesele, havasızlıktı, hayal ettiğim yaşamda hiç hava yok gibiydi. Bir de, annenizden korkuyordum. Ben annemi hiç görmedim. Sevginin hiçbir türünü tatmadım. Sadece bu sözde bile bir şey var... Sizden korkmuyordum – size bunu söylediğim için beni bağışlayın. Hayır sizden korkmuyordum. Siz dürüstlüğün ta kendisiydiniz. Benden kuşkulanamazdınız. Annenize gelince, siz zaten onun üzüntüden aklını yitirmiş olmasından korkuyordunuz. Kim benim aleyhimde olan herhangi bir şeye inanırdı? Ziemianiç vicdan azabıyla kendini asmamış mıydı? Kendi kendime ‘Şunu bir deneyelim ve bu işten bütünüyle sıyrılalım,’ dedim. İçeri girdiğimde titriyordum, oysa anneniz anlattıklarını hiç dinlemiyor gibiydi, zaten kısa bir süre sonra oradaki varlığını bile unutmuş göründü. Ona bakarak orada oturdum. Artık sizinle benim aramda hiçbir şey kalmamıştı. Savunmasızdınız ve yakında, çok yakında yalnız kalacaktınız... Sizi düşündüm. Savunmasız. Günlerce benimle konuşmuşunuz, yüreğinizi açmıştınız. Kirpiklerinizin dürüst gri gözlerinize vuran gölgesini hatırladım. Ve masum alnınızı! Yontuların alınları gibi dar alnınızı; dingin, lekesiz. Masum kaşlarınız yüreğimi aydınlatan ve beni alçaklıktan, sonsuz kö-

tülükten kurtaran bir ışık taşıyor, bu ışığı bana tutuyor gibiydi. Bu sizi de kurtardı. Küstahlığımı bağışlayın. Ancak bakışlarınızdaki bir şey sizin de... Işığınız! İçtenliğiniz! Sonunda, size âşık olduğumu söylemem gerektiğini hissettim. Bunu söylemek için, önce itiraf etmeliydim. İtiraf et, sonra çık git ve çürü.”

“Ansızın önüme çıkmıştınız! Yeryüzünde itirafta bulunmam gereken tek kişi, yani siz. Beni büyülediniz –beni kör bir öfkenin ve nefretin tutsaklığından kurtardınız– sizde pırıl pırıl parlayan doğruluk, bendeki doğruluğu ortaya çıkardı. Artık bu iş bitti; şu yazdığım an ıstırabın en dibindeyim, ama sonunda soluk alacak hava var; hava! Bu arada, ben sizinle konuşurken, bir de o yaşlı adam çıktı ortaya ve düş kırıklığına uğramış bir şeytan gibi bana kızdı. Korkunç acı çekiyorum, ama çaresizlik içinde değilim. Yapmam gereken bir şey daha var. Ondandır –eğer izin verirlerse– buradan ayrılp kendimi gözlerden uzak bir sefaletle gömeceğim. Viktor Haldin’i ihbar etmekle, her şey bir yana, bizzat kendime çok bayağı bir biçimde ihanet etmiş oldum. Bu dediğime inanmalısınız, buna inanmayı reddedemezsiniz. Çok bayağı. Sizin varlığınız sayesinde bunu gayet iyi kavradım. Her şey bir yana, onların cephesinde hak sahibi olan ben değilim, onlar! Onlarda gözle görülmez güçlerin yenilmezliği var. Öyle olsun! Bir şey daha kaldı, Natalia Viktorovna, yanlış düşünmeyin ben dönecek değilim. Bende köle ruhu var mı? Hayır! Ben bağımsızım bunun için de benim payıma cehennem azabı düşüyor.”

Bu cümleden sonra Razumov kalemi bıraktı, defteri kapayıp getirdiği siyah tüle sardı. Sonra çekmecelerden ip ve kâğıt arandı, bunlarla bir paket yapıp Miss Haldin, Boulevard des Philosophes adresini yazdı ve kalemi uzak bir köşeye fırlattı.

Bu iş bittikten sonra saati önüne alıp oturdu. Hemen çıkabilirdi, ama daha saat vurmamıştı. Geceyarısını bekliyordu. Bu saati bekliyordu, çünkü geçmişteki çok özel bir akşamın olayları, konuşmaları şimdi ne zaman ne yapacağını belirliyordu. Natalia Haldin’in Razumov üzerinde yaptığı beklenmedik etki de aynı nedenden kaynaklanmıştı. “Bir hayaletin göğsünü ce-

zasını çekmeden çiğneyemezsiniz,” diye mırıldandı. “Beni Haldin böyle kurtarıyor. O, ta kendisi, ihanet edilen adam.” Miss Haldin’in canlı hayali, hemen yanı başında aman vermeden kendisini izliyor gibiydi. Ama rahatsız edici değildi Miss Haldin. Razumov’un yaşamla işi bitmişti, Miss Haldin’in varlığına rağmen, nesnel bir biçimde düşünmeye çalıştı. Aşağıladığı şeylere kendini de kattı. “Hain ya da olağanüstü güçlü bir adam olabilmek için ne gerektiği kadar basit ne de gerektiği kadar cesurum. Kendime hâkim olmayı da beceremiyorum. Hem, kim Rusya’da, içimizdeki bir hainle, olağanüstü güçlü bir adamı ayırt edebilir?..”

Razumov mazisinin kuklasıydı, saat tam geceyarısını vurduğunda fırlayıp hızla aşağı koştu, sanki alinyazısının takdiriyle, böyle olacağı önceden biliniyormuş gibi evin kapısı Razumov’un açmasına gerek kalmadan ardına kadar açıldı. Aslında, tam o merdivenlerden inerken, eve geç gelen üç kişi –iki erkek, bir kadın– kapıyı açmışlardı. Razumov onların arasından hızla geçip sokağa çıkar çıkmaz birdenbire esen güçlü bir rüzgârla savruldu. Tabii diğerleri çok korkmuşlardı. Çakan bir şimşegin ışığında onun hızlı hızlı yürüdüğünü gördüler. Erkeklerden biri Razumov’a bağırdı, tam ardından kovalamak üzereyken, kadın onu tanıdı. “Tamam, bir şey değil. Üçüncü kattaki genç Rus O.” Tek bir gümbürtü karanlığı geri getirdi, Razumov’un yalanlar zindanından kaçışını haber vermek için ateşlenen bir tabanca gibi.

Bir zaman, o gece Julius Laspara’nın evinde devrimcilerin bir toplantısı olduğunu duymuş olmalıydı, belli belirsiz aklına bu gelmişti. Razumov, doğruca Laspara’nın evine gitti, kendini sokak kapısını çalarken bulunca hiç şaşırmadı. O saatlerde artık fırtına bütün gücüyle saldırıyordu. Sokağın dik yokuşundan aşağı yağmur suları akıyordu, çakan şimşeklerin altında, yağmur tıpkı ışıklı bir tül gibi Razumov’u tepeden tırnağa sarmalamıştı. Kesinlikle soğukkanlıydı, gök gürültülerinin arasında, zilin evin içinde bir yerlerde, zarif çınlayışına ilgiyle kulak verdi.

Hemen içeriye alınmadı. Aşağıya inip ne olduğuna bakmaya gönüllü olan ziyaretçi, onu tanımiyordu. Razumov sabırla onu

ikna etmeye çalıştı. Bir ziyaretçiyi içeri almanın zararı olmayacağına söyledi. Yukarıdakilere anlatacak bir şeyi vardı.

“Önemli bir şey mi?”

“Buna dinleyenler karar verecek.”

“Acil mi?”

“Bir an bile gecikmeden.”

Bu sırada kirli, buruşuk geceliği üstünde mucize kabilinden duran ve bir kanepenin altından sürüklenivermiş, kahverengi saçlı, tozlu, eski bir oyuncak bebeğe her zamankinden çok benzeyen Laspara'nın kızlarından biri, elinde küçük bir lambayla merdivenlerde belirdi. Kız, Razumov'u hemen tanıdı.

“Nasılınız? Tabii girebilirsiniz.”

Onun lambasının peşinden Razumov, karanlıkta iki kat merdiven çıktı. Lambayı sahanlıktaki bir rafa bırakan kız ve yanındaki kuşkucu ziyaretçi içeri girdi. Razumov en son girmişti. Kapıyı ardından kapatıp yana doğru bir adım attı ve sırtını duvara yasladı.

Alçak tavanlı, parafin lambalarıyla aydınlatılmış sigara dumanlı, en suite üç küçük oda insan doluydu. Üç odada da yüksek sesle konuşmalar duyuluyordu, her yerde, hatta döşemede bile, boş-dolu çay bardakları duruyordu. Laspara'nın diğer kızı bütün dağınıklığı ve dalgınlığıyla kocaman bir semaverin arkasına oturmuştu. İç odanın kapı aralığından iri bir göbek çıkıntısı gördü Razumov, tanıdı. Onun biraz ötesinde oturan Julius Laspara yüksek taburesinden aceleyle indi.

Geceyarısı ziyaretçisi oldukça sansasyon yaratmıştı. Laspara o gece olanları çok özet anlatır. Razumov'un duymamazlıktan geldiği bir-iki selam cümlesinden sonra, Laspara (ziyaretçisinin sırlıslıklam haline ve alışılmadık ziyaret saatine özellikle hiç değinmeden) bir makale yazmaya ilişkin birşeyler söyledi. Laspara'nın tedirginliği artıyor, Razumov dalgın görünüyordu. Razumov, sonunda, hafifçe gülerek “Yazacağım her şeyi yazıp bitirdim ben,” dedi.

Herkes hâlâ duvara yaslanmış duran, üstünden suların damladığı, ölü gibi sarı yeni gelen ziyaretçiye, artan bir ilgiyle bakmaya başladı. Razumov herkes tarafından tepeden tırnağa gö-

rölmek istemişçesine, Laspara'yı nazıkçe yana çekti. Bu arada konuşmaların uğultusu tamamen kesilmişti, *en* uzaktaki üçüncü odada bile sessizlik vardı. Razumov'un tam karşısındaki kapı aralığı şaşırtıcı bir şeyin gerçekleşmesini bekliyor görünen boyunlarını uzatmış kadınlar, erkeklerle dolmuştu.

O gruptan küstah bir cızırtı yükseldi.

"Bu kendini beğenmiş gülünç insanı tanıyorum."

"Hangi insan?" Razumov başını kaldırıp üzerindeki tüm gözleri, gözleriyle süzdü. Derin bir şaşkınlığın yol açtığı sessizlik bir an sürdü. "Eğer o bensem..."

Razumov itirafını nasıl ifade edeceğini düşünmek için durdu ve yaşamının dönüm noktası olan o akşamın kaçınılmaz bir biçimde önüne serdiği şeyi birden buldu.

Açık seçik bir sesle "Buraya Ziemianiç adında bir insandan söz etmek için geldim. Sofia Antonovna bana St. Petersburg'dan gelen özel bir mektupta yazılanları genele açıklayacağını söylemişti..." dedi.

Laspara "Sofia Antonovna bu gece erken ayrıldı," dedi. "Doğru. Buradaki herkes biliyor..."

"Çok iyi." Razumov belli belirsiz bir sabırsızlıkla Laspara'nın sözünü kesti, yüreği hızlı hızlı atıyordu. Sonra hatta biraz kinaye katacak kadar sesini kontrol ederek, açık seçik inandırıcı bir tonla:

"Haksızlık yapılan köylü Ziemianiç'in, bu insanın hakkını teslim etmek için, şu anda çok ciddi olarak belirtiyorum ki, o mektup halktan bir adamı –pırıl pırıl bir Rus'u– karalamaktadır. Viktor Haldin'in yakalanmasında Ziemianiç'in hiçbir rolü yoktur."

Razumov, Haldin ismini vurgulayarak söylemiş ve bu ismi selamlayan hafif, boğuk uğultu kesilinceye kadar beklemişti.

"Viktor Viktoroviç Haldin, kuşkusuz soyluluğun verdiği bir tedbirsizlikle, görüşlerini hiç bilmediği ancak bir yanılsama sonucu cesur bir yüreği olduğunu sandığı bir öğrencinin yanına sığınmıştı. Bu pek makul olmayan bir güven gösterisiydi. Ama ben buraya Viktor Haldin'in tavırlarını övmeye gelmedim. Size gözlerden uzak, yalnızlığı bölünen ve ona dayatılan

suç ortaklığının tehdidi altında kalan öğrencinin duygularını anlatmalı mıyım? Onun ne yaptığını söylemeli miyim? Bu oldukça karmaşık bir öyküdür. Sonunda o öğrenci, bizzat General T'-ye gidip 'de P'-yi öldüren adam benim evimde, kapı üzerinden kilitli; kendisi benim gibi bir öğrenci, adı Viktor Hal-din,' dedi."

Büyük bir uğultu duyuldu, Razumov sesini yükseltti.

"Bu adamın da geleceğe ilişkin dürüst idealleri olduğunu unutmayın. Ancak buraya onu anlatmak için gelmedim."

Ağırbaşlı bir ses "Pekâlâ. Ama bütün bunları nereden bildiğinizi açıklamalısınız," dedi.

"Hain korkak!" çığlığı öfkeyle yankılandı. "O öğrencinin adını ver!" diye bağırırlar oldu.

Razumov aşağılayıcı bir tonla "Ne diye bağırıyorsunuz?" derken, bir yandan da elini kaldırdı, derin bir sessizlik oldu.

"Hiçbiriniz o öğrencinin ben olduğumu anlamadınız mı?"

Laspara, hızla Razumov'un yanından ayrılıp taburesine tırmandı. İnsanların ona doğru ilk atılımında Razumov parça parça edilmeyi beklemişti, ama herkes ona dokunmadan geri çekildi, sadece büyük bir gürültü yükseldi. Bu şaşırtıcıydı. Başsı korkunç derecede ağrıyordu. Karmakarışık sesler arasında birkaç kez Peter İvanoviç ismini, "yargılama" sözcüğünü ve birinin yüksek sesle "Ama bu bir itiraf," dediğini seçti. Bu karmaşa sürerken, Razumov'dan daha küçük, genç bir adam ateş saçan gözlerle ona yaklaştı.

Kin dolu bir nezaketle Razumov'a şöyle dedi: "Sizden, ne yapacağınız söylenmeden bu noktadan kıpırdamayacak kadar anlayış göstermenizi rica edeceğim."

Razumov omuzlarını silktili.

"Ben buraya gönüllü geldim."

"Olabilir. Ancak iznimiz olmadan dışarı çıkmayacaksınız."

"Louisa! Louisa! Lütfen buraya gel," diye seslenen genç, eliyle Laspara'nın kızlarından birini çağırdı; kızlardan biri (ikisi de semaverin arkasından Razumov'u süzüyorlardı) ardında kiril volanlarını pis bir kuyruk gibi sürükleyerek gelirken, bir de sandalye aldı, kapının arkasına sandalyeyi koyup bacak ba-

cak üstüne atarak üstüne oturdu. Genç adam kıza hararetle teşekkür ettikten sonra alçak sesle yoğun bir tartışma yürüten bir gruba katıldı. Razumov bir an kendini kaybetti.

Cızırtılı bir ses haykırıyordu. “İtiraf etsen de etmesen de sen bir polis ajanısın!”

Devrimci Nikita kendine yol açıp Razumov’un karşısına gelmişti, kanlı canlı iri yanakları, kocaman göbeği, boğaya benzeyen ensesi ve kocaman elleriyle önünde dikiliyordu. Razumov sessiz bir aşağılamayla ünlü asker celladına baktı.

Çok alçak bir sesle “Peki sen nesin?” dedikten sonra, gözlerini kapayıp başını duvara yasladı.

“Şimdi buradan ayrılısanız iyi olacak.” Razumov bu yumuşak, hüzünlü sesi duyunca gözlerini açtı. Kibar konuşmacı yaşlı bir adamdı, entelektüel görünümlü, sivri yüzü gümüşü bir ışık halkası gibi ince telli, sık saçlarla çevrelenmişti. “Peter İvanoviç’e itirafınız duyurulacak ve ona göre durumunuz belli olacak.”

Sonra yanında duran Nekator Nikita’ya dönüp mırıldandı:

“Başka ne yapabiliriz? Bu samimi hareketinden sonra, artık daha fazla tehlikeli olamaz.”

“Ona izin vermeden önce bundan iyice emin olmalıyız. Bu işi bana bırakın. Bu beylerle nasıl ilgilenilmesi gerektiğini bilirim.”

Nekator iki üç adamla anlamlı bir biçimde bakıştı; onlar da başlarıyla onaylayınca, Nikita, Razumov’a dönüp sertçe “Duymanın mı? Burada istenmiyorsun. Neden çıkıp gitmiyorsun?” dedi.

Kapıda nöbetçilik eden Laspara’nın kızı kalkıp donuk hareketlerle sandalyeyi sürükledi. Kapıya yönelen Razumov’a uykulu gözlerle baktı, Razumov odada bir göz gezdirip kızın yanından ağır ağır geçerken sanki ansızın aklına bir şey gelmiş gibiydi.

“Eğer sussaydım hiçbir şey olmayacaktı, bunu unutmayın, lütfen. Bugün sizin aranızda geldiğimden beri, ilk kez olarak güven içindeyim. Yanlışın, vicdan azabının tutsaklığından kurtuldum; kendimi yeryüzündeki bütün insanlardan bağımsız kıldım.”

Sırtını odaya çevirip merdivenlere yöneldi ancak arkasından kapının şiddetle çarptığını duyunca omzu üstünden baktı, Nikita ve üç adamın peşinden geldiklerini gördü. “Her şeye rağmen, beni öldürecekler.”

Dönüp onlarla yüzyüze gelmek istedi ama Razumov bunu yapamadan adamlar üstüne atıldı. Başu duvar boyunca sürüklendi. Nasıl öldüreceklerini merak ediyorum, diye düşündü. Nikita yüzüne doğru tiz bir kahkaha attı. “Seni zararsız hale getireceğiz. Biraz bekle.”

Razumov karşı koymuyordu. Üç adam onu duvarda dik tutarken, Nikita gerilip hınçla kocaman kolunu salladı. Razumov elinde bıçak olduğunu sandı ama bakınca boş olduğunu gördü, tam kulağının üstüne korkunç bir darbe indi. Tam bu sırada hafif, cansız, bozuk bir ses duydu, tıpkı duvarın öte yanından biri ateş etmiş gibi. Bu yumruk, Razumov’da çılgın bir öfke uyandırdı. Laspara’nın odasındaki insanlar nefeslerini tutarak sahanlıktaki dört adamın gürültülü itiş kakışını, duvarlardaki gümbürtüleri, odanın kapısına inen o müthiş darbeyi dinliyorlardı; sonra tüm evi sarsan bir şiddetle hepsi aşağı indi. Razumov soluk soluğa kesilmiş ve saldırganların altında iyice ezilmiş durumdayken, dev Nikita’nın başu yanında diz çöktüğünü gördü; bu arada öbürleri, dizlerini göğsüne yaslayarak kalkmasını engelliyorlar, boğazını sıkıyorlar, bacaklarını tutuyorlardı.

İri göbekli militan, ateşli, neşeli bir cızırtıyla “Başını öbür yana çevirin,” diye emretti.

Razumov’un karşı koyacak gücü kalmamıştı. Artık tükenmişti; zorbanın ağır avucunun öbür kulağı üzerine inişini öylece izlemek zorunda kaldı. Darbe kafasını ikiye ayırmış gibi oldu ve birden onu tutan adamlar mutlak bir sessizliğe büründüler, gölge kadar sessiz. Bu sessizlik içinde onu kaba hareketlerle ayağı diktiler, gürültüsüzce merdivenlerden indirdiler ve kapıyı açıp sokağı fırlattılar.

Razumov kapıdan uzağı düştü ve hızla akan yağmur suyuyla birlikte, kısa yokuştan aşağı yuvarlanarak indi. Razumov yokuşun bitiminde sırtüstü uzanmış yatarken, üzerinde büyük bir

şimşek çaktı – gözünü kamaştıran parlak, sessiz bir şimşek. Zorlukla ayağa kalkıp kamaşan gözlerini korumak için koluyla gözlerini kapadı. Hiçbir yerden tek bir ses duyulmuyordu; uzun, ıssız sokak boyunca sendeleyerek yürümeye başladı. Şimşek, sessiz alevlerini Razumov'a fırlatıyor, güçlü sağanak suları her yeri kaplıyor, akıyor, sıcıyor, her şeyi götürüyordu; sisin yayılışı gibi sessizce. Bu pek dünyevî olmayan sessizlik içinde, ayakları kaldırıma sessizce iniyor, bu arada dilsiz bir rüzgâr onu kapıp sürüklüyordu, tıpkı gürültüsüz bir fırtınanın yaraladığı, hayaletler dünyasında yolunu yitiren bir ölümlü gibi. Hiç gürültü çıkarmayan adımlarının onu o gece nerelere sürüklediğini bir Tanrı bilir, oraya buraya, tekrar aynı yere, hiç durup dinlenmeden. Ayaklarının Razumov'u götürdüğü yerlerden en azından bir tanesini sonradan öğrenmiştik; sabahleyin güney kıyısına giden ilk tramvayın sürücüsü devamlı korna çaldığı halde, tepeden tırnağa sıırılsıklam, başı açık ve önüne bakarak yürüyen bir adamın sendeleyerek gelip tam karşısına çıktığını ve arabanın altında kaldığını hayretle görmüştü.

Bir yanı ezilmiş, iki ayağı da kırılmış bir halde onu tramvayın altından çıkardıklarında, Razumov'un bilinci yerindeydi. Sanki kendi kendini parçalamış ve bir dilsizler dünyasına tepe üstü düşmüş gibiydi. Hareketleri sessiz, suskun adamlar onu kaldırıp kaldırıma yatırmışlardı, çevresinde korku, şefkat, hayret ifadesi işaretler, mimikler yapıyorlardı. Bıyıklı kırmızı bir yüz iyice üzerine eğildi, dudakları kıpırdıyor, gözleri fıldır fıldır oynuyordu. Razumov bu dilsiz gösterinin anlamını kavramak için büyük bir çaba harcıyordu. Etrafındaki insanlara, korkunç dayak yemiş bu yabancı, derin düşüncelere dalmış gibi görünüyordu. Razumov onlara korkuyla baktıktan sonra, gözleri yavaşça kapandı. Çevresindekiler onu süzüyordu. Razumov birkaç Fransızca söz hatırlamaya çalıştı.

Bayılmadan önce, bitkin bir halde “*Je suis sourd*,”* diye mırıldandı.

“Sağırmış. Bu yüzden tramvayı duymadı demek.”

(*) Ben sağırım.

Onu, kaza yapan tramvaya taşıdılar. Ancak tramvay hareket etmeden, yolun yukarısından, demir kapılı özel bir araziden fırlayan eski siyah elbiseli bir kadın arka sahanlığa çıktı, bir daha da tramvaydan ayrılmadı.

Kötü bir Fransızcayla kadın “Ben akrabasıyım. Bu genç, bir Rus, ben de onun akrabasıyım,” diyordu.

Onun bu açıklamasından sonra, kimse ona karışmadı. Kadın sakin bir tavırla oturdu, Razumov’un başını kucağına koydu; ürkek solgun gözleri, Razumov’un cansız yüzüne bakmaktan kaçınıyordu. Kentin öbür ucunda, bir köşeden sedye geldi. Kadının hastanenin kapısına kadar sedyenin peşinden gitti; orada onu içeri alıp yatağa yatırdıkları Razumov’u gösterdiler. Razumov’un yeni ortaya çıkan akrabası hiç ağlamıyordu, ama hastane görevlileri onu dışarı çıkarmak için bayağı güçlük çektiler. Kapıcı, onun karşı kaldırımında uzun süre beklediğini gördü. Kadın, birdenbire aklına bir şey gelmiş gibi fırlayıp gitti.

Bütün maliye bakanlarının ateşli düşmanı, Madame de S-’nin kölesi; Peter Ivanoviç’in Egeriası’nın yanındaki yardımcı bayan görevinden ayrılmaya karar vermişti. Gönlüne göre bir iş bulmuştu.

Saatlerce önce, fırtına daha geceyi sarsarken Julius Laspara’nın evinde büyük bir sansasyon olmuştu. Sahanlıktan içeri giren korkunç Nikita, herkesin önünde, dehşet verici bir neşyle cızırtılı sesini yükseltmişti:

“Razumov, Mr. Razumov! Harika Razumov! Bundan böyle hiç kimseyi ihbar edemeyecek. Konuşmayacak çünkü ilelebet hiçbir şey duymayacak, hiçbir şey! Kulaklarının zarını patlattım. İnanın bana. Bu işi bilirim ben. Hah! Hah! Hah! Bu işi bilirim.”

5

Annesinin ölümünden on beş gün kadar sonra, Natalia Haladin’i son kez gördüm.

O kasvetli, sessiz günlerde Boulevard des Philosophes’daki *appartement*’ın kapıları benim dışımda, herkese kapalıydı. On-

lara biraz yardımcı olduğuma inanıyorum, en azından olayın o müthiş, inanılmaz yönünü sadece ben biliyordum. Miss Haldin son ana kadar annesine tek başına baktı. Razumov'un ziyareti ile Mrs. Haldin'in ölümü arasında bir ilgi kurulacaksa, (ölümünü yakınlaştırdığını düşünmekten kendimi alamıyorum) kötü talihli Viktor Haldin'in sezgileri sonucu güvendiği adamın, Viktor Haldin'in annesinin güvenini kazanamadığı belirtilmeli. Razumov'un ona tam olarak nasıl bir öykü anlattığı kesin olarak bilinemez –en azından ben bilmiyorum– ama bence Mrs. Haldin, sessizce katlandığı öldürücü hayal kırıklığı darbesiyle ölmüştü. Mrs. Haldin, Razumov'a inanmamıştı. Belki artık kimseye inanmıyordu ve kimseye söyleyecek tek bir sözü yoktu, hatta kızına bile. Miss Haldin'in yaşamının en yorucu saatlerini o suskun ölü yatağının yanında geçirdiğini sanıyorum. Yüreği yaralı, yaşlı kadının kızına duyduğu dilsiz güvensizliği inatla sürdürerek ölümü beklemesine kızdığımı itiraf etmeliyim.

Her şey bitince bir kenara çekildim. Miss Haldin'in yanında Rus arkadaşları vardı. Bunlardan büyük bir bölümü cenazeye katıldı. Ben de cenazeye gittim ancak Miss Haldin'den uzak durabilmeyi başardım, sonunda da kendimi çekmemin ödülü olarak kısa bir not aldım. "Her şey düşündüğünüz gibi. Hiç zaman geçirmeden Rusya'ya geri dönüyorum. Kararımı verdim. Eve gelip beni görün."

Gerçekten de bu, makul davranışıma verilen bir ödüldü. Gecikmeden gittim. Boulevard des Philosophes'daki *appartement*, yakın taşınmanın hüznünlü havasını taşıyordu. Sanki şimdiden boşalmış gibi ıssız görünüyordu.

Önce ayakta, onun sağlığı, benim sağlığım, oradaki birkaç tanıdık Rus üzerine konuştuktan sonra Natalia Haldin beni kanepeye götürerek açık yüreklilikle gelecekteki işinden, planlarından söz etmeye başladı. Hepsi olmasını dilediğim gibiydi. Ve hepsi yaşam içindi. Bundan böyle birbirimizi hiç görmemeliydik. Hiçbir zaman!

Duyduğum kıvancı kendime sakladım. Natalia Haldin'i herkesin bildiği olaylar ve kimsenin bilmediği gizli deneyimleri

olgunlaştırmıştı. Miss Haldin kollarını kavuşturmuş odanın bir ucundan öbür ucuna yürürken ağır ağır konuşuyordu, yumuşak kaşlarını, kararlı profilini görüyordum. Yeni bir ruh haline bürünmüştü, sesindeki, hareketlerindeki, tavrındaki o ağırbaşlı ve ölçülü havaya hayran olmuştum. Kimseye bağımlı olmayan bir güvenin mükemmelleşmesiydi bu. Güçlü kişiliği açığa çıkmıştı çünkü, gizli derinlikler harmanlanmış, altüst olmuştu.

“Şimdi o işten söz edebiliriz.” Önümde biraz durup sustuktan sonra “Son zamanlarda hastaneye gittiniz mi?” dedi.

“Evet gittim.” Miss Haldin gözlerini benden ayırmıyordu. “Doktorlar yaşayacağını söylüyorlar. Ama ben sanıyordum ki Tekla...”

“Tekla bir süredir bana gelmiyor. Onunla birlikte hastaneye gitmeyi hiç önermediğim için benim kalpsiz biri olduğumu sanıyor. Tekla beni yanlış tanıyor.”

Miss Haldin hafifçe gülümsedi.

“Evet. Doktorların izin verdiği aralıklarla ve süreyle onun yanında oturuyor. Hiç ondan ayrılmayacağını söylüyor: Ölünceye kadar hiç ayrılmayacağını. Razumov’un da birine ihtiyacı olacak, tedavisi mümkün olmayan bir sakat, üstelik duvar gibi sağır.”

Natalia Haldin “Duvar gibi sağır mı? Bilmiyordum,” diye mırıldandı.

“Öyle. Neden sağır olduğu biraz tuhaf. Bana kafasında görünür bir yara olmadığı söylendi. Ayrıca Tekla’nın ona uzun süre bakması gerekecek kadar yaşamayacağını da sandıklarını söylediler.”

Miss Haldin başını salladı.

“Yolumuzda düşmeye hazır gezginler olduktan sonra, Tekla’mız hiç işsiz kalmaz. Tekla görevine çok bağlı, altın yürekli bir kız. Devrimciler onu anlamamışlar. Bu kadar bağlı birinin elbisesine dikilmiş belgeleri taşımak ya da dikte edilen şeyleri yazdırmak için kullanıldığını bir düşünün!”

“İnsanlar birbirlerini pek tanımazlar genelde.”

Bu cümleyi söyler söylemez pişman oldum. Dimdik yüzüme

bakan Natalia Haldin, başını hafifçe sallayıp beni onayladı. Miss Haldin alınmamıştı, dönüp odada gezinmesini sürdürdü. Miss Haldin giderek Batılı gözlerimden uzaklaşıyordu, erişebileceğimden çok ötelerdeydi o an, ama aramızda büyüyen uzaklık, onun boyutlarını küçültmüyordu. Konuşmamın bir yararı olmayacağını düşünerek suskun kaldım. Çok yakınım-dan gelen sesi, beni hafifçe irkiltti.

“Tekla onu, kazadan sonra taşırırken görmüş. Tam olarak nasıl olduğunu bana hiçbir zaman anlatmadı ama aralarında bir anlaşmanın –bir konuşmanın– olduğunu, bu yüzden herhangi acil bir durumda, aksilik ya da güçlük çıktığında veya bir felaket anında Razumov’unu ona geleceğini biliyormuş.”

“Öyle mi? Böyle bir şeyin olması Razumov için büyük şans. O altın yürekli kızın bağlılığına çok ihtiyacı var.”

Tekla, sabah beşte, artık hangi nedenle bilinmez, pencere-den bakarken, Château Borel’in bahçesinde, tam verandanın dibinde yağmurda başı açık, sırsıklam hareketsiz duran Razumov’u görmüş. Ne olduğunu anlamak için ona bağır-mış. Razumov başını bile kaldırmamış. Tekla giyinip aşağı ininceye kadar Razumov gözden kaybolmuş. Kadın onu aramaya çıkmış, caddede kaza yapan tramvayı ve Razumov’u taşıyan insanları görmüş. Bir öğleden sonra hastanenin kapısında karşılaştığımızda bunları bana Tekla anlatmıştı. Ancak bu tuhaf rastlantının gerçek nedeni üzerinde daha uzun boylu düşünmek istemedim.

“Evet Natalia Viktorovna, onu duvar gibi sağır ve koltuk değnekleriyle hastaneden taburcu ettiklerinde, bir insana ihtiyacı olacak. Ancak tımarhane kaçkını bir deli gibi Château Borel’in bahçesine daldığında, iyi yürekli Tekla’nın yardımını aramak için gittiğini sanmıyorum.”

“Hayır, herhalde o yüzden değildir,” dedi Natalia Haldin. Bir an önümde durduktan sonra oturdu, başını düşünceli bir biçimde ellerine yasladı. Sessizlik birkaç dakika sürdü. Bu süre içinde Razumov’un çirkin itirafını yaptığı akşamı, Miss Haldin’in canı tamamen çekilmişçesine yakınmasını, “daha derin mutsuzluk olamaz...”ı hatırladım. Eğer Miss Haldin’in iradesi-

ne, sakinliğine duyduğum hayranlık olmasaydı, bu anı beni tepeden tırnağa ürpertebilirdi. Artık Natalia Haldin yoktu, çünkü kendini düşünmekten tamamıyla vazgeçmişti. Bu büyük bir zaferdi, Ruslara özgü tipik bir bastırma, kendini tutma başarısı.

Miss Haldin bir karar vermiş gibi ansızın ayağa kalkınca kendime geldim. Miss Haldin, üstünde duran günlük kullanım eşyalarının hiçbirinin görünmediği –sadece, ölü bir mobilya parçası gibi duran– yazı masasına doğru gitti; ancak masada hâlâ yaşayan bir şey olmalıydı ki, masanın iç bölmesinden çıkardığı düz bir paketi alıp bana getirdi.

Oldukça keskin bir sesle “Bu bir defter,” dedi. “Yüzüme taktığım tüle sarılarak bana gönderilmişti. O sırada size bundan söz etmedim, ama şimdi size bırakmayı düşünüyorum. Bunu yapmaya hakkım var. Bana gönderildi. Defter benim. Bunu saklayabilirsiniz ya da okuduktan sonra yok edebilirsiniz. Okurken, lütfen benim savunmasız olduğumu unutmayın. Ve onun...”

Ben şaşkınlık ve merak içinde bakarken, tekrarladım. “Savunmasız!”

“Defterde bu kelimeyi bulacaksınız. Evet doğru! Savunmasızdım, belki siz de bunu, o sırada anlamıştınız.” Yüzü kızardı sonra ölü gibi sarardı. “O adama haksızlık etmemek için benim de savunmasız olduğumu unutmayın. Ah öyleydim, öyleydim!”

Hafif sallanarak ayağa kalktım.

“Sizinle bu son görüşmemizde söylediğiniz hiçbir şeyi unutamam.”

Elime uzandı.

“Bizim hoşçakal diyerek ayrılmak zorunda kaldığımıza, inanmak güç.”

Miss Haldin elimi aynı güçle sıktı, sonra ellerimiz ayrıldı.

“Evet. Yarın gidiyorum. Gözlerim sonunda açıldı, ellerim de artık özgür. Gerisine gelince, hangimiz büyük acımızın boğuk çılgınlığını duymamazlıktan gelebilir? Belki dünya için, bunun bir önemi yoktur.”

“Dünya daha çok sizin birbiriyle uyumsuz seslerinizin bilincinde. Dünya hep böyledir.”

“Evet.” Başını onaylarcasına eğdi, sonra bir an duraladı. “Bütün uyumsuzlukların susturulacağı günü özlemle beklemekten vazgeçmeyeceğimi söylemek istiyorum. O günün şafağını bir düşünmeye çalışın. Tüm lanetlerin ve darbelerin fırtınası son bulmuş, her şey dingin, yeni bir güneş doğuyor, yorgun insanlar sonunda birleşmiş, herkes kendi vicdanında son bulan kavganın değerlendirmesini yapıyor; sadece bir tanesinin zaferi için yok olan binlerce düşünce ve onları desteksiz bırakıp giden binlerce inanç yüzünden kazandıkları zafer onlara hüzün veriyor. Dünya yüzünde kendilerini yalnız hissediyorlar ve birbirlerine daha da yakınlaşıyorlar. Evet çok acı saatler olacak! Ancak sonunda yüreklerin acısı sevgiyle dinecek.”

Bu çok tatlı, çok acı ve bazen de bir o kadar acımasız olan son bilgece sözden sonra, Natalia Haldin’e hoşçakal dedim. Bundan böyle bir daha o kızın dürüst gözlerine hiç bakamayacağımı düşünmek acıydı. Gözyaşlarıyla sulanmış, kavgalarla parçalanmış, kanla yoğrulmuş bu topraklarda boy atan bir cennet çiçeğine benzeyen ve aşk ahenginin gerçekleşeceğine duyduğu mutlak inanca gönül vermiş bir kız.

O sıralarda Mr. Razumov’un devrimcilerin toplantısında yaptığı itirafı bilmediğim anlaşılmıştır. Natalia Haldin, Razumov’un yapması gereken “bir şey daha”nın ne olduğunu herhalde tahmin etmiştir; ancak ben, bir Batılı olarak, bunu anlayamamıştım.

Tekla, Madame de S’nin eski yardımcısı, hastanede Razumov’un yanından hiç ayrılmamıştı. Hastanenin kapısında bir iki kez onunla karşılaşmıştık ancak konuşmaya pek istekli görünmemişti. Bana olabilecek en özet biçimde Mr. Razumov’un sağlık haberlerini veriyordu. Razumov ağır ağır iyileşmekteymiş, ancak bütün yaşamı boyunca sakat kalacakmış. Ben, Razumov’un yanına hiç girmedim: O korkunç akşam Miss Haldin’le konuşmasında dikkate alınmayan bir izleyici olarak onu gördüğüm zamandan sonra, onu bir daha hiç görmedim. Razumov uygun görülen bir süre sonra hastaneden taburcu

edilmiş ve “akrabası” –bana böyle anlatılmıştı– onu alıp götürmüş.

Bu konudaki bilgim iki yıl sonra bütünlendi. Bu fırsatı tabii ben yaratamazdım; oldukça rastlantısal bir biçimde bir süre Cenevre’de yaşayan seçkin, liberal bir Rus’un evinde çok saygı gören o devrimci kadınla karşılaştım.

Adam’ın, Peter İvanoviç’ten çok farklı bir seçkinliği vardı; nazik bakışlı, siyah saçlı, geniş omuzlu, saygılı davranışlara sahip, sessiz tavrılı, dikkatli bir adamdı. Çevremde kimsenin olmadığı bir anı seçerek bana yaklaştı, yanında gri saçlı, kırmızı bluzlu, enerjik bir kadın vardı.

“Sofia Antonovna’mız sizinle tanışmak istedi.” Kontrollü bir sesle konuşuyordu. “İkinizi başbaşa bırakıyorum.”

Saçlarına ak düşmüş kadın hemen söz e girdi. “Eğer size bir mesaj gönderilmemiş olsaydı, sizi rahatsız etmek istemezdim.”

Mesaj, Natalia Haldin’in gönderdiği birkaç dostça sözden ibaretti. Sofia Antonovna gizli bir Rusya gezisinden yeni dönmüştü ve orada Miss Haldin’i görmüştü. Miss Haldin merkezdeki şehirlerden birinde oturuyormuş, tıklım tıklım dolu hapisanelerin dehşeti ve çocuklarından, yakınlarından uzak kalan evlerin yürek paralayıcı acısı arasında sevgi dolu yüreğiyle koşturuyormuş. Sofia Antonovna, Miss Haldin’in yararlı olmak için hiçbir özveriden kaçınmadığını anlattı.

“Miss Haldin’in inanç dolu bir ruhu, korkusuz bir yüreği, yorulmak bilmeyen bir vücudu var.” Devrimci kadın her şeyi böylece, heyecan dolu bir ifadeyle özetlemişti.

Böyle başlayan bu konuşma, duyduğum merak dolayısıyla eppey uzun sürdü. Kimsenin bizi rahatsız etmediği bir köşede başbaşa oturuyorduk. Konuşmamızın akışı içinde Sofia Antonovna birden sordu:

“Sanırım beni daha önce gördüğünüzü hatırlıyorsunuzdur. Natalia, Razumov diye birinin adresini sormak için Peter İvanoviç’e geldiği akşam, şu genç...”

“Çok iyi hatırlıyorum,” dedim. Sofia Antonovna, Miss Haldin’in o genç adamın tuttuğu günceyi bana verdiğini öğrenince çok ilgilendi. Bu belgeyi görmek istediğini gizlemedi.

Ona, defteri gösterebileceğimi söyleyince, hemen ertesi gün bunun için bana uğramayı teklif etti.

Büyük bir merakla bir-iki saat kadar defterin sayfalarını çevirdikten sonra, hafif bir iç çekişle bana uzattı. Rusya'dayken Razumov'u da görmüştü. Razumov "merkezde" değil, "güneyde" oturuyormuş. Kadın, çok küçük bir kasabaya bağlı bir köyde, yüksek tahta parmaklıklarla çevrili, ısırgan otları sarmış bir avlunun arkasında gizlenen, küçük, iki odalı tahta bir evden söz etti. Razumov sakat ve hastaymış ve her geçen gün güçten düşüyormuş. Altın yürekli Tekla ise bencillikten uzak bir bağlılığın verdiği tertemiz bir hazla, yorulmadan ona bakıyormuş. Yaptığı bu işte yanlış anlaşılabilir bir şey yoktu.

Sofia Antonovna'nın Mr. Razumov'u ziyaret etmesine şaşırdığımı söylemekten kaçınmadım. Neden ziyaret etmek istesindi, anlayamıyordum. Ancak Sofia Antonovna, bana onu ziyaret edenin yalnız kendisi olmadığını söyledi.

"Aramızdan bazıları, oradan geçerken, onu görmeye gider. Zeki bir adamdır. Sürekli düşünür... Üstelik iyi konuşur."

İlk olarak o zaman, Razumov'un Laspara'nın evinde, genele yaptığı itirafı öğrendim. Sofia Antonovna orada olup bitenleri ayrıntısıyla anlattı. Razumov her şeyi, ona en ince ayrıntısına kadar anlatmıştı.

Sonra parlak siyah gözleriyle, ısrarla bana bakarak konuşmayı sürdürdü:

"Her yaşamda kötülük dolu anlar vardır. İnsanın kafasına yanlış bir şey girer sonra da korku doğar; insan, kendisi için korkar, kendisinden korkar. Ya da yanlış olan bir cesaret doğurur, kim bilebilir? Evet, buna ne dersiniz deyin, ancak söyleyin bana, o insanlardan kaç tanesi kendi gözlerinde gizlice küçülerek yaşamayı sürdürmek yerine, kendini gönüllü bir biçimde cehennem azabına (defterde kendisinin yazdığı gibi) atar? Kaç tanesi?.. Ve lütfen şunu unutmayın, bu işi yaptığında, ona güveniliyordu. Tam kendisinin güvenlik içinde olduğuna inandığı zamanda bunu yaptı, üstelik –kat kat önemlisi– o hayranlık veren kızın kendisine âşık olabileceğini kavradığı bir sırada edeceği en zehirli sözlerin, en korkunç kötülüğün,

nefretinin ve gururunun şeytani işinin bile, yolu açılan o yaşıntının alçaklığını hiçbir zaman örtemeyeceğinin bilincine vardı. İtirafı güçlü bir iradenin ürünü.”

Kadının vardıgı sonucu sessizce kabullendim. Bağışlamayı ya da sevgi duymayı kim sorgulamaya kalkar? Ancak hain Razumov’a, devrimcilerin gösterdiği yakınlıkta biraz da pişmanlık olduğu az sonra anlaşıldı. Sofia Antonovna gönülsüz sürdürmüştü:

“Sonra, biliyorsunuz o bir saldırının kurbanı oldu. O saldırı örgütlü bir hareket değildi. Ona ne yapılacağı konusunda henüz bir karar alınmamıştı. Razumov kendi isteğiyle itiraf etmişti. Nikita sahanlıkta sanki kızgınlıkla kendini kaybetmişçesine, özel bir niyetle, onun kulak zarlarını patlatmıştı; o, en rezil cinsinden bir hain çıktı. Kendisi de bir hain olan, bir casus, bir ajan. Razumov bir tür önseziyle bunu, onun yüzüne vurduğunu anlattı bana...”

“O hayvanı bir kez görür gibi oldum. Nasıl sizi aldatabildiğini aklım almıyor!”

Kadın sözümü kesti.

“Bakın! Bakın! Bunu hiç söylemeyin! Onu ilk gördüğümde ben de dehşete düşmüştüm. Bana kızdılar. Birbirimize hep ‘Ah! Onun görünüşüne aldırmamalıyız,’ derdik. Her zaman öldürmeye hazırды. Buna hiç kuşku yoktu. Öldürdü, evet iki taraftan da Şeytan...”

Sonra Sofia Antonovna dudaklarının öfkeyle titremesini bastırıp bana çok ilginç bir öykü anlattı. Almanya’da yolculuk yapan Komiser Mikulin (Razumov’un Cenevre’den ayrılışından kısa bir süre sonra) bir trende, Peter Ivanoviç’le karşılaşmış. Kompartımanda yalnız olan ikisi, gece boyunca dört beş saat konuşmuşlar ve o zaman Polis Şefi Mikulin, Devrimci Lider’e asker celladının gerçek kimliğini çıtlatmış. Sanki Mikulin bu çok özel ajanından kendisi de kurtulmak istiyor gibiymiş! Ya ondan bıkmış ya da ondan korkuyormuş. Mikulin’in bu uğursuz Nikita’yı bir önceki polis şefinden miras aldığını da söylemek gerekir.

Bu öyküyü de Ruslara özgü şeyler için yaptığım dilsiz tanık-

lıgımla, yorumsuz dağarcığıma kattım. Benim Batılı gözlerimin önünde sergiledikleri, Doğu mantıklı Ruslara özgü şeyler. Ancak kendimde, bir soru sorma hakkını gördüm:

“Lütfen söyler misiniz Sofia Antonovna, Madame de S- tüm mirasını Peter İvanoviç’e mi bıraktı?”

“Tek kuruş bile bırakmadı.” Devrimci kadın tiksintiyle omuzlarını silkmişti. “Vasiyet bırakmadan öldü. St. Petersburg’dan bir akraba sürüsü, bir yığın yeğen ve kuzen geldi, para için birbirlerine girdiler. Tüm o lanet Kammerherrler ve şerefli bayanlar, iğrenç saray dalkavukları. Tüüh!”

Biraz sustuktan sonra “Peter İvanoviç’den artık pek söz edilmiyor?” dedim.

Sofia Antonovna ciddi bir havayla “Peter İvanoviç kendini bir köylü kızına adadı,” dedi.

Çok şaşırmıştım.

“Ne! Riviera’da mı?”

“Ne saçma! Tabii ki orada değil.”

Sofia Antonovna’nın ses tonu hafif acılaşmıştı.

“O zaman, Rusya’da mı yaşıyor? Bu çok riskli, öyle değil mi? Hem de bir köylü kızı için. Bunun çok yanlış olduğunu düşünüyor musunuz?”

Sofia Antonovna bir süre esrarengiz sessizliğini korudu, sonra bana karşılık verdi.

“O kızı tapıyor.”

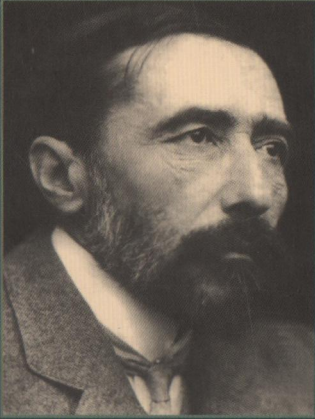
“Öyle mi? Dilerim köylü kızı onu dövmekten kaçınmıyordur.”

Sofia Antonovna ayağa kalktı, saygısız dileğimi hiç duymamışçasına vedalaştı; ancak onu geçirirken tam kapıda bir an dönüp kararlı bir sesle ekledi:

“Peter İvanoviç ilham dolu bir adamdır.”

**“Bir kısa hikâye yazmaya başladım.
Üzerindeki bombayla beraber havaya uçan
bir devrimci hakkında.”**

Conrad'ın J.B. Pinker'a bir mektubundan, 4 Aralık 1907

Joseph Conrad, 1903.

Bu kısa hikâye uzaya uzaya bir romana dönüşecek ve yorucu bir çalışmanın ardından, ancak dört sene sonra, 1911'de yayımlanabilecekti. Batılı Gözler Altında, Dostoyevski'yi hiç sevmeyen Conrad'ın en Dostoyevski romanıdır. Razumov'un tereddüt, öfke ve çelişkileri, çevresindeki kargaşa ve içinde koşturduğu şehir, Suç ve Ceza ya da Cinler'den çıkmış gibi gelir okuyucuya. Politika, aşk, özgürlük ve suçluluk duygusunun

birbirine karıştığı bu sürükleyici hikâye, derinliği ve canlılığıyla aklınızdan çıkmayacak. Cinler ve Parma Manastırı'yla beraber dünya edebiyatının en büyük politik romanlarından biri sayılan Batılı Gözler Altında'yı, aslına sadık bir çeviri ve Conrad'ın kitaba 1920'de eklediği notla sunuyoruz.

“İnsan, Conrad'ın hayatı pahasına bile olsa kötü yazamayacağını düşünüyor.”

Virginia Woolf

“Conrad'ın geleceğe kalacağından emin olduğum kitabı Batılı Gözler Altında'dır.”

Ford Madox Ford

İLETİŞİM 1254
MODERN
KLASİKLER 4

21.00₺

ISBN-13: 978-975-05-0528-7

9 789750 505287